

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Lasten tunne-elämän tukeminen ja tunne-elämän häiriöiden kohtaaminen päivähoitossa

Tietoa ja työvälineitä

Heta Kemppainen

Sosiaalialan koulutusohjelma

Kansalais- ja aluelähtöinen sosiaalialan käytäntöjen kehittäminen

Sosionomi (ylempi AMK)

KEMI 2011

Tekijä: Heta Kemppainen

Opinnäytetyön nimi: Lasten tunne-elämän tukeminen ja tunne-elämän häiriöiden kohtaaminen päivähoitossa. Tietoa ja työvälineitä.

Sivuja: 76+156

Opinnäytetyön kuvaus:

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli rakentaa lasten tunne-elämää ja sen häiriöitä käsittelevä tieto- ja työvälinepaketti. Kehittämistehtävien tavoitteena oli selvittää onko tieto- ja työvälinepaketti onnistunut tarjoamaan päivähoiton työntekijöille tietoa ja työvälineitä. Hankkeen tavoitteena oli myös edistää lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä päivähoiton työkentällä.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:

Kehittämistehtäväni teoreettisessa osuudessa käsitelin päivähoitojärjestelmän historiaa, päivähoiton henkilöstöä ja koulutusta, päivähoiton työmenetelmiä sekä erityis päivähoiton palvelujärjestelmää. Myös paketin rakentamista ja siihen liittyviä valintoja tarkastelin teoreettisesta näkökulmasta käsin.

Metodologinen esittely:

Kehittämistehtäväni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen. Kehittämistehtävään liittyvä tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeilla, joissa kahden päiväkodin henkilöstö arvioi tieto- ja työvälinepakettia testattuaan sitä ensin työkentällä.

Keskeiset tutkimustulokset:

Tieto- ja työvälinepaketti onnistui tarjoamaan päivähoiton työntekijöille tietoa ja työvälineitä, mutta työvälineiden vaikutus työkentällä oli vähäistä. Sen sijaan lisääntyneellä tiedolla oli positiivisia vaikutuksia henkilöstön työhön.

Johtopäätökset:

Tieto- ja työvälinepaketti oli käyttökelpoinen apuväline päivähoiton henkilöstön kohtaamiin haasteisiin, jotka liittyivät lasten lisääntyneisiin tuen tarpeisiin. Kuitenkaan uusien työmenetelmien jalkauttamiseen kirjallinen tieto- ja työvälinepaketti ei ole riittävä. Kun tietoisuus tunne-elämästä ja sen häiriöistä lisääntyi, vaikutti se positiivisesti heidän työotteeseensa ja tämä johti puolestaan lasten tunne-elämän tukemiseen ja häiriöiden ennaltaehkäisyyn.

Asiasanat: lapset, päivähoito, tunne-elämän häiriöt, tunnistaminen, tukeminen, ennaltaehkäisy

ABSTRACT

Author: Heta Kemppainen

Title: Supporting children`s emotional development and identifying emotional disorders in day care. Information and tools.

Pages (appendixes): 76+156

Thesis description:

The purpose of this project was to develop a set of information and tools for handling children with emotional disorders. The aim of the thesis was to find out whether the set of information and tools had succeeded in providing the day care center workers with with adequate means of handling the children with emotional disorders. Another aim for the project was to encourage the children`s emotional development and prevent arising of emotional disorders in the field of day care.

Theoretical summary:

In the theoretical part of the thesis I discussed the history of the day care system, the day care workers and their training, the working methods in day care and special day care as a part of the day care facilities. The developing of the set of tools and information and the selections involved were also discussed from the theoretical viewpoint.

Methodological summary:

The project was carried out as a qualitative research. The data was collected with a questionnaire , in which the staff of the two day care centers involved in the study evaluated the set of information and tools after testing it in practice.

Main results:

With the set that I developed during the study I was able to provide the day care workers with information and tools for handling children with emotional disorders. The effect of the tools was rather small, whereas the increase in information had positive effects on the work of the day care staff.

Conclusion: The set of information and tools was a practicable instrument in the challenges the day care workers face in dealing with children with increased need for support. However, in bringing new methods of handling children with emotional disorders the set of information and tools has proved rather ineffective in practice. Nevertheless increased awereness of children`s emotions and emotional disorders had a positive effect on the day care centers`staff. That in turn led to better support of the children`s emotional development and prevention of emotional disorders.

Key words: children, day-care, emotional disorders, identification, support, prevention

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	4
2 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS	6
2.1. Kehittämishankkeen tarkoitus	6
2.2 Kehittämishankkeen prosessikuvaus	7
2.3 Tarveanalyysi	9
2.4 Aiemmat tutkimukset	11
2.5 Tieto- ja työvälinepaketin rakentaminen	17
3 PÄIVÄHOITO	19
3.1 Päivähoitojärjestelmä	19
3.2 Päivähoidon henkilöstö ja koulutus	26
3.3 Päivähoidon työmenetelmät	27
3.4 Erityispäivähoito	30
4 TIETO- JA TYÖVÄLINEPAKETTI	35
4.1 Paketin sisällön muotoutuminen	35
4.2 Teoria	37
4.3 Tunnistaminen ja erityinen tuki	45
4.3 Leikit, pelit ja tehtävät	50
5 TULOKSET	52
5.1 Päivähoidon henkilöstön kokemukset tieto- ja työvälinepaketin käytöstä	52
5.2 Kehittämisehdotukset	57
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	59
6.1 Johtopäätökset	59
6.2 Kehittämishankkeen kokonaisarviointi	63
LÄHTEET	67
LIITTEET	77

TAULUKOT

Taulukko 1. Päivähoidon henkilöstön tuentarpeen muodot	10
Taulukko 2. Kehittämishankkeeseen liittyvät aiemmat tutkimukset ja niiden tulokset	15
Taulukko 3. Erityislastentarhanopettajien määrän kehitys Suomessa	33
Taulukko 4. Lasten tunne-elämän tieto- ja työvälinepaketin sisältö	36
Taulukko 5. Henkilöstön kokemukset paketin osioiden vaikuttavuudesta	52
Taulukko 6. Henkilöstön kokemukset paketin osioiden hyödyllisyydestä ja toimivuudesta	56

KUVIOT

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessikaavio	8
Kuvio 2. Tieto- ja työvälinepaketin ajallinen rakentuminen	18
Kuvio 3. Päivähoidossa olleiden lasten määrät vuosina 1985-2009	21
Kuvio 4. Päivähoidon historiallinen kehitys	22
Kuvio 5. Varhaiskasvatuspalvelut Suomessa 2000-luvulla	25
Kuvio 6. Päivähoidon osaamisen rakentuminen	28
Kuvio 7. Päivähoidon tehtävät ja kasvatustavoitteet	28
Kuvio 8. Päivähoidon erityiskasvatuksen työalueet	34

1 JOHDANTO

Kehittämishankkeen kohteena on päivähoidon henkilöstö ja sen sosio-kulttuurisena kontekstina toimii päivähoito. Kehittämishankkeen tarkoituksena on lisätä henkilöstön tietoa ja työvälineitä liittyen erityistä tukea tarvitseviin lapsiin, joilla on tunne-elämän ongelmia. Nämä ongelmat ovat nykyään melko yleisiä ja noin 14 prosenttia erityistä tukea tarvitsevista lapsista kärsivätkin nimenomaan sosiaalis-emotionaalisesta vaikeuksista (Viittala 2002, 14). Kun tähän näkökulmaan lisätään henkilöstön kokemus omien tietojen ja taitojen riittämättömyydestä sekä tutkimustulokset nykyisten resurssien riittämättömyydestä vastata lasten sosiaalis-emotionaalisiin tarpeisiin, on kehittämishankkeen aihe tärkeä (Viittala 2002, 27-30).

Idea kehittämishankkeelle tuli omasta lastentarhanopettajan työstäni. Oman kokemukseni mukaan lasten tunne-elämän häiriöt ovat lisääntyneet ja se näkyy myös lapsiryhmän toiminnassa. Tämä asettaa uusia vaatimuksia kasvattajana toimimiselle ja lapsiryhmän ohjaamiselle. Kuitenkaan tätä ei ole otettu huomioon työkentällä esimerkiksi lisäämällä koulutuksia. Kasvattajien onkin oma-aloitteisesti haettava tietoa ja muokattava työvälineitä, jotta lapsiryhmän toiminta onnistuu parhaalla mahdollisella tavalla.

Tämän tutkimushankkeen raportin alussa aiheena on kehittämishankkeen toteutus. Esille nousevat kehittämishankkeen kehittämistehtävät ja se, miten hanke on prosessina edennyt. Aiheena on myös tarveanalyysi, jossa on selvitetty päivähoidon henkilöstön tarve tällaiselle hankkeelle ja mitä he ovat toivoneet hankkeelta. Aiempia vastaavia tutkimuksia on Suomessa tehty aika vähän (Kallio & Pihlaja 2005; Heinämäki 2006; Heiskanen, Nuoramo & Vehviläinen 2001) ja ulkomaillaakin hankkeet ovat suuntautuneet pääasiassa koulun puolelle (Forness, Serna, Nielsen, Lambros, Hale & Kavale 2000; Lewis, Jones, Horner & Sugai 2010). Nämä hankkeet esitellään pääpiirteissään ja niistä saatuja tuloksia tarkastellaan tämän tutkimushankkeen valossa.

Raportin toisessa kappaleessa tarkastellaan sitä kontekstia, mihin kehittämishanke sijoittuu. Tarkastelun kohteena on päivähoitojärjestelmä ja sen historia sekä päivähoidon sijoittuminen yhteiskunnan palvelujärjestelmään. Päivähoidon sisäisistä tekijöistä esitellään yleisesti päivähoidossa työskentelevä henkilöstö sekä heidän koulutuksensa. Lisäksi esille nousee päivähoidon työvälineet sekä erityispäivähoito, sen historia ja sekä sijoittuminen päivähoidon kentälle. Erityispäivähoitoa tarkastellaan

nimenomaan erityistä tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta. Erityispäivähoidon tarkastelu kiinteänä osana päivähoitoa on tärkeää, koska mikäli lapsen kasvuun ja kehitykseen tarvitaan erityiskasvatusta, tulee se toteuttaa lapsen arjessa (Svård 2001, 48).

Raportin kolmas osio koostuu kehittämishankkeen kohteena olleen paketin syntykertomuksesta. Osiossa tarkastellaan paketin sisältöä sekä perusteluja paketin sisältöön liittyville valinnoille. Osiossa nousee esille lasten tunne-elämän häiriöt ja niihin liittyvät tekijät. Lisäksi tarkastellaan näiden häiriöiden tunnistamista. Häiriön tunnistamisen taustalla on ajatus varhaisesta puuttumisesta lapsen häiriöihin ja tuen tarpeisiin. Tähän varhaiseen puuttumiseen kuuluvat oleellisena osana havainnointi ja tuen tarpeen määrittely eli arviointi (Määttä & Rantala 2010, 120). Myös lasten tunne-elämän häiriöihin liittyvä tukeminen ja sitä palvelevat pelit, leikit ja tehtävät tulevat esille kappaleen lopussa.

Raportin lopuksi käsitellään kehittämishankkeen tuloksia eli millaiset päivähoiton henkilöstön kokemukset olivat tieto- ja työvälinepaketista ja sen käyttämisestä. Koska tarkoituksena on jatkaa tieto- ja työvälinepaketin kehittämistä edelleen, ovat paketin jatkokehittämis ehdotukset painavassa roolissa selvitettäessä käyttäjien kokemuksia paketista. Kokemuksien perusteella rakentuneiden tieto- ja työvälinepaketin käyttökelpoisuuteen liittyvien johtopäätösten jälkeen kehittämishanketta arvioidaan kokonaisuutena käyttäen mahdollisimman monipuolisesti erilaisia arviointimenetelmiä. Pääpaino arvioinnissa on käyttäjien kokemuksissa mutta myös kehittämishankkeen toteuttajan itsearviointissa. Arviointi on kehittämishankkeelle tärkeää, koska se tuo esille hankkeen vahvuudet, mutta myös kehittämiskohteet (Ruokolainen & Alila 2004, 109).

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

2.1 Kehittämishankkeen tarkoitus

Kehittämishankkeen tavoitteena on muodostaa eräänlainen tieto- ja työvälinepaketti, joka käsittelee lasten tunne-elämän häiriöitä ja tarjoaa materiaalia käsitellä tunteita lasten kanssa ja tätä kautta edistää lasten tunne-elämän edistymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä. Tarkoituksena on koota yhteen tunne-elämää ja sen häiriöitä koskevaa materiaalia, kuten teorial tietoa ja artikkeleja. Lisäksi pakettiin tulee erilaisia päivähoiton toiminta-alueita koskevia vinkkejä siitä, miten lasten kanssa tunteita voi käsitellä. Olennaisia ovat erilaiset tiivistelmät ja koosteet sekä asioiden avaaminen niin, että ne ovat valmiiksi sovellettuna päivähoiton työkentälle.

Pitkän tähtäimen tavoitteena kehittämishankkeella on tukea myös tulevaisuudessa lasten tunne-elämää ja tätä kautta mahdollisuuksien mukaan ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä. Kun työntekijät saavat tietoa kyseisestä aiheesta, ei tieto lopu vaikka hanke loppuu, vaan tieto jää vaikuttamaan hankkeen kohteena oleviin ja sitä kautta kehittäminen jatkuu. Myöskään työvälineet eivät häviä, vaan ne jäävät työntekijöiden käyttöön ja tätä kautta toivottavasti myös leviävät.

Tiivistetysti hankkeen kehittämistehtävät ovat:

1. Tarjota päivähoiton työntekijöille tietoa ja työvälineitä liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin.
2. Edistää lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä päivähoiton työkentällä.

Kehittämishankkeella on oma tarkoituksensa myös sen toteuttajan kehittämisessä. Koska tämä kehittämishanke on syntynyt suoranaisesti omasta kokemuksesta liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin liittyvän tiedon ja työvälineiden puutteeseen, on oma oppimistavoite ollut kiinteästi mukana kehittämishankkeen tarkoituksessa, tekemisessä ja toteuttamisessa. Se onkin ollut tärkeä motivoija tekemään entistä paremman kehittämishankkeen kuin vain ulkopuolelta tuleva tarve. Oma oppimistavoitteenani on siis sekä saada lisää tietoa lasten tunne-elämän häiriöistä, että tutustua niitä koskeviin työvälineisiin, mutta myös päästä itse opitun tiedon pohjalta kehittämään erilaisia lasten tunne-elämää käsitteleviä leikkejä ja tehtäviä.

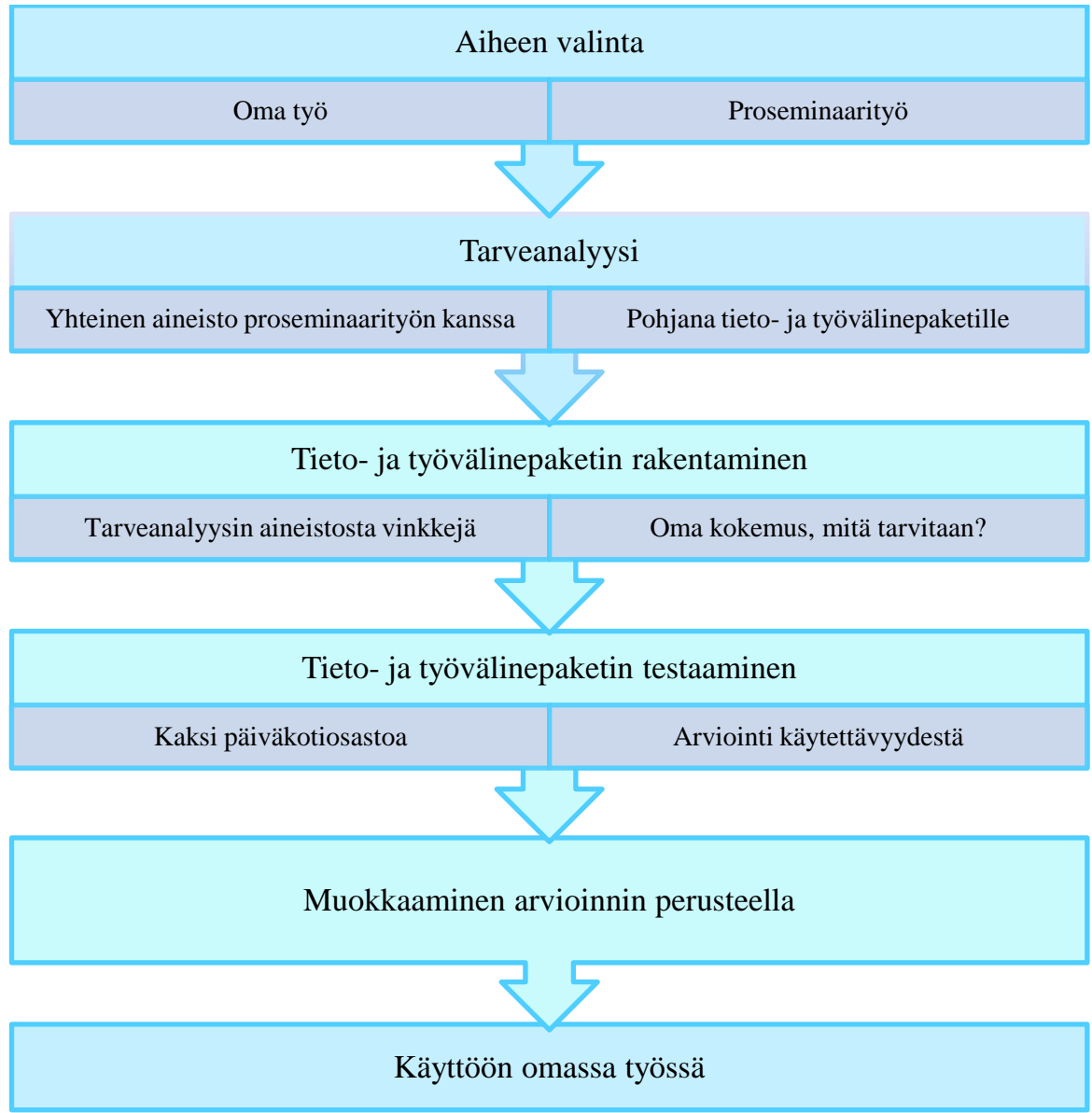
2.2 Kehittämishankkeen prosessikuvaus

Kehittämishankkeen ensimmäinen vaihe on ollut sen aiheen ja kohteen valinta. Aihe valikoitui työn alla olleen proseminarityö (Kemppainen 2011) myötä, koska minulla oli aiheesta valmiiksi vahva teoriapohja. Tämän vuoksi oli hyödyllistä, että aiheet ovat lähekkäin toisiaan. Lisäksi viisivuotisen lastentarhanopettaja-työurani aikana olen huomannut, että päivähoiton henkilöstön tietämys ja työvälineet liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin ovat niukat. Usein lasten tunne-häiriöt jäävätkin tästä syystä tunnistamatta eikä niihin reagoida oikealla tavalla.

Aiheen valinnan jälkeen vuorossa on tarveanalyysi, jonka tarkoituksena on selvittää onko kehittämishankkeelle tarvetta eli tuntevatko päivähoiton henkilöstö että heillä ei ole tarpeeksi tietoa ja työvälineitä tunnistaa lasten tunne-elämän häiriöitä ja tukea lasten tunne-elämän kehittymistä. Tutkimusjoukolle on tehty kyselylomake (Liite 1.), jonka avulla saatujen vastausten perusteella kehittämishankkeen toteutusta on jatkettu. Tarveanalyysin kyselylomake on muodostettu niin, että sen avulla saatu aineisto on toiminut sekä tarveanalyysin että proseminarityön aineistona. Aineiston avulla on saatu todella hyviä vinkkejä ja neuvoja tieto- ja työvälinepaketin rakentamiseen. Aineisto toimikin hyvin pitkälle punaisena lankana tieto- ja työvälinepaketin rakentamisessa. Lisäksi paketin rakentamista on ohjannut myös oma kokemus kenttätöistä, lasten tunne-elämän häiriöistä ja niiden vaikutuksista päivähoiton arkeen. Minulla on ollut siis omakohtaisesti alustava käsitys siitä, mitä henkilöstö tarvitsee liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin, jota tarveanalyysin aineisto puolestaan on tarkentanut ja täydentänyt.

Alun perin kehittämistoiminnan kohteena on ollut yksi päiväkotitoiminta (jossa kaksi osastoa), jonka henkilöstön käyttöön kyseinen tieto- ja työvälinepaketti on mennyt. Pian he pyysivät myös toista pakettia toiseen päiväkotitoimintaan testattavaksi eli paketteja on lopulta mennyt kahteen eri päiväkotitoimintaan testattavaksi. Päiväkotien henkilöstö on testannut pakettia määrätyn ajan (n. 2-3 kk), jonka jälkeen he ovat antaneet palautteen tieto- ja työvälinepaketista kyselylomakkeen avulla (Liite 81). Kyselylomakkeessa on ollut kehittävä ote, jonka avulla työntekijät ovat tuoneet esille nimenomaan käytännöstä esille nousseita vinkkejä siitä, miten tieto- ja työvälinepakettia voisi kehittää. Tarkoituksena onkin korjata sitä mahdollisuuksien mukaan ja ottaa se käyttöön myöhemmin omaan työyksikköön. Pitkän aikavälin tulokset eivät ole käytettävissä tässä raportissa (miten

tieto- ja työvälinepaketti ja sen tuottama osaaminen ovat auttaneet lasten tunne-elämää), mutta omassa työssäni sen jatkuvalla käytöllä tulen näkemään vaikutukset. Lisäksi toivon työparieni myös hyötyvän paketista. Seuraavassa prosessikaaviossa (kuvio 1.) tulee esille kehittämishankkeen eri vaiheiden kulku prosessina.

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessikaavio

Työmenetelmänä tässä hankkeessa on käytetty tarveanalyysin osalta kyselylomaketta (Liite 1) jonka avulla on kerätty tarvittava taustatieto. Muuten konkreettisen tieto- ja työvälinepaketin ovat testanneet päivähoidon henkilökunta, jotka arkipäivän tilanteissa yhdessä lasten kanssa ovat käyttäneet hyväkseen sekä tietopaketin tietoja, että myös työmenetelmiä. Tämän jälkeen henkilökunta on arvioinut paketin kyselylomakkeen

avulla (Liite 81). Arvioinnin ovat toteuttaneet 5 päivähoiton työntekijää kahdesta eri yksiköstä. Koska kehittämishankkeen kohteena on eräänlainen työväline, voidaan se nähdä myös työmenetelmänä. Teoreettiset perusteet ja kehittämishanke yhdistyvät tieto- ja työvälinepaketissa tiukasti yhteen, koska pohjan paketille luo nimenomaan lasten tunne-elämän häiriöistä esitetty ja tutkittu teoreettinen tieto.

2.3 Tarveanalyysi

Tarveanalyysin tutkimusjoukkona toimivat kahden kunnan päivähoitoyksiköt sekä yhden isomman kunnan yksi päiväkotitoiminta. Yhdestä päiväkodista ei tullut vastauksia ollenkaan, joten tutkimusaineisto on peräisin yhteensä neljästä eri päivähoitoyksiköstä, joissa on pääasiassa 3-6 -vuotiaita lapsia. Analyysi aiheen kehittämistarpeesta toteutettiin kyselylomakkeiden (Liite 1.) avulla. 11 henkilöä vastasi kyselyyn. Samalla kyselylomakkeella toteutetaan myös erityispedagogiikan proseminaaritöiden aiheesta ”TUNNEKKO NÄÄ?” Lasten tunne-elämän häiriöiden tunnistaminen päivähoitossa” (Kemppainen 2011), minkä takia koko kyselylomake ei käsitellyt tätä kehittämishankkeen tarveanalyysiä. Kyselylomakkeeseen sisältyy kaksi kysymystä, joilla haetaan suoraan vastauksia kehittämishankkeen kehittämistarpeeseen. Nämä kysymykset ovat: 1. Millaista tukea ja työvälineitä teillä on tällä hetkellä käytössä lasten tunne-elämän häiriöiden tunnistamisessa? Koetteko ne riittäviksi? ja 2. Millaista tukea, koulutusta ja/tai työvälineitä tunnette tarvitsevanne, jotta tunnistaisitte lapsen tunne-elämään liittyvän häiriön paremmin?. Kyselylomakkeessa on yhteensä 13 kysymystä ja nämä kaksi kysymystä ovat kyselylomakkeen viimeiset kysymykset, mikä todennäköisesti verotti sitä, etteivät kaikki vastaajat olleet vastanneet viimeiseen kysymykseen. Aineisto on antanut kuitenkin kehittämistarpeen olemassaolon varmistumisen lisäksi erinomaista tietoa ja vinkkejä siitä, millaista tietoa ja materiaalia tieto- ja työvälinepaketin olisi hyvä sisältää. Siksi tarveanalyysin tekeminen onkin erittäin tärkeää ja motivoiva tekijä tässä kehittämishankkeen toteutuksessa.

Kyselyyn vastasi siis 11 henkilöä, joista ensimmäiseen kysymykseen (katso yllä) olivat vastanneet kaikki. Tosin tuen ja työvälineiden riittämättömyyteen olivat vastanneet vain 3 henkilöä, joista kaksi koki ne riittämättömiksi ja yksi koki ne tällä hetkellä ”ehkä riittäviksi”. Toiseen kysymykseen tuen, koulutuksen ja työvälineiden tarpeesta tuli runsaasti vastauksia ja vastaajat kokivat tarvitsevansa erilaisia tuen muotoja, jotka tulevat esille taulukossa 1.

Taulukko 1. Päivähoidon henkilöstön tuen tarpeen muodot

Tieto	Täsmäkoulutusta aiheesta
	Tarkempia ohjeistuksia, esim.ohjevihko aiheesta
	Tuoretta teoriatietoa lasten tunne-elämän häiriöistä ja niiden ilmenemisestä
	Koulutuksia siitä, millaisia tunne-elämän häiriöisiä lapsia on kohdattu
Konsultaatio	Erityislastentarhanopettajan palvelut
	Muiden alan ammattilaisten käytännön kokemuksia aiheesta
	Lastenpsykiatrin konsultointiapua
	Käytännön neuvot arkeen vaikeissa tapauksissa
Työvälineet	Leikki- ja toimintajuttuja päivähoitoon, joiden avulla voi auttaa lasta tunne-elämän solmujen avaamisessa
Yhteistyö ja resurssit	Yhteistyötä sosiaalipuolen kanssa
	Aikaa pohtia asioita työyhteisön kanssa

Osa näistä vastaajien esiin tuomista tuen tarpeista ovat asioita, joihin tällä hankkeella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Sen sijaan tiedot, koulutuksen tarve, neuvot, vinkit, kokemukset ja työvälineet ovat asioita, joiden tarpeeseen pystytään ainakin jollakin tasolla vastaamaan. Tuen tarpeen muodoista vahvimmin ovat nousseet esille tiedon ja konsultaation tarve. Tiedon tarve koski nimenomaan tietoa lasten tunne-elämän häiriöistä ja niiden ilmenemisestä. Vastauksissa tuli esille, että henkilöstö toivoi nimenomaan tietoa siitä, mitä lasten tunne-elämän häiriö käytännössä tarkoittaa eli miten se ilmenee päivähoidon arjessa. Tähän liittyi myös konsultaation tarve. Henkilöstö halusi kuulla muiden ammattilaisten kokemuksia lasten tunne-elämän häiriöiden ilmenemisestä, sekä haluttiin apua ja vahvistusta määriteltäessä lasten ongelmia ja niihin vastaamista. Etenkin erityislastentarhanopettajan palveluiden tarve korostui vastauksissa. Työvälineistä mainittiin erilaiset leikki- ja toimintaideat, joilla voitaisiin tukea lapsia heidän tunne-elämän ongelmissaan. Neljäs ja viimeinen tuen muoto oli yhteistyö ja resurssit, johon kuului toive yhteistyöstä sosiaalipuolen kanssa sekä lisää aikaa yhteistyöhön myös työyksikön sisällä.

2.4 Aiemmat tutkimukset

Kehittämishankkeen tarkoituksena on edistää lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä päivähoidon työkentällä. Lisäksi tavoitteena on tarjota päivähoidon työntekijöille tietoa ja työvälineitä liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin. Näin ollen tarkoituksena on nostaa tässä esille aikaisempia tutkimuksia ja hankkeita, jotka liittyvät näihin aiheisiin, tavalla tai toisella. Koska kehittämishanke koskettaa suhteellisen laajaa teoreettista aluetta, varhaista tukea päivähoidossa, pyrkimyksenä on ollut etsiä tutkimuksia laajalta teoreettiselta alueelta. Tätä ratkaisua tukee myös Viittalan (2002, 15) huomio siitä, ettei erityispäivähoidon erityisyydestä ja sen sisällöstä ole kovinkaan paljon tutkimustietoa. Tutkimustuloksia tarkastellaan kohdistamalla huomio tämän kehittämishankkeen kannalta merkittäviin tutkimuksista nousseisiin löytöihin.

Joitakin varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen projekteja on toteutettu ulkomailla. Yksi näistä on ”Head Start”-projekti Meksikossa, jossa pyrittiin toteuttamaan ongelmien aikaista havaitsemista ja ennaltaehkäisyä. Lisäksi pyrittiin kiinnittämään huomiota sosiaalis-emotionaalisten taitojen opettelemiseen. Alustavat tästä projektista saadut tulokset ovat olleet toiveikkaita. Niiden mukaan erityistaidot (sosiaalis-emotionaaliset taidot) kehittyivät ja sitä kautta pystyttiin ennalta ehkäisemään ongelmia. (Forness ym. 2000.) Intervention tosin tulisi tapahtua jo lapsen varhaislapsuudessa (Singer, 1992, 114). Projektissa tuotiin esille, että varhainen tunnistaminen edellyttää järjestelmällistä seulontaa ja päivähoidon on tehtävä tiukempaa yhteistyötä koulun ja eri viranomaisien kanssa. Tärkeää olisi ottaa sosiaalis-emotionaalisten taitojen opettaminen ja oppiminen mukaan opetussuunnitelmiin. (Forness ym. 2000.)

Koululaisille on kehitetty myös School-Wide Positive Behavior Support (SWPBS) – ohjelma, jonka tarkoituksena on panostaa oppilaiden ongelmien ehkäisyyn ja ennakointiin, mutta myös ongelmien tunnistamiseen ja tukemiseen. Ohjelmassa käytetään hyväksi opettajista koostuvia tiimejä, jotka toteuttavat oppilaiden yksilöllistä tukemista. Ohjelman onkin todettu vähentäneen ongelmia esikoulutasolla ja vähentäneen myös myöhempää ongelmakäyttäytymisen riskiä. (Lewis ym. 2010, 83-86.) Jatkokehittämistarpeista nousi esille, että erityistä tukea tulisi tarjota jo varhaisemmassa vaiheessa kuin nykyään, eikä odottaa, että ongelmat voidaan virallisesti

määritellä. Myös johdonmukaisen tukijärjestelmän avulla voitaisiin keskittyä tuen tarjoamiseen ja sosiaalisten taitojen opettamiseen. (Lewis ym. 2010, 88-90.)

Suomessa puolestaan Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa eli VarTu-hanke toteutettiin vuosina 2004-2005. Hankkeen tarkoituksena on ollut varhaisen tuen menetelmien ja ohjauksen vakiinnuttaminen varhaiskasvatuksen työtavoiksi. Hankkeessa ei ole pyritty kehittämään uusia pedagogisia menetelmiä, vaan tavoitteena on ollut kehittää työkäytäntöjä varhaisen tuen suuntaan ja edistää organisaatioiden toiminnan reflektiivistä tarkastelua. Hankkeen tuloksena on syntynyt kehittämisvalikko, joka sisältää kehittämisen mallinnuksia, ”kehittämisteemoja”, jotka on tarkoitus keskustella auki teemoittain työyhteisöissä. Keskustelulla on suunniteltu rakenne: keskustelu alkaa yhteisestä perehdyttävästä johdannosta, etenee yhteisestä käsitteiden määrittelystä omaan työyhteisöön soveltamiseen, omien työkäytäntöjen arviointiin ja kehittämistarpeiden tunnistamiseen. Oleellista on dialogi ja yhteinen ymmärrys käytännön toiminnasta. Kokeiluvaiheessa saadun palautteen mukaan päivähoidon henkilöstö koki, että jäsennetystä ja mallinnetusta keskustelusta oli merkittävä tuki yhteisön kehittämisprosesseille. (Heinämäki 2006, 11-20).

Tämän kehittämishankkeen tarveanalyysissä nousee esille päivähoidon henkilöstön kokemus riittämättömyydestä. Tätä riittämättömyyden tunnetta ja ammatillisen asiantuntijuuden kehittämistä on tutkinut myös Paula Korkalainen (2009), jonka tutkimuksen toimintaympäristönä toimii varhaiserityiskasvatus. Tutkimuksessa nousi esille, että työntekijät kaipaavat tietoa sosiaalisista taidoista ja vuorovaikutustaitojen kehittämisen ohjaamisesta. Täydennyskoulutuksen merkitys nousi tutkimuksessa esille etenkin päivähoidon henkilöstön suhtautumisessa varhaiserityiskasvatukseen. Kun tuettiin ja kehitettiin henkilöstön suhdetta varhaiserityiskasvatukseen, vaikutti se myös päivähoidon toimintakulttuurien ja työtapojen uudistumiseen lapsi- ja perhelähtöisemmiksi. Tuloksista nousi esille myös toimintaympäristön merkitys kasvatukselle, Kun toimintaympäristöä kehitetään ja parannetaan, vaikuttaa se lapsen kasvuun, kehitykseen, oppimiseen, hyvinvointiin ja perheiden tukemiseen. (Korkalainen 2009, 241.) Peilaten saatuja tutkimustuloksia tähän kehittämishankkeeseen, voisi olettaa, että henkilöstön saadessa tietoa ja työvälineitä varhaiserityiskasvatukseen (vaikka hanke koskeekin pääasiassa tunne-elämän häiriöitä), vaikuttaa se positiivisesti myös toimintakulttuurin ja työtapojen kehittämiseen.

Tarja Kallio ja Päivi Pihlaja (2005) ovat toteuttaneet puolestaan hankkeen ”Sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa”. Hankkeen tarkoituksena on ollut kehittää lapsen sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksiin liittyvää hoitoa ja kasvatusta. Tekijät ovat havainneet tutkimuksessaan saman asian kuin mikä toimii tämän hankkeen punaisena lankana:

”Lapsen pulmat ovat osa ympäristöä ja sen toimintaa, jolloin ympäristö edistää tavalla tai toisella lapsen häiriökäyttäytymistä (Apter 1982; Rhodes 1970; Hobbs 1969). Nämä ajatukset ja tulokset on tuotu esiin jo 1970-luvulla, mutta niiden pedagogiset vaikutukset ovat olleet vähäisiä.” (Kallio & Pihlaja 2005, 3).

Eli teoriasta saadun tiedon hyödyt eivät ole siirtyneet käytäntöön ja tähän haasteeseen tällä kehittämishankkeella halutaan vastata.

”Hankkeessa kiinnitettiin erityisesti huomiota henkilökunnan osaamisen kehittämiseen. Kun pedagogisessa kulttuurissa saadaan aikaan muutosta, voidaan sen olettaa vaikuttavan laajemminkin lapsen elämään. Varhaisella tiedostamisella ja puuttumisella voidaan ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja tukea lapsen terveitä ja vahvoja alueita.” (Kallio 2005, 5).

Myös Kallion ja Pihlajan (2005) hankkeen tavalla vaikuttaa, eli lisäämällä henkilökunnan osaamista, on yhtymäkohtia tähän hankkeeseen. Tässä Kallion ja Pihlajan toteuttamassa hankkeessa on viisi pitkäkestoista tavoitetta, joista kolme koskettaa myös tätä hanketta. Ensimmäinen näistä on lasten syrjäytymisen ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen lasten sosiaaliin ja emotionaaliin vaikeuksiin. Toinen tavoite on päivähoidon erityispedagogisten valmiuksien kehittäminen niin, että sosiaalisista ja emotionaalisista vaikeuksista kärsivien lasten hoito ja kasvatusta mahdollistuu. Lisäksi tavoitteena on päivähoidon kasvu ympäristön kehittäminen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä tukevaksi ja ohjaavaksi. (Kallio 2005, 5.)

Tulosten mukaan hankkeeseen osallistujien ammatillinen tietoisuus ja asiantuntijuus erityistä tukea tarvitsevien lasten tapauksissa kasvoi. Työntekijöiden osaaminen oman työn analysoinnissa ja työkäytäntöjen ja toimintatapojen kehittämisessä lisääntyi ja yhteistyö vanhempien kanssa syveni. Hankkeen johdosta myös lasten kasvu ympäristöjä oli kehitetty niin, että ne tukivat entistä paremmin lasten kehitystä. Lisäksi hanke koettiin antoisaksi ja omaa työtä kehittäväksi. (Kallio 2005, 20.)

Se, miten meneillään oleva hanke eroaa tästä hankkeesta on se, että esille nostetussa hankkeessa on projektia viety pääasiassa eteenpäin koulutuksien avulla ja kohderyhmä on ollut huomattavasti suurempi. Tämän raportin hankkeen idea on puolestaan muodostaa konkreettinen tietopaketti, jossa on sekä uusin teorian tieto selkeästi ja tiivistetysti esitettynä, että myös konkreettisia vinkkejä, neuvoja, leikkejä ja pelejä, joita päivähoiton henkilöstö voi käyttää arkipäivän tilanteissa.

Marja Heiskanen, Hanna Nuoramo ja Minna Vehviläinen (2001) ovat tehneet Mikkelin ammattikorkeakouluun opinnäytetyön päiväkodin varhaisen puuttumisen haasteista. Opinnäytetyössä tarkastellaan, miten päiväkotitukee lasta ja perhettä varhaisissa sosiaalisissa ongelmissa. Lisäksi huomio kohdistetaan päiväkodin henkilökunnan havaintoihin, kokemuksiin, tapoihin ja osaamiseen havaita ja puuttua lasten ja perheiden varhaisiin psykososiaalisiin ongelmiin. Opinnäytetyö on toteutettu haastattelemalla kolmen päiväkodin henkilökuntaa. (Heiskanen ym. 2001, 10-11.) Sen löydöksissä on noussut esille, että kun puhutaan psykososiaalisesta tuesta ja sen muodoista, on päivähoiton työntekijöiden persoonilla suuri merkitys. Nähdään, että auttamismahdollisuudet riippuvat hyvin pitkälle työntekijän motivaatiosta ja halusta auttaa ja kantaa vastuuta lapsesta. Yleensä tukea lapselle on annettu intensiivisen huomion ja läsnäolon kautta. Myös lapsen tunteille on pyritty antamaan tilaa. (Heiskanen ym. 2001, 18-21.) Opinnäytetyössä on noussut esille myös päivähoiton työntekijöiden ammattitaidon riittämättömyys vaikeissa tapauksissa, jolloin on turvauduttu moniammatilliseen yhteistyöhön. Lapsen varhaisen puuttumisen haasteina on nähty havainnoiminen ja ongelmien tunnistaminen niin, että ne pystytään erottamaan normaalista kehityksestä. (Heiskanen ym. 2001, 22-26.) Löydösten mukaan työkokemus ja täydennyskoulutus vastaavat näihin haasteisiin tuoden varmuutta havainnointiin ja ongelmien havaitsemiseen (Heiskanen ym. 2001, 32). Opinnäytetyön tekijät nostavat esille koulutuksen lisäämisen tarpeen ja lisäksi työntekijöiden perehtyneisyyttä työtään ohjaaviin lakeihin tulisi lisätä. Lisäksi selkeät toimintaohjeet kriisissä olevan lapsen auttamiseksi puuttuvat. Myös varhaista puuttumista ja sen keinoja tulisi tutkia enemmän, ottamalla mukaan esimerkiksi lasten vanhemmat ja perhepäivähoito. Myös vertailemalla eri päiväkotien varhaista puuttumista voidaan saada uutta tietoa päiväkodin varhaisesta puuttumisesta ja sen keinoista. (Heiskanen ym. 2001, 67-73.)

Taina Heinikoski ja Aila Muhonen (2009) ovat puolestaan tehneet Laurea-ammattikorkeakouluun opinnäytetyönään Konkkaronkka-lautapelin ja testanneet sen soveltuvuutta lasten sosiaalis-emotionaalisten kehityksen tukemiseen. Tulosten mukaan pelin avulla on voitu tukea lasten tunne-elämän kehitystä vertaisryhmän ja aikuisen tuella. Tunne-elämän kehitys on tapahtunut oppimalla uusia sosiaalis-emotionaalisia taitoja pelitilanteiden avulla. Pelin todetaan soveltuvan välineeksi myös varhaiserityiskasvatukseen ja sitä voidaan käyttää myös kokonaisvaltaisen oppimisen tukena. (Heinikoski & Muhonen 2009, 52-53.) Opinnäytetyössä nostetaan esille jatkokehittämistarpeista peliin liittyvät jatkokehittämistarpeet, sen laajemman testaamisen sekä yleisen puutteen leikkivälineistä, jotka tukevat lasten sosiaalis-emotionaalista kehitystä. (Heinikoski & Muhonen 2009, 20.) Taulukossa 2. tulee esille kehittämishankkeeseen liittyvät aiemmat tutkimukset, niiden olennaiset tavoitteet, saavutetut tulokset sekä keskeiset jatkokehittämistarpeet.

Taulukko 2. Kehittämishankkeeseen liittyvät aiemmat tutkimukset ja niiden tulokset.

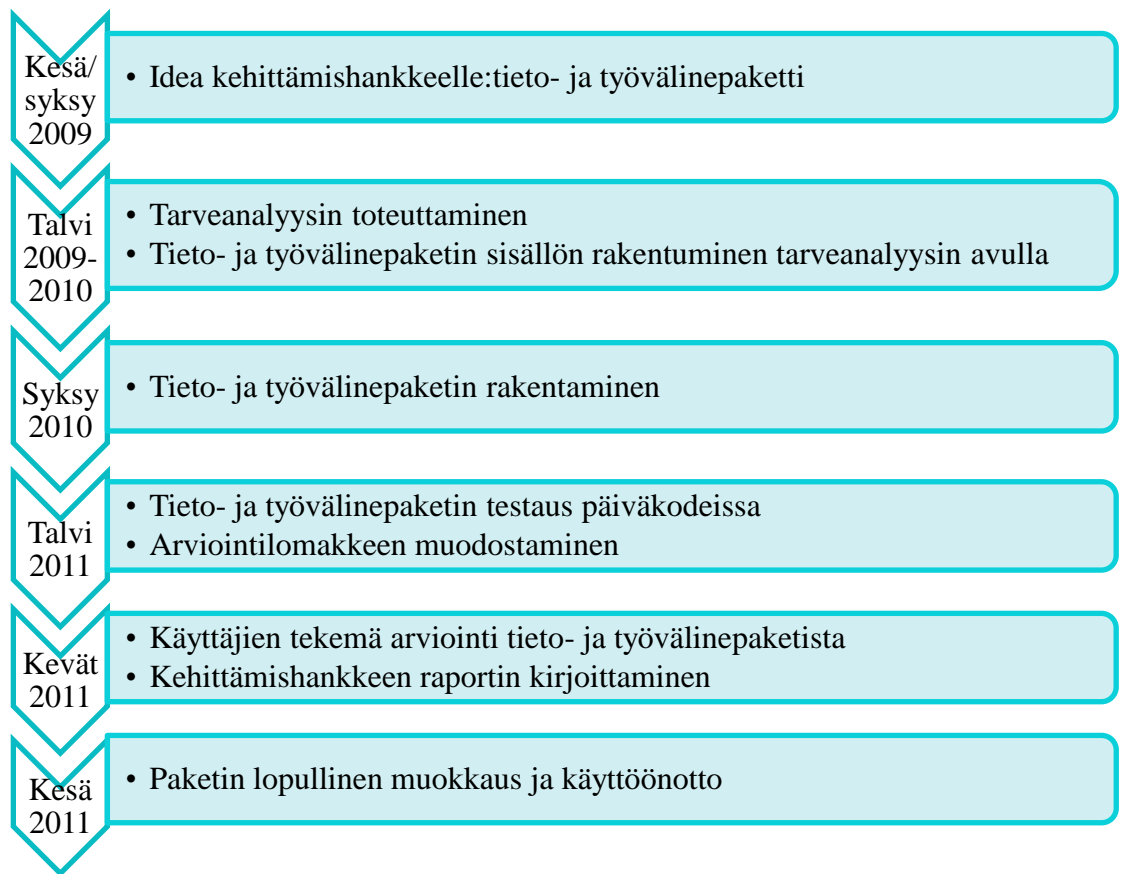
TUTKIMUS/HANKE	TAVOITTEET	TULOKSET	JATKOKEHITTÄMISTARPEET
Forness, Serna, Nielsen, Lambros, Hale, & Kavale, 2000. Model for early Detection and Primary Prevention of Emotional or Behavioral Disorders.	Tavoitteina oli ongelmien varhainen havaitseminen ja ennaltaehkäisy sekä erityistaitojen (sosiaalis-emotionaaliset taidot) opetteleminen.	Tulosten mukaan erityistaidot kehittyivät ja ongelmia pystyttiin ehkäisemään taitoja kehittämällä.	Jatkossa tarvitaan tiukempaa yhteistyötä päiväkodin, koulun ja eri viranomaisten välillä. Varhainen tunnistaminen edellyttää myös järjestelmällistä seulontaa. Myös erityistaidot tulee ottaa mukaan opetussuunnitelmaan.
Lewis, Jones, Horner, & Sugai, 2010. School-Wide Positive Behavior Support and Students with Emotional/Behavioral Disorders: Implications for Prevention, Identification and Intervention.	Tavoitteina oli oppilaiden ongelmien ehkäisy ja ennaltoiminta ja lisäksi ongelmien tunnistaminen ja tukeminen.	Ohjelma on vähentänyt ongelmia esikoulutasolla ja vähentänyt myös myöhempää ongelmaikäyttyymisen riskiä. Positiivisia muutoksia tapahtui myös opettajien toimintatavoissa.	Jatkokehittämisessä tulisi huomioida, että erityinen tuki tulisi tarjota aiemmin ja kehittää pysyvä selkeä prosessi ja logiikka ongelmiin puuttumiseen.
Kallio, Tarja & Pihlaja, Päivi 2005. Sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa.	Tavoitteina oli kehittää lapsen sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoitoa ja kasvatusta (syrjäytymisen ennaltaehkäisy, varhainen puuttuminen), lisätä henkilökunnan osaamista ja kehittää kasvuympäristöjä.	Hanke on lisännyt ammatillista tietoisuutta, asiantuntijuutta ja oman työn analysointia, sekä kehittänyt työkäytäntöjen ja toimintatapojen kehittämistä. Lisäksi kasvuympäristöjä kehitettiin ja yhteistyö van-	Jatkossa tulisi kehittää hankkeessa käytössä olleen kontekstianalyysin käyttöä päivähoidossa ja lisäksi projektista saatua tietoa viedä eteenpäin, jotta muutkin hyötyvät.

		hempien kanssa parani.	
Heinämäki, Liisa 2006. Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa, VarTu-hankekuvaus 2004-2005.	Tavoitteina oli varhaisen tuen menetelmien ja ohjauksen vakiinnuttaminen varhaiskasvatuksen työta-voiksi. Tavoitteena oli myös kehittää työikäntöjä varhaisen tuen suuntaan ja edistää organisaatioiden toiminnan reflektiivistä tarkastelua.	Hankkeen tuloksena syntyi kehittämisvalikko, joka sisälsi kehittämisen mallinnuksia, jotka keskustelemalla auki tarjosivat merkittävää tukea henkilöstölle yhteisön kehittämisprosesseissa.	Jatkokehittämistarpeina hankkeessa nousi esille päivittäisten työikäntöjen kehittäminen ja varhaisen tuen tarkastelun tarve.
Korkalainen, Paula 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivalukseen. Ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiskerityiskasvatuksen toimintaympäristössä.	Tavoitteena oli selvittää, millaisena varhaiskerityiskasvatus näyttäytyy päivähoidon käytännöissä, millaisia esteitä henkilöstö kokee, miten työntekijöiden asiantuntijuus ja osaaminen muuttuvat ja mitkä ovat varhaiskerityiskasvatuksen onnistumisen edellytykset tavallisissa lapsiryhmissä.	Tuloksena oli, että henkilöstön suhtautumista varhaiskerityiskasvatukseen voidaan tukea ja kehittää esim. täydennyskoulutuksen avulla ja näin vaikuttaa päivähoidon toimintakulttuurien ja työtapojen kehittämiseen. Esille tuli, että toimintaympäristön kehittämisellä on suuri merkitys lapsen kehitykselle.	Tulevaisuudessa ennaltaehkäisevän ja erityispedagogisen näkökulman tulee olla esillä päivähoidossa ja riittävän resurssoinnin ja rakenteiden vahvistamisen avulla tulee taata jokaiselle lapselle oikeus varhaiseen ja erityiseen tukeen. Ammatillisen asiantuntijuuden ja osaamisen vahvistamista tulee myös lisätä.
Heiskanen, Marja, Nuoramo, Hanna & Vehviläinen, Minna. 2001. Päiväkodin varhaisen puuttumisen haasteet. Miten päiväkotitukee lasta ja perhettä varhaisissa psykososiaalisissa ongelmassa?	Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten päiväkotitukee lasta ja perhettä varhaisissa sosiaalisissa ongelmassa.	Tulosten mukaan psykososiaalisen tuen tarjoaminen ja sen muodot riippuvat työntekijän ominaisuuksista. Tukea tarjottiin pääasiassa huomiona, läsnäolona ja tilan antamisena tunteille.	Jatkossa on lisättävä koulutusta ja tietoisuutta päivähoitoa ohjaavista laeista. Tarvitaan selkeät toimintaohjeet lapsen auttamiseksi hankalissa tilanteissa. Varhaisesta puuttumisesta ja sen keinoja tulisi tutkia ja kehittää.
Heinikoski & Muhonen, 2009. Konkkaronkka-peli sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tukena.	Tavoitteena oli selvittää, miten kehitellyn lautapelin avulla voidaan tukea lasten sosiaalis-emotionaalista kehitystä ja miten se soveltuu lasten oppimisen tueksi varhaiskerityiskasvatuksessa.	Tulosten mukaan pelin avulla voidaan tukea lasten sosiaalis-emotionaalista kehitystä opettamalla heille uusia sosiaalis-emotionaalisia taitoja. Peli soveltuu varhaiskerityiskasvatukseen ja kokonaisvaltaisen oppimisen tueksi.	Pelin kehittelyä tulee jatkaa vastaamaan eri ikä- ja kehitystasoa sekä lisäämällä siihen toiminnallisia elementtejä. Tarvitaan myös lisää leikkivälineitä, jotka tukevat sosiaalis-emotionaalista kehitystä.

2.5 Tieto- ja työvälinepaketin rakentaminen

Ajallisesti tieto- ja työvälinepaketin rakentaminen on kestänyt noin kaksi vuotta (kuvio 2). Se alkoi ajatustyöllä syksyllä 2009, kun esittelimme ideamme kehittämishankkeen suhteen muulle opiskelijaryhmällemme. Olin tuonut kehittämishankkeeni idean esille jo ylemmän ammattikorkeakoulun valintakokeissa kesällä 2009. Kun kehittämishankkeen rakenne alkoi olla selvillä, jatkui työ tarveanalyysin rakentamisella. Talvella 2009-2010 toteutettiin tarveanalyysi kyselylomakkein. Tämä tarveanalyysin toteuttaminen oli tieto- ja työvälinepaketin rakentamisen kannalta merkittävää, koska se antoi punaisen langan paketille: mitä sen tuli sisältää ja mitä paketilta odotettiin. Tämän jälkeen paketin rakentaminen jäi hautumaan ja konkreettinen paketin rakentaminen tapahtui syksyllä 2010 niin, että se vuoden 2011 alussa pääsi testattavaksi yhteen päiväkotiin. Pian paketin käyttäjät toivoivat paketista myös toista versiota, jotta sitä voitaisiin testata myös muissa yksiköissä. Paketista rakennettiin siis myös toinen versio tammikuun 2011 aikana.

Tieto- ja työvälinepaketti oli päiväkotien testattavana tammi-maaliskuun 2011. Tänä aikana muodostettiin pakettia koskeva arviointi- ja kehittämislomake, jonka paketin käyttäjät täyttivät huhtikuun alussa. Tällä tavoin saatiin kerättyä tietoa paketin käytöstä ja siitä, miten sitä tulisi kehittää eteenpäin. Koska tieto- ja työvälinepaketti on ylemmän ammattikorkeakoulun lopputyönä toteutettava kehittämishanke ja ajallisesti rajoitettu, tässä vaiheessa toteutettiin raportti tieto- ja työvälinepaketin rakentamisesta ja testaamisesta. Kuitenkin tämän raportin jälkeen paketin kehittämistyö jatkuu niin, kuin käyttäjät ovat toivoneet. Vasta tämän jälkeen paketin on tarkoitus mennä kentälle käyttöön.

Kuvio 2. Tieto- ja työvälinepaketin ajallinen rakentuminen

Konkreettisesti paketti rakentui kansioksi eli kaikki materiaali meni päiväkotiin kirjallisena niin, että esimerkiksi tarvittavien materiaalien valmistusohjeet sisältyivät kansioon eikä kansio sisältänyt sellaisia valmiita materiaaleja, joiden sisällyttäminen kansioon olisi ollut vaikeaa. Kansion sisältö on myös sähköisessä muodossa, koska ajatuksena on ollut, siirtää ne jossain vaiheessa myös internet-sivustoksi, mikäli kansiota todetaan olevan työkentällä hyötyä.

3. PÄIVÄHOITO

3.1 Päivähoitojärjestelmä

Päivähoidon määrittely ja tehtävät ovat vaihdelleet kehityksen edetessä. Päivähoidossa painotettavat asiat ovat myös vaihdelleet eletyn ajan ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. (Pihlaja 1998, 17.) Päivähoitojärjestelmän rakentumisessa voidaan erotella 3 tärkeää ajanjaksoa, jotka ovat alkuvaihe, päivähoitolain syntyvaihe ja lain vakiintumisaika. Alkuvaihe ajoittuu 1990-luvun alkuun, päivähoidon syntyvaihe 1960-1970-luvuilla ja päivähoitolain vakiintumisaika 1980-1990-luvuille. (Pihlaja 2005, 27.) Päivähoidon juuret ja tehtävät voidaan jakaa myös kahteen ryhmään: lastensuojeluun ja lasten henkiseen kasvatukseen. (Pihlaja 1998, 17.)

1800-luvulla Englannissa perustettiin lasten huoltolaitoksia huolehtimaan lapsista kun vanhemmat olivat töissä. Suomessa perustettiin vastaavia pikkulastenkouluja 1830- ja 1840-lukujen taitteessa: ensimmäinen Kokkolaan vuonna 1839 ja toinen Helsinkiin vuonna 1840. Varsinaisista lastentarhoista ensimmäiset perustettiin Tammisaareen vuonna 1861, Jyväskylään vuonna 1863 ja Helsinkiin 1883. Helsinkiin perustettiin myös vuonna 1888 Kansanlastentarha köyhille lapsille, koska oli nostettu esille, että lasten arkuus ja ryhmään sopeutumattomuus vaikeuttivat lasten oppimista. Vaikka lastentarhoja oli perustettu jo 1800-luvulla, myönnettiin ensimmäiset lastentarhojen valtionavut vasta vuonna 1913. (Pihlaja 1998, 17-18.)

Päivähoitojärjestelmän alkuvaiheessa perustettiin lasten seimiä, joihin otettiin lapsia, joiden äitien oli pakko olla töissä kodin ulkopuolella. Kun verrataan seimen toimintaa lastentarhan toimintaan, keskittyi seimi fyysiseen hoitoon ja huolenpitoon, kun taas lastentarhan toiminta painotti psyykkistä hoitoa. Koska alkuvaiheen yhteiskunnallinen konteksti oli jokseenkin tasapainoton kaupungistumisen, asuntopulan ja muuttuneiden töiden takia, haluttiin lapsille turvata lastentarhan muodossa kehittävä toiminta, ruoka ja turvalliset olosuhteet. Tämä yhteiskunnallinen tilanne ajoi myös kehittämään ja organisoimaan kasvatusta ja opetusta ja tämä johti lakiin yleisestä oppivelvollisuudesta vuonna 1921 ja lakiin lastentarhain valtionavusta vuonna 1927. Tähän asti lastensuojeluosasto oli kuulunut kouluhallituksen toimintaan, mutta nyt se siirrettiin sosiaaliministeriöön ja sen tehtäväksi määriteltiin muun muassa ”valtion yleisten kasvatuslaitosten, valtion ja yksityisten lastensuojelulaitosten sekä aistiviallisten ja tylsämielisten kasvatus- ja hoitolaitosten yleinen valvonta ja johto”. (Pihlaja 2005, 28.)

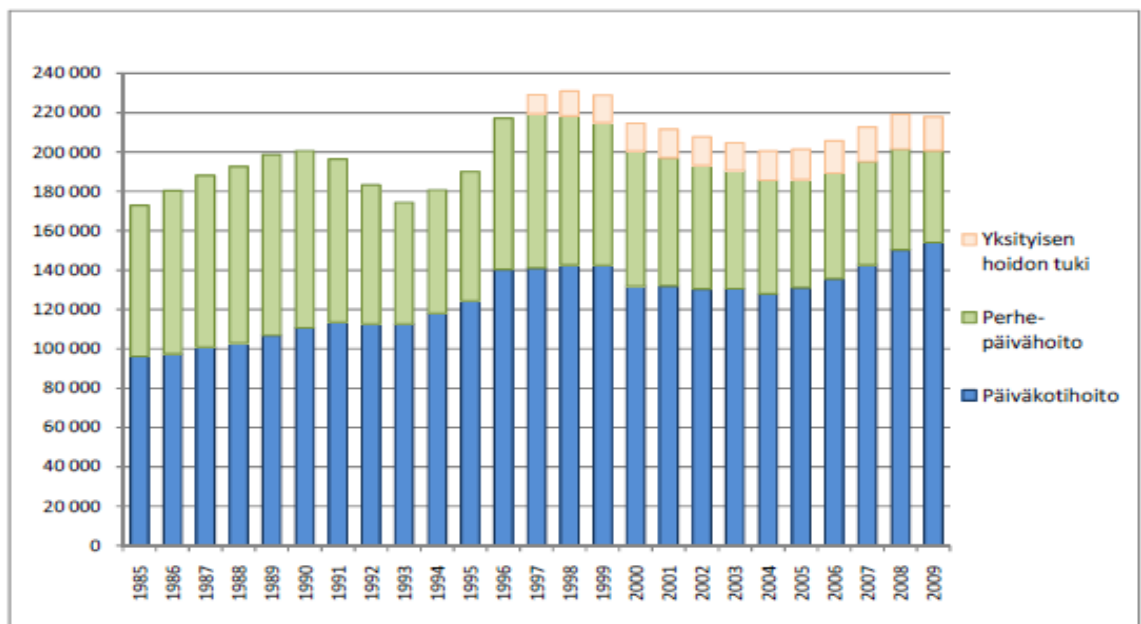
Sotien jälkeisenä aikana, 1940-1950-luvuilla, keskityttiin rakentamaan hyvinvoivaa yhteiskuntaa. Käytännössä tämä näkyi muun muassa naisten lisääntyvänä työssäkäyntinä, joten tarvittiin kunnollinen päivähoitojärjestelmä. (Pihlaja 2005, 29.) 1960-luku voidaankin nähdä päivähoitojärjestelmän kehittymisen merkittävämpänä vuosikymmenenä, jolloin päivähoitoa organisoitiin yhtenäiseksi järjestelmäksi. Päivähoidon rintamalla oli monia eri toimijoita: seimet, lastentarhat, laajennetut seimet eli päiväkodit, erityispäivähuoltolaitokset sekä yksityiskodit, joissa annettiin avohoitoa. Myös palvelujen järjestäjiä oli useita: kunnat, järjestöt ja yksityiset ihmiset. (Pihlaja 2005, 29.) 1960-luvulla päivähoitojärjestelmän kehittämisessä nousi esille myös työntekijät ja heidän ammattikoulutuksensa (lastentarhanopettajan koulutus) tärkeys. Lisäksi katsottiin, että työntekijöillä tuli olla hyvä terveys ja henkilökohtainen soveltuvuus alalle. Kasvatuksen ammatillisuus alkoi siis nostaa päätään. Koulutuksen merkityksen lisäksi vanhempien tuen tarve kasvatustehtävässään nousi esille ja nähtiin, että lapsia hoitavat ja ohjaavat ammattihenkilöt voivat vastata myös tähän tuen tarpeeseen. (Pihlaja 1998, 18.)

1970-luvulla tarkastelun kohteena oli päivähoidon ydinmerkitys. Päivähoito nähtiin toisaalta viriketoiminnaksi joka täydensi kotikasvatusta, että myös sijaishoidoksi, joka korvasi vanhemmilta saadun hoidon. Myös 1970-luku oli päivähoidon näkökulmasta merkittävä, koska uusi päivähoitolaki tuli voimaan vuonna 1973 ja se selkeytti ja yhtenäisti päivähoitojärjestelmää. Lisäksi laki teki päivähoitotyöstä tavoitteellista ja vahvisti perhepäivähoidon roolia. Olennaista uudessa laissa oli myös se, että sen mukaan sosiaalisista ja kasvatuksellisista syistä päivähoitoa tarvitsevat lapset ovat etusijalla päivähoitopaikkoja täytettäessä. (Pihlaja 1998, 19.) Laki määritteli myös päivähoidon järjestämisen. Sen mukaan päivähoito tuli järjestää sellaiseksi, että se edistää lapsen kehitystä ja oppimismahdollisuuksia. Lisäksi päivähoidon tuli tasapuolisesti turvata eri ikäryhmien lasten hoidon ja kasvatuksen tarve paikalliset olot huomioon ottaen. (Pihlaja 2005, 30.) 1970-luvulla päivähoidon tehtävä nähtiinkin laajana ja keskeisenä perhepolitiikan muotona ja osana sosiaaliturvapolitiikkaa. Lisäksi sen rooli perheiden ja kuntien hyvinvoinnin tuottajana oli merkittävä. (Pihlaja 1998, 19.)

1980-luvulla päivähoidon kehityslinjaksi muodostui kodinomaisuus. Vuonna 1980 ilmestyi päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietintö, joka merkittäväällä tavalla määritteli päivähoidon kasvatuksellista perustehtävää. Kun tähän asti perustehtäväksi oli nähty hoito ja huolenpito, niin nyt kasvatusta nähtiinkin kokonaisvaltaisena ja sen

tavoitteena oli kehittää tasapainoisesti lapsen koko persoonallisuutta. Päivähoidolla nähtiin olevan yhteiskunnallinen vastuu kasvatuksen lisäksi lasten suojelusta ja perheiden tukemisesta. 1980-luku toi mukanaan päivähoitoon myös muutoksia. Joustavuus lisääntyi ja päivähoidon toimintaa alettiin kehittämään lapsiystävällisemmäksi ja kodinomaisemmaksi. (Pihlaja 1998,20.)

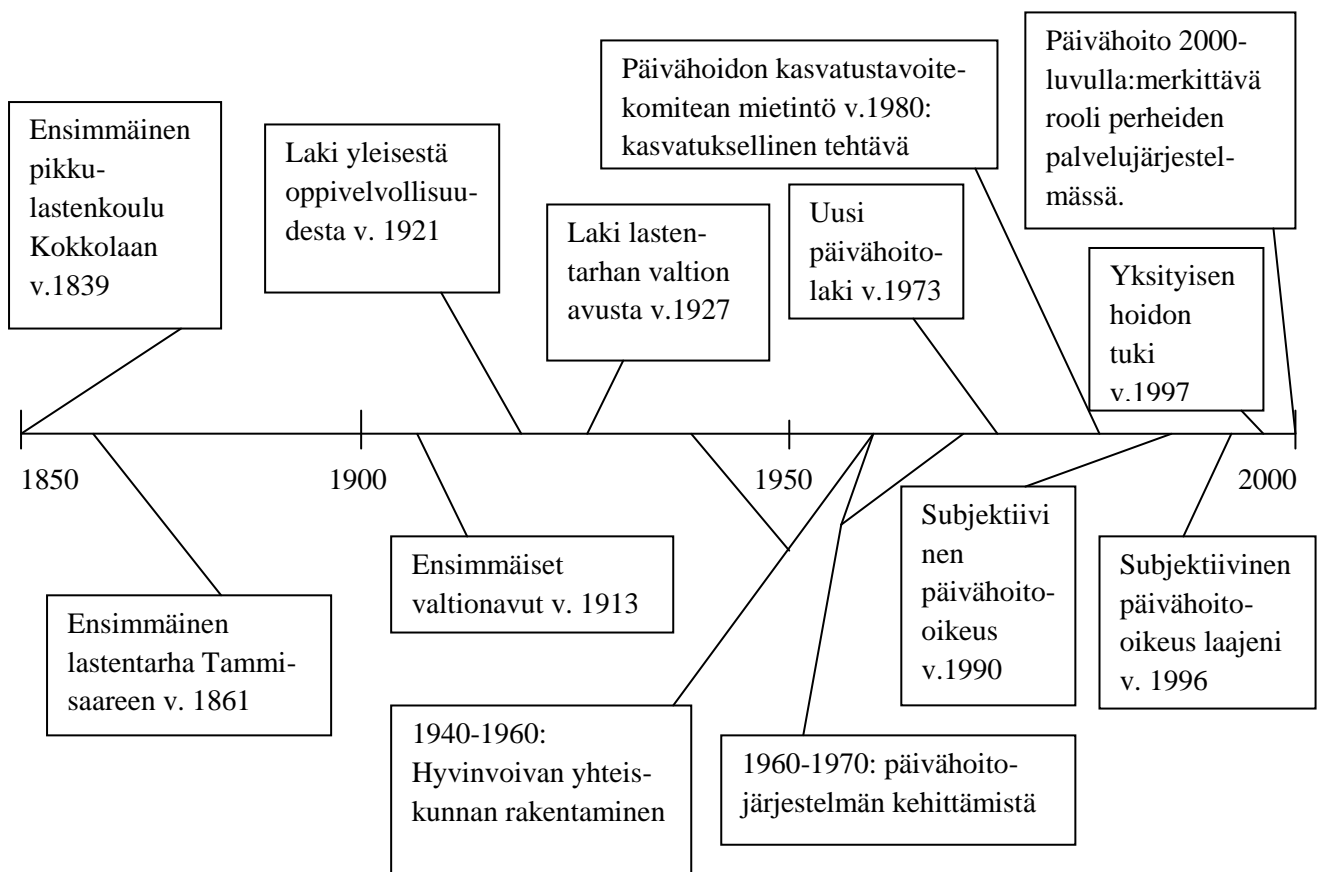
Joustavuuden lisäämiseen pyrittiin myös 1990-luvulla, jolloin poistettiin lapsiryhmien muodostamisen normit ja maksimikoko. Kuntien valta ja vastuu päivähoidon järjestämisestä oli merkittävä. 1990-lukua kuitenkin haittasi lama ja se vaikutti myös päivähoitoon, kun terveys- ja sosiaalitoimi joutuivat leikkaamaan resurssejaan, muuttamaan toimintojaan ja kehittämään palveluiden rakennetta niin, että ne vastasivat paremmin yhteiskunnan uutta taloudellista ja sosiaalista tilaa. (Pihlaja 2005, 34-35.) Lamasta huolimatta päivähoidossa tapahtui 1990-luvulla merkittävä uudistus kun lapsen subjektiivinen oikeus päivähoitoon tuli voimaan. Tällöin huomio kiinnittyi nimenomaan lapsen subjektiivuuteen ja se toi mukanaan lapsikeskeisyyden, yksilöllisyyden ja itseohjautuvuuden korostamisen päivähoitoon. (Pihlaja 1998, 20.) Seuraavassa kuviossa (kuvio 3.) näkyy päivähoidossa olleiden lasten määrän kehitys. Kuviossa nousee esille sekä subjektiivisen päivähoito-oikeuden laajentaminen koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia vuonna 1996, että vuonna 1997 yksityisen hoidon tuen ottaminen käyttöön. (Anttonen 1999, 45.)

(Lähde: Säkkinen & Kuoppala 2010)

Kuvio 3. Päivähoidossa olleiden lasten määrät vuosina 1985-2009.

Kuviossa 3. on eroteltu myös eri päivähoiton muodot ja niiden piirissä olleiden lasten määrät. Päivähoidossa olleiden lasten määrässä näkyy selvästi 1990-luvun alun laman vaikutukset: vanhempien tytö vähenevät, mistä seurasi lasten määrän väheneminen päivähoitossa. Subjektiivinen päivähoito-oikeus sen sijaan lisäsi päivähoitossa olevien lasten määrää (kuvio 4.). Kun ajatellaan 2010-luvun päivähoitoa ja sen eri muotoja, huomataan taulukon perusteella, että perhepäivähoidossa olevien lasten määrä on laskenut vuosi vuodelta, kun taas päiväkodeissa olevien sekä yksityisen hoidon tukea saaneiden lasten määrä on sitä vastoin lisääntynyt. Päivähoito sai 1990-luvulla myös alueellisesti laajempia ohjeistuksia, kun Euroopan Unioni laati Euroopan yhteisöille yhteiset lasten päivähoiton ja esiopetuksen laatutavoitteet, joiden oleellisin sanoma on tuottaa joustavia, yhtenäisiä ja korkealaatuisia palveluja kaikille lapsille. (Pihlaja 1998, 20.)

Kuvio 4. Päivähoidon historiallinen kehitys

Kuviossa 4. tulee esille päivähoidon historiallinen kehitys 1850-luvulta 2000-luvulle. 2000-luvulla päivähoidossa korostui varhaispedagogiikan merkitys. Alettiin keskittymään itse varhaiskasvatukseen ja sen merkitys oppimisen kivijalkana korostui. (Hujala 2008, 7.) Tästä johtuen huomattiin myös puutteet varhaispedagogiikkaan liittyvässä osaamisessa ja koulutuksen merkitys alkoi korostua. Tänä päivänä koulutettujen ihmisten saanti päivähoidon kentälle on haaste, johon pyritään vastaamaan lisäämällä ja kehittämällä päivähoidon henkilöstön koulutusta. Tulevaisuudessa voi myös olla, että henkilöstön koulutusvaatimuksia nostetaan. (Kalliala 2008, 20-21.) 2000-luvun merkittäviä tekijöitä päivähoidossa on myös sen monimuotoisuus ja joustavuus. Haasteet ja vaatimukset vanhempien työkentillä kovenevat ja se vaikuttaa myös lasten päivähoitoon. Tämä näkyy muun muassa lisääntyvänä vuorohoitona sekä pitkinä hoitopäivinä. Vuorohoidon lisäksi on kehitetty myös muita erilaisia päivähoito muotoja vastaamaan paremmin lasten hoidon tarpeeseen: perhepäivähoito, päiväkotihoito ja avoin päiväkotihoito. Lisäksi vanhemmat voivat varata lapselleen osapäivähoitoa tai tehdä sopimuksen lasten hoitopäivien lukumäärästä, mikäli tarvittavia hoitopäiviä on vähemmän kuin joka arkipäivä. (Keskinen 2003, 222.)

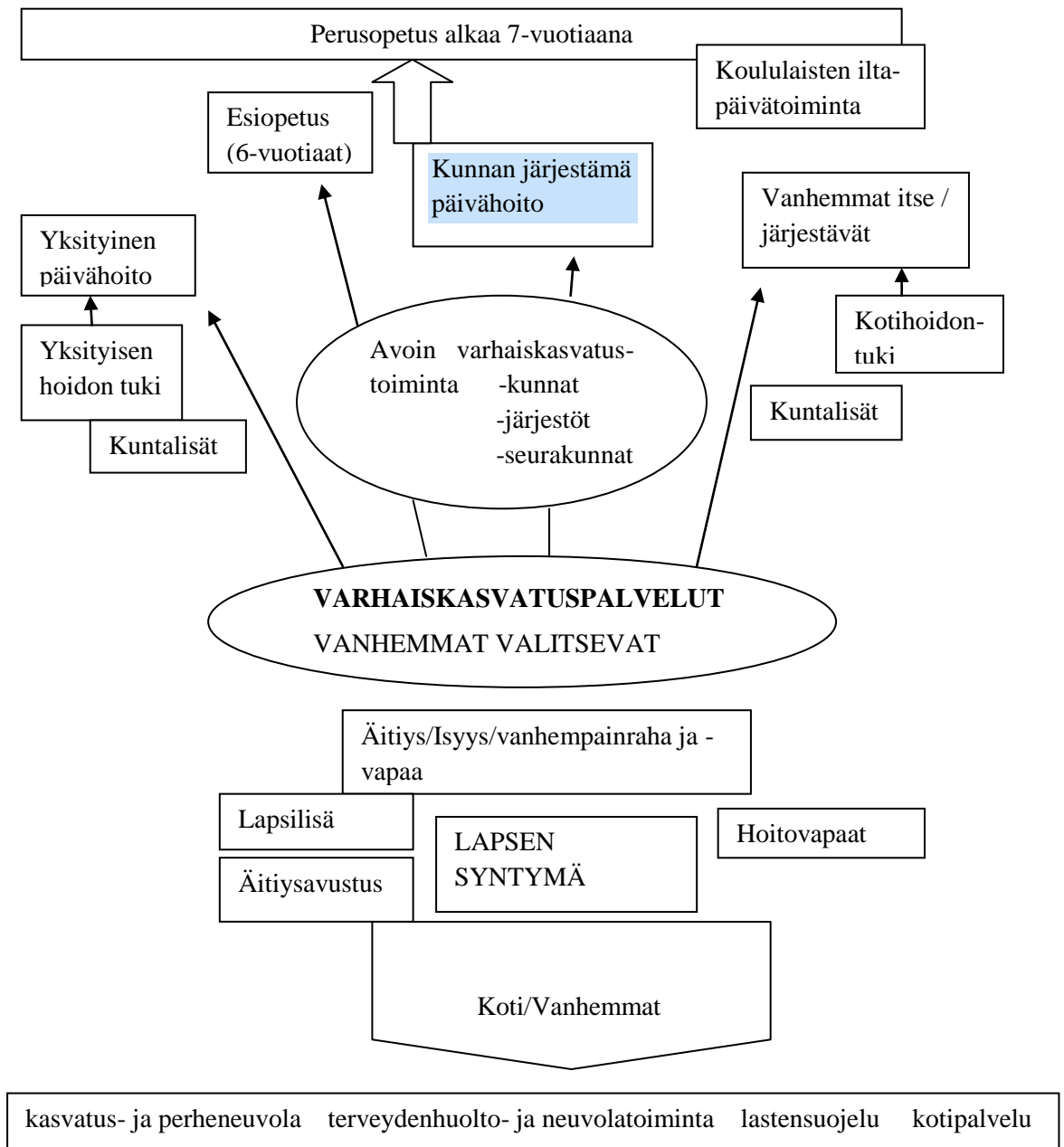
Päivähoito on Suomessa merkittävä sosio-kulttuurinen konteksti, jonka piirissä on tutkimusten mukaan 70 prosenttia kaikista 3-6-vuotiaista lapsista ja 56,5 prosenttia kaikista 1-6-vuotiaista lapsista (Pihlaja 2008, 5; Määttä & Rantala 2010, 97). Päivähoitoon suuri käyttöaste perustuu päivähoitolakiin (L 1527/1995 11a §) jossa on määritelty subjektiivinen päivähoito-oikeus (Viittala 2002, 17). Tällä tarkoitetaan sitä, että kaikilla alle koulu-ikäisillä lapsilla on oikeus päivähoitoon vanhemman niin halutessa (Salmi 2007, 202).

Päivähoidossa toteutettavan varhaiskasvatuksen olennaiset tehtävät voidaan jaotella kolmeksi kokonaisuudeksi, jotka ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Ensimmäinen näistä on lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen järjestäminen päivähoitopäivän aikana. Varhaiskasvatuksen toisena tehtävänä on päivähoidossa olevien lasten huoltajien tukeminen kasvatustehtävässä. Tällä tavoin varhaiskasvatus pyrkii edistämään lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä yhdessä kodin kanssa. Kolmantena ja viimeisenä tehtäväkokonaisuutena varhaiskasvatuksella on tukea lasta siirtymävaiheissa ja huolehtia yhteydenpidosta koulun kanssa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös tukea lapsen

kuntoutusta ja toimia lastensuojelun avohuoltona. (Määttä & Rantala 2010, 97). Päivähoidon tehtävät ja tavoitteet on esitelty tarkemmin kuviossa 7. sivulla 28.

Tällä hetkellä työkentällä korostuvat kasvatusyhteistyö, leikin merkitys, monikulttuurisuus ja mediakasvatus. Aiemmin on puhuttu kasvatuskumppanuudesta, mutta nyt puhutaan kasvatusyhteistyöstä ja yhteisestä varhaispedagogiikasta. Enää ei korosteta vanhempien tietämystä lapsestaan, vaikka se tärkeää edelleenkin on, vaan painotetaan kasvatusyhteistyön roolien, vastuiden ja tehtävien selkeää jakamista. Vanhemmilla on tietoa lapsestaan, kun taas varhaiskasvatuksen ammattilaisella on tietämystä lapsen kehityksestä ja kasvusta. Näiden yhdistyminen nähdään lapsen parhaana kasvua tukevana yhteistyönä. (Hujala 2008, 9.) Leikin merkitystä korostetaan ja sen merkitystä lapsen oppimisessa ja kehityksessä painotetaan antamalla sille aikaa, tilaa ja välineitä päivähoidossa (Kalliala 2003, 188). Päivähoidon tämän päivän haasteita sen sijaan tarjoavat maahanmuuttajat, jotka tuovat mukanaan päivähoitoon monikulttuurisen kasvatustyön. Tämä tarkoittaa uusia haasteita työntekijöille, joilta odotetaan suvaitsevaisuutta sekä tietämystä eri kulttuureista ja niiden erityispiirteistä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 104.) Myös tämän päivän yhteiskunnan median vahva asema asettaa päivähoidolle vaatimuksia mediakasvatuksen muodossa. Kasvattajien on huolehdittava siitä, että lapset osaavat suhtautua mediaan ja käyttää sitä tehokkaasti, turvallisesti ja tarkoituksellisesti. (Järvinen ym. 2009, 112.)

Kuviossa 5. tulee esille mitä ovat varhaiskasvatuspalvelut Suomessa 2010-luvulla ja miten päivähoito on asettunut osaksi sosiaali- ja terveystieteiden kokonaisuutta. Kuviosta tulee esille, miten alle kouluikäisten ja heidän perheidensä palvelut on Suomessa järjestetty lapsen syntymästä kouluikänsä asti.

Kuvio 5. Varhaiskasvatuspalvelut Suomessa 2000-luvulla. (Järvinen ym.2009, 100)

Lapsiperheet saavat yhteiskunnalta tukea sosiaali- ja terveyspalveluiden lisäksi taloudellisesti. Myös varhaiskasvatuspalvelut ovat osa lasten ja perheiden palveluita. Perheiden tukena ovat kasvatus- ja perheneuvola, terveydenhuolto- ja neuvolatoiminta, lastensuojelu sekä kotipalvelu. Taloudellisesti perheitä tuetaan lapsen syntyessä äitiysavustuksella sekä lapsilisällä. Lapsen hoitoa kotona tuetaan äitiys-/isyys-/vanhempain rahalla sekä kotihoidon tuella. Varhaiskasvatuspalvelut ja niiden käytön vanhemmat päättävät itse. He voivat valita joko kunnallisen päivähoidon tai yksityisen

päivähoidon, jolloin he pääsevät osallisiksi yksityisen hoidon tuesta. Myös avointa varhaiskasvatustoimintaa järjestävät eri tahot ja monipuolistavat näin varhaiskasvatuspalveluita. Vapaaehtoiseen esiopetukseen lapset menevät yleensä 6-vuotiaana ja esiopetusvuoden jälkeen alkaa perusopetus 7-vuotiaana. (Järvinen ym. 2009, 97-100.) Tämän hankkeen sijainti kuviossa 5. on kunnan järjestämässä päivähoidossa. Toisaalta se on käyttökelpoinen sellaisenaan toteutettavaksi myös esiopetuksessa, yksityisessä päivähoidossa kuin avoimessa varhaiskasvatus-toiminnassakin.

3.2 Päivähoidon henkilöstö ja koulutus

Päivähoidon henkilöstön kelpoisuusehdot on määritelty alun perin päivähoitoasetuksessa (806/1992 6 §). Kuitenkaan näissä kelpoisuusehdoissa ei mainita erityiskoulutuksen saaneista henkilöistä, vaikka on selvää, että erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentely vaati jo tuolloin jonkinlaista erityistietämystä tai –kokemusta. 1.8.2005 voimaan tullut laki ja asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (L272/2005, A608/2005) sen sijaan on määritellyt myös erityislastentarhanopettajan kelpoisuusvaatimukset, joiden mukaan erityislastentarhanopettajalla tulee olla tehtävän edellyttämä peruskoulutus ja tämän lisäksi suoritettu soveltuva erikoistumiskoulutus tai jatkotutkinto (L§6, A§2). Samassa laissa on määritelty myös lastentarhanopettajan kelpoisuusvaatimukset (L§7). Lastentarhanopettajalla tulee olla vähintään kasvatustieteen kandidaatin tutkinto, johon sisältyy lastentarhanopettajan koulutus. Pätevyyden lastentarhanopettajan tehtäviin antaa myös sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon tulee sisältyä 60 opintopisteen laajuiset opinnot, jotka ovat suuntautuneet varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan (A1§). Päiväkodeissa elää vielä lastenhoitajan nimike, vaikka koulutus kulkeekin lähihoitajan nimikkeellä. Lähihoitajan kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva sosiaali- ja terveysalan tutkinto tai muu vastaava tutkinto. Kelpoisuuden tuottavat myös ennen tämän lain voimaan astumista suoritettut tehtävään soveltuvat tutkinnot. (Laki sosiaalihuollon ammatillisen 2005.) Tällaisia tutkintoja ovat esimerkiksi ennen tarjolla olleet lastenhoitajan tutkinnot.

Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset määrittelevät päivähoidon henkilöstön osaamista seuraavasti:

”Henkilöstö tunnistaa lasten erityisen tuen tarpeet ja tarvittavaa asiantuntemusta huolehtia erityistä tukea tarvitsevista lapsista on saatavilla.” (Valtioneuvoston periaatepäättös varhaiskasvatuksen 2002, 18.)

Vaikka erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä kasvaa koko ajan, on samaan aikaan henkilöstöllä kokemus siitä, että heidän tietonsa ja taitonsa erityispäivähoidosta ja erityistä tukea tarvitsevista lapsista ovat riittämättömät. Päivähoidon henkilöstö tarvitseekin tulevaisuudessa enemmän peruskoulutusta liittyen erityistä tukea tarvitseviin lapsiin ja heidän päivähoitoonsa. (Viittala 2002, 26-29). Kaikissa kunnissa ei ole myöskään saatavilla erityislastentarhanopettajan palveluja (Määttä & Rantala 2010, 97). Lasten lisääntyvien tuen tarpeiden myötä palveluiden saanti olisikin erityisen tärkeää. On arvioitu, että yksi erityislastentarhanopettaja/tuhatta normaalissa päivähoitoryhmässä toimivaa lasta kohden riittäisi vastaamaan lasten erityisen tuen tarpeisiin. (Viittala 2002, 29).

Päivähoidosta annetussa päivähoitoasetuksessa on määritelty henkilöstörakenteesta ja siihen liittyvästä mitoituksesta (A806/1992). Sen mukaan enintään seitsemää kokopäivähoidossa olevaa, kolme vuotta täyttänyttä lasta kohden tulee päiväkodissa olla vähintään yksi ammattihenkilö, joka työskentelee nimenomaan hoito- ja kasvatustehtävissä. Mikäli lapset ovat alle kolmevuotiaita, saa heitä olla neljä yhtä hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa ammattihenkilöä kohden. Myös koulutuksesta on säädetty suhteessa lapsimäärään. Tällä tarkoitetaan sitä, että vähintään joka kolmannella ammattihenkilöllä, joka toimii hoito- ja kasvatustehtävissä on oltava lastentarhanopettajan kelpoisuus. Muilla työntekijöillä, jotka toimivat hoito- ja kasvatustehtävissä, tulee puolestaan olla lähihoitajan kelpoisuus. Vaikka henkilöstön määrä suhteessa lasten määrään on säädetty, ei sen sijaan lasten päivähoidon ryhmäkokoa ole määritelty erikseen. (Varhaiskasvatuspalveluiden linjaukset 2009, 12.)

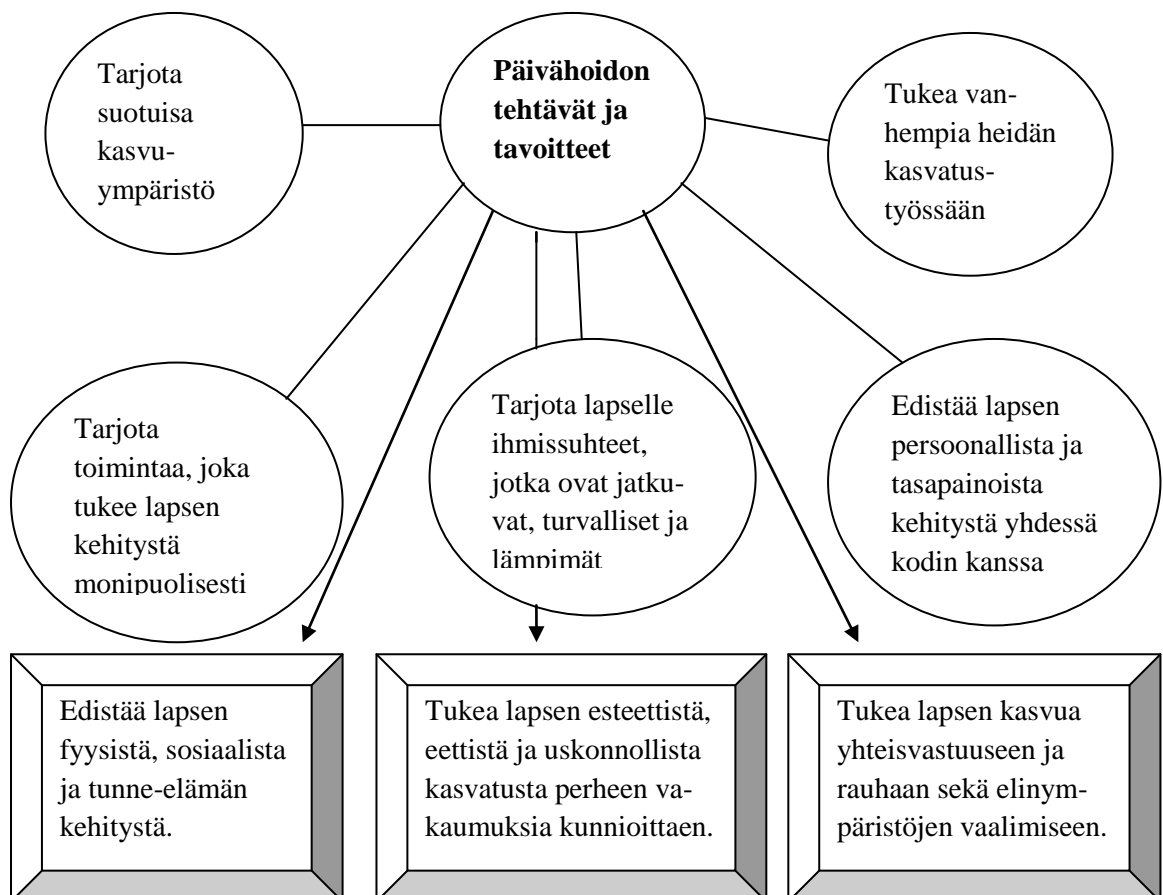
3.3 Päivähoidon työmenetelmät

Päivähoidon työmenetelmät on käsitteenä laaja ja voi näkökulmasta riippuen käsittää eri asioita. Tässä yhteydessä tarkastellaan kaikkia niitä työhön liittyviä tekijöitä, jotka tukevat kasvatustyötä ja joita kasvattajat käyttävät työssään hyväkseen. Tekijät on jaoteltu kolmeen osaan, joiden osuus päivähoidon osaamisessa tulee esille kuviossa 6.

Kuvio 6. Päivähoidon osaamisen rakentuminen

Päivähoidon osaaminen ja sen määrittely lähtevät siitä, miten määritellään puolestaan päivähoidon tehtävät ja kasvatustavoitteet. Kuviossa 7. tarkastellaan päivähoidon tehtäviä ja kasvatustavoitteita Järvisen, Laineen ja Hellman-Suomisen (2009, 90) mukaan.

Kuvio 7. Päivähoidon tehtävät ja kasvatustavoitteet (Järvinen ym.2009,90.)

Persoonallisuuteen, koulutukseen ja kokemukseen liittyy tieto ja ymmärrys lapsen kehityksestä ja oppimisesta. Se onkin hyvin tärkeä asia, kun tehdään työtä lasten parissa. Kasvattajalta vaaditaankin koulutusta, koska lapsen kehitysprosessin tuntemus ei ole yksinkertainen asia, vaan vaatii työtä. Kun lapsen kehitysprosessi tulee tutuksi, oppii myös ymmärtämään lasta ja hänen kehitystään. (Henniger 1999, 106.) Kehitysprosessiin liittyy tieto lapsen tarpeista ja kiinnostuksista, sekä eri ikäkausille tyypillisestä käyttäytymisestä ja taidoista. Tieto lapsen kokonaisvaltaisesta kehityksestä onkin pohjana, kun kasvattaja suunnittelee päivähoidon toimintoja ja niihin liittyviä materiaaleja. (Henniger 1999, 5.) Tätä tietoa ja ymmärrystä kutsutaan kasvatustietoisuudeksi, johon kuuluu myös kasvattajan oma näkemys hänen omista elämänarvoistaan. Kasvattajalla on olemassa myös kasvatusnäkemys, joka koostuu hänen näkemyksestään liittyen ihmisihanteeseen, kasvun päämääriin sekä kasvatuksen ja opetuksen tarpeellisuuteen. (Brotherus 1994, 104.) Näin koulutus, persoonallisuus ja kokemus sekoittuvat.

Varhaiskasvattajan persoonallisuus on hänen tärkein työvälineensä. Kasvattajalla tuleekin olla kiinnostusta ja kyky vilpittömään kiintymykseen lapsia kohtaan. Lisäksi varhaiskasvatuksessa joudutaan aika ajoin eettisten ratkaisujen eteen, joten varhaiskasvattajalla tulee olla eettistä asennoitumista kasvatusta ja opetustyöhön. Tämä näkyy muun muassa kasvattajan käsityksissä ja arvostuksissa, jotka vaikuttavat siihen, mihin ja miten hän lasten luonnollista kasvua ohjaa. (Brotherus 1994, 101-103.) Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla nämä tekijät korostuvat. Kasvattajan arvot ja sekä oman elämän filosofia, että ammatillisuuteen liittyvä filosofia vaikuttavat siihen, miten hän määrittelee ongelmat ja häiriöt. Se, miten hän kokee ryhmän säännöt ja miten odottaa lasten käyttäytyvän, vaikuttaa niihin näkemyksiin, joita kasvattaja muodostaa lasten ongelmista. (Paul & Epanchin 2002, 30.) Siksi kasvattajan on tärkeä olla varma ja koulutettu, asiansa osaava persoona. Tämä on olennainen tekijä kasvattajalle, joka toimii sosiaalis-emotionaalisesta ongelmista kärsivien lasten kanssa, koska näiden lasten kohdalla vastuun ottaminen ja turvallisuuden tunteen luominen korostuvat. (Pihlaja 1997, 200).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on määriteltä, että jokaiselle lapselle tulee tehdä yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 72). Tämä suunnitelma on laadittava yhdessä vanhempien kanssa ja sen tarkoituksena on ohjata varhaiskasvatuksen toteuttamista.

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 7.) Yksi merkittävä kasvatusta ja opetusta ohjaava väline on myös kuntoutussuunnitelma, joka tulee laatia jokaiselle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Suunnitelman avulla seurataan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista, kuntoutuksen edistämiseen liittyvää toimintaa sekä arvioidaan toimintaa ja tavoitteiden toteutumista (Järvinen ym. 2009, 72.) Kuntoutussuunnitelman laatiminen tuli mukaan lakiin päivähoidosta (PhL7a§) vuonna 1985. Sen sisältö oli yksilöllinen, koska sen punaisena lankana oli lapsella ilmenevä vamma ja sen laatu sekä lapsen tarvitsema erityinen tuki. Huomiota kiinnitettiin jo tuolloin siihen, että suunnitelma tuli tehdä moniammatillisessa yhteistyössä ja mukana oli hyvä olla lapsen vanhempien lisäksi eri asiantuntijoita, lääkäri ja päivähoidon työntekijät, jotka hoitavat lasta päivittäin. (Pihlaja 2005, 33.)

Yleisimmiksi kasvatuksen menetelmiksi eli kasvatuksen toiminta-alueiksi on määritelty leikki, perushoito, opetus ja työ. Vaikka kasvattajan vastuulla on järjestää erilaisia ohjattuja tilanteita, joissa lapsi voi ikä- ja kehitystasonsa mukaan harjoitella uusia taitoja, ei tätä ole tarkoitus toteuttaa koulun oppituntimaisesti vaan pääpainon tulee olla kokonaisvaltaisessa toiminnassa, jossa huomioidaan lapsen luontainen toiminta. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 130.)

Leikki nähdään lapsen kokonaiskehityksen kantavana voimana. Lapsen taidot kehittyvät leikissä ja leikki ymmärretään välttämättömäksi persoonalliselle, sosiaaliselle, kognitiiviselle ja emotionaaliselle kehitykselle. Näin ollen leikin mahdollistaminen onkin varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä. (Järvinen ym. 2009, 66-71.) Leikkiä on käsitelty tarkemmin kappaleessa 4.4.

3.4 Erityispäivähoito

Erityispäivähoidon historian voidaan katsoa alkavan 1950-luvulla, jolloin alettiin perustaa erityislastentarhoja ja lastentarhojen erityisryhmiä. Tätä ennen erityistä tukea tarvitseville lapsille oli järjestetty toimintaa sairaalassa, koska suurin osa näistä lapsista oli vammansa tai sairautensa takia tuohon aikaan sairaalassa. Lisäksi joitakin yksityisiä apulastentarhoja perustettiin jo 1900-luvun alkupuoliskolla. Näitä olivat esimerkiksi vuonna 1926 Helsinkiin perustettu yksityinen apulastentarha Aula kehitysvammaisille lapsille. Vasta vuonna 1958 kun vapaamielislaki astui voimaan ja mahdollisti valtionavun saannin, alkoi avohuoltolaitoksia ilmestyä maahan. Ne olivat tarkoitettu pääasiassa kehitysvammaisille lapsille ja niiden tarkoituksena oli tukea kotihoitoa.

(Hänninen & Valli 1986, 184-186.) Ennen näiden niin sanottujen erityislaitosten syntyä, ei erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia oltu huolittu lastenseimiin. Katsottiin, että mikäli lapsella oli näöissä, kuulossa tai puhekyvyssä merkittäviä virheitä, tekivät ne lapsesta kykenemättömän henkiseen kehkeytykseen lastentarhoissa käytettyjen opetuskeinojen avulla. (Pihlaja 2005, 28.)

Ensimmäisiä lastentarhoja, jotka ottivat vastaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia oli vuonna 1952 perustettu Hakaniemen lastentarha, joka otti vastaan kuulovammaisia. Sama lastentarha sai myös palkata ensimmäistä kertaa vuonna 1954 kuulovammaisia lapsia erityistyöntekijän. Puhehäiriöisiä lapsia otti vastaan puolestaan vuonna 1954 Helsingin Alppimajan lastentarha ja käytöshäiriöiset lapset, jolla tarkoitettiin sosiaalis-emotionaalisesti häiriintyneitä lapsia, sijoitettiin erityislastentarha Vanamoon, joka perustettiin vuonna 1956. CP-lapsille perustettiin erityislastentarha vuonna 1954 Helsinkiin ja vuonna 1958 Jyväskylään. Vuonna 1958 perustettiin myös polion invalidisoivia lapsia varten lastentarha. 1960-luvulla lastentarhojen integroidut erityisryhmät lisääntyivät myös muilla paikkakunnilla. (Hänninen & Valli 1986, 187-191.)

Lastentarhanopettajaliiton asettama komitea totesi vuosina 1969-1970 tekemiensä tutkimusten perusteella, että erityiskasvatusta tarvitaan eniten tunne-elämältään häiriintyneille, CP-lapsille ja kuulovammaisille (Hänninen & Valli 1986, 191). 1960-luvulla kiinnostuksen kohteena olikin erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevien lasten määrä ja lisäksi päivähoidon työntekijöiden pätevyys ja koulutus. Jo tällöin kiinnitettiin huomiota siihen, että erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelevällä henkilökunnalla tulee olla lisäkoulutusta liittyen poikkeavien lasten erityiskasvatukseen. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa huomio kiinnittyi erityislastentarhojen perustamiseen ja siihen liittyvään korotettuun valtionapuun sekä lapsiryhmän lasten lukumäärän pienentämiseen. Ajalle oli tyypillistä, että erityiskasvatuksen tehtäväksi nähtiin vaikeuksien poistaminen tai lieventäminen. Erityispäivähoidon toiminnan tulikin tarjota tasavertaiset mahdollisuudet ja lapsen ensisijaisen kokonaiskehityksen tuen. (Pihlaja 1998, 23-24.)

Vuonna 1976 sosiaalhallitus asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää ja kehittää erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitoa (Pihlaja 1998, 25). Tähän kuului lasten erityishoidon- ja kasvatuksen tarpeen arviointi sekä soveltuvien

päivähoitomuotojen ja henkilökunnan tehtävien ja koulutuksen selvittäminen (Pihlaja 2005, 32). Tuloksena työryhmä ehdottikin, että lapsille oli laadittava yksilölliset toiminta- ja kuntoutussuunnitelmat. Tämä ehdotus sisällytettiin myös lakiin lasten päivähoidosta vuonna 1985 (PhL7a§). Lisäksi työryhmä ehdotti, että kuntiin perustettaisiin erityispäivähoidon työryhmät. Tästä syntyikin vuonna 1981 erityispäivähoidon työryhmäkokeilu joissakin kunnissa. Kokeilun perusteella työryhmien toiminta oli merkittävä osa päivähoidon kehittämistä. Työryhmien tehtäviksi kunnissa muodostui erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen selvittäminen, kunnallisen erityispäivähoidon suunnitteleminen ja kehittäminen sekä yhteistyön edistäminen esimerkiksi terveys- ja muun sosiaalitoimen kanssa. (Pihlaja 1998, 25)

1980-luvun lopulla erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen lapsiryhmään sijoittamista koskevat ohjeet muuttuivat. Ennen erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi vähensi lapsiryhmän maksimikokoa yhdellä lapsella, mutta vuonna 1988 asia muotoiltiin seuraavasti:

”Jos ryhmään sijoitetaan yksi tai useampia erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevia lapsia, on tämä otettava huomioon samassa ryhmässä hoidettavien lasten lukumäärässä tai lapsiryhmässä hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien lukumäärässä, jollei tällaista lasta varten ole erityistä avustajaa.”(PhA 486/1988)

1980-luku oli myös kiertävien erityislastentarhanopettajien virkojen perustamisaikaa. Lisäksi palkattiin muitakin erityistyöntekijöitä kuten lääkintävoimistelijoita, puheterapeutteja ja psykologeja. Taulukossa 3. näkyy virkojen määrän kehitys.

Taulukko 3. Erityislastentarhanopettajien määrän kehitys Suomessa.

VUOSI	ERITYISLASTENTARHANOPETTAJIA
1973	13
1984	165
1990	316
2005	654

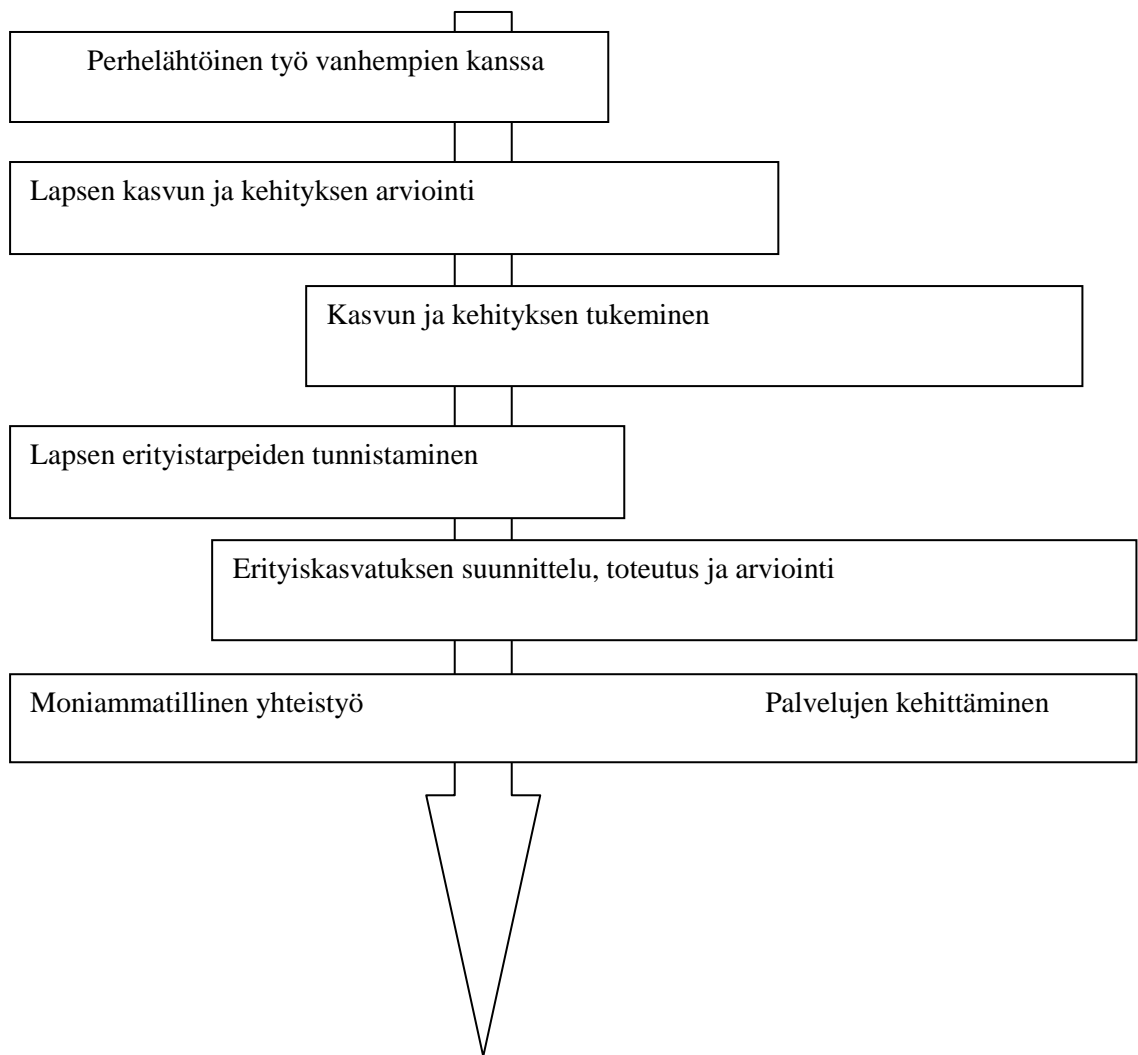
Lähde: Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus 2007; Pihlaja 1998.

1990-luvulla sen sijaan erityispäivähoitoon liittyvä normitus oli hävinnyt jo miltei kokonaan. Laissa ja asetuksissa ei puhuttu erityisryhmistä, ei korotetusta valtionavusta eikä lapsiryhmien pienennyksestä ollut säädetty riittävän tarkasti. Huomioitavaa oli, että

ainoa erityispäivähoitoon liittyvä velvoite oli kuntoutussuunnitelman laadinta ja lisäksi erityishoitoa ja kasvatusta tarvitsevasta lapsesta oli oltava lausunto tämän tullessa päivähoitoon. (Pihlaja 2005, 34.) 2000-luvulla merkittävimpiä tapahtumia erityispäivähoidon kentällä oli 1.1.2007 voimaan tullut muutos päivähoitoa koskevaan lakiin, jossa lakiin lisättiin kohta 4a§. Tässä määriteltiin että jokaisen kunnan käytettävissä tulee erityislasterhanopettajan palveluita päivähoidon tarpeen mukaisesti. Laissa oli määritelty myös, että ko.palveluja tulee tarjota sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 9 §:n mukaisesti määräytyvän kelpoisuuden omaava henkilö. (Ylihynnilä, 2008.)

Tänä päivänä erityispäivähoito voidaan nähdä kiinteänä osana päivähoitoa, joka voidaan toteuttaa kolmella eri tavalla. Kaikista erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista noin 85-65,6 prosenttia on päiväkodissa tavallisessa lapsiryhmässä. Tällöin häntä ohjaavat lastentarhanopettajat ja muut päivähoidon työntekijät. Lapsi voi olla sijoitettuna myös integroituun erityisryhmään, jossa on 3-5 samanlaisen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevaa lasta sekä näiden lisäksi seitsemän muuta lasta. Kolmas erityispäivähoidon toteutusmuoto on erityisryhmäsijoitus, joka koostuu kahdeksasta erityistä hoitoa, kasvatusta ja tukea tarvitsevasta lapsesta. (Viittala 2002, 14-15).

Joissakin paikoissa erityispäivähoito mielletään päivähoidon ja kuntoutuksen kokonaisuudeksi. Kuntoutukseen sisältyykin tällöin toiminta- ja kuntoutussuunnitelman laadinta, josta on säädetty myös päivähoitolaissa. Lisäksi siihen kuuluu oleellisena osana tämän suunnitelman toteuttaminen ja siihen liittyvä yhteistyö. (Viittala 2002, 15). Erityispäivähoidon saralla on kiinnitetty huomiota entistä enemmän erityisen tuen sijasta varhaiseen puuttumiseen, huolen puheeksi ottamiseen sekä varhaiseen tukeen. On huomattu, että mitä aiemmin ongelmat huomataan ja niihin puututaan, sitä helpompi niiden asettamiin vaatimuksiin on vastata. (Määttä & Rantala 2010, 102.) Seuraavassa kuviossa tulee esille varhaiserityiskasvatuksen tehtävät päivähoidon kentällä.

Kuvio 8. Päivähoidon erityiskasvatuksen työalueet

(Pihlaja 2001, 18.)

4 TIETO- JA TYÖVÄLINEPAKETTI

4.1 Paketin sisällön muotoutuminen

Aluksi kokosin yhteen asioita, joita minun tuli tieto- ja työvälinepakettia tehdessäni huomioida. Koska päivähoidon saralla työskentelee erilaisia ihmisiä, persoonia, joilla on erilaiset kasvatuskäsitteet, oli tämä seikka huomioitava myös kehittämishankkeessa. Tämä tekijä asettikin kehittämishankkeelleni paljon vaatimuksia, koska kehittämishankkeen (lasten tunne-elämän häiriöiden tieto- ja työvälinepaketti) tuli olla käyttökelpoinen erilaisissa päivähoidon opetuksellisissa kehyksissä. Nämä opetukselliset kehykset eroavat pääasiassa seuraavien tekijöiden erilaisista painotuksista:

-lapsen aloitteellisuus vs. aikuisen aloitteellisuus

-yksilöorientaatio vs. ryhmäorientaatio

-etukäteissuunnittelu vs. spontaani toiminta

-aikuisen sitoutumisen taso

(Puroila 2003, 14).

Käytännössä tämä siis tarkoitti sitä, että kehittämishankkeen tuli olla käyttökelpoinen esimerkiksi niin yksilöorientoituneessa kuin ryhmäorientoituneessa opetuksessa: siinä tuli olla materiaalia sekä sellaisiin opetushetkiin joissa oli paikalla vain aikuinen ja lapsi kuin sellaisiin opetushetkiin jossa oli aikuisen lisäksi ryhmä lapsia. Jos taas aikuisen sitoutumisen taso oli matala, tuli tietopakettissa olla materiaalia lyhyihin ja yksittäisiin käytettäviin opetustuokioihin mutta myös aikuisen korkeaa sitoutumisen tasoa varten materiaalia jota hän pystyi käyttämään ikään kuin projektionomaisesti pitkäjänteisesti ja sarjana esimerkiksi yksi opetustuokio viikossa. Myös lasten ryhmän ikärakenne sekä ryhmän koon vaihtelut tuli huomioida. Mutta etenkin fyysisellä ympäristöllä oli suuri merkitys toiminnan toteuttamisessa (Puroila 2003, 113-118). Nämä asiat oli hyvä ottaa huomioon kehittämishankkeessani.

Tunne-elämään tukea tarvitsevat lapset hyötyvät tietynlaisesta struktuurista (Koivunen 2009, 184). Tästä syystä struktuuri ja sen kehittäminen oli yksi kehittämishankkeen osio. Tämän lisäksi käsittelin ajankäyttöä, ryhmäjakoa ja tiimin toimintaa, eli asioita jotka nousivat esille toimintaa ja sen kehittämistä rajoittavina tekijöinä.

Sisällöllisesti kansio jakautui kuuteen eri osioon (taulukko 4.). Ensimmäisessä osiossa käsittelin lasten tunne-elämää ja sen kehitystä teorian tiedon valossa. Myös toinen osio, joka käsitteli kiintymyssuhdetta, sen kehittymistä ja merkitystä lasten tunne-elämälle, liittyi kiinteästi tähän ensimmäiseen osioon. Kolmannessa osiossa toin esille lasten tunne-elämän häiriöitä, niiden ilmenemismuotoja sekä todettuja syy-seuraussuhteita. Nämä kolme osiota käsittelevät hyvin teoriapitoisesti tietoa lasten tunne-elämästä ja siihen liittyvistä häiriöistä.

Taulukko 4. Lasten tunne-elämän tieto- ja työvälinepaketin sisältö.

Paketin osio	Sisältö
Lasten tunne-elämä	Lasten tunne-elämä ja sen kehitys
Kiintymyssuhde	Kiintymyssuhde, sen kehittyminen ja merkitys lasten tunne-elämälle
Lasten tunne-elämän häiriöt	Lasten tunne-elämän häiriöiden esittely, ilmenemismuodot ja todetut syy-seuraussuhteet
Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen	Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen päivähoitossa: menetelmät
Tunne-elämän tukeminen	Lasten tunne-elämän tukemisen menetelmät ja ongelmatilanteiden tukitoimet
Pelit, leikit ja tehtävät	Erilaisia pelejä, leikkejä ja tehtäviä, jotka käsittelevät tunteita ja tunne-elämää.

Paketin neljäs osio keskittyi tuomaan esille erityisen tuen tarpeen tunnistamiseen liittyviä tekijöitä. Tämä tunnistaminen koski nimenomaan päivähoiton työkenttää ja näkökulmana oli se, miten päivähoitossa erityisiä tuen tarpeita voidaan tunnistaa. Paketti eteni tunnistamisen jälkeen tunne-elämän tukemiseen (osio 5), joka sisälsi sekä yleisen tunne-elämän tukemisen että ongelmatilanteissa tapahtuvan tukemisen. Tukemisen muodoissa pyrin ottamaan eri näkökulmat huomioon. Näitä näkökulmia olen eritellyt ylempänä.

Tieto- ja työvälinepaketin kuudes osio sisälsi lasten tunne-elämän tukemiseen liittyvät leikit, pelit ja tehtävät, joita lasten kanssa voi toteuttaa. Mukana oli kokonaan itse kehittämiäni leikkejä ja tehtäviä, mutta myös tehtäviä, joita olin edelleen kehittänyt esimerkiksi Askeleittain- tehtävistä (Askeleittain 2005). Nämä tehtävät ja pelit olin jakanut toiminta-alueittain, esimerkiksi liikuntaan, piirtämiseen tai toiminnan jälkeen

tapahtuvaksi (esim. keskusteluksi). Alkuperäisessä suunnitelmassa oli seitsemäs kappale, jossa oli erilaisia artikkeleita ja juttuja liittyen lasten tunne-elämään, sen häiriöihin, tunnistamiseen ja tukemiseen. Paketin rakentuessa suunnitelmaa muutettiin niin, että artikkelit yhdisteltiin muiden kappaleiden loppuun, aina niiden aiheen mukaan. Näillä artikkeleilla on tuotu esille muiden päiväkotien ja kasvattajien kokemuksia sekä erilaisia kasvatuksellisia kokeiluja lasten tunne-elämään liittyen. Näitä artikkeleja on kerätty ammattilehdistä jo pidemmän aikaa. Ajallisesti näitä kappaleita ja niiden työstämistä ei voi erotella, koska samaan aikaan työstettiin koko kansion sisältöä eikä kirjoittamisessa edetty kappale kerrallaan, vaan materiaalit, niiden löytäminen ja saaminen ohjasivat työskentelyä. Ainoastaan artikkeleja, pelejä ja leikkejä on kerätty pidemmän ajan kuluessa (keväästä 2010 asti), mutta paketin kirjoittaminen ajoittui pääasiassa loka-joulukuun 2010 väliselle ajalle.

4.2 Teoria

Päivähoitolaissa varhaiskasvatuksen tavoitteet on jaettu seitsemään eri osa-alueeseen joita ovat fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen, esteettinen, älyllinen, eettinen ja uskonnollinen (Helimäki 1994, 57). Tämä hanke kohdistuu pääasiassa emotionaaliseen osa-alueeseen, tosin myös sosiaalinen osa-alue on tiukasti hankkeessa mukana. Hankkeen tavoitteena oli lisätä emotionaaliseen kehitykseen ja sen häiriöihin liittyvää tietoa ja työvälineitä, jotta kasvattajat voisivat entistä paremmin tukea lasten emotionaalista osa-aluetta. Näin ollen tieto- ja työvälinepaketti sisälsi runsaasti teoriatietoa, mikä perustui laissa määriteltyihin päivähoidon tavoitteisiin:

"2 a § (25.3.1983/304)

Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä.

Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.

Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta.

Edistäessään lapsen kehitystä päivähoidon tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.”

Lähde: Laki lasten päivähoidosta 1973

Myös Järvinen, Laine & Hellman-Suominen (2009) ovat teoksessaan ”Varhaiskasvatusta ammattitaidolla” määritelleet varhaiskasvatustyön kehittämisen ja kehittymisen seuraavasti:

”Varhaiskasvatustyö kehittyy edelleen osallistavaksi kasvatustyöksi, jonka tavoitteena on varhaiskasvatuksen kokonaisvaltainen kehittäminen, lapsi- ja perhelähtöinen toiminta, henkilöstökoulutus ja osaamisen kehittäminen, tutkimustiedon levittäminen, tutkimuksen, kehittämistyön ja käytännön varhaiskasvatuksen yhteistyön ja vuorovaikutuksen edistäminen.”(Järvinen ym. 2009, 87).

Tieto- ja työvälinepaketti onkin palvellut tämän määritelmän mukaisia varhaiskasvatustyön kehittymisen tavoitteita tarjoamalla materiaalia toiminnan kehittämiseen ja henkilöstön tieto-aidon ja osaamisen lisäämiseen. Paketin pyrkimyksenä on ollut myös tutkimustiedon tuominen työkentälle sekä hankkeen kautta lisätä tutkimuksellisen kehittämistyön ja kenttätöön välistä yhteistyötä. Tätä pyrkimystä on tukenut myös teorian tiedon esittäminen valmiiksi sovellettuna käytäntöön ja sen tarpeisiin.

Päivähoidon tehtävänä on siis edistää ja tukea lasten kehitystä (Huttunen 1984, 10; Huttunen 1989, 32-33; Niiranen, 1993, 138). Jotta kasvattajat voisivat toteuttaa onnistuneesti lasten sosiaalisen ja tunne-elämän kehityksen tukemista, tulee heillä olla tietoa siitä, miten kehitys tapahtuu, mitkä ovat sen ikäkausiin jakautuvat tavoitteet ja miten kehitystä voidaan tukea ja edistää. Kun he tietävät, mitä tarkoitetaan normaalilla tunne-elämän kehityksellä, on heillä mahdollisuus myös tunnistaa lapsen tunne-elämän kehityksen viivästymät ja häiriöt. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 113; Viheriälä 2005, 9.)

Paketin teoriaosuus koostui kolmesta osa-alueesta: lasten tunne-elämän kehitys, kiintymyssuhde ja lasten tunne-elämän häiriöt. Lasten psyykkinen kehitys nähdään monitahoisena, kokonaisvaltaisena ja kiehtovanakin kasvuprosessina, jota voidaan tarkastella eri näkökulmista käsin (Tamminen 2000b, 25). Tieto- ja työvälinepaketissa ei kuitenkaan lähdetty esittelemään ja erittelemään näitä näkökulmia, vaan pyrittiin pitämään kokonaisuudet mahdollisimman selkeinä ja näin ollen myös pelkistettyinä.

Psyykkisestä kehityksestä käsiteltiin sen muodostama kokonaisuus (ks. Liite 3). Vaikka psyykinen kehitys voidaan erottaa teoreettisesti itsenäiseksi kokonaisuudeksi, on se käytännössä tiiviissä kytkennässä fyysiseen kehitykseen. Näin ollen ongelmat psyykkisessä kehityksessä heijastuvat fyysiseen kehitykseen ja päinvastoin. (Svartsjö 1997, 22.)

Tunne-elämän kehitys osiossa (Liite 5) tarkastelun kohteena olivat eri määritelmät tunteista (ks. Uusitalo, 2000, 60; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen, 2009, 52; Kuikka, Pulliainen & Hänninen, 2002, 24). Kun puhumme lasten tunne-elämän kehityksestä, tarkoitamme lapsen kykyä tunnistaa toisten tunteita ja tämän kyvyn kehittymistä. Tähän liittyvät myös tunteiden jakaminen, toisen asemaan asettuminen, tunteiden käsittely ja ymmärtäminen sekä tunneilmaisujen sääteleminen (ks. Liite 6). (Korkiakangas 1995, 192-193; Kemppinen 2000, 4-5; Pihlaja 2005, 61-61.) Lapsen tunne-elämän kehityksen tunteminen on erittäin olennaista, koska kasvattajan näkökulmasta katsoen tunne-elämään liittyvien prosessien ymmärtäminen on yhtä tärkeää kuin lopputuloksen arvioiminen (Tamminen 2000a, 172). Näin ollen jotta kasvattaja voi arvioida lasta ja lapsen tunne-elämää, tulee hänen tuntea perin pohjin tunne-elämän kehitys ja sen eteneminen.

Teoriaosuudessa tarkoituksena oli liittää teorian tieto nimenomaan käytäntöön. Tätä tarkoitusta palvelee ikävaiheita koskeva kooste (Liite 7), johon oli kerätty kuhunkin ikävaiheisiin kuuluvat lasten sosiaalis-emotionaaliset taidot ja tiedot. Tämän avulla kasvattaja pystyi suuntaa-antavasti arvioimaan, millä tasolla lapsi oli. Myös vahvuudet ja puutteet taidoissa ja tiedoissa tulivat esille. Vaikka kooste koski yleisiä ikään liittyviä kehitystehtäviä, on tärkeää muistaa lapsen yksilöllinen kehitys. Yksilöllisesti etenevän sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen onnistuu vain kun tiedostetaan ja kunnioitetaan lapsen yksilöllisyyttä (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2001, 42). Varhaiskasvatuksen lähtökohtina ovatkin nimenomaan yksilöllinen opetus ja ohjaus. (Pihlaja & Svärd 1997, 105; Järvinen ym. 2009, 57.) Tätä yksilöllisen kehityksen huomioimisen tärkeyttä koosteella ei ole tarkoitus unohtaa, vaan helpottaa tuen tarjoamista lapsille tunnistamalla mahdolliset tuen tarpeet.

Koska kasvuympäristö on erityisen tärkeä, kun puhutaan lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä, on sen laatuun kiinnitettävä huomiota (Niemelä 1998, 6). Tieto- ja

työvälinepaketissa onkin nostettu esille, mitä asioita kasvattajien on otettava huomioon jotta he omalla toiminnallaan että muodostamallaan kasvuympäristöllä voivat tukea lapsen emotionaalista kehitystä parhaalla mahdollisella tavalla (Liite 8). Lapsi esimerkiksi peilaa itseään aikuisen kautta ja saa näin itsestään emotionaalisen käsityksen. Aikuisen tuleekin kohdata lapsi niin, että se tukee lapsen itsetunnon vahvistamista ja positiivisen minäkuvan muodostumista. (Pihlaja 1997, 184.)

Kasvuympäristön on tarjottava lapselle myös turvallinen kasvualusta, jossa olennaista on emotionaalinen turvallisuus (Hirvonen 2003, 5). Onkin esitetty, että päivähoidossa olevilla lapsilla on erilainen kokemus turvallisuudesta kuin kotihoidossa olevilla lapsilla. Tämä perustuu siihen, että lapsi sopeutuu olemaan eri paikoissa ja muodostamaan itselleen turvallisuuden tunteen, mikäli ympäristö tukee tämän tunteen muodostumista. (Singer 1992, 129.) Turvallisuuden lisäksi ympäristön tulee tarjota lapselle ulkoisia ärsykeitä lapsen kehitystason mukaisesti (Arajärvi 1991, 39).

Tieto- ja työvälinepakettiin on erikseen koottu osio, joka käsittelee lapsia ja toisten tunteita (Liite 9). Osiossa nostetaan esille empatiakyvyn kehittyminen sekä lapsen sosiaalisten taitojen muodostuminen. Päiväkotiki onkin lapselle paikka, jossa hän tulee osaksi vertaisympäristöä ja opettelee vuorovaikutusta muiden lasten ja aikuisten kanssa. Toisten lasten kanssa toimiminen onkin lapselle päivähoidon tärkein tekijä ja näin se voidaan nähdä olevan myös hänen kehitykselleen. (Lehtinen, 2001, 82.) Lapsi, tunteet ja päivähoito-osio (Liite 10) on puolestaan koonti siitä, mitä meidän tulee kasvattajina huomioida lasten tunne-elämän kehityksestä. Voidaan sanoa, että nykyään kasvatukseen liittyvä asiantuntijuus ja osaaminen kehittyvät työssä oppimalla ja kokemuksen kautta. Henkilöstöltä vaaditaan myös tiedon hankinnan ja prosessoinnin- käytäntöön yhdistämisen taitoja. (Nummenmaa & Karila 2003, 133.) Paketin materiaalilla onkin herätelty henkilöstöä huomaamaan mitä teoretieto tarkoittaa käytännön työssä ja miten sitä siis tulee soveltaa. Varhaiskasvatuksen yhdeksi keskeiseksi voimavaraksi on määritelty ammattitaitoinen henkilökunta, jonka vahvuutena on teoretiedon soveltaminen käytännön tilanteisiin (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 125). Tätä samaa teemaa on jatkanut taulukko lasten sosiaalisten taitojen tukemisesta päivähoidossa (Liite 11).

Lasten tunne-elämän kehitystä koskevan kappaleen lopussa oli artikkelit osio, joka sisälsi 10 artikkelia (Liitteet 12-21). Artikkelit käsittelivät kasvatusta tunteiden näkökulmasta. Artikkeleissa tuotiin esille lasten tunteiden kehitystä, lapsen varhaisvuosien merkitystä kehitykselle, päiväkodin roolia tunteiden kehityksessä, turvallisuuden tunnetta, kasvattajien roolia sekä lapsen stressiä. Tavoitteena on ollut kerätä mahdollisimman monipuolinen kokonaisuus artikkeleita, jotka tukevat paketin teoriatietoa että myös avaavat uusia näkökulmia asioihin. Tärkeä tekijä artikkeleilla on ollut myös tuoda esille, miten tunne-elämän kehitykseen liittyviä tekijöitä on tuettu ja mihin asioihin kehityksessä ja sen tukemisessa tulee kiinnittää huomiota. Artikkeleiden tarkoituksena on tuoda pakettiin sellaisten ihmisten ääni, joilla on jollain tavalla kokemusta käsitellyistä asioista.

Kiintymyssuhdeteoria, kiintymyssuhde ja kiintymyssuhteen kehittyminen ja muodostuminen olivat paketin toisen osion aiheina (Liitteet 22-25). Näitä aiheita ei voida tunne-elämän kehitystä käsiteltäessä sivuuttaa, koska kiintymyssuhteen merkitystä korostetaan niin lapsen persoonallisuuden kehityksessä kuin sosiaalisessa kehityksessäkin (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 116). Tunne-elämän opettelussa kiintymyssuhteella katsotaan myös olevan erittäin tärkeä merkitys ja merkityksen katsotaan kestävän noin 3-vuotiaaksi asti (Singer 1992, 124). Tässä nouseekin esille se syy, miksi nimenomaan varhaiskasvattajien on hyvä tuntea kiintymyssuhdeteoria ja kiintymyssuhteen muodostumiseen vaikuttavat tekijät. Pienten lasten psyykkisten häiriöiden arvioinnissa arvioidaan myös kiintymyssuhde, joten sen merkitystä psyykkiseen kehitykseen ei tule aliarvioida (Tamminen 2000a, 173).

Lasten varhainen kiintymyssuhde ja sen rakentuminen on kasvattajan hyvä tietää, jotta hän voi tunnistaa huonosta kiintymyssuhteesta johtuvat ongelmat. Tässä tulee esille myös päivähoidon korjaava ja samalla myöhempiä ongelmia ennaltaehkäisevä vaikutus. Jos lapselta puuttuu lämmin ja turvallinen aikuissuhde, voivat päivähoidon kasvattajat rakentaa lapseen tällaisen suhteen. Tätä kautta voidaan vaikuttaa myös lapsen käyttäytymiseen positiivisesti. (Rusanen 1995, 20.) Pakettiin onkin koottu asioita seuraavien otsikoiden alle: Miten voimme arvioida kiintymyssuhdetta ja sen laatua ja tukea lasta? (Liite 26) Miksi kasvattajan sitten tulee tuntea kiintymyssuhdeteoria? (Liite 27) Lapsi, kiintymyssuhde ja päivähoito (Liite 28). Näillä osioilla on pyritty tuomaan kiintymyssuhteen merkitys käytännön työlle selkeästi ja ymmärrettävästi esille. Kiintymyssuhdetta käsitteleviä artikkeleita ei sen sijaan löytynyt kuin yksi ja se käsitteli

ihmisen tapaa kiintyä toisiin ihmisiin (Liite 29). Artikkelin avasi kiintymyssuhteen merkitystä uudesta näkökulmasta eli miten aikuisen kiintymyssuhde vaikuttaa puolestaan hänen kasvatustapaansa ja lapseen.

Kun lapselle kehittyy vaurioitunut tunne-elämä, on seurauksena tunne-elämän häiriö (Kemppinen 2000, 14). Arvioiden mukaan sosioemotionaaliset häiriöt ovat sekä lisääntyneet että aikaistuneet. Lisäksi häiriöiden aste on muuttunut vaikeampaan suuntaan. Nämä tekijät asettavat haasteita kasvatustapaajalle, joten lasten tunne-elämän häiriöihin tutustuminen on jokaiselle kasvattajalle aiheellista. (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2001, 36.)

Lasten tunne-elämän häiriöiden teoriatieto on erittäin tärkeä kokonaisuus tieto- ja työvälinepaketissa, koska kun kasvattajat ymmärtävät, että esimerkiksi vaikealla käyttäytymisellä on ymmärrettävä syy, heidän suhtautumisensa muuttuu myötätuntoiseksi. Ilman kasvattajan oikeaa suhtautumista ongelmiin, ei lapsi voi parantua. (Sinkkonen 1995, 117.) Lisäksi on nähty, että sosiaalinen ympäristö tiedostamattaan tukee lapsen ongelmia ja siihen liittyvää käyttäytymistä. Kun lapsen ongelmat ja niihin liittyvät tekijät tiedetään, voidaan ympäristöä muuttaa tukemaan paremmin lapsen kehitystä. Tämä koskee etenkin ympäristön toimijoiden toimintaa ja käyttäytymistä. (Kauffman 2005, 7.) Lähtökohtana tässä onkin, että varhaisen kasvu-ympäristön ihmissuhteiden vaikeus on yhteistä psyykkisten ongelmien synnylle, jolloin niihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Häiriö tai ongelma voidaankin nähdä suoranaisten lapsen ja ympäristön välisenä vuorovaikutushäiriönä. (Pihlaja 2004, 216-219.) Ongelman määrittelyn ei pidäkään kohdistua pelkästään yksilöön, vaan ympäristön osuus ongelman synnyttäjänä ja ylläpitäjänä on huomioitava (Järvinen ym. 2009, 53).

Kasvattajien on hyvä hallita tunne-elämään liittyvien ongelmien pääkohdat, koska näin he pystyvät tunnistamaan ongelmat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kasvattajien on hyvä tiedostaa tunne-elämän ongelmien muuttuva luonne: lapsuus nähdään kehityksen kulta-aikana, jolloin pienelläkin voimavaroilla voidaan viedä lapsen kehitystä eteenpäin. (Pihlaja 2004, 214.) Diagnoseilla ei kasvattajien näkökulmasta ole juurikaan merkitystä, vaan huomio tulisi kiinnittää lapsen tuen tarpeiden tunnistamiseen arjessa ja pyrkiä löytämään sellaiset pedagogiset keinot, joilla voidaan vaikuttaa lapsen kehitykseen positiivisesti (Pihlaja 2004, 216).

Paketissa käsiteltiin lasten tunne-elämän häiriöiden syitä (Liite 30), jotka ovat hyvin moninaisia. (Sinkkonen 1995, 115). Tämä perustuu siihen, että psyykkinen kehitys koostuu asteittaisesta eriytymisestä ja integroitumisesta joka vie kohti monimutkaisia psyykkisiä toimintoja, jotka ovat yhteydessä keskenään. Lisäksi psyykkinen järjestelmä on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Psyykkinen kehitys riippuu myös ruumiillisesta kehityksestä ja sosiaalisista ehdoista, joten on ymmärrettävää, että psyykkisen häiriön syyt ovat usein monitahoisia. (Almqvist 2000, 13.) Vaikka kasvattajan tehtävänä ei ole kyetä selvittämään ongelmien syitä on hyvä tietää, miten ja mihin esimerkiksi perinnölliset tekijät vaikuttavat ja miten esimerkiksi epäsuotuisa kasvu-ympäristö saattaa edesauttaa ongelmien syntymistä.

Paketissa käsitellyt tunne-elämän häiriöt pohjautuivat hyvin pitkälle Marika Vilénin, Riitta Vihuseen, Jari Vartiainen, Tuula Sivénin, Sohvi Neuvosen ja Auli Kurvisen (2007) teokseen ”Lapsuus erityinen elämänvaihe”. Tunne-elämän häiriöistä on esitetty monia erilaisia määritelmiä ja jakoja erilaisiin ryhmiin (Kemppinen 2000; Tamminen 2000a), mutta tämän teoksen mukaiseen tunne-elämän häiriöiden luokitteluun ja määritelmiin päädyttiin koska ne olivat selkeiä ja toivat esille pääkohdat riittävän yksityiskohtaisesti, ymmärrettävästi mutta samalla kootusti. Häiriöiden esittelyn taustalla on myös ajatus siitä, että paketissa olennaisia tunne-elämään liittyviä häiriöitä ovat ne, jotka saattavat näkyä päivähoidossa ja jotka kasvattajat voivat tunnistaa.

Paketissa nostettiin esille masennus eli depressio (Liite 31), johon kiinnitetään yhä enemmän huomiota lasten keskuudessa. Nämä lapset ovat usein jääneet taka-alalle ja heidät on määritelty eräänlaisiksi kiltiksi lapsiksi eikä masennusta ole tunnistettu. Kuitenkin heidän ongelmansa on tärkeä tunnistaa, koska ilman tunnistamista lapsen kehitys voi olla vaarassa. (Pihlaja 2004, 220.) Ahdistus (Liite 32) puolestaan voidaan luotettavasti diagnosoida vasta 4-5-vuoden iässä, koska tällöin minän suojautumiskeinot ovat osaltaan jo käytössä (Moilanen 2000, 178). Kuitenkin ahdistuneisuutta voi esiintyä myös pienemmällä lapsilla ja tällöin ahdistuneisuus liittyy yleensä varhaisen vuorovaikutuksen häiriöihin sekä kiintymyssuhteen ja hoivan puutteeseen. Ahdistuneisuuden ehkäisy ja hoito perustuukin näissä tapauksissa nimenomaan vuorovaikutuksen tukemiseen ja laadulliseen parantamiseen, jossa myös päivähoidolla on roolinsa ihmissuhteiden ja vuorovaikutuksen tarjoana. (Tamminen 2000a, 168, 173.)

Lapsen trauma ja siihen liittyvä stressi (Liite 33) näkyvät yleensä lapsen käyttäytymisessä trauman aiheuttaneen tapahtuman uudelleen käsittelynä mutta ne voivat ilmetä myös vuorovaikutussuhteissa ja kehityksessä tapahtuvina negatiivisina muutoksina, joita ovat muun muassa sosiaalinen vetäytyminen, leikkimisen väheneminen ja kehityksellinen taantuminen. Oireisiin kuuluvat myös aggressiivisuus ja keskittymiskyvyn väheneminen. (Tamminen 2000a, 168.) Nämä oireet keräävätkin usein negatiivista huomiota eikä oireiden syytä aina tunnisteta. Siksi on tärkeää, että varhaiskasvattajat pystyvät yhdistämään oireet oikeaan syyhyn, tässä tapauksessa lapsen kokemaan traumaan ja siitä johtuvaan stressiin. Myös neuroosia, pakkotoimintoja ja – ajatuksia käsiteltiin paketissa (Liite 34), koska vaikka ne voivat esiintyä vain harvoin, niiden tunnistaminen päivähoidossa on tärkeää. Tämä siitä syystä, että usein pakkoneuroottisten lasten vanhemmat kärsivät myös pakkoneuroottisista oireista eivätkä näin tunnista lapsensa ongelmia (Torma 1991, 243). Jollei lasten ongelmia tunnisteta myöskään päivähoidossa, saattavat lapsen pakko-oireet vaikeutua ja haitata hänen persoonallisuutensa kehittymistä ja toimintaa (Torma 1991, 242).

Psykoosi voi ajatuksena olla lasten kohdalla kaukainen, mutta valtakunnallisessa lastenpsykiatrisessa LAPSET-tutkimuksessa noin 1 prosentilla lapsista oli jonkinasteinen psykoosi. Tästä syystä psykoosi on esitelty tieto- ja työvälinepaketissa (Liite 35). On olemassa skitsofreniaan liittyvä psykoosi sekä orgaanisia psykooseja, jotka voivat johtua pään vammasta tai myrkytystilasta. Vaikka psykoosi lasten sairautena olisikin harvinainen, voi se syntyä lapselle myös onnettomuuden seurauksena, jolloin asia voi tulla kasvattajan kohdalle odottamatta. (Linna 2000, 265-266.) Psykoosi pysäyttää lapsen kehityksen ja voi jättää jälkeensä kehitysvammaisuutta muistuttavan jälkitilan, johon liittyy alentunut suorituskky, joten psykoosin tunnistaminen ja hoito on lapsilla erityisen tärkeää. (Linna 1991, 192-195.) Paketissa on esitelty myös psykosomaattisiin oireisiin kuuluvat psykogeeniset kivut, kastelu ja virtsan karkailu (Liite 36), koska ne voivat kertoa lapsen kokemasta elämäntilanteesta (esim.ristiriitainen tilanne, stressi). Näitä oireita tarkasteltaessa on muistettava lapsen iänmukainen kehitys; kertooko oire jostain ongelmasta vai onko se merkki lapsen vasta kehittymässä olevista taidoista (esim.pidätyskyky). (Pihlaja 2004, 220.)

Lasten tunne-elämän häiriöitä osion lopussa oli artikkeleita (Liitteet 37-40) joissa

käsiteltiin muun muassa lapsen surua. Artikkelissa todetaan, kuinka hankalaa kasvattajalle on kohdata ja käsitellä lapsen kokemaa surua. Artikkelissa annetaankin neuvoja miten lapsen surua voi päivähoidossa käsitellä. (Nousiainen 2010, 32). Myös lapsen kokemaa stressiä, kriisiä sekä vuorovaikutuksen haastavuutta käsittelevien artikkelien toivotaan tuovan kasvattajalle neuvoja ja vinkkejä hankaliin tilanteisiin lapsen kanssa.

4.3 Tunnistaminen ja erityinen tuki

Lapsen tuen tarve tulee esille yleensä jonkinasteisina oireina. Näiden oireiden avulla on mahdollisuus tunnistaa oireen taustalla olevat tekijät, vaikka itse oire harvoin kertoo kuinka vakavasta asiasta on kyse. (Sinkkonen, 1995, 113.) Tieto- ja työvälinepaketissa tunne-elämän kehitystä ja sen ongelmiin liittyviä oireita onkin käsitelty aiemmin ja osiossa neljä keskittyy tarkastelemaan erityisen tuen tarpeen tunnistamista (Liite 41). Nämä tekijät ovat tiukasta kytköksissä toisiinsa, koska jotta lapsen tuen tarpeet voidaan tunnistaa, on kasvattajalla oltava käsitys siitä, mikä on lapsen kasvussa ja kehityksessä normaalia ja mikä puolestaan tarvitsee tukea. (Heinämäki 2004, 22.)

Jotta lapsen tuen tarpeet voidaan tunnistaa, tulee lasta havainnoida ja arvioida. Arvioinnin kohteena on yleensä lapsen kasvu ja kehitys, hänen oppimisensa, osaamisensa ja hyvinvointinsa. Arviointi on yleensä kokonaisvaltaista arviointia ja sitä toteutetaan päivähoidon normaalissa arjessa. (Järvinen ym. 2009, 154-156.) Arvioinnilla pyritään siihen, että saadaan tietää lapsen kehitysvaihe ja kokonaistilanne. Tällöin voidaan lapselle järjestää toimintaa ja ohjausta niin, että ne vastaavat hänen kehitysvaihettaan ja vahvistavat tuen tarpeessa olevia taitoja. (Jakkula 2008, 42; Pihlaja & Lummelahti 1997, 118-122.)

Arviointi voi olla kasvattajalle outo asia, josta hänellä on vain vähän kokemusta. Huomioiden, että arviointi on varhaiskasvatuksen pedagogiikan olennainen osa ja ilman sitä lapsilähtöinen toiminnan suunnittelu on vaikeaa, on kasvattajan tunnettava arviointi ja siihen liittyvät tekijät (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999, 41). Tästä syystä paketissa onkin tuotu esille, mitä arviointi on, mistä se koostuu ja miten sitä toteutetaan (Liite 41). Lisäksi on listattu asioita, mihin pitää kiinnittää huomiota kun arvioidaan nimenomaan lasten tunne-elämää ja sosiaalista kehitystä. Myös lapsen kasvuympäristön arvioinnissa on joitakin tiettyjä kysymyksiä joiden avulla

kasvattaja voi tehdä kasvuympäristön arviointia. Näin myös kasvattaja, joka vasta harjoittelee arvioinnin toteuttamista, osaa kiinnittää huomiota oikeisiin asioihin ja onnistuu arvioinnissaan.

Lapsen arviointi perustuu tiedonkeruuseen, jossa pyritään keräämään tietoa lapsesta eri tahoilta (vanhemmat, terapeutit, neuvola) ja havainnoidaan lasta eri tilanteissa. Havainnoinnin tavoitteena on selvittää esimerkiksi mitä lapsi ajattelee, millaiset tiedot ja taidot hänellä on ja mistä asioista hän pitää. Havainnointi toteutetaan seuraamalla lasta päivittäin eri tilanteissa: perushoito-, ja siirtymätilanteissa, leikkitilanteissa ja ohjatuissa toiminnoissa. (Järvinen ym. 2009, 152.) Olennaista on olla lapsen kanssa myös vuorovaikutuksessa, koska on todettu, että lapsen emotionaalinen pahoinvointi tulee esiin nimenomaan vuorovaikutuksessa (Kalliala 2009, 252).

Myös tunne-elämän häiriöiden tunnistaminen esimerkiksi lapsen luonteesta ja temperamentista voi olla vaikeaa. Lapsen tyyli ja tapa reagoida voi muistuttaa häiriön oireita. Vaikka temperamentti koostuu lapsen synnynnäisistä taipumuksista ja valmiuksista, joista puolestaan muodostuu lapsen persoonallisuus, ei temperamentti ole pysyvä kokonaisuus, vaan sitä voidaan muokata kasvatuksen avulla. (Järvinen ym. 2009, 38.) Tästä näkökulmasta käsin esimerkiksi sen erottaminen, johtuuko ongelmakäyttäytyminen tunne-elämän häiriöstä vai temperamentista, on epäolennainen. Sen sijaan tulisikin keskittyä tukemaan lasta käyttäytymisen muuttamisessa ja samalla tehdä havaintoja hänen tunne-elämänsä kehityksestä ja sen mahdollisista ongelmista.

Lasten erityisen tuen tarpeen tunnistamiseen liittyviä artikkeleja löytyi runsaasti ja suurin osa niistä kohdistui tarkastelemaan nimenomaan päivähoidon kontekstia. Pyrkimyksenä oli tuoda esille eri näkökulmia tuen tarpeen tunnistamiseen joten artikkelit käsittelivät varhaista puuttumista (Liitteet 42-49) ja lapseen kohdistuvaa arviointia, mutta myös lapsen mahdollista tuen tarvetta vanhempien erotilanteessa ja päivähoidon mahdollisuuksia tukea lasta näissä tilanteissa. Artikkeleiden aiheina olivat myös päivähoitoon liittyvä varhainen kuntouttaminen, integraatio sekä päivähoidon erityiskasvatus. Integraatio ja siitä edelleen kehitetty inkluusio ovat tärkeitä tekijöitä emotionaalisista ongelmista kärsiville lapsille. Ingreatio ja inkluusio mahdollistavat lapselle ryhmään kuulumisen ja yhteisöllisyyden kokemuksen, joilla on kauaskantoiset vaikutukset. Kun lapsen sosioemotionaalisesta hyvinvoinnista on ryhmässä huolehdittu,

täyttyvät hänen oppimisen edellytyksensä ja tämä tukee kehityksen eteenpäin menemistä. (Pettersson & Hittie 2003, 327; Viitala 2004, 133- 139.)

Tieto- ja työvälinepaketissa merkittävässä roolissa oli tunne-elämän tukemiseen liittyvä kappale (Liite 50). Vaikka joskus saatetaan ajatella, että jos lapsella todetaan jollain osa-alueella ongelmia, riittää kun niistä ilmoittaa erityislastentarhanopettajalle ja hän tulee ja ”parantaa” lapsen. Näin ongelma ei kuitenkaan poistu. Sen sijaan erityislastentarhanopettajalla on asiantuntijuus ja keinot vastata näihin ongelmiin. Lopullisen työn tekevät kuitenkin varhaiskasvattajat itse työkentällään. Näin ollen lapsen ryhmän omat kasvattajat ovat lapsen tukemisessa avainasemassa ja heidän toiminnallaan on suuri merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle. (Heinämäki 2004, 16-23).

Koska on noussut esille, ettei kaikissa kunnissa ole tarjolla erityislastentarhanopettajan palveluja, ovat kasvattajat ja heidän osaamisensa näissä kunnissa olennaisessa asemassa (Määttä & Rantala 2010, 97). Näin ollen on tärkeää, että kaikki kasvattajat olisivat tietoisia niistä menetelmistä ja tekijöistä joiden avulla tunne-elämän ongelmista kärsiviä lapsia voitaisiin auttaa ja tukea päivähoitoryhmässä sekä miten heidän tunne-elämän kehitystään voitaisiin tukea. Näin päivähoiton työkentällä pystyttäisiin entistä paremmin toteuttamaan varhaisen puuttumisen mallia. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan toimintamallia, jossa toimitaan heti, kun lapsella havaitaan erityisen tuen tarvetta. Taustalla on ajatus siitä, että mitä aiemmin lapsen ongelmiin puututaan, sen paremmat mahdollisuudet on tukea hänen kasvuaan, kehitystään ja oppimistaan. (Järvinen ym. 2009, 72.) Tämä tekijä on noussut esille useissa tutkimuksissa (Suhonen 2009, 112; Pihlaja 1998, 68; Lewis 2010, 83-86). Myös korjaavan toiminnan kohdalla varhainen puuttuminen ja toteuttaminen on kannattavaa ja tehokasta, koska lapsi on silloin vielä kasvava, eniten muuttuva ja joustava. (Pihlaja 1998, 68; Suhonen 2009, 112). Sosioemotionaalisten häiriöiden lisääntyessä, aikaistuesssa sekä vaikeutuessa on herännyt tarve ennalta ehkäisevän toiminnan lisäksi kehittää menetelmiä, joilla voidaan auttaa lapsia, joiden tunne-elämän kehitys on häiriintynyt. (Ahvenainen ym. 2001, 36-37.)

Varhaiskasvatuksessa on joitakin tukitoimia joiden avulla pyritään vastaamaan lasten tarpeisiin. Nämä tukitoimet kuuluvat kiinteästi varhaiskasvatukseen eikä niiden käyttäminen vaadi lapsilta diagnooseja tai lausuntoja. Näiden tukitoimien tarkoituksena

on tietoisesti tehostaa varhaiskasvatusta sekä arvioida ja muokata suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen ympäristöä ja toimintaa niin, että ne vastaavat entistä paremmin lasten tarpeisiin. Ympäristön mukauttamisen lisäksi tukitoimiin kuuluu kasvatustoiminnan mukauttaminen, joka sisältää eriyttämisen, toiminnan sisältöjen ja muotojen mukauttamisen, perustaitojen harjaannuttamisen ja itsetunnon vahvistamisen. (Heinämäki 2004, 33-36.) Näitä tukitoimia on tarkasteltu tarkemmin liitteessä 50.

Heinämäki (2004) on määritellyt päivähoidon kuntouttavat elementit, joilla hän viittaa tekijöihin, jotka ovat yhteisiä kuntoutusta ja opetusta ohjaavissa periaatteissa riippumatta erilaisista tuen tarpeista. Näitä kuntouttavia elementtejä ovat struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoiminta ja kehityksen osalueiden tukeminen. Kasvattajien on hyvä tuntea nämä tekijät ja niiden kehittäminen, koska nämä tekijät tukevat kaikkien lasten kehitystä, ei vain erityistä tukea tarvitsevien lasten kehitystä. Se, miten tunne-elämää tuetaan, ei tule olla erillisiä toimenpiteitä, vaan arkipäivän varhaiskasvatusta, jonka toiminta on suunniteltu lasten tarpeista, lähtökohdista ja tavoitteista käsin. (Heinämäki 2004, 37-38).

Arvioinnin tulee olla päivähoidon suunnittelun perustana. Jotta jokaisen lapsen tavoitteet voidaan määritellä ja yhdistää ne varhaiskasvatuksen toimintaan, tulee varhaiskasvattajalla olla suunnitelmallisuutta sekä tietoa lapsen kehityksestä, sen ongelmista ja varhaiserityiskasvatukseen liittyvistä menetelmistä. (Heinämäki 2004, 38). Lisäksi hänellä tulee olla valmiuksia arviointiin. Lapsen tavoitteet voidaan määritellä vasta kun hänen tarpeensa, ongelmakohtansa mutta myös voimavaransa on arvioitu. Arviointi on olennaista myös siitä syystä, että sen avulla työntekijä voi kehittää myös työtään ja tarkastella toimintatapojaan. Voidaankin nähdä, että arviointi on olennaisessa roolissa työkäytäntöjen kehittämisessä. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2007, 164-165.)

”Struktuuriempää päivähoitoryhmässä” (Liite 51) on erään erityislastentarhanopettajan kooste niistä asioista, joiden avulla struktuuria päivähoidossa voidaan kehittää. Koosteessa tulee esille erilaiset struktuuriin liittyvät näkökulmat, joiden avulla omaa päivähoidon struktuuria voidaan arvioida. Tämä kooste on valittu tieto- ja työvälinepakettiin, koska struktuurin merkitys tunne-elämän ongelmista kärsivälle lapselle on suuri. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että tunne-elämän ongelmista kärsivä lapsi tarvitsee yleensä harjoitusta sosiaalisissa taidoissa, mihin tarkoitukseen

päivähoito tarjoaa hyviä mahdollisuuksia. Päiväkodin struktuurin tuleekin huomioida nämä lasten tarpeet niin että struktuuri tarjoaa mahdollisuuksia esimerkiksi lasten yhteisille, oma-aloitteisille leikeille, joita aikuinen ei johda vaan tarvittaessa ohjaa. (Ahvenainen ym. 2001, 190.)

Tieto- ja työvälinepaketissa on myös kohtaamisen pedagogiikkaa käsittelevä kooste (Liite 52). Tämä aihe on haluttu ottaa mukaan pakettiin, koska sen tarkoituksena on tuoda päivähoitoon lisää tunteiden aitoa jakamista, joka puolestaan lisää emotionaalista turvallisuutta ja välittämistä. Eräiden näkemysten mukaan emotionaalisen turvallisuuden ja välittämisen tulisikin olla varhaiskasvatuksen perusta. Kohtaamisen pedagogiikka tuokin uudenlaista näkökulmaa päivähoitoon. Olennaista siinä on psyykkinen läsnäolo ja yhdessä olo ja lisäksi omille ja toisten tunteille ja ajatuksille ollaan tietoisesti avoimia. (Uusitalo 2000, 58-59.) Tämä pedagogiikka voisi olla käyttökelpoinen etenkin tunne-elämän ongelmista kärsivien lasten parissa, joille tunteiden ilmaiseminen voi olla outoa ja jotka ovat oppineet tukahduttamaan tunteensa.

Tieto- ja työvälinepaketissa on käsitelty erilaisia menetelmiä lasten tukemiseen artikkelien kautta (Liitteet 53-63). Artikkeleissa tulee esille käytännön työote menetelmiin, mitä teorian tieto ei puolestaan tarjoa. Erilaisten lasta tukevien keinojen tunteminen on tärkeää, koska lasta voidaan tukea monilla erilaisilla menetelmillä (Vilén ym. 2007, 462). Voi olla, että jollekin lapselle sovi joku sellainen menetelmä, joka toisella lapsella on suorastaan loistava. On esimerkiksi todettu, että joissakin tapauksissa psykoterapiaakin tehokkaampi hoito voi olla kuvataiteeseen tai musiikkiin perustuva menetelmä (Sinkkonen 1995, 117). Mitä paremmin kasvattaja osaa soveltaa eri menetelmiä työssään, sitä paremmin hän pystyy tukemaan lapsia. Näitä menetelmiä ovat esimerkiksi roolileikit, runot ja lorut, kuvataiteet ja värit, sadut, nukketeatteri ja musiikki.

Artikkeleja, jotka koskivat lasten tunne-elämän tukemista ja ongelmiin puuttumista, oli paketissa runsaasti. Tämä johtui siitä, että haluttiin tuoda mahdollisimman paljon esille kokemuksia siitä, miten eri menetelmillä on lapsen kehitystä voitu tukea. Artikkeleissa käsiteltiin muun muassa muksuoppia, nukketeatteria, rytmistä liikeharjoittelua, luovuutta, taidetta, runoja, loruja, pienryhmätoimintaa sekä satuja ja tarinoida. Artikkeleiden ideana paketissa oli se, että kasvattajat voisivat löytää artikkeleista omaan työhönsä sopivia menetelmiä miten lapsen kehityksen tukemista voitaisiin toteuttaa.

Artikkelit tarjosivat myös käytännön kokemuksia kentältä, miten tämä tukeminen voidaan toteuttaa ja miten se on onnistunut.

4.4 Leikit, pelit ja tehtävät

Tieto- ja työvälinepaketissa on osio, johon on kerätty erilaisia leikkejä, pelejä ja tehtäviä, joiden avulla lasten tunne-elämää voidaan tukea ja mahdollisia ongelmia kuntouttaa (Liitteet 64-77). Varhaiskasvatuksen olennainen tehtävään on tarjota ja säädellä sellaisia kasvuvirikkeitä, joiden avulla lapsi voi omaksua uusia tietoja, taitoja ja asenteita (Brotherus & Hytönen 1994, 75). Huomioitavaa kuitenkin on, ettei yksittäinen menetelmä vielä tue tarpeeksi lapsen sosiaalis-emotionaalista kasvua, vaan olennaisempaa on tapa, jolla kasvatustyötä toteutetaan. Sen sijaan eri menetelmien avulla voidaan tukea lapsen kehitystä. Näitä menetelmiä ovat esimerkiksi leikki, pelit, sadut, musiikki ja liikkuminen. Myöskään näistä menetelmistä ei löydy yhtä yleispätevää, joka sopisi kaikkien lasten sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tueksi. (Pihlaja 2004, 228.) Siksi mitä monipuolisemmat menetelmät kasvattaja hallitsee, sitä paremmin hän pystyy tukemaan eri lasten sosiaalis-emotionaalista kehitystä

Tarkasteltaessa leikin ja tunteiden välistä suhdetta, tulee esille, että lapselle luontainen tapa käsitellä tunteitaan on leikki ja toiminta (Vilén ym. 2007, 475). Leikki on myös mahdollisuus aikuisen ja lapsen toimia yhdessä. Aikuisen rooli leikissä onkin tukea ja auttaa lasta leikissä ja sen rikastuttamisessa sekä leikin kautta antaa lapselle mahdollisuuksia oppia uusia taitoja ja tietoja. Myös ihmisten vuorovaikutus ja yhdessä toimiminen välittyvät lapselle nimenomaan leikin kautta. (Helenius & Mäntynen 2001, 133.) Leikin määrittelyssä onkin tuotu esille, että leikkiin kuuluu joukko toimintoja, joiden tarkoituksena on auttaa lasta selviytymään maailmassa (Sinkkonen 2008, 224; Brotherus & Hytönen 1994, 81). Tässä kappaleessa ymmärretään pelit ja tehtävät osaksi leikkiä ja tästä syystä lapsen leikkiä käsitellään kokonaisvaltaisesti sisältäen pelit ja tehtävät.

Yllä esitetyistä näkökulmista käsin on helppo ymmärtää miksi tunteita ja niiden ilmaisemista tulee opettaa nimenomaan leikin kautta. Tieto- ja työvälinepaketin tehtävät ovatkin lyhyitä ja antavat tilaa lasten omalle luovuudelle. Onkin pyritty siihen, että nämä tilanteet olisivat leikinomaisia niin, että lapset saisivat niistä aineksia leikkiinsä. Onhan todettu, että lapset jäljittelevät aikuisten toimintaa leikeissään. Näin ollen kasvattajan laatimat oppimistilanteet voivat siirtyä lasten leikkeihin, jossa he itsenäisesti

rakentavat leikkitilanteet ja ratkaisevat siihen liittyvät ongelmat. (Hujala 2003, 145). Luovuus puolestaan takaa sen, ettei leikeissä ja tehtävissä voi juurikaan tehdä väärin vaan niiden toimintamallit ja ”ratkaisut” ovat hyvin yksilöllisiä. Onkin todettu, että oppiminen on laadukkaampaa kun taitojen opetteluun on yhdistetty ilo ja onnistumisen tunne (Juusola 2011, 105).

Väärät menetelmät voivat tehdä enemmän lapselle haittaa kuin hyötyä. Esimerkiksi liian muodolliset ja lapsen kehitykselle sopimattomat opetusmenetelmät voivat aiheuttaa lapselle stressiä. (Siren-Tiusanen & Tiusanen 2001, 78-79.) Tähän haasteeseen on tieto- ja työvälinepaketissa pyritty vastaamaan muodostamalla leikeistä ja tehtävistä sellaisia, että kasvattaja pystyy niitä soveltamaan omalle lapsiryhmälleen helposti. Lisäksi useat tehtävät ovat lapsen omaa ajattelua herätteleviä ja perustuvat lapsen mielikuvitukseen, joten suoraa opettamista ei juurikaan esiinny. Lapsen oppimista tulisikin tukea tarjoamalla hänelle mahdollisuuksia oivaltaa itse ja löytää ratkaisuja (Sinkkonen 2008, 218).

Tieto- ja työvälinepaketissa olevissa tehtävissä ja leikeissä on pyritty käyttämään hyväksi erilaisia menetelmiä kuten piirtämistä, keskustelua, liikuntaa ja kuvakortteja, koska kaikki lapset eivät opi samalla tavalla. Kasvattajan havainnoidessa lasta hän huomaa muun muassa minkä aistikanavan kautta lapsi parhaiten oppii ja voi tällöin soveltaa lapselle hänen oppimistaan parhaiten tukevaan menetelmään perustuvia tehtäviä. (Juusola 2011, 115.) Kasvatuksen menetelmät tuleekin nähdä ja arvioida lapsikohtaisesti jotta niiden avulla voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tukea lapsen kehitystä. Olennaista on sosiaalis-emotionaalisessa tuessa on, että lapsi saa mahdollisuuksia ilmaista itseään monin eri tavoin, esimerkiksi välineenään kuvat, sanat, äänet, liikkeet, rytmi ja leikki. (Pihlaja 2004, 228). Nämä tekijät on pyritty huomioimaan mahdollisuuksien mukaan tieto- ja työvälinepaketissa niin että paketti palvelisi mahdollisimman monen lapsen tuen tarpeita.

5. TULOKSET

5.1 Päivähoidon henkilöstön kokemukset tieto- ja työvälinepaketin käytöstä

Tieto- ja työvälinepakettia koskevassa arviointilomakkeessa henkilöstön kokemukset tieto- ja työvälinepaketin käytöstä kohdistuivat ensin paketin vaikuttavuuteen ja sen jälkeen paketin sisällölliseen arviointiin. Paketin vaikuttavuuden arviointi kohdistui kuuteen asiaan: suhtautuminen lapsiin, tiedon lisääntyminen, työtapojen muuttuminen, kokemus omasta osaamisesta, käsitys tunne-elämän kehittymisestä ja käsitys lasten tunne-elämän häiriöistä. Vaikuttavuuden arvioinnilla pyrittiin tarkastelemaan mihin asioihin paketti vaikutti, millä tavalla ja kuinka paljon. Aluksi vastaaja arvioivat numeroasteikolla (1-5) kuinka paljon asiat muuttuivat. Tässä numeroasteikossa ei vielä otettu kantaa siihen, mihin suuntaan asiat muuttuivat. Asteikon jälkeen jokaisesta arvioitavasti kohteesta kysyttiin tarkemmin millä tavalla asiat muuttuivat. Näillä avoimilla kysymyksillä saatiin lisätietoa muutoksen suunnasta ja laadusta. Seuraavassa taulukossa (taulukko 5.) tulee esille, miten vastaajat numeraalisesti arvioivat paketin vaikuttavuutta. Taulukkoon on merkitty arviointien kutakin arviointikohtaa koskeva kappalemäärä kun vastaajia oli 5.

Osio	Ei ollenkaan	Vähän	En osaa sanoa	Jonkin verran	Paljon	Ei vastausta
Suhtautuminen lapsiin	2	0	0	2	0	1
Tiedon lisääntyminen	0	2	0	1	1	1
Työtapojen muuttuminen	2	2	0	0	0	1
Kokemus omasta osaamisesta	0	2	0	2	0	1
Käsitys tunne-elämän kehittymisestä	0	1	0	1	1	2
Käsitys lasten tunne-elämän häiriöistä	0	1	0	2	1	1

Taulukko 5. Henkilöstön kokemukset paketin osioiden vaikuttavuudesta.

Vastaajien kokemusten mukaan eniten siis muuttui heidän käsityksensä lasten tunne-elämän häiriöistä. Tämän lisäksi paketti vaikutti heidän käsityksiinsä tunne-elämän kehityksestä sekä heidän tietojen lisääntymiseen. Vähiten paketilla oli vaikuttavuutta työtapojen lisääntymiseen. Vaikuttavuuden keskivaiheille jäivät sen sijaan kasvattajien kokemus omasta osaamisesta sekä heidän suhtautumisensa lapsiin. Taulukosta tulee esille, että vastaajakohtaisia eroja oli runsaasti. Joillekin vastaajille esimerkiksi kokemus omasta osaamisesta vahvistui paketin myötä kun taas toisilla tällaista vaikutusta ei tapahtunut. Kaikissa arvioinneissa vastaajat eivät olleet antaneet jokaiseen kohtaan numeraalista arviointia, mutta sen sijaan he olivat arvioineet näitä osioita sanallisesti avoimissa kysymyksissä. Yhteistä vastaajien arvioinneissa oli se, että suurin vaikuttavuus ja koettu hyödyllisyys oli lasten tunne-elämän häiriöitä koskevalla osiolla.

Suhtautuminen lapsiin oli muuttunut puolella vastaajista jonkin verran. Puolet vastaajista puolestaan ilmoitti, ettei suhtautuminen lapsiin ollut muuttunut paketin myötä ollenkaan. Vastaajat, joiden suhtautuminen lapsiin oli muuttunut, kuvailivat muutosta positiiviseksi. Yhteistä suhtautumisen muuttumiselle oli toiminnan entistä parempi tiedostaminen. Tämä tiedostaminen tuli esille muun muassa leikkien seuraamisena ajatuksen kanssa, lapsen syvällisenä kuuntelemisena, tarkastelemalla mitä kasvattajana tekee ja mitä varten sekä huomion kiinnittämisenä lasten positiivisten kokemusten tarpeeseen ja siihen vastaamiseen.

Tieto- ja työvälinepaketti oli vaikuttanut vastaajiin tiedon lisääntymisenä. Se, kuinka paljon tieto oli lisääntynyt, vaihteli vastaajien keskuudessa. Vastaajien mukaan uutta tietoa tuli, mutta osa tiedosta oli ennalta tuttua. Tiedon lisääntymisen vaikutuksista vastaajat toivat esille, että uutta oli lasten tunne-elämän ja siihen liittyvien häiriöiden laaja kokonaisuus ja siihen liittyvän tiedon runsaus. Tiedossa oli vastaajien mukaan mielenkiintoista nimenomaan se, mitä häiriöt ovat ja miten ne ilmenevät lapsissa. Myös se, että tieto oli koettiin selkeästi ja hyvin esitetyksi paransi tiedon lisääntymisen vaikuttavuutta.

”Jotain uutta tietoa tuli ja hyvä nähdä/lukea selkeästi, mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat lapsiin. Oli hyvät tekstit esim. ahdistuksesta ym.”(Vastaaja 4.)

Vastauksista tuli esille, että tieto vaikutti siis myös omaan työhön lasten parissa. Vaikka tietoa oli aiemminkin saatu, oli uutta tiedon soveltaminen käytäntöön eli tässä tapauksessa lapsiin. Tiedon lisääntymisen koettiin tuovan ajattelun aihetta omaan työhön ja sen rooli omien tietojen vahvistajana tuotiin esille.

Työtapojen muuttuminen paketin vaikutuksesta sen sijaan koettiin vähäiseksi. Vastaajista puolet kokivat, etteivät työtavat muuttuneet lainkaan paketin ollessa käytössä ja puolet vastaajista kokivat työtapojen muuttuneen vähäisessä määrin. Työtapojen muuttuminen koski lähinnä omaa tapaa tehdä työtä. Vastaajat mainitsivat muuttuneina tekijöinä omassa toiminnassa muun muassa kärsivällisyyden lisääntymisen sekä lapsen huonon käytöksen tuomitsemisen vähenemisen. Tämän taustalla oli ajatus kasvattajan ymmärryksestä, että lapsella on turvaton olo kyseisessä tilanteessa ja että hän tarvitsee tällöin aikuista. Myös lasten kanssa käytävät keskustelut olivat muuttuneet positiivisempaan suuntaan ja negatiiviset kiellot olivat vähentyneet ja tilalle oli tullut selittävää keskustelua. Paketti oli vaikuttanut vastaajien työhön suhtautumiseen myös ajatustasolla. Se oli tarjonnut ajattelemisen aihetta ja haastanut työntekijöitä pohtimaan omaa työtään ja toimintaansa siinä.

Paketin arviointien mukaan kokemus omasta osaamisesta muuttui kaikilla vastaajilla. Vastauksista nousi merkittävästi esille paketin rooli oman osaamisen tukijana. Vastaajat olivat huomanneet, että paketin asiat tukivat heidän omaa toimintaansa ja näin ollen myös heidän omaa osaamistaan. Tässä nousi esille lasten lisääntyneet tunne-elämän häiriöt ja niiden asettamat haasteet osaamiselle, vaikka olisikin pitkä työura ja kokemus taustalla. Tieto- ja työvälinepaketin tarjoama materiaali vahvisti myös vastaajien käsitystä omista tiedoista ja samalla toi kertausta ja asioiden päivittämistä, minkä vastaajat kokivat hyväksi. Yksi rooli, joka tieto- ja työvälinepaketille myös annettiin, oli osaamisen kehittämisen rooli. Kokemusten mukaan paketti tarjosi uusia vinkkejä, joita pystyi käyttämään ja hyödyntämään omassa työssä ja tätä kautta kehittämään osaamistaan.

Lasten tunne-elämää koskevat käsitykset muuttuvat kaikilla paketin testaajilla. Osalla vastaajista käsitykset muuttuivat merkittävästi kun taas toisille muutos oli vähäisempää ja koski joitakin tiettyjä osa-alueita.

”Ei muutoin kuin että on hyvä korostaa sitä kaikille, että lapsi/lapset tarvitsevat tukea. Sen alkaminen hyvissä ajoin voidaan vaikuttaa lapsen kehitykseen ja tunne-elämään.”(Vastaaja 4.)

Vastaajat nostivat vastauksissaan esille, missä asioissa heidän käsityksensä tunne-elämän kehityksestä muuttui. Näitä tekijöitä olivat vuorovaikutuksen merkitys, turvallisuuden tunteen vaatimukset, aikuisen rooli lasten tunne-elämän kehityksen tukemisessa ja edistämisessä sekä ilmapiirin laadun merkitys tunne-elämän kehitykselle. Kasvattajien käsitykset muuttuivat myös siinä, kuinka paljon tunne-elämä vaatii harjoittelua ja oppimista kehittyäkseen eikä kehitys tapahdu itsestään.

Myös lasten tunne-elämän häiriöitä koskevat käsitykset muuttuivat kaikilla vastaajilla. Muutosten määrä ja laatu oli tässä osiossa merkittävämpiä kuin muutokset tunne-elämän kehitykseen liittyvissä käsityksissä. Tunne-elämän häiriöt olivat vastaajille oudompia ja niihin liittyvä tieto uutta, mikä vaikutti käsitysten muuttumisen runsauteen.

”Minullekin aika uusi asia. hyvä ja laaja tietopaketti asiasta. paljon hyvää ja selkeää tietoa. miten monet asiat vaikuttavat lapseen!!”
(Vastaaja 2.)

Vastaajat olivat myös olettaneet, ettei lapsilla ole samalla tavalla tunne-elämän häiriöitä kuin aikuisilla, vaan että ne ovat pääasiassa aikuisten ongelmia. Tästä johtuen niitä ei lapsilla ole samalla tavalla huomioitu. Myös kasvattajan rooli ja siihen liittyvät vaatimukset tulivat esille vastauksissa, jotka käsittelivät lasten tunne-elämän häiriöihin liittyviä käsityksiä. Käsitykset olivat muuttuneet sen suhteen, mitä tunne-elämän häiriöt vaativat kasvattajalta. Näistä tekijöistä mainittiin herkkyyys ja vastuullisuus sekä koulutuksen tarve. Myös kasvattajan vastuu omasta jaksamisesta nostettiin esille. Lasten tunne-elämän häiriöt ja niihin liittyvät tekijät koettiin vaikeiksi asioiksi ja ymmärrettiin, että ne voivat tuoda ahdistusta myös kasvattajalle. Toisaalta tiedettiin, miten saada apua jos työtaakka käy liian raskaaksi. Näissä tilanteissa kasvattajat luottivat työyhteisön tukeen ja ammatti-ihmisiltä saatavaan apuun.

Tieto- ja työvälinepaketin sisältöä testaajat arvioivat osiokohtaisesti numeroasteikolla 1-5 ja yhdellä avoimella tarkentavalla kysymyksellä, jonka avulla pyrittiin selvittämään mikä osioista oli hyödyllisin ja miksi. Hyödyllisimmäksi osioksi vastaajat nimesivät lasten tunne-elämän häiriöt. Numeroasteikolla tehdyn arvioinnin mukaan myös tunne-elämän tukeminen osio koettiin hyödyllisimmäksi tunne-elämän häiriöt osion rinnalla. Oheisessa taulukossa (taulukko 6.) tulee esille vastaajien antamat numero-arvioinnit

osioille. Taulukosta käy ilmi että hyödyllisimmäksi osioksi koettiin lasten tunne-elämän häiriöitä koskeva osio sekä osio, joka käsitteli tunne-elämän tukemista koettiin hyödylliseksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi. Hyödyllisiksi ja toimiviksi osioiksi koettiin myös lasten tunne-elämän kehitystä käsittelevä osio sekä kiintymyssuhde-osio. Vähiten pisteitä sen sijaan sai saivat osiot, jotka koostuivat lasten tunne-elämää tukevista leikeistä, peleistä ja tehtävistä, artikkeleista sekä lasten erityisen tuen tarpeen tunnistamista käsittelevistä tekijöistä. Nämä osiot koettiin siis vähiten hyödyllisiksi ja toimiviksi.

Osio	Huono	Tyydyttävä	En osaa sanoa	Hyvä	Erinomainen	Ei vastausta
Lasten tunne-elämä	0	1	0	2	1	1
Kiintymyssuhde	0	0	0	3	0	2
Lasten tunne-elämän häiriöt	0	1	0	1	2	1
Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen	0	1	0	2	0	2
Tunne-elämän tukeminen	0	0	0	4	0	1
Pelit, leikit ja tehtävät	0	2	0	2	0	1
Artikkelit	0	1	0	2	0	2

Taulukko 6. Henkilöstön kokemukset paketin osioiden hyödyllisyydestä ja toimivuudesta.

Vastaajien kokemuksissa paketin hyödyllisimmäksi osioksi nimettiin siis lasten tunne-elämän häiriöitä käsittelevä osio. Osio sai kiitosta sen jäsennellystä rakenteesta, faktatiedoista ja erinomaisista artikkeleista. Osion hyödyllisyys perustui runsaaseen tiedon ja pohdinnan aiheiden tarjoamiseen ja siitä sai vastaajien kokemusten mukaan sekä kertausta vanhoihin tietoihin että myös uutta tietoa. Osion ja sen sisältämästä tiedosta koettiin olevan hyötyä myös vastaajien elämäntilanteissa: meneillään olevissa opinnoissa että omassa työssä. Osion merkitys ja hyödyllisyys työlle heijastuu seuraavassa vastauksessa:

”Osio auttoi ymmärtämään tietyn lapsen käytöstä ja antoi apua arkipäivän tilanteisiin.” (Vastaaja 5.)

Koska vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, mikä osio paketissa oli hyödyllisin, ei paketin muita osioita arvioitu juurikaan sanallisesti. Yksittäisistä tekijöistä sen sijaan nostettiin esiin kaavoiden hyödyllisyys. Kaavioiden hyödyllisyys perustui vastaajien mukaan niiden helppolukuisuuteen.

5.2 Kehittämisehdotukset

Tieto- ja työvälinepaketin rakentamisen ja sen testattavaksi menon jälkeen tuli esille joitakin pakettiin liittyviä kehittämistarpeita. Paketti kohdistui hyvin tarkasti nimenomaan tunne-elämän häiriöihin ja niiden tarkasteluun. Aiheellista olisi kuitenkin ollut tarkastella myös käyttäytymishäiriöitä ja niiden yhteyttä tunne-elämän häiriöihin. Tämä olisi ollut olennaista, koska tunne-elämän häiriöt pystytään vain teoreettisesti erottamaan käyttäytymisen häiriöistä. Käytännön tasolla lapsen käyttäytymisestä on yleensä vaikea erottaa nimenomaan tunne-elämän häiriöstä johtuvia tekijöitä tai sosiaalisesta sopeutumattomuudesta kertovia tekijöitä. Tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmat ovatkin kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja muodostavat eräänlaisia syy-seuraussuhteita, joiden määrittelemine on hankalaa. (Ahvenainen ym. 2001, 49.) Jotta paketti vastaisi paremmin tarkoitustaan, tulisi siihen siis lisätä osio tunne-elämän häiriöihin liittyvistä käyttäytymishäiriöistä ja näiden oireista. Lisäksi tärkeää olisi tarkastella käyttäytymishäiriöiden ja tunne-elämän häiriöiden yhteyttä ja ongelmien vaikuttavuutta toisiinsa.

Kuitenkaan nämä yllämainitut kehittämistarpeet eivät tulleet esille paketin testausryhmän vastauksissa. Sen sijaan vastaukset koskivat muita tekijöitä paketin rakenteessa ja sisällössä. Sisällysluetteloon kiinnitettiin huomiota ja sen toivottiin olevan selkeämpi. Koska paketin sisältö oli koottu laajoista kappaleista ja sisällysluettelossa oli maininta vain näiden laajojen kappaleiden otsikoista, olisi sisällysluettelo kaivannut tarkempaa tietoa paketin ja sen kappaleiden sisällöistä. Sisällysluetteloon liittyen, pakettiin olisi kaivattu myös sivunumeroita. Sen sijaan paketin sisältöön liittyviä kehittämissideoita olivat tiiviimpi rakenne ja leikki-osion laajentaminen ja rikastaminen. Tiiviimmällä rakenteella viitattiin siihen, että päivähoiton käyttöön tuleva paketti voisi olla tiiviimpi ja näin ollen tietoa voisi tiivistää entistä enemmän. Kun paketti olisi tiiviimpi, sen läpikäyminen ja käyttö ei veisi niin

paljon aikaa. Leikki-osioon sen sijaan toivottiin lisää materiaalia eli vinkkejä siihen, miten lapsen tunne-elämää voidaan tukea ja siinä esiintyviin ongelmiin vastata.

Tieto- ja työvälinepakettiin liittyvässä arviointilomakkeessa kysyttiin, voisiko paketista jättää jotakin pois. Vastaajat toivat esille, ettei paketista kannata jättää mitään asioita pois kahdesta syystä. Ensimmäisessä näkökulmassa tulee esille työntekijöiden erilaiset tarpeet:

”Ei välttämättä. Toinen hyötyy toisesta osiosta, joku toinen taas toisesta. Hyvä näin!” (Vastaaja 5.)

Toisessa näkökulmassa sen sijaan olennaista on paketin muodostama kokonaisuus. Vastaaja on kokenut, että jos paketista poistettaisiin jotain, haavoittaisi se paketin rakenteen johdonmukaisuutta:

”Ei kannata jättää, sillä paketin yhtenäisyys rikkoutuisi.” (Vastaaja 4.)

Vaikka pääasiassa paketin sisältö haluttiin säilyttää, eikä mitään asioita haluttu paketista poistettavan, oli vastauksissa myös ehdotus siitä, että artikkeleja olisi paketissa vähemmän tai ei ollenkaan. Näin ollen paketin käyttäjien arvioinneissa oli, niiden henkilökohtaisten kokemusten luonteen mukaisesti, ristiriitaisuutta.

Tieto- ja työvälinepaketin rakentamisen aikaan nousi ajatus paketin toteuttamisesta internet-sivustosta. Tästä syystä arviointilomakkeessa päätettiin kysyä, mitä mieltä paketin käyttäjät olisivat jos paketin sisältö muutettaisiin internet-sivustoksi: olisiko se heistä toimiva ratkaisu ja olisiko todennäköistä, että he käyttäisivät kyseessä olevaa sivustoa. Vastaajien arvoinnit mahdollisesta sivustosta ja sen käytöstä jakautuivat pääasiassa kahteen ryhmään. Toisen ryhmän mukaan sivusto olisi hyvä ratkaisu ja he käyttäisivät sitä:

”Hyvä idea – palvelisi varmasti tarkoitusta. Käyttäisin sivustoa!” (Vastaaja 5.)

Toinen ryhmä puolestaan oli internet-sivuston ja sen käytön suhteen skeptisiä. He uskoivat, että koska internetissä on nykyään niin paljon sivustoja, jäisi lasten tunne-elämää ja sen ongelmia käsittelevä sivusto käyttämättömänä niiden sekaan. Vastaajat arvioivat myös, että samanlaisia, lasten tunne-elämää ja sen häiriöitä käsitteleviä sivustoja on internetissä runsaasti, joten sivuston käyttö voisi tästäkin syystä olla vähäistä. Myös sekä sivuston että konkreettisen paketin kannattajia vastaajista löytyi:

”Voisin tietenkin käyttää internet-sivustoakin, mutta kyllä hyvä paketti asiaa kansissa on mielestäni parempi.”(Vastaaaja 2.)

Vastaajat toivat esille tieto- ja työvälinepakettiin liittyviä kehittämis ehdotuksia monipuolisesti. Huomioitavaa oli, että ehdotukset koskivat jokseenkin pieniä muutoksia, ottaen huomioon paketin laajuuden ja materiaalin määrän. Suuria lisäyksiä tai poistoja pakettiin ei toivottu, vaan paketti kokonaisuutena koettiin toimivaksi.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Johtopäätökset

Hankkeen alussa määriteltiin kehittämistehtäviksi tarjota päivähoiton työntekijöille tietoa ja työvälineitä liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin. Kehittämistehtävänä oli myös edistää lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä päivähoiton työkentällä. Taustalla oli ajatus varhaisen puuttumisen lisääntymisestä lisääntyneen tiedon ja työvälineiden ansiosta. Varhaisen puuttumisen tärkeys nousee esille siinä, että mitä aiemmin ongelmiin puututaan, sitä paremmat ovat mahdollisuudet selvittää ongelmasta ja sen mukanaan tuomista haasteista. Sama on noussut esille myös muissa tutkimuksissa (Suhonen 2009, 112; Pihlaja 1998, 68; Lewis 2010, 83-86). Myös korjaavan toiminnan kohdalla varhainen puuttuminen ja toteuttaminen on kannattavaa ja tehokasta, koska lapsi on silloin vielä kasvava, eniten muuttuva ja joustava. (Pihlaja 1998, 68; Suhonen 2009, 112). Myös muissa tutkimuksissa on herätty lasten lisääntyneisiin ongelmiin ja niiden asettamiin haasteisiin liittyen päivähoitohenkilöstön varhaiseen puuttumiseen ja ongelmien tiedostamiseen. (Hyvätti & Lèman 2005, 37.)

Kehittämistehtäviin pyrittiin rakentamalla lasten tunne-elämän kehitystä ja sen häiriöitä käsittelevä tieto- ja työvälinepaketti, joka tuli päivähoiton työntekijöiden käyttöön. Tämän tieto- ja työvälinepaketin vaikuttavuus kohdistui sen käyttäjien tekemän arvioinnin mukaan eniten heidän käsityksiinsä lasten tunne-elämän häiriöistä, tunne-elämän kehityksestä sekä heidän tiedon lisääntymiseen. Vähiten paketti vaikutti työtapoihin ja niiden muuttumiseen. Näin ollen kehittämistehtävissä onnistuttiin tarjoamaan tietoa ja työvälineitä, mutta työvälineiden soveltaminen ja käyttöönotto työkentällä jäi vähäiseksi. Tähän lienee syynä se, ettei kehittämishankkeeseen kuulunut työntekijöiden käytännön opastamista työvälineiden käyttöön, vaan tieto- ja työvälinepaketti sisälsi pelkät ohjeet miten työmenetelmiä voi käyttää. Sama on tullut esille myös muissa

tutkimuksissa ja hankkeissa (Heinämäki 2006, 20; Korkalainen 2009, 148). Heinämäki (2006, 20) korostaakin työkäytänteiden kehittämisen haasteellisuutta ja tuo esille, ettei tieto johda aina toiminnan muutokseksi. Toisaalta, vaikeivat konkreettiset työtavat vastaajien arviointien mukaan muuttuneet, tulee vastauksissa selkeästi esille miten heidän henkilökohtaiset työtapansa muuttuivat. Näitä asioita olivat muun muassa suhtautuminen lapsiin, havainnoinnin lisääntyminen ja laadullinen parantuminen, oman työn tiedostaminen ja oman osaamisen vahvistuminen. Myös nämä asiat kuuluvat ja vaikuttavat työtapoihin. Epäselväksi jäi, hahmottivatko vastaajat näitä tekijöitä työtapoihin kuuluviksi vai arvioivatko he vain kansioissa olleiden tehtävien ja leikkien vaikuttavuutta. Tämä tekijän olisi pitänyt huomioida paremmin arviointilomakkeessa. Myös leikkien, pelin ja tehtävien kehittäminen eteenpäin on tärkeää, koska se on kanava, jonka kautta lapsi parhaiten oppii. Heinikosken ja Muhosen (2009, 52) opinnäytetyössä onkin tullut esille, että lapsen on mahdollista oppia leikki- ja pelitilanteissa taitoja, jotka he pystyvät siirtämään myös näiden tilanteiden ulkopuolelle.

Tieto- ja työvälinepaketin hyödyllisimmiksi kappaleiksi kasvattajat nostivat lasten tunne-elämän häiriöitä ja tunne-elämän tukemista koskevat osiot. Koska lasten lisääntyneisiin tunne-elämään liittyviin ongelmiin on havahduttu vasta viime vuosien aikana, ei koulutuksella ole kyetty vastaamaan näihin kasvaviin haasteisiin. Näin ollen lasten tunne-elämän häiriöt ovat teoreettisesti kasvattajille uusi asia. Käytännössä heillä saattaa olla näistä ongelmista kokemusta, mutta he eivät välttämättä ole osanneet yhdistää lasten ongelmia oikeisiin tekijöihin. Tällöin myös lapsen tukeminen ongelmiansa parissa on ollut mahdotonta. Koska yhteiskunta muuttuu koko ajan ja tuo mukanaan uusia haasteita myös päiväkotiin, tulisi päivähoidon työntekijöiden saada koulutusta ajoissa voidakseen vastata heihin kohdistuneisiin haasteisiin. Tämä hanke osoittaa, että pienelläkin täydennyskoulutuksella tai tietopakettilla voidaan työntekijöitä tukea työssään ja työn heille asettamissa vaatimuksissa. Vastaavanlaisia tuloksia tiedon lisääntymisen vaikutuksista on saanut myös Korkalainen (2009, 154-156).

Kokonaisuutena tieto- ja työvälinepaketti onnistui tarjoamaan tietoa lasten tunne-elämän kehityksestä ja siihen liittyvistä ongelmista. Kehitettävää olisi työmenetelmien ja –tapojen tarjoamisessa ja kehittämisessä niin, että se jalkautuisivat työkentälle. Ratkaisuna tähän voisi olla toimintapäivä, jolloin työmenetelmiä ja –tapoja, jotka tukevat lasten tunne-elämän kehitystä ja tarjoavat tukea tunne-elämän häiriöissä, harjoiteltaisiin käytännön tasolla. Myös Heinämäki (2006, 20) tuo esille, että saatu tieto

saattaa jäädä ulkopuoliseksi, ellei sitä sovelleta omaan työhön. Työmenetelmien ja –tapojen kehittäminen ja uusien jalkauttaminen työkentälle tulisi järjestää niin, että niiden vaikutuksia voitaisiin arvioida ja hahmottaa. Tämä voisi toteutua esimerkiksi arvioimalla niitä lapsia, joilla tunne-elämä on tarvinnut tukea. Arvioinnin tulisi tapahtua uusien työmenetelmien ja –tapojen eri vaiheissa: alussa, keskivaiheilla ja lopussa. Näin työntekijöiden motivaatio kokeilla eri työmenetelmiä ja –tapoja säilyisi.

Kehittämistehtävistä toinen oli edistää lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäistä tunne-elämän häiriöiden syntymistä päivähoidon työkentällä. Koska tieto- ja työvälinepaketin tuloksissa tuli esille, että lasten tunne-elämän kehityksestä, sen tukemisesta ja tunne-elämän häiriöistä liittyvän tiedon myötä osalla päivähoidon työntekijöistä muuttui suhtautuminen lapsiin, oman työn tiedostaminen sekä lasten käyttäytymisen ymmärtäminen paremmin, voidaan nähdä, että paketti on osaltaan edistänyt lasten tunne-elämän kehittymistä ja ehkäissyt tunne-elämän häiriöiden syntymistä tulevaisuudessa. Myön Kallion ja Pihlajan (2005, 21) tutkimuksessa on tullut esille tiedon lisääntymisen positiivinen vaikutus tunne-elämän vaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen. Sen sijaan Viittala (2002, 27) on tuonut katsauksessaan esille päivähoidon henkilöstön kokemuksen omien tietojensa ja taitojensa riittämättömyydestä liittyen erityispäivähoitoon ja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseviin lapsiin.

On kuitenkin muistettava, että paketti on tarjonnut työntekijöille aineksia vaikuttaa lasten tunne-elämän tukemiseen ja tunne-elämän ongelmien ennaltaehkäisyyn ja kohtaamiseen. Paljon on kiinni työntekijöiden motivaatiosta ja halusta toimia työssään niin, tukee lasten tunne-elämän kehitystä ja ehkäisee sen ongelmia. Työntekijöiden suuri merkitys lasten sosiaalis-emotionaalisten taitojen kehityksessä on tullut esille myös muissa tutkimuksissa (Heinikoski & Muhonen 2009, 53). Paketin arvioinnissa saadut vastaukset kuitenkin kertoivat työntekijöiden motivaatiosta tukea lasta nyt kun he tiesivät miten toimia ja saivat vahvistusta osaamiselleen. Voidaankin ajatella, että myös muissa lasten tuen tarpeissa, voitaisiin työntekijöille tarjota asiasta tietopakettia, ellei muuhun koulutukseen olisi resursseja.

Päivähoidon tiivis työtahti ja aikaresurssit tulivat esille kehittämisideoissa. Niissä nostettiin esille, että tieto- ja työvälinepaketti voisi nimenomaan päivähoidon käyttöön tullessaan olla vieläkin tiiviimpi paketti, jolloin sen vaatima aika olisi vähäisempää.

Tässä tulee esille päivähoidon tiivis työtahti, mutta tieto- ja työvälinepaketin käyttäminen on saanut kasvattajat huomaamaan, miten lisääntynyt tieto muuttaa heidän käsityksiään, osaamistaan ja tätä kautta myös työtä ja työtapaa. Näin ollen päivähoidon laadun kehittäminen vaatii aikaa ja ilman aikaa ei tapahdu myöskään kehittymistä.

Hankkeen luotettavuutta tarkasteltaessa on huomioitava hankkeen yksilöllinen tapa vastata kehittämistehtäviin. Näin ollen se, miten tieto- ja työvälinepaketti on rakennettu ja millä perusteella sen sisältö on valittu, vaikuttaa siihen miten se vaikuttaa lopputuloksiin. Tieteellisessä tutkimuksessa analyysin arvioitavuus ja luotettavuus perustuu siihen, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan tekemää päättelyä (Mäkelä 1990, 53). Tähän tavoitteeseen on pyritty raportoimalla mahdollisimman tarkkaan tieto- ja työvälinepaketin rakentaminen ja siihen liittyneet ratkaisut sekä arviointikyselyn analyysin päättelyt. Myös kasvattajien yksilölliset kokemukset siitä, miten tarjottu tieto ja työvälineet vaikuttavat heidän työhönsä, asettaa haasteita hankkeen luotettavuuden arvioinnille. Tutkimustuloksissa onkin pyritty monipuolisesti tuomaan esille vastaajien kokemuksia ja näissä kokemuksissa esiin tulleita eroavaisuuksia.

Hankkeessa käytettyjen menetelmien luotettavuutta voidaan tarkastella validiteetin eli pätevyyden avulla. Tällöin tarkastellaan sitä, onko käytetty mittari tai tutkimusmenetelmä ollut kykenevä mittaamaan juuri sitä, mitä on hankkeen alussa ollut tarkoituskin mitata. Olennaista on arvioida, onko valituilla menetelmillä saavutettu kehittämistehtävissä asetettuja tavoitteita ja onko hankkeessa kyetty yhdistämään empiiriset ja teoreettiset määritelmät toisiinsa. Lisäksi tärkeää luotettavuuden näkökulmasta on arvioida, onko kehittämishanke kohdistunut niihin asioihin, mihin sen on hankkeen alussa ollut tarkoitus kohdistua. (Uusitalo 1991, 84-86.) Hankkeessa on pyritty valitsemaan menetelmät niin, että ne tukevat kehittämistehtävien saavuttamista. Myös näiden menetelmien valinnat on raportoitu ja kirjoitettu auki mahdollisimman tarkasti. Kehittämishankkeessa saaduilla tuloksilla on saavutettu ne tavoitteet, jotka hankkeen alussa määriteltiin kehittämistehtäviksi.

Myös hankkeen toteuttajan oma rooli hankkeen tulosten raportoinnissa ja hankkeen arvioinnissa on merkittävä. Luotettavuutta rooli tukee silloin, kun se ei uhkaa tieteen arvovapauden ihannetta. Tällöin hankeen tulee olla vapaa sen toteuttajan omista henkilökohtaisista mieltymyksistä ja hänen käsityksistään ja näkemyksistään. (Rolin 2002, 102.) Tiedostamalla omat käsityksensä, hankkeen toteuttajan on helpompi erottaa

ne hankkeestaan. Esimerkiksi työn johdosta voi muodostua omat kokemukset ja käsitykset lasten tunne-elämän häiriöistä ja niiden tunnistamisesta. Onkin oltava tarkkana ettei anna niiden vaikuttaa hankkeen tuloksiin ja arviointiin.

6.2 Kehittämishankkeen arviointi

Yleensä arvioinnin sisältö keskittyy siihen, onko jokin toiminta onnistunut. Tätä onnistumista arvioidaan suhteessa asetettuihin tavoitteisiin eli arvioinnin kriteereihin. Näitä tavoitteita voivat olla esimerkiksi hyvät ammatilliset käytännöt. (Niiranen, Stenvall, Lumijärvi, Meklin & Varila 2005, 19.) Tätä hanketta voidaan arvioida sen mukaan, onko siinä kohdattu hyviä ammatillisia käytäntöjä. Hankkeen tulosten mukaan hankkeen työmenetelmien juurruttaminen työkentälle on ollut vähäistä, mutta lisääntynyt tieto on muuttanut työntekijöiden työtapaa ja asennetta työhön positiivisesti. Toisaalta arviointi voidaan nähdä myös välineenä lisätä tietoisuutta asioiden tilasta. Useinkin arvioinnin perusteella päätetään annetaanko asioiden olla entisellään vai lähdetäänkö asioille tekemään jotakin. (Räisänen & Vainio 1996, 11.) Tämän hankkeen yhteydessä toteutetussa tarveanalyysissä tuli esille päivähoiton työntekijöiden vähäinen tietoisuus tunne-elämän kehityksestä ja tunne-elämän häiriöistä. Näin tarveanalyysin perusteella lähdettiin kehittämään työntekijöiden tietoisuutta asioista. Varhaiskasvatuksessa arvioinnin tärkeimpinä tavoitteina onkin nimenomaan varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen ja laadukkaan toiminnan ylläpitäminen, jota kutsutaan laadunhallinnaksi (Hujala ym. 1999, 1).

Kehittämistyön arviointi on käytännössä uusien toimintamallien ja työvälineiden tuottamista. Näiden mallien ja työvälineiden tarkoitus on tuottaa muutoksia arkeen ja siksi arviointi onkin kohdistettava tähän muutokseen. Kehittämistyön arvioinnissa olennaista on arvioida miten uusia innovaatioita kehitetään ja miten ne saadaan arkipäivän käytänteiden osaksi. Arvioinnin syvimmän tarkoituksen mukaan huomio kiinnitetään ihmisten arvoissa, asenteissa ja ajattelumalleissa tapahtuneisiin muutoksiin. Kun arvioidaan kehittämistä, on kyse siitä, mitä prosessi on opettanut. (Holopainen & Ikonen 2001, 170-171.) Tässä kehittämishankkeessa oli tarkoitus kehittää uusi työväline päivähoitoon. Kun kehittämistyö oli tehty, meni kehittämistyön kohde, tässä tapauksessa tieto- ja työvälinepaketti, sen asiakkaiden eli päivähoiton työntekijöiden testattavaksi. Tämän jälkeen käyttäjät arvioivat paketin ja sen käytettävyyden. Tämän arvioinnin yhteydessä he arvioivat paketin vaikuttavuutta heidän käsityksiinsä,

näkemyksiinsä ja arvoihinsa, mikä näkyi esimerkiksi muutoksina lapsiin suhtautumisena. Tätä vaikuttavuuden arviointia tehdään, jotta tiedetään miten erilaiset tekijät vaikuttavat tiettyihin asioihin. Vaikuttavuuden arviointi onkin tärkeää juuri sen takia, että tiedetään mitkä toimenpiteet, hoidot ja työtavat vaikuttavat parhaiten kehitettävään tekijään. (Idänpään-Heikkilä 2004, 59).

Tässä kehittämishankkeessa vaikuttavuuden arvioinnin peruslähtökohtana oli laadun määrittely. Kehittämishankkeen tarkoitus oli parantaa kasvatuksen ja opetuksen laatua niin, että lasten tunne-elämän ongelmiin pystyttäisiin vastaamaan entistä paremmin. Koska vaikuttavuuden arviointi, joka kohdistuu lasten tilanteeseen tässä ja myöhemmin (vertailuasetelma) vaatii pitkän aikavälin tarkastelun, ei se tässä kehittämishankkeessa ollut mahdollista. Sen sijaan päivähoidon henkilöstön kohdalla vaikuttavuuden arviointi oli mahdollista kun näkökulmana oli, miten kehitetty lasten tieto- ja työvälinepaketti on vaikuttanut päivähoidon henkilöstön työhön, heidän näkemyksiinsä, kokemuksiinsa, työorientaatioon sekä työtapoihin.

Tony Bertram ja Christine Pascal (1997) ovat nostaneet esille, että arvioinnin ja kehittämisen on kuljettava yhdessä niin että ne, jotka arvioivat laatua, osallistuvat myös sen kehittämiseen. He korostavat jatkuvuutta ja eräänlaista dialogisuutta kehittämisen ja arvioinnin välillä. (Bertram & Pascal 1997, 85-86.) Tätä osallisuutta on kehittämishankkeessa pyritty toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Aluksi henkilöstöltä pyydettiin arvioita heidän omasta osaamisestaan ja kokemuksistaan liittyen lasten tunne-elämän häiriöihin (Liite 1). Heidä pyydettiin erittelemään puutteita sekä sitä, mitä he kokevat tarvitsevänsä, jotta he olisivat työssään parempia. Tämän arvioinnin pohjalta rakennettiin lasten tunne-elämän häiriöihin liittyvä tieto- ja työvälinepaketti. Kun paketti oli valmis, meni se testattavaksi samoille henkilöille, joiden arviointi eli tarveanalyysi oli työni taustalla. He antoivat paketista arvioinnin, joka koski sen käytettävyyttä, hyötyjä ja haittoja sekä kehittämisehdotuksia. Tämän jälkeen pakettia kehitetään vielä eteenpäin saadun arvioinnin avulla ja vasta tämän jälkeen paketti menee todelliseen käyttöön. Jos kansalaislähtöisyyden näkökulmaa ajatellaan tässä laajasti, olisi pakettia voineet arvioida myös lapset. Heidän näkökulmansa arviointiin olisi ollut kokemuseräinen paketin tehtäviin ja leikkeihin liittyen. Ajan ja resurssien puutteen vuoksi tätä ei kuitenkaan ollut mahdollista toteuttaa.

Itsearviointin avulla on nähty olevan kaksi näkökulmaa. Ensimmäisen näkökulman mukaan itsearviointi toteutuu niin, että arviointiin osallistuvat keräävät kokemuksia ja havaintoja omasta työstään. Tämä voi toteutua esimerkiksi tekemällä itse muistiinpanoja ja/tai pyytämällä muita arvioimaan työtä. Toisen näkökulman mukaan itsearvioinnissa tarkastellaan työn perustaksi asetettuja päämääriä ja tavoitteita. Arvioinnin tarkoituksena on tarkastella saavutuksia suhteessa asetettuihin päämääriin ja tavoitteisiin. (Holopainen & Ikonen 2001, 175.) Tämän kehittämishankkeen itsearvioinnissa pystyttiin hyödyntämään kumpaakin näkökulmaa. Koko kehittämishankkeen ajan on kerätty eräänlaista itsean kohdistuvaa arviointitietoa siitä, mitkä asiat onnistuivat hyvin ja mitkä huonosti ja mitä olisi voitu tehdä toisin. Tämä koskee siis nimenomaan kehittämishankkeeseen liittyvää prosessia. Sen sijaan kehittämishankkeen tieto- ja työvälinepakettia ja sen rakentamista arvioivat myös ulkopuoliset eli he, jotka ovat pakettia käyttäneet. Kehittämishankkeelle on asetettu tiettyjä tavoitteita, joiden toteutumista tarkastellaan hankkeen lopussa kun hankkeessa saavutetut tulokset ovat selvillä. Myös ammattikorkeakoulussa tehty tehtävät kehittämishankkeen eri osa-alueista ovat osaltaan toimineet itsearviointin menetelminä. Niihin on koottu hankkeeseen liittyvää arviointia ja pyritty objektiivisesti tarkastelemaan hankkeen vahvoja sekä heikkoja kohtia. On tullut esille, että mitä monipuolisempaa ja eri näkökulmista tarkasteltavaa itsearviointia toteuttaa, sen parempaa on sekä toteutettu itsearviointi, arvioinnin toteutus kokonaisuudessa että myös kehittävä ote hankkeeseen.

Kun puhumme palveluista, on asiakaslähtöisyyden näkökulma tärkeä myös arvioinnissa. Palveluihin liittyvien organisaatioiden ensimmäinen ja samalla myös tärkein väline toiminnan kehittämiseen on asiakaslähtöinen arviointi. . (Idänpään-Heikkilä 2004, 57.) Tänä päivänä voidaan nähdä asiakkaan näkökulman korostuminen suhteessa palveluiden laatuun ja kehittämiseen. Vaikka asiakaslähtöistä palautetta on käytetty kehittämisen apuna ennenkin, on asikkaiden rooli kehittämisessä muuttunut. He haluavat olla entistä tiiviimmin mukana toiminnan kehittämisessä. (Idänpään-Heikkilä 2004, 58.)

Tässä kehittämishankkeessa tavoitteena oli kehittää päivähoiton henkilöstölle tieto- ja työvälinepaketti, joka palvelisi heitä parhaalla mahdollisella tavalla. Näin ollen hankkeen asiakkaiksi nähtiin ensisijaisesti päivähoiton henkilöstö, jonka asema paketin rakentamisessa oli merkittävä. Paketti rakentuikin aika pitkälle heidän käsityksensä,

toiveidensa ja tarpeidensa mukaan. Luonnollisesti hankkeen toteuttajalle tämä oli helpottava asia, että asiakkaat olivat aktiivisia. Tämä tuki myös hankkeen kehittäjän näkemystä siitä, että lopputulos on juuri sellainen kuin asiakkaat tarvitsevat. Kuitenkin päivähoiton työntekijöiden tehtävänä oli omalta osaltaan arvioida myös lasten tarpeita. Välillisesti lapset olivat siis myös asiakkaita. Myös Minna Harjajärvi & Maria Martin (2005, 7) ovat omassa hankkeen arvioinnissaan tarkastelleet nimenomaan sitä miten heidän projektinsa on vastannut yhteistyötahojen näkemysten mukaan kohdejoukon tarpeisiin ja millaisia erityistarpeita arvioijat näkevät kohdejoukolla olevan (Harjajärvi & Martin 2005, 7). Tähän pyrittiin myös tässä hankkeen arvioinnissa eli päivähoiton henkilöstö arvioi miten hyvin kehitetty tieto- ja työvälinepaketti palvelee lapsia ja heidän tarpeitaan.

Tarkasteltaessa kehittämistehtävien asettelua ja niiden arviointia suhteessa kasvatustieteelliseen tutkimukseen, kohtaamme Karin ja Huttusen (1988) määritelmän ongelmanasettelusta kasvatustieteellisessä tutkimuksessa:

”Parhaimmillaan kasvatuksen ilmiöihin kohdistuva tutkimustyö on kasautuvaa, itseään korjaavaa teorian ja käytännön vuorovaikutusta. Hyvä tutkimusongelma liittyy aina olemassa olevaan tietopääomaan toisaalta siten, että ongelma nousee teorian puutteista ja sen edelleen kehittämisen tarpeista, ja toisaalta siten, että ongelman ratkaisu tulee aikanaan parantamaan vanhaa teoriaa ja kasvatuskäytäntöä.” (Kari & Huttunen 1988, 15-16.)

Tässä hankkeessa huomio kohdistui lisääntyneisiin lasten tunne-elämän häiriöihin ja niiden asettamille haasteille. Hanke suuntautui suoraan käytännön työkentälle tuoden mukanaan teorian tiedon häiriöistä ja pyrkimällä tukemaan tiedon soveltamista käytäntöön ja kasvattajien työhön. Itse teoriaa hanke ei pyrkinyt muuttamaan, vaan sen tavoitteena oli tuoda kasvattajien käyttöön tietoa ja työvälineitä, joiden avulla kasvattajat voisivat kehittää ja viedä eteenpäin kasvatuskäytäntöjä niin, että ne vastaisivat paremmin lasten tunne-elämän ja sen häiriöiden asettamiin vaatimuksiin päivähoiton työkentällä.

LÄHTEET

Ahvenainen, Ossi & Ikonen, Oiva & Koro, Jukka. 2001 Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. WSOY, Helsinki.

Almqvist, Fredrik 2000. Bio-psykososiaalinen viitekehys. Teoksessa Räsänen, Eila & Moilanen, Irma & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik. (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim, Helsinki. 12-15.

Anttonen, Anneli 1999. Lasten kotihoidon tuki suomalaisessa perhepolitiikassa. Kela, Helsinki.

Arajärvi, Terttu 1991. Lapsen psyykkinen, somaattinen ja neurologinen kehitys sekä normaalit kehitykselliset kriisit. Teoksessa Arajärvi, Terttu & Varilo, Esko (toim.). Lastenpsykiatria tänään. 3. uudistettu painos. Weilin+Göös, Helsinki. 37-52.

Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239.

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.7.2005/608

Askeleittain [Moniviestin] 2005 : sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Opettajan opas : päiväkotit ja esikoulu & tehtäväkortit / suomennos Kaisa Makkonen. Psykologien kustannus, Helsinki.

Bertram, Tony ja Pascal, Christine 1997. Evaluating Early Childhood Programs: The British Experience. Teoksessa Spodek, Bernard & Saracho, Olivia N. Issues in Early Childhood Educational Assessment and Evaluation. Columbia University: Teachers College. 69-91.

Brotherus, Annu 1994. Pienten lasten opettaja. Teoksessa Brotherus, Annu & Helimäki, Elina & Hytönen, Juhani (toim.). Opetus varhaiskasvatuksessa. WSOY, Helsinki. 101-115.

Brotherus, Annu & Hytönen, Juhani 1994. Oppiminen. Teoksessa Brotherus, Annu & Helimäki, Elina & Hytönen, Juhani (toim.). Opetus varhaiskasvatuksessa. WSOY, Helsinki. 75-100.

Forness, Steven R. & Serna, Loretta A. & Nielsen, Elizabeth & Lambros, Katina & Hale, Mary Johnell & Kavale, Kenneth A. 2000. A Model for early Detection and

Primary Prevention of Emotional or Behavioral Disorders. Education and Treatment of Children 23 (3), 325-345.

Harjajärvi, Minna & Martin, Maria 2005. ”VOI ETTÄ KO JATKUSKI!” MIEPÄ-hankkeen arvointiselvitys yhteistyötahojen näkökulmasta. Raportteja 5/2005. Nuorten Ystävät Ry.

Heinikoski, Taina & Muhonen, Aila 2009. Konkkaronkka-peli sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tukena. Laurea-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Heinämäki, Liisa 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito- lapsen mahdollisuus. Stakes, Helsinki.

Heinämäki, Liisa 2006. Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu-hankekuvaus 2004-2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 26, Helsinki.

Heiskanen, Marja & Nuoramo, Hanna & Vehviläinen, Minna 2001. Päiväkodin varhaisen puuttumisen haasteet. Miten päiväkotitukee lasta ja perhettä varhaisissa psykososiaalisissa ongelmissa? Mikkelin ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö.

Helenius, Aili & Mäntynen, Pirkko 2001. Leikin aakkoset. Teoksessa Helenius, Aili & Karila, Kirsti & Munter, Hilka & Mäntynen, Pirkko & Siren-Tiusanen, Helena (toim.). Pienet päivähoidossa. Alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY, Helsinki. 133-159.

Helimäki, Elina 1994. Opetussuunnitelma pienten lasten opetuksessa. Teoksessa Brotherus, Annu, Helimäki, Elina & Hytönen, Juhani (toim.). Opetus varhaiskasvatuksessa. WSOY, Helsinki. 50-74.

Henniger, Michael L. 1999. Teaching young children. An introduction. Upper Saddle River, New Jersey.

Hirvonen, Sirpa 2003. Tapaustutkimus alle kolmevuotiaiden lasten myönteisten tunteiden ilmaisusta. Oulun Yliopisto, Varhaiskasvatuskeskus. Kandidaatin työ.

Holopainen, Pirkko & Ikonen, Oiva 2001. Kehittämistyön arviointia. Teoksessa Holopainen, Pirkko & Ikonen, Oiva & Ojala, Terhi (toim.). Arviointi opetuksen ja

oppimisen ohjausta tukevana toimintana. Tukea tarvitsevien opetuksen kehittäminen kunnissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus: Kehittyvä koulutus. Jyväskylän yliopisto: Täydennyskoulutuskeskus. 170-178.

Hujala, Eeva 2003 Esiopetuksen menestystekijät. Teoksessa Puhakka, Jorma & Selkee, Johanna (toim.). Hyvän elämän alku kunnallisessa palvelutuotannossa. Suomen Kuntaliitto, Helsinki. 138-148.

Hujala, Eeva 2008. Mikä on varhaiskasvatuksen imago 2000-luvulla? Teoksessa Varhaiskasvatus 2000-luvulla? Varhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaamisvaatimukset. Opetusalan ammattijärjestö OAJ. 6-9.

Hujala, Eeva & Parrila, Sanna & Lindbeg, Päivi & Nivala, Veijo & Tauriainen, Leena & Vartiainen, Pirkko 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto, Varhaiskasvatuskeskus.

Hujala, Eeva & Puroila, Anna-Maija & Parrila-Haapakoski, Sanna & Nivala, Veijo 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus 90, Oulu.

Huttunen, Eeva 1984. Perheen ja päivähoidon yhteistyö kasvatuksen ja lapsen kehityksen tukijana. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 2. Joensuun yliopisto. Väitöskirja.

Huttunen, Eeva 1989. Päivähoidon toimiva arki. Varhaiskasvatuksen käytäntöjen kehittäminen. Suomen Kaupunkiliitto, Helsinki.

Hyvätti, Anne & Lèman, Ulla 2005. Tutkimus koulutusinterventiosta Sosem-hankkeessa. Teoksessa Kallio, Tarja & Pihlaja, Päivi (toim.). 2005. Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa. Julkaisuja 3/2005. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Kaarina.

Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Otava, Helsinki.

Idänpään-Heikkilä, Ulla 2004. Mitä kuuluu sosiaali- ja terveyspalveluiden laadunhallintaan? Teoksessa Ruokolainen, Risto & Alila, Kirsi (toim.). Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:6. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. 53-60.

Jakkula, Kaisa 2008. Ensimmäiset vuodet luovat lapsen kehityksen perustan. Teoksessa Helenius, Aili & Korhonen, Riitta (toim.). Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki. 33-43.

Juusola, Mervi 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Otava, Helsinki.

Järvinen, Mervi & Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja, Helsinki.

Kalliala, Marjatta 2003. Korvaamaton leikki. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.). Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. WSOY, Helsinki. 184-209.

Kalliala, Marjatta 2008. Varhaiskasvatuksen uusi suunta. Teoksessa Varhaiskasvatus 2000-luvulla? Varhaiskasvatuspalvelut ja henkilöstön osaamisvaatimukset. Opetusalan ammattijärjestö OAJ. 19-22.

Kalliala, Marjatta 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Gaudeamus, Helsinki.

Kallio, Tarja 2005. Hankekuvaus ja arviointi. Teoksessa Kallio, Tarja & Pihlaja, Päivi (toim.). Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa. Julkaisuja 3/2005. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Kaarina. 5-22.

Kallio, Tarja & Pihlaja, Päivi (toim.). 2005. Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoidossa. Julkaisuja 3/2005. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Kaarina.

Kari, Jouko & Huttunen, Jouko 1988. Johdatus kasvatuksen ongelmien tutkimiseen. Otava, Helsinki.

Kauffman, James M. 2005. Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth. 8.painos. Prentice-Hall, New Jersey.

Kemppainen, Heta. 2011. ”TUNNEKKO NÄÄ?” Lasten tunne-elämän häiriöiden ilmeneminen ja tunnistaminen päivähoidossa. Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto, Jyväskylä. Proseminaarityö.

Kemppinen, Pertti 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Kustannusvalmennus P. & K. Oy, Vantaa.

Keskinen, Soili 2003. Päivähoito hyväksi tytöille ja pojille? Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.). Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. WSOY, Helsinki. 218-237.

Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. PS-kustannus, Juva.

Korkalainen, Paula 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen. Ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen toimintaympäristössä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Väitöskirja.

Korkiakangas, Mikko 1995. Sosiaalisen kognition kehitys. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Helsinki. 188-201.

Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. WSOY, Helsinki.

Kuikka, Pekka & Pulliainen, Veijo & Hänninen, Ritva 2002. Kliininen neuropsykologia. WSOY, Porvoo & Helsinki.

Laki lasten päivähoitosta 1973. 19.1.1973/36.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272

Lehtinen, Anja-Riitta 2001. Vertaissuhteiden merkitys lasten elämässä. Teoksessa Hujala, Eeva (toim.). Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatus 90, Oulu. 79-101.

Lewis, Timothy J. & Jones, Stacey E.L. & Horner, Robert H. & Sugai, George 2010. School-Wide Positive Behavior Support and Students with Emotional/Behavioral Disorders: Implications for Prevention, Identification and Intervention. Exceptionality, A Special Education Journal 18 (2). 82-93.

Linna, Leena 1991. Lapsuuden psykoosit. Teoksessa Arajärvi, Terttu & Varilo, Esko (toim.). Lastenpsykiatria tänään. 3. uudistettu painos. Weilin+Göös, Helsinki. 191-200.

Linna, Leena 2000. Lapsuusiän psyykosit. Teoksessa Räsänen, Eila & Moilanen, Irma & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim: Helsinki. 265-267.

Moilanen, Irma 2000. Ahdistuneisuushäiriöt. Teoksessa Räsänen, Eila & Moilanen, Irma & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim, Helsinki. 175-181.

Mäkelä, Klaus 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki. 42-61.

Määttä, Paula & Rantala, Anja 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Niemelä, Eino 1998. Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Niiranen, Pirkko 1993. Päivähoito ja lapsen tarpeet. Teoksessa Ojala, Mikko (toim.). Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki. 136-153.

Niiranen, Vuokko & Stenvall, Jari & Lumijärvi, Ismo & Meklin, Pentti & Varila, Juha 2005. Miten arvioida kuntapalvelujen tuloksellisuutta? Kartuke-tutkimuksen lähtökohdat, metodologiset sitoumukset ja tavoitteet. Teoksessa Niiranen, Vuokko & Stenvall, Jari & Lumijärvi, Ismo (toim.). Kuntapalvelujen tuloksellisuuden arviointi. Tasapainotettu mittaristo kunnallisissa organisaatioissa. PS-Kustannus, Keuruu. 11-48.

Nousiainen, Katariina 2010. Suru tuntuu painavalta ja karhealta. Pikkuväki 5/2010, 32-33.

Nummenmaa, Anna Raija & Karila, Kirsti 2003. Osaamisesta moniammatilliseen osaamiseen. Teoksessa Puhakka, Jorma & Selkee, Johanna (toim.). Hyvän elämän alku kunnallisessa palvelutuotannossa. Suomen Kuntaliitto, Helsinki. 128-137.

Paul, James L. & Epanchin, Betty Cooper 2002. Educating emotionally disturbed children and youth. Theories and practices for teachers. Macmillan Publishing Company, New York.

Peterson, J. Michael & Hittie, Mishaël Marie 2003. Inclusive teaching. Creating effective schools for all learners. Prentice Hall, Boston.

Pihlaja, Päivi 1997. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Svärd Pirjo-Liisa (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. WSOY, Porvoo. 176-203.

Pihlaja, Päivi. 1998. Päivähoidon syrjällä, erityispäivähoito 1997. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1998:7. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Pihlaja, Päivi 2001. Johdanto. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Kontu, Elina (toim.). Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 14. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. 11-26.

Pihlaja, Päivi. 2004. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Viitala, Riitta (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 214-240.

Pihlaja, Päivi 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoidossa. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielellisen kehityksen alueilla. Turun yliopisto, kasvatustieteen laitos. Väitöskirja. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Pihlaja, Päivi 2008. "Behave yourself!" Examining meanings assigned to children with socio-emotional difficulties. *Disability & Society* 23 (2008):1. 5-15.

Pihlaja, Päivi & Lummelahti, Leena 1997. Lapsen kasvun ja kehityksen arviointi. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Svärd Pirjo-Liisa (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. WSOY, Porvoo. 110-125.

Pihlaja, Päivi & Svärd, Pirjo-Liisa 1997. Kasvatuksen suunnittelun ja arvioinnin perusteita. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Svärd, Pirjo-Liisa (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. WSOY, Porvoo. 100-109.

Puroila, Anna-Maija 2003. Päiväkotiarjen rikkaus. Varhaiskasvatus 90 Oy, Oulu.

Rolin, Kristina 2002. Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.). Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki. 92-104.

Ruokolainen, Risto & Alila, Kirsi 2004. Valoa-hanke varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ja ohjauksen kehittäjänä – hankekuvaus. Ruokolainen, Risto & Alila, Kirsi (toim.). Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 6. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. 93-118.

Rusanen, Erja 1995. Ongelmalapset päivähoidossa? Tutkimus kasvatuskäytäntöjen kehittämisestä päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedekunta. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Räisänen, Anu & Vainio, Leena 1996. Etsi laatu itsestäsi –Itsearviointikäytäntöjä. Opetushallitus, Helsinki.

Salmi, Minna 2002. Pienten lasten vanhemmat haluavat säilyttää subjektiivisen päivähoito-oikeuden. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):2. 202-204.

Singer, Elly 1992. Child-care and the psychology of development. Routledge, London.

Sinkkonen, Jari 1995. Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. 2.painos. WSOY, Helsinki.

Sinkkonen, Jari 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY, Helsinki.

Siren-Tiusanen, Helena & Tiusanen, Erkki 2001. Päivärytmi ja toiminnan rakentuminen. Teoksessa Helenius, Aili & Karila, Kirsti & Munter, Hilkka & Mäntynen, Pirkko & Siren- Tiusanen, Helena (toim.). Pienet päivähoidossa. Alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY, Helsinki. 65-89.

Suhonen, Eira 2009. Erityistä tukea tarvitsevan taaperon sopeutuminen päiväkotiryhmään. Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta. Tutkimuksia 304. Helsingin yliopisto, soveltavan kasvatustieteen laitos. Väitöskirja.

Svartsjö, Raili 1997. Lapsen varhaisen psyykkisen kehityksen erityispiirteet. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Svärd, Pirjo-Liisa (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. WSOY, Porvoo. 22-38.

Svärd, Pirjo-Liisa 2001. Kunta erityispalveluiden järjestäjänä päivähoidossa. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Kontu, Elina (toim.). Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 14. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. 31-51.

Säkkinen, Salla & Kuoppala, Tuula 2010. Lasten päivähoito 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti 32/2010. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Tamminen, Tuula 2000a. Pienten lasten ja varhaisen vuorovaikutuksen psyykkiset häiriöt. Teoksessa Räsänen, Eila & Moilanen, Irma & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim, Helsinki. 167-174.

Tamminen, Tuula 2000b. Varhaislapsuus. Teoksessa Räsänen, Eila & Moilanen, Irma & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim, Helsinki. 25-29.

Torma, Saara 1991. Pakkoneuroosit. Teoksessa Arajärvi, Terttu & Varilo, Esko (toim.). Lastenpsykiatria tänään. 3. uudistettu painos. Weilin+Göös, Helsinki. 240-244.

Uusitalo, Hannu 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY, Juva.

Uusitalo, Ilkka 2000. Yhteisöllinen oppiminen ja toimintatapa päivähoidossa. Teoksessa Haapamäki, Jouko & Kaipio, Kalevi & Keskinen, Soili & Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria (toim.). Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tammi, Helsinki. 49-92.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus ja osaaminen. Nykytila ja kehittämistarpeet. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:7. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Varhaiskasvatuspalveluiden linjaukset 2009. Talentia. Luettu 16.2.2011 http://www.talentia.fi/files/5975_Talentianlastenpivhoidonjavarhaiskasvatuspalveluidenlinjauksetvuonna2009.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003. Stakes, Helsinki.

Viheriälä, Liisa 2005. Suomalaisen laitoksen saatesanat. Teoksessa Broberg, Anders & Almqvist, Kjerstin & Tjus, Tomas (toim.). Kliininen lapsipsykologia. Edita, Helsinki. 7-10.

Viitala, Riitta 2004. Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimittaessa. Teoksessa Pihlaja, Päivi & Viitala, Riitta (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. WSOY, Helsinki. 131-152.

Viittala, Kaisu 2002. Etsimessä erityispäivähoito. Erityistä hoito ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon nykytilanne ja hallinnollinen ohjaus. B 10/2002 Tampereen yliopiston opettajakoulutuslaitoksen opetusmonisteita. Tampereen Yliopisto.

Vilén, Marika & Vihunen, Riitta & Vartiainen, Jari & Sivé, Tuula & Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli 2007. Lapsuus erityinen elämänvaihe. WSOY, Helsinki.

Yli-Hynnilä, Ulla 2008. Erityislastentarhanopettajapalvelut Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa. Kuntakyselyn raportti. Keski-Suomen ja Pohjanmaan maakuntien verkostoitunut vammaistyön kehittämissyksikkö-hanke POKEVA. Luettu 27.3. 2011. <http://www.eskoo.fi/documents/Eltoraportti%20Pohjanmaan%20maakunnat.pdf>

Heta Kemppainen

Kyselylomake

1. Ikä _____

2. Koulutus _____

3. Ammattinimike _____

4. Työvuodet päivähoidossa _____

5. Millaista lasten tunne-elämän häiriöihin liittyvää koulutusta teillä on? _____

6. Miten lapsen tunne-elämän häiriö käsityksenne ja kokemuksenne mukaan ilmenee? _____

Voitte jatkaa paperin kääntöpuolelle.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Voitte jatkaa paperin kääntöpuolelle.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Voitte jatkaa myös paperin kääntöpuolelle.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Voitte jatkaa paperin toiselle puolelle.

[illegible]

Kiitos vastauksestanne!

Lapset

Tunteet Tuki

Häiriöiden
Tunnistaminen

SISÄLTÖ

Lasten tunne-elämä

Kiintymyssuhde

Lasten tunne-elämän häiriöt

Erietyisen tuen tarpeen tunnistaminen

Tunne-elämän tukeminen

Pelit, leikit, tehtävät

Lähteet

Lapsen psyykkinen kehitys

Lasten psyykkiseen kehitykseen sisältyvät:

1. Kognitiivinen kehitys: kieli, ajattelu, havaitseminen, älykkyys, muisti ja oppiminen.

2. Emotionaalinen kehitys: tunteet, jotka puolestaan vaikuttavat ihmissuhteisiin, onnellisuuteen ja oppimiseen.

Ajatuksia, kieltä, tunteita ja käyttäytymistä on vaikea erottaa toisistaan, koska nämä vaikuttavat toinen toisiinsa, myös erilaisissa häiriöissä. (Järvinen, M. Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009, 53).

Myöskään emotionaalista kehitystä (tai sosioemotionaalista kehitystä, jossa tunne-elämään on yhdistetty myös yksilön sosiaalinen kehitys) ei voida erottaa yksilön muusta kehityksestä, muuten kuin näin teoreettisesti. (Niemelä, 1998, 5).

MITÄ TUNTEET OVAT?

Tunteet voidaan nähdä

–**voimina**, jotka motivoivat meitä tavoittelemaan jotakin mielihyvää tuottavaa asiaa tai puolestaan välttämään sellaisia asioita, jotka tuottavat mielipahaa (Uusitalo, 2000, 60).

–**tunneperäisinä kokemuksina**, jotka luovat pohjan ihmisten väliselle vuorovaikutukselle. Tunteet ovatkin yksi vuorovaikutuksen ja viestinnän keino ja tästä syystä on tärkeää että tunnemme ja ymmärrämme sekä kielellistä ja fyysistä viestintää että myös tunteiden kieltä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen, 2009, 52.)

–**osana luonnetta**, yksilölliset tunnereaktiot yhdessä motivaatioiden kanssa muodostavat luonteen. Luonne kertoo miten ihminen reagoi mihinkin tilanteeseen ja miten hän eri tilanteissa toimii. (Kuikka, Pulliainen & Hänninen, 2002, 24.)

Jotkin tunteet ovat ihmisille tutumpia kuin toiset ja näitä tunteita ihmiset kokevat tuntevansa useammin kuin muita tunteita. Näitä tunteita kutsutaan PERUSTUNTEIKSI. Näitä perustunteita ovat mielihyvä tai ilo, pelko, viha, inho, suru ja hämmästyks. Jokaisella perustunteella on oma tehtävänsä ihmisen toiminnan ohjauksessa. (Nummenmaa 2010, 33.)

Mielihyvä Yleensä mielihyvän kokemukset liittyvät johonkin hyödylliseen toimintaan esimerkiksi syömiseen, juomiseen, lisääntymiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Koska näiden perustarpeiden tyydyttäminen saa meissä aikaan mielihyvää, ohjaavat mielihyvän kokemukset meidät tällaisten asioiden pariin. (Nummenmaa 2010, 35.)

Pelko Pelon tunteen ja pelkoreaktioiden takana on yleensä psyykkistä tai/ja henkistä hyvinvointiamme uhkaavat tapahtumat tai tekijät. Pelon tunne saa meidät yleensä välttämään pelkoa aiheuttavia asioita ja näin ollen se voidaan nähdä mielihyvän vastakkaisena tunteena. (Nummenmaa 2010, 35.)

Inho Inhon tunteen aiheuttajina ovat usein epämiellyttäväksi koetut hajut tai maut tai jonkin sellaisen asian näkeminen jonka tiedämme olevan epämiellyttävää, ilman että meidän tarvitsee sitä itse kokea (haju, maku, tunto). Ihmiset voivat kokea myös moraalista

inhoa jotakin sellaista asiaa kohtaan joka on ristiriidassa hänen oman moraalikäsitteensä kanssa. Inhon tunne on eräänlainen suojamekanismi, ettei ihminen nauttisi esimerkiksi pilaantunutta tai myrkyllistä ruokaa tai juomaa. (Nummenmaa 2010, 35.)

Suru Suru tarjoaa yksilölle mahdollisuuksia saada apua muilta ihmisiltä, koska surun ilmaisut saavat aikaan empaattisuutta muissa ihmisissä. Yleensä suru vähentääkin yksilön yleistä toimintavalmiutta sekä haittaa tiedonkäsittelyä ja motoristen järjestelmien toimintaa hidastamalla niitä, joten apua saattaa olla usein tarpeen. (Nummenmaa 2010, 35.)

Viha Viha liittyy yksilön puolustautumiseen. Vihan ilmaisut esimerkiksi ilmeet toimivat esimerkiksi pelotteina ja pyrkivät ajamaan jonkin uhkan pois. Viha myös nostaa ihmisen toimintavalmiutta ja samalla suuntaa psyykkiset ja fyysiset resurssit joko puolustautumiseen tai hyökkäämiseen. (Nummenmaa 2010, 35.)

Hämmästy Hämmästyttä koemme silloin kun odotuksemme ovat olleet ristiriidassa havaintomme kanssa. Tällöin asia onkin toisin kuin olemme luulleet. Tämä vaikuttaa myös toimintaamme niin että muutamme toimintaamme tämän hämmästyksen ansiosta vastaamaan uutta tilannetta paremmin. (Nummenmaa 2010, 35.)

Perustunteiden lisäksi ihmisellä on mielialoja, jotka ovat pitkäkestoisia tunnetiloja. Näitä mielialoja ovat esimerkiksi huolestuneisuus, tyytyväisyys ja surumielisyys. Joillakin ihmisen luonteenpiirteillä, esimerkiksi kateellisuudella ja ujoudella, on taipumuksia tuntea tietyllä tavalla. Sosiaalisia tunteita ovat puolestaan rakkauden ja velvollisuuden tunteet, välittämisen tunne, hoivaamisen halu, häpeä, syyllisyys ja nolous. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 53.)

Tunteiden tehtävänä on säädellä yksilön omaa tilaa, mutta niillä on myös tärkeä merkitys lapsen ja hoitajan vuorovaikutuksen kehittymiselle. Tunteet ja niiden ilmaiseminen ovat pienelle lapselle ainoa keino olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja niiden avulla sekä lapsi että hoitaja ymmärtävät toistensa tarpeita ja aikomuksia ja voivat muuttaa omaa toimintaansa vastaamaan paremmin toisen tunteita. (Nummenmaa 2010, 166.)

Lasten tunne-elämän kehitys

Tunteiden ja tunne-elämän kehityksestä puhutaan yleensä sosiaalisen kehityksen yhteydessä, koska niiden katsotaan kuuluvan tiukasti toisiinsa. Esimerkiksi vastasyntyneiden vauvojen ensimmäiset tunneilmaisut, itkut, ovat pyrkimyksiä ottaa yhteyttä ympäristöön. Vauvalla on siis jo syntyessään olemassa jonkinasteiset tunteisiin liittyvät valmiudet. Nämä varhaiset tunteet ovatkin sosiaalisen kehityksen perusta. (Nummenmaa, L. 2010, 165–166.) Tunteiden kehityksen ”punaisena lankana” voidaan todeta emootioiden tunnistamisen ja ymmärtämisen kehittyvän lähes samassa tahdissa kuin emootioiden tuotto ja ilmaisu kehittyvät (Huru, H. 2007, 22).

Pienet vauvat pystyvät tuottamaan monenlaisia kasvonilmeitä, jotka voidaan nähdä eräänlaisina sosiaalisina signaaleina ympäristöön. Vauvat pyrkivät myös matkimaan aikuisen kasvonilmeitä, josta voidaan päätellä heillä olevan sekä valmius että halu olla vuorovaikutuksessa. Tunne-elämän kehitys ja sosiaalinen kehitys alkavat siis jo heti syntymän jälkeen. (Nummenmaa 2010, 167.) Ensimmäisen kosketuksen tunne-elämäänsä vauva saa hoitajan virittäytyessä samaan tunnetilaan vauvan kanssa. Tähän ei vielä tässä vaiheessa tarvita sanoja, vaan myös aikuisen puolelta riittävät ilmeet, eleet, ääntely ja liikkeet. Tämä luo pohjan ymmärretyksi tulemisen kokemukselle ja sitä kautta eläytymiskyvylle ja kommunikoinnille. Varhaisella positiivisella vuorovaikutulla on todettu olevan vaikutusta lapsen kypsyvän keskushermoston kehitykseen. Kun vanhemmat ovat valmiita heittäytymään ja eläytymään mukaan lapsensa tunnetiloihin ja stimuloivat häntä oikealla tavalla, auttaa se muodostamaan sellaisia aivokuoren ja aivokuoren alaisten limbiseen järjestelmään kuuluvien yhteyksien syntymistä, jotka puolestaan ovat mukana itsesäätelyn kehittymisessä. (Sinkkonen, 1999, 21.) Lapsen ja hoitajan välistä vuorovaikutusta ja tunnesuhteen muodostumista olen käsitellyt kiintymyssuhdeteorian yhteydessä tarkemmin.

Vaikka vauvoilla on todettu olevan kyky tuottaa erilaisia ilmeitä, jotka liittyvät erilaisiin tunteisiin, ei heillä tutkimuksien mukaan ole kovinkaan monia tunnekokemuksia ikään kuin valmiina, vaan tunteet ja niiden monimuotoisuus kehittyvät ajan myötä. Tunteista esimerkiksi mielihyvä kehittyy ja eriytyy aikaisemmin kuin puolestaan hämmästyks ja pelko kehittyvät vasta myöhemmin. Jo 4 kuukauden ikäisen lapsen on todettu tunnistavan katsekontaktin ja reagoimalla siihen. Tämä kyky virittää lasta

vuorovaikutukseen ja hän alkaa tarkkailemaan valikoivasti aikuisen tuottamia tunneviestejä, jotka ovat kohdistettuja hänelle. Kyky katsekontaktiin on pohjana erilaisten kasvonilmeiden eli tunneilmeiden erottelulle, joka kehittyy yleensä noin puolen vuoden iässä. Aikuinen on tärkeä malli jo lapsen tunne-elämän kehityksen alkumetreillä ja hänen roolinsa jatkuu läpi lapsuuden. Vauva harjoittelee ”tunneilmausten tunnistamista aikuisen avulla ja seuraa aikuista jotta saisi vihjeitä ympäristöstään. Aikuisen ilmeet esimerkiksi paljastavat mitkä asiat ympäristössä ovat hyödyllisiä ja mitkä haitallisia. (Nummenmaa 2010, 169–171.) Lapsi saakin aikuiselta erilaisia tunteita koskevia toimintamalleja ja näin ollen tunteiden ilmaisu riippuu riippuu siitä kontekstista, missä lapsi kasvaa ja kehittyy (Hirvonen, 2003, 3). Ympäristön ja läheisten ihmissuhteiden vaikutusta ja merkitystä ei siis tule tunteiden kehityksessä aliarvioida.

Ajallisesti arvioituna perustunne mekanismien tarkka jäsentyminen kestää noin vuoden syntymän jälkeen. Yleensä perustunteet ovat ihmisillä samanlaisia, ne eivät siis suuresti eroa eri kulttuurien ja yksilöiden välillä. Monimutkaisempiin tunteisiin voidaan sen sijaan vaikuttaa oppimisen ja kokemusympäristön avulla. Ennen kuin monimutkaisemmat sosiaaliset tunteet voivat kehittyä, on lapsella oltava minäkäsitys. Minäkäsityksellä tarkoitetaan ymmärrystä siitä, että lapsi on yksi muista, ajatteleva ja tunteva yksilö, joka eroaa muista ihmisistä vaikka ihmisissä kokonaisuutena onkin paljon samaa. (Nummenmaa 2010, 172.–173.) Lapsen minäkuva kehittyy kun hän saa tehdä itse erilaisia toimintoja eikä häntä sidota liikaa vaan hänen irrottautumisestaan ja yksilöitymistään tuetaan (Niemelä 1998, 11). Mikäli lapsi ei näe itseään osana sosiaalista ympäristöä, ei hän pysty kokemaan esimerkiksi häpeää tai noloitumista. Esimerkiksi jotta lapsi voisi kokea häpeää, tulee hänen oppia, mitä muut ihmiset häneltä odottavat ja myös ymmärtää että mikäli hän toimii odotusten vastaisesti, tuottaa se kielteisiä tuntemuksia muissa ihmisissä. Lapsen tuleekin voida asettaa minänsä tarkastelun kohteeksi, samalla tasolle muun maailman kanssa. Tällöin hän pystyy vertaamaan omaa toimintaansa muiden toimintaan tai niihin odotuksiin, joita hän olettaa muilla olevan toimintansa suhteen. Näiden monimutkaisempien tunteiden kehitys alkaa lapsen ollessa toisella ikävuodella ja kehityksen katsotaan jatkuvan koko leikki-iän ajan. (Nummenmaa 2010, 172–173.) Kun lapsella on ollut empaattisesti saatavilla oleva hoitaja, jolta hän on saanut myönteisiä kokemuksia, alkaa hänen itsehillintänsä, tunteiden säätelynsä kehittyä

toisen elivuoden aikana. Samalla lapsi oppii myös neuvottelemisen, empatian ja auttamisen taitoja, mitkä ovat vuorovaikutustilanteissa erittäin tärkeitä. (Embe & Robinson, 2001, 265.)

On tärkeä ymmärtää, että lapsen kehitykseen kuuluu luonnollisena osana riippuvuuden ja itsenäisyyden välinen kamppailu, joka ajoittuu 1 ja 3 ikävuoden välille. Tällöin lapsen mielialat saattavat vaihdella nopeasti ja hänellä voi esiintyä ajoittaista uhmakkuutta. (Sinkkonen, 1999, 25.) Uhmakkuuden vähentyessä, kolmen vuoden iässä, lapsen emootiot ovatkin suurimmaksi osaksi eriytyneet ja lapsella nähdään olevan monipuolinen emotionaalinen elämä (Huru, H. 2007, 23).

Uhmaikä lapsella alkaa yleensä kolmen ikävuoden tienoilla ja se kestää usein neljännelle ja viidennelle ikävuodelle. Tällöin lapsi saa raivokohtauksia, jotka aluksi tuntuvat hallitsemattomilta. Kun lapsi saa kokemuksia siitä, etteivät raivokohtaukset ja kiukuttelu tuota toivottua lopputulosta vaan pikemminkin estävät häntä toimimasta tarkoituksen mukaisesti ja pääsemästä päämääräänsä, hän pikkuhiljaa oppii hallitsemaan mielihyvän ja mielihänen purkamista. (Huru 2007, 23-24.)

Kolmevuotiaiden lasten on todettu pystyvän erottelemaan negatiiviset ja positiiviset tunteet toisistaan, kun taas nelivuotiaat sen sijaan kykenevät erottelemaan joitain negatiivisia tunteita toisistaan. Noin kolmevuotiaana lapsi myös osaa arvioida, mikä aiheuttaa onnen ja ilon tunteen, kun taas negatiivisten tunteiden syyt hän oppii ymmärtää vähän myöhemmin (Halonen, 1995, 27). Tässä iässä lapselle kehittyy myös kyky asettua toisen lapsen asemaan ja ymmärtämään tämän kokema emootio. Keskilapsuuden (3-5v.) emotionaalinen kehitys painottuu oman käyttäytymisen entistä parempaan säätelyyn, mikä on yhteydessä emootioiden ymmärtämisen kehityksestä. Lisäksi emootioiden nimeäminen, tapahtumien seurausten ja syiden ymmärtäminen kehittyvät lapsilla tässä iässä nopeasti. Lisäksi lasten kyky kuvailla emootioita kehittyy ja he huomaavat, että sama tilanne voi synnyttää erilaisia emootioita ei ihmisissä. Emootioiden selittäminen ja kuvailu perustuvat tässä vaiheessa ulkoisten vihjeiden tunnistamiseen (ilmeet, äänet, eleet) ja itse tilanteesta saatuihin vihjeisiin. 4-vuoden iässä lapset myös huomaavat että ulospäin näkyvä emootio voi poiketa merkittävästi siitä emootiosta mitä ihminen sisällään tuntee. Huomioitavaa on, että vaikka ymmärrystä on, ei kielellinen kyvykkyys mahdollista aina tunteiden ja tilanteiden tarkkaa kuvailua. (Huru, H. 2007, 23-24.)

Vaikeasti käyttäytyvien lasten kohdalla on todettu heidän tunnistavan ja ymmärtävän negatiivisia emootioita huonosti. Ongelman nähdään olevan siinä, etteivät ko.lapset osaa ajatella asioita toisten lasten kannalta, he eivät osaa lohduttaa eivätkä tukea toisia lapsia. Heille on myös hankalaa säädellä omaa käyttäytymistään ja toimia sääntöjen mukaisesti. Emootioiden ymmärtämisellä onkin merkittävä vaikutus sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Huru, H. 2007, 24.)

Lasten tunne-elämän kehitys ikävaiheittain

Vauva-aika n.0-1v.

- ensimmäiset tunne-ilmaisut: itkut, ilmeet
- ensimmäiset tunteet: mielihyvä, mielihäpeä, kiintymys
- fyysinen hyvinvointi määrittää tunteita: nälkä, kylmä, märkä vaippa
- ensimmäiset kokemukset tunne-elämästä: hoitajan virittäytyminen samaan tunnetilaan vauvan kanssa
- n.4kk iässä tunnisraa katsekontaktin ja tarkkailee hoitajan tunneviestejä
- n.4kk iässä tunteista alkavat ilmetä kiukku, inho, pelko
- n. 6kk iässä kehittyy kyky erotella erilaisia tunne-ilmeitä
- n.6kk iässä tunteista kehittyvät riemastuminen, mieltymys aikuisiin
- hoitajan rooli merkittävä tunne-elämän kehitykselle
- n.1 vuoden ikäisellä lapsella perustuntemekanismit jäsentyneet: perustunteet käytössä

1-2v.

- minäkäsityksen kehittyminen tärkeää
- monimutkaisemmat tunteet kehittyvät, esim. häpeä, noloistuminen
 - *kehitys jatkuu läpi leikki-iän
- itsehillintä ja tunteiden säätely kehittyy
- neuvottelemisen, empatian ja auttamisen taidot opitaan
- riippuvuuden ja itsenäisyyden välinen kamppailu 1-3 vuoden iässä
 - *mielialojen vaihtelua, uhmakkuutta
- 1v 6kk iässä ilmestyvät tunteista kateus ja mieltymys lapsiin
- 2v iässä tulevat ilo ja oma tahto
- tunteiden ilmaiseminen välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin kannalta
 - *tarpeiden tyydyttäminen

2-3.v

- harjoittelee vuorovaikutusta ja tarvitsee leikeissä vielä tukea: opettelee leikkien sääntöjä ja yhdessä toimimista
- itsenäisyyden ja riippuvuuden välinen kamppailu jatkuu: mielialojen vaihtelua, ajoittaista uhmakkuutta
- monimutkaisten tunteiden kehitys jatkuu
- empatian, auttamisen ja neuvottelemisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ja leikissä

3-4v.

- leikin harjoittelu jatkuu
- kokeilee voimakkaasti rajoja, uhmäikä alkaa
- ymmärtää rajojen tuovan turvallisuutta, mikäli suhde aikuiseen kunnossa
- oppii pikkuhiljaa hallitsemaan tunteiden purkauksia
- harjoittelee sosiaalisissa tilanteissa toimimista itsenäisesti
- pystyy erottelemaan positiiviset ja negatiiviset tunteet toisistaan
- oppii arvioimaan mikä aiheuttaa ilon ja onnen tunteet
- kehittyy kyky asettua toisen lapsen asemaan ja ymmärtämään tämän tunteita
- alkaa nimetä emotioita ja ymmärtämään tapahtumien seurauksia ja syitä
- emootioiden kuvaileminen kehittyy, ulkoiset vihjeet (ilmeet, eleet, äänet)
- lapsi huomaa että sama tilanne voi synnyttää eri emotioita eri ihmisissä

4-5v.

- osaa leikkiä ja olla vuorovaikutuksessa pienessä ryhmässä, tarvitsee aikuisen apua ristiriitatilanteissa ja sääntöjen kertaamisessa
- oppii erottelamaan negatiiviset tunteet toisistaan
- oppii ymmärtämään negatiivisten tunteiden syyt
- oman käyttäytymisen säätely paranee, kun tunteiden ymmärtäminen kehittyy: tietää miten jossakin tilanteessa tulisi käyttäytyä, muttei aina hallitse tunteita tarpeeksi hyvin toimikseen näin
- emootioiden nimeäminen ja tapahtumien syy-seuraus-suhteiden ymmärtäminen kehittyvät
- huomaa, että ulospäin näkyvä emootio voi erota ihmisen kokemasta emootiosta
- uhmaikä loppuu (viimeistään)

5-6v.

- osaa leikkiä ryhmässä ja toimia aikuisen ohjaamassa isossakin ryhmässä
- osaa jo selvittää ristiriitatilanteita
- tietää mikä toisesta tuntuu pahalta
- taidot toisen lapsen lohduttamisessa kehittyvät
- työstää vuorovaikutustaitoja leikeissä
- ei jaksu ohjattua toimintaa ryhmässä rajattomasti, tarvitsee myös vapaata leikkiä ja toimimista pienemmässä ryhmässä ja itsekseen

(Lähteet: Halonen 1995, Nummenmaa 2010, Huru 2007)

Kasvuympäristö

Vaikka lapsen koko kehitykselle kasvuympäristö ja sen tarjoamat kehitysmahdollisuudet ovat tärkeitä, voidaan sanoa että sosioemotionaalinen kehitys on eniten sidoksissa kasvuympäristöön. Tämä näkyy etenkin siinä, että kasvuympäristön ongelmat vaikuttavat selvästi sosioemotionaaliseen kehitykseen. Lisäksi se kulttuuri ja yhteiskunta, jossa lapsi kasvaa, vaikuttaa arvostuksineen ja ihmiskäsityksineen sosioemotionaalisen kehityksen lähtökohtiin ja tavoitteisiin. (Niemelä 1998, 6.)

Kasvuympäristön ja siinä toimivien aikuisten tehtävänä on tukea lapsen tunteiden kehittymistä. Olennaista tässä on luoda lapselle tunne emotionaalisesti turvallisesta ympäristöstä. Tämä tapahtuu muun muassa ohjaamalla lasta ilmaisemaan voimakkaita ja vihamielisiä tunteita hyväksyttävällä tavalla. (Hirvonen, 2003, 5.) Tunteiden aito jakaminen sekä lapsen aito kohtaaminen tunnetasolla lisäävät päivähoidon emotionaalista turvallisutta ja välittämistä (Uusitalo, 2000, 58).

Lapsen tunteiden osoittaminen ja käsittely kehittyvät sekä vuorovaikutuksessa että leikissä. Lapsen kasvuympäristön onkin tarjottava riittävästi näitä kumpaakin, jotta kehitys parhaalla mahdollisella tavalla mahdollistuu. (Halonen, 1995, 26.)

Lapsi muodostaa päivähoidosta oman mielenmaisemansa sen perusteella, millaisia tunnekokemuksia hän on sieltä saanut. Tästä syystä onkin tärkeää, että lapsen tunnekokemukset päivähoidosta ovat pääasiassa positiivisesti värittyneitä ja negatiivisille tunteille annetaan tila ja tilanne tulla käsittellyiksi. Tämän mielenmaiseman läpi lapsi orientoituu päivähoitoon, toisiin lapsiin, työntekijöihin sekä omaan toimintaansa päivähoidossa. (Uusitalo, 2000, 58.)

Lapsi ja toisten tunteet

Lapsen empatiakyky, jolla tarkoitetaan lapsen kykyä jakaa toisen ihmisen tunteita ja asettua tämän asemaan, kehittyy vähitellen. Noin 10–12 kuukauden ikäinen lapsi huolestuu tai hätääntyy kun näkee toisen lapsen surullisena tai hätääntyneenä. Tässä vaiheessa hän kuitenkin pysyttelee sivustakatsojana mutta pikku hiljaa lohduttamiskeinot kehittyvät ja lapsi uskaltautuu lähestymään ja lohduttamaan kosketuksen avulla. Tässä iässä lapsi tutkii, miten hän eroaa muista lapsista ja alkaa oppia toisten lasten tunteiden syitä. Välillä toisen lapsen tunteet voivat tarttua ja lapsi kokee ne ominaan kun taas joskus lapsi ei tiedä onko hän itse vai joku muu aiheuttanut toisessa lapsessa jonkin tunteen (esim. surun). (Halonen, 1995, 28.)

Vaikka voisi kuvitella, että lapsen kyky asettua toisen lapsen asemaan olisi pelkästään positiivinen asia, on asialla myös negatiivinen puoli: jo 14 kuukauden ikäisillä lapsilla on käsitys siitä, miten hän voi pahoittaa toisen lapsen mielen. Valitettavasti myös näitä taitoja kehitys ja kokemus vievät eteenpäin. Kolmevuotiaana lapsi osaa havaita ja ennakoida toisen lapsen tunteita ja vastaamaan niihin sopivalla tavalla. (Halonen 1995, 29.)

2–3 vuoden iässä, lapsen puhe kehittyy sille asteelle, että sen avulla lapsi voi käsitellä verbaalisesti sekä omia että muiden tunteita. Tässä vaiheessa lapset useimmiten ymmärtävät miten erilaiset tunteet vaikuttavat toiseen lapseen. Kolmevuotiaana lapsi osaa havaita ja ennakoida toisen lapsen tunteita ja vastata niihin sopivalla tavalla (Halonen, 1995, 29.) Lisäksi he ymmärtävät millaiset tapahtumat aiheuttavat tunteita ja millaisia tunteita. Noin kolmen vuoden iässä lapsi ymmärtää myös miten ihmisten toiveet, uskomukset ja odotukset suhteessa tilanteen ja tapahtumien lopputulokseen vaikuttavat tunteiden heräämiseen (Halonen, 1995, 29). Lasten on tärkeää oppia myös se, että samat asiat eivät välttämättä aiheuta samanlaisia reaktioita ja tunteita eri ihmisissä. Näiden asioiden avulla lapsi voi päätellä ja oppia, miten hän omalla käyttäytymisellään voi vaikuttaa toisten tunteisiin. (Nummenmaa 2010, 174.) Onkin tärkeää että lapsen kanssa keskustellaan tunteista ja niihin liittyvistä asioista, jotta lapsi oppii sekä tunteisiin liittyvää sanastoa, että ymmärrystä omista ja muiden tunteista. Myös tunne-elämä vaatii harjoittelua ja oppimista, jotta se kehittyy.

Kuuden vuoden iässä lapselle alkaa kehittyä kyky säädellä omia tunneilmaisujaan. Hän voi esimerkiksi hymyillä aikuiselle saadessaan jonkin palkinnon josta hän ei pidä. Tällöin hän kokee pettymystä, mutta pystyy näyttämään aikuiselle olevansa tyytyväinen saamaansa palkintoon. Tällä hän pyrkii miellyttämään aikuista. Sosiaaliset tilanteet saattavat ajoittain vaatia tällaista tunneilmaisujen säätelyä: joko omien tunteiden peittämistä tai tunneilmaisujen muokkaamista. Tunteiden tulkitsemisen taitoon liittyy myös ymmärrys siitä, että toisten tunteet eivät välttämättä olekaan sitä mitä he ulospäin näyttävät. Lapsi oppii että tunteet ovat yksi merkittävä ihmisen toimintaa säätelevä tekijä, jolloin hän voi muodostaa erilaisia malleja ihmisten toiminnasta. Näiden mallien avulla hän pystyy ennakoimaan toisten ihmisten toimintaa ja muokkaamaan myös omaa käyttäytymistään vuorovaikutustilanteissa. (Nummenmaa 2010, 174-175.)

Sitä miksi tunteet ja sosiaalinen vuorovaikutus on meille niin tärkeää, on pyritty selvittämään ja tuloksena on ollut, että ihmisten varhainen sosiaalinen kehitys perustuu nimenomaan läheisyyteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Ihmisten kehitykselle sosiaalinen vuorovaikutus on suorastaan välttämätöntä sen synnyttämien myönteisten tunnekokemusten takia. Tätä läheisyyden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tärkeyttä varhaisessa kehityksessä olen käsitellyt kiintymyssuhdeteorian yhteydessä. (Nummenmaa 2010, 177-179.)

Lapsi, tunteet ja päivähoito

Mitä meidän tulee huomioida tunne-elämän kehityksestä?

Pelon tunne on tärkeä tunne, mutta mikäli siihen ei suhtauduta oikein, voi se saada lapsesta ylivoimaisen. Se, että lapsi pelkää outoja ihmisiä (esim. päivähoidon aloitus) perustuu siihen, että mielihyvän kokemus liittyy hänelle tuttuihin kasvoihin ja lapsi pelkää menettävänsä tämän mielihyvän tunteen. Myös hänen perusturvallisuutensa perustuu tähän tunteeseen. On tärkeää panostaa siihen että lapsi voi kokea mielihyvän tunnetta ja turvallisuutta myös päivähoidon työntekijöiden kanssa. Vaikka lapsen pelko jotakin asiaa kohtaan tuntuu meistä aikuisilta hassulta, on lapsen pelkoon suhtauduttava vakavasti. Lapsen tunteita ei tule missään tilanteessa vähätellä.

Myös kivun tunteminen psyykkisena kokemuksena välittyy aikuiselta lapselle. Voidaan nähdä, että rauhallisella ja asiallisella suhtautumisella lapsen fyysiseen loukkaantumiseen (esim. haavoihin) voidaan lapsen kipukynnystä nostaa.

Lapsella on kyky aistia ympäristön tunneilmasto. Jännittynyt ja ahdistunut päivähoidon ilmapiiri välittyy myös lapseen. Myös aikuisen tavan suhtautua lapseen tulee olla tarkastelun kohteena: se miten päivähoidon työntekijät suhtautuvat lapseen välittyy siihen miten lapsi suhtautuu itseensä.

Jatkuva ristiriitainen kohtelu vaikuttaa haitallisesti tunteiden kehitykseen. Päivähoidossa kasvattajilla tulee olla tietoisuus siitä, miten ja miksi kasvatetaan, jotta kasvatusta on johdonmukaista ja kaikilla työntekijöillä on sama käsitys siitä mikä on kiellettyä ja mikä sallittua.

Koottu seuraavien teosten pohjalta: Sinkkonen 1999, Nummenmaa 2010, Halonen 1995 & Uusitalo 2000)

LASTEN SOSIAALISTEN TAITOJEN TUKEMINEN PÄIVÄHOITORYHMISSÄ

	1-3 v.	3-5 v.	6 v.
Mitä sosiaaliset taidot ovat?	-jakaminen -tilan antaminen toiselle -oman vuoron odottaminen	-vuorovaikutustaidot -itsehillintä -vuoronodottaminen -kuuntelu -jakaminen -oikea ja väärä -pettymysten sieto -empatia -hyvät tavat	-kuuntelutaito -toisten huomioiminen -vuoronodottaminen -itsehillintä -pettymysten sieto -vuorottelu, jakaminen -auttaminen -ystävällisyys -hyvät tavat -ryhmässä toimiminen -sääntöjen noudattaminen -kärsivällisyys
Miten sosiaalisia taitoja harjoitellaan?	-leikissä -anteeksi pyytäminen tai muu hyvitys toisen kiusaamisesta -hyvä käytös huomioidaan -aikuinen mukana ratkaisemassa riitaa -sanat puuttuvat-> aikuisen malli	-pienissä ryhmissä: aikuisella mahdollisuus ohjata ja kuunnella -yksi taito kerrallaan harjoitteluun -lapset nimeävät itse opeteltavat asiat -ei liikaa toimintaa: keskitytään olennaiseen	-huomataan lapsi joka päivä: aamulla huomenet ja illalla heipat kädestä pitäen -roolileikeissä -säännöt puhutaan selviksi -aikuisen antama malli -miksi-kysymys lapselle liian vaikea: lapset kertovat näkemyksensä riidasta-> aikuinen auttaa ratkaisussa
Mitä taitojen tukeminen edellyttää ympäristöltä?	-kuvitettut säännöt -kuvitettu päiväjärjestys: ennustettavuus, johdonmukaisuus -toiminta pienissä ryhmissä: ruokailut, siirtymät, ohjatut toiminnot	-kuvien käyttö muutoksissa ja rutiineissa: kun on jotain mitä katsoa, on helpompi kuunnella	-selkeät säännöt
Mitä taitojen tukeminen edellyttää aikuisten toiminnalta?	-turvallisen ilmapiirin luominen -aikuisen läheisyys -kädestä pitäen ohjaus -toiminnan jäsentyneisyys: kuka tekee mitäkin ja missä -vuorovaikutus lapsen kanssa, henkilökohtainen huomio -myönteinen palaute	-pienin mahdollinen hyvä huomataan -kehutaan lasta toisten kuullen -perushoitotilanteissa -"pienessä huoneessa", ts. pienryhmässä -edellyttää suunnittelua -työnjako aikuisten kesken selvä	-valtataistelun välttäminen lapsen ja aikuisen välillä -työyhteisössä kaikilla samat käsitykset toimintatavoista ja siitä mikä on sallittua, mitä vaaditaan -vältetään lapsen syyllistämistä ja nolaamista
Motto	-kokkeilemalla löytää!	-työsarkaa piisaa!	-mallista opitaan!

Sosiaalisia taitoja voi ja pitää opetella / opettaa!

Lastentarha 1/2001 s. 18-21
artikkeli 32

1/3

Alle kolmevuotias lapsi Ensimmäiset vuodet, pohja elämälle

Kolme ensimmäistä vuotta ovat ratkaisevan tärkeitä lapsen kehityksessä. Alle kolmevuotiaana lapsi on nopeampien ja perustavampien kehitysmuutosten pyörteissä kuin milloinkaan myöhemmin elämässä. Niinä vuosina paaluttuvat elämän ja oppimisen peruspilarit. Fyysis-ten ja henkisten toimintojen pohja rakennetaan ensimmäisten vuosien aikana. Suhteet toisiin, käsitys itsestä ja maailmasta muodostuvat silloin ensimmäisen kerran.

Aivotutkimus osoittaa, että ihmisen hermosto kypsyy neljään ikävuoteen mennessä. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan esimerkiksi oppimisvaikeuksien ennusmerkkejä on havaittavissa jo ensimmäisen elinvuoden aikana. Lapsen varhaisinta kasvua ja kehitystä tuolekin tukea laadukkaimmalla mahdollisella tavalla.

Lapsi on jo varhaisvuosinaan aktiivinen toimija ja oppija. Kasvattajien tehtävänä on rakentaa lapselle sellainen kasvuympäristö, jossa hän voi toteuttaa toiminnallisuuttaan monipuolisesti ja jossa on mahdollisuus myös omaan rauhaan. Kaiken valvellaoloaikansa pieni lapsi tutkii, kokeilee, ihmettelee, leikkii, kommunikoi kielellisesti ja ei-kielellisesti, liikkuu, pyrkii yhteisiin leikkeihin ja toimiin toisten lasten ja aikuisten kanssa samalla, kun hän haluaa myös toteuttaa yksilöllisiä pyrki- myksiään ja tarttua itseään kiinnostaviin asioihin. Kaiken tämän tunnistaminen, mahdollistaminen, huomioon ottaminen, tukeminen ja edistäminen on monipuolista varhaiskasvatusta.

Vuorovaikutusta ja pysyviä ihmissuhteita

Alle kolmevuotiaalle on olennaisen tärkeää, että hänen elämänsä muodostaa mahdollisimman ehyen, kiinteän ja tasapainoisen kokonaisuuden. Lapsen pitää saada tuntea kuuluvansa johonkin ja olevansa tärkeä. Aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tunteiden osoittaminen, kommunikaatio ja herkkyys reagoi-

da lapsen tarpeisiin antavat pohjan lapsen myönteiselle kehitykselle. Positiivinen kiintymys mahdollistaa oppimisen lapsen tutkiessa ympäristöään aikuisen tuella.

Lapsesta huolehtivien ja hänen elämänsä puitteita määrittävien aikuisten - vanhempien ja päivähoiton henkilökunnan - on tärkeää olla keskenään tiiviissä, jatkuvassa, toisiaan arvostavassa, avoimessa ja luottamuksellisessa yhteistyössä.

Alle kolmevuotias tarvitsee päivähoitodossa pysyviä ihmissuhteita, aikuisia, joihin voi kiintyä ja kiinnittyä ja joille voi turvallisesti viestittää tunteensa ja tarpeensa. Lämmin vuorovaikutus vaatii kehittyäkseen pitkän ajan. Pysyvässä hoitosuhteessa aikuiset oppivat ymmärtämään paremmin pienen lapsen kommunikaatiota ja lapsen käyttämiä yksilöllisiä ilmaisuja ja pystyvät reagoimaan herkemmin lapsen ilmaisemiin tarpeisiin.

Ammattitaitoisia aikuisia tarvitaan autamaan lasta myös tunteiden ja ennen kaikkea vaikeiden tunteiden kuten pettymyksen sietämisessä ja käsittelyssä. Näitä tunteita pieni lapsi ei vielä pysty käsittelemään yksin.

Perusrytmit hallitsevat

Aivojen ja keskushermoston kehityksen näkökulmasta alle kolmevuotiaalla ovat vielä hallitsevimmassa asemassa ns. subkortikaaliset keskukset eli tunteiden ja tarpeiden fysiologinen perusta. Iän kannalta sopivat ja suotuisat perusrytmit, uni-, valve- ja ruokailurytmit, jotka eivät koettele liiaksi pienten venymiskykyä, ovat

Lastentarha 1/2001
artikkeli 32

2/3

tärkeitä perusasioita sekä lapsen päivittäisen hyvinvoinnin että kasvua ja oppimista edistävien viireystilojen kannalta. Mitä pienempi lapsi on, sitä pienemmässä lapsiryhmässä hänen pitäisi voida kasvaa ja kehittyä. Herkimmässä ja haavoittuvimmassa vaiheessa ovat vauvaikeudet.

Lepo ja aktiivisuus tulee saada tasapainoon lapsen arjessa. Opettajien ja hoitajien toiminta alle kolmevuotiaiden päivähoitoryhmissä vaatii erityistä herkkyyttä ja joustavuutta.

Energisiä oppijoita

Jos pienellä lapsella on hyvä olla ja hänen perustarpeensa ovat tasapainossa, hän on loputtoman energinen uurastaja ja oppija ja utelias ulkoisen ympäristönsä suhteen. Mitä pienempi lapsi on, sitä nopeammin hän kuitenkin väsähtää.

Ensimmäisinä vuosinaan lapsi opettelee ahkerasti muun muassa liikkumisen ja käden taitoja. Hän on paljon liikkeessä ja menossa, minkä vuoksi esimerkiksi ulkoilusta tulee tärkeä osa päivää. Myös pienten lasten käytössä olevien sisätilojen tulee olla riittävät väljät ja sellaiset, että lasten liikkuminen ja motorinen harjoittelu on mahdollista.

Toisella ikävuodella olevan lapsen voimakas liikkumisen tarve vaatii aikuiselta ymmärtämystä, sallivuutta ja sietokykyä. Paitsi että lapsi kiipeää, hyppii ja juoksee leikkiessään, hän kantaa, kuljettaa, heittää ja vierittää esineitä. Hän pakkaa vaunut tai korit täyteen tavaraa ja kuljettaa niitä paikasta toiseen. Ottaessaan ympäröivän tilan haltuunsa lapsi käyttää siihen koko kehoaan.

Leikki ja vertaisryhmä

Päiväkodin suuri voimavara lapselle ovat pedagogisesti koulutetut, lapsen kehitystä ja maailmaa ymmärtävät aikuiset sekä vertaisryhmä. Ryhmässä lapsella on mahdollisuus leikkimiseen, oppimiseen ja mielikuvituksen käyttöön yhdessä toisten lasten kanssa. Leikki ja mielikuvitus nouse-

vat iduilleen jo uskomattoman varhain elämässä. Pienet leikkihetket syntyvät missä ja milloin vain, jos aikuinen on herkkä tilanteille ja lasten aloitteille. Leikin jokaisen kehitysvaiheen läpikäyminen on välttämätöntä lapsen kehitymiselle.

Leikin kehitysvaiheet

- Vauvan ja aikuisen yhteinen toiminta, hellittelyt, lorut, liike, kosketus, rytmi.
- Esineisiin tarttuminen, esineiden ulkoisten ominaisuuksien tutkiminen (suu, kädet)
- Esineiden käyttö käyttötarkoituksen mukaan, merkitysten ymmärtäminen
- Mielikuvaleikit
- Liikkuminen
- Esinetoinnnot ketjutuvat
- Roolin omaksuminen

Lapsen leikki on aluksi tarttumisen hapuilevaa opettelua. Kulttuuria kuvaavat ympäristön esineet kiinnostavat lasta. Pienen lapsen pitää saada kosketella ja tutkia esineitä, ei pelkästään leikkivälineitä, vaikka ne usein ovatkin työvälineiden jäljitelmiä. Pienten lasten työkasvatuksen sisältöjä ovat itsestä huolehtimisen toimet, aikuisten tekemisiin tutustuminen ja arkisiin askareisiin osallistuminen sekä muun muassa luontoon ja ympäristöön liittyvien pienten työtehtävien tekeminen.

Muun muassa sadut ja muu lukeminen tukevat lasta kielen oppimisessa.

Leikille aikaa ja välineitä

Vaikka pienten leikit ovat lyhytkestoisia ja vaihtuvia, heidän leikkinsä tarvitsee kehittyäkseen keskeytymätöntä aikaa. Leikkiä ei saisi pirstoa liian lyhyiksi hetkiksi, vaan sille tulee varata riittävä yhtenäinen aika.

Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä merkittävämpi on aikuisen ammattitaito, läsnäolo, huomio ja henkinen mukanaolo lapsen leikissä. Konkreettista ohjausta, näyttämistä, nimeämistä ja mukana leikkimistä tarvitaan. Leikin seuraaminen varmistaa sen, että aikuinen on selvillä lapsen kiinnostuksista ja pyrki- myksistä leikissä. Silloin aikuinen osaa tarvittaessa olla myös puuttumatta lapsen leikkiin.

Leikin kehityksen tunteminen muodostaa ohjauksen rungon, mutta päiväko- deissa pitää kiinnittää huomiota myös leik- kiympäristön järjestämiseen. Riittävä aika, ryhmän jakaminen ja riittävät välineet luovat edellytykset myös aikuisen oh- jaukselle.

Lastentarha 1/2001
artikkeli: 32

3/3
VARHAISKASVATUSPÄIVÄ 2001

Pienen lapsen esinekeskeisyys on haaste kasvattajille. Koska esineet ovat pienten lasten tärkeä vuorovaikutuksen väline, niitä tarvitaan runsaasti. Samoja tai vastaavia välineitä olisi hyvä olla useita. Leikin kehityksen tunteminen on keskeistä, kun kasvattaja miettii, millaisia välineitä ryhmässä tarvitaan. Eri kehitysvaiheissa välineiden tulee olla erilaisia.

Pienen lapsen leikillä ei ole selkeää alkua ja loppua. Leikin olemukseen kuuluu omatoimisuus ja vapaus. Lapsen tulisi voida itse ottaa tarvitsemiaan välineitä leikkiinsä ja pitää niitä leikin loppuun saakka. Aikuisen liian aikainen puuttuminen katkaisee leikin tai leikinomaisen toiminnan.

Rauhaa ja loruja kehittyvälle kielelle

Itsenäisen säätelyn ja omatoimisten taitojen oppiminen perusasioissa kuten ruokailussa tai pukemisessa ovat lapsen ensimmäisten vuosien tärkeitä kehitystehtä-

viä. Päivähoitoryhmässä oppiminen tehostuu, koska lapsi voi siellä nähdä toisten lasten mallin ja käyttää sitä oppimisensa tukena.

Oikea vaatimustaso on tärkeä pienten kasvatuksessa. Lapsi tarvitsee toimintaa ja tietoa, jotka ovat hänen sen hetkisen osaamistasonsa yläpuolella, mutta kuitenkin hänen kykyjensä rajoissa. Toiminnot tai leikit, jotka ovat liian helppoja tai liian vaikeita, eivät edistä lapsen kehitystä. Lasta tulee auttaa tekemään asiat itse. Itse osaaminen tuottaa lapselle iloa ja vapautta. Hänellä on valtaa ja elämänhallintaa enemmän kuin ennen.

Ensiarvoisen tärkeä osa alle kolmevuotiaan kokonaiskehitystä on puheilmaston ja kielen oppiminen. Lapset tarvitsevat sen tueksi riittävän rauhallisen ääniympäristön, jossa puhe ja äänet erottuvat. He tarvitsevat tilaa esikielelliselle ilmaisulle ja puheelleen. Lapset tarvitsevat heitä kuuntelemaan keskittyviä ja heidän kanssaan vuorovaikutukseen antautuvia aikuisia. Kirjat, lukeminen, lorut, tarinat ja musiikki tukevat arvokkaalla tavalla kielen oppimista.

Ryhmäkoolla on suuri merkitys lapsen kehitykselle. Tutkimusten mukaan pienissä ryhmissä lasten kielellinen vuorovaiku-

tus on vilkkaampaa ja lapset leikkivät enemmän muun muassa roolileikkejä. Pienissä ryhmissä lapset osallistuvat enemmän toimintaan ja esittävät enemmän ajatuksiaan, harkiten ja keskittyen myös omiin puuhiinsa. Tilat ja ryhmäkokoo vaikuttavat myös lasten sairastavuuteen.

Asiantuntijuutta ja yhteistyötä

Lastentarhanopettajan pedagogista asiantuntijuutta tarvitaan laadukkaan kasvu- ja oppimisympäristön ja siinä tapahtuvan toiminnan rakentamiseen. Jotta pienen lapsen päivästä muodostuisi hänelle hyvää elämää rakentava kokonaisuus, lastentarhanopettajien, muun henkilöstön ja vanhempien kasvatuskumppanuus on ensiarvoisen tärkeää. ●

Lähteet

Yhteiskuntatieteiden tohtori Aili Heleniuksen, filosofian tohtori Helena Sirén-Tiusasen ja kasvatustieteiden tohtori Kirsti Karilan LTOL:n alle 3-vuotiaiden esitettä varten kirjoittamat tekstit, kasvatustieteiden tohtori Pirkko Mäntysen luento LTOL:n teemakoulutuksessa, kasvatustieteiden tohtori Ulla Härkösen artikkeli Lastentarha-lehdessä 4/2000 sekä kirja "Päivähoidosta varhaiskasvatukseen": Eeva Hujala, Anna-Maija Puroila, Sanna Parrila-Haapakoski, Veijo Nivala, Gummerus 1998.

Tekstin on toimittanut Aini Vuolle

TESKO 1/2010 s. 20-21
Artikkeli 4.

1/2

Iloinen leikkijä oppii enemmän

Kukkuu! Piiloleikeissä vauva ottaa ensiaskeleensa kielen, merkitysten ja viestintätaitojen maailmaan. Yhdessä koettu ilo kuuluu leikkiin, tietää leikkivideoita arvioinut lastenpsykiatri Jukka Mäkelä.

Teksti KERTTULI PUNKARI • Kuva ANTERO AALTONEN

Mikä on leikin merkitys lapsen kehityksen varhaisvaiheessa? Miten esineiden antaminen ja kielen oppiminen liittyvät toisiinsa? Näihin kysymyksiin haetaan vastausta *Leikkivä ihminen* -videosarjassa, jonka ovat toimittaneet kasvatustieteen tutkijat **Kaisa Jakkula** ja **Aili Helenius**.

Kajaanin yliopistokeskuksen tuottama videosarja perustuu pitkäaikaisseurantaan, johon osallistui kuusi vanhempi-lapsi-paria. Seurannan alussa lapsi on puolivuotias ja päätyessä 3-vuotias. Aineiston perusteella valmistui Kaisa Jakkulan *Esineiden antaminen* -väitöskirja vuonna 2002.

Tesko-lehti pyysi lastenpsykiatri Jukka Mäkelää THL:n Elämänvaihe ja palvelut -osastolta arvioimaan videoita. Mäkelä tunnetaan lasten vuorovaikutuksen kouluttajana, joka on kirjoittanut useita aiheeseen liittyviä artikkeleja. Hän löysi videoissa paljon hyvää, mutta myös kehitettävää.

Aloite kannattaa toistaa

Leikkivä ihminen -videosarja kertoo siitä, miten leikin, kommunikaation ja kielen kehitys liittyvät saumattomasti toisiinsa lapsen kehityksen varhaisvaiheessa. Ne

luovat toinen toisensa edellytyksiä. Aluksi leikki tukee vahvasti lapsen kielen ja kommunikaation kehitystä. Myöhemmin kieli on voima, joka vie leikkiä eteenpäin.

Lapsen leikki ja puhe eivät kuitenkaan kehity oman onnensa nojassa, vaan siihen tarvitaan aikuisen tietoista tukea. Videolla siteerataan kasvatustieteen klassikkoa, venäläispsykologi **Lev Vygotskyä**, jonka mukaan kaikki korkeammat henkiset toiminnot näyttäytyvät kaksi kertaa; ensin vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja vasta sen jälkeen itsenäisinä toimintoina.

– Aloitteet ja vastaaminen ovat hyvin tärkeitä pienen lapsen ja vanhemman välisissä leikeissä. Aluksi aikuinen joutuukin toistamaan aloitteitaan, jotta saa vedettyä lapsen mukaan yhteiseen leikkiin, sanoo Mäkelä.

Mäkelä pysäyttää nauhan. Hän olisi halunnut nähdä, miten lapsi, jonka kiinnostus suuntautui hetkeksi muualle, onnistutaan houkuttelemaan takaisin yhteiseen leikkiin, saadaa taas katsomaan vanhempaansa silmiin ja hymyilemään.

– Nyt tilanne jäi auki, sillä vuorovaikutuksen uudelleen syntymistä ei ole onnistuttu videoimaan. Suomalaisessa kasvatuskulttuurissa lapsi jätetään liian helposti

TSSO 1/2010 Artikkelit 4.

7/2

Jukka Mäkelä kaipasi videosarjaan enemmän iloa ja luottamuksellista vuorovaikutusta.

yksin, kun hänen huomionsa hetkeksi herpaantuu. Olisi ollut hyvä antaa esimerkiksi siitä, miten yhteinen sointu vahvistuu leikkimällä.

Hauskuus on leikin idea

Hyvästit vauvaiälle toivotetaan videolla, kun lapsi on noin vuoden ikäinen ja alkaa kiinnostua esineistä. Silloin hän alkaa hahmottaa, että esineillä on tietty nimi ja käyttötarkoitus. Lapsi tutkii esineitä ja ympäristöä yhdessä aikuisen kanssa. Esineen esittävä käyttö opitaan toisella ikävuodella.

Mäkelää ihmetyttää, miksi leikin merkitys innostuksen ja ilon lähteenä on jäänyt monissa kuvatuissa vuorovaikutustilanteissa niin vähälle huomiolle.

– Liian usein keskityttiin tutkimaan, miten leikin kautta saavutetaan korkeampia taitoja, puhumista ja abstraktia ajattelua. Näitä taitoja tarvitsevat isommat lapset. Meillä siis halutaan kasvattaa hyvä koululainen -tyyppijä?

– Vuorovaikutuksellisen leikin maailmasta ei ole mitään kiirettä pois. Erityisesti vuorovaikutusleikissä, jossa ei ole muuta kiinnostukseen kohdetta kuin toinen ihminen, voidaan läpi lapsuuden kokea samaa säkenöintiä kuin näemme rakastuneiden teinien – tai yhtä lailla meidän aikuisten – silmissä.

Mäkelän mielestä leikin tärkein tehtävä on vain olla hauskaa. Mitään ylevämpiä päämääriä leikkimiseen ei siis tarvita. Aikuisen rooliin kuuluu viedä leikkiä eteenpäin, luotsata yhteistä sointua hyvään suuntaan. Jo pienikin lapsi ilahtuu heti, kun leikkeihin tulee vaihtelua, uusia ääniä ja kuviota.

– Kaksi kolme ensimmäistä vuotta ovat lapsen minuuden kehityksen kannalta ratkaisevia. Leikkivän lapsen kuuluu pitää hauskaa, kikattaa ja jopa tikahtua välillä.

Riehumisleikit kasvattavat vahvojen tunteiden ja elämysten hallintaa. Tyttöjen ja poikien omanlaiset roolileikit prinsessoi-neen ja supersankareineen ovat myös hyvin tärkeitä, sillä niissä opitaan hallitsemaan aggressioita ja keskittymään. Leikkiminen on tärkeää lapsen minuuden ja sosiaalisuuden kehittymiselle.

– Katso lapsen silmien loistetta! Se kertoo ilosta ja pienen ihmisen halusta raken-

taa ihmissuhteiden kautta oman elämänsä perustaa.

Aikansa elänyt perinne

Mäkelän mukaan suomalaiseen kasvatuserinteeseen on salakavalasti punottu sisään ihanne etäisestä vuorovaikutuksesta ja sen synnyttämästä välttelevästä kiintymyssuhteesta. Hän kutsuu sitä etäistäväksi kulttuuriksi.

Satojen vuosien ajan etäistäminen oli ymmärrettävää suhtautumista: agraariyh-teiskunnan elämän olosuhteet olivat karut ja vaatimattomat, lapsikuolleisuus oli korkea ja ihmisten elinikä lyhyempi kuin tänä päivänä. Oli tärkeää tukea lapsen mahdollisimman varhaista itsenäistymistä.

Vanhakantainen kasvatuserinne on kuitenkin jatkanut elämistään Nokia-Suomessa.

– Lapsen ja vanhemman välinen välttelevä kiintymyssuhde on meillä johtanut lasten puutteelliseen kykyyn luottaa omiin tunteisiinsa ja niiden kautta kokea ihmissuhteet antoisina. Pojista kasvatetaan edelleen miehiä, joiden on selvittävä omassa varassaan, ja tytöistä kaiken kestäviä ja kaikesta huolta pitäviä äitejä.

Nyt, 3. vuosituhannella olisi jo korkea aika päästävä lähemmäksi luottamuksellista ja turvallista kiintymyssuhdetta.

Mäkelän mielestä meillä pitäisi puhua enemmän jaetun hetken ilosta ja yhteisen kokemuksen tuomasta mielihyvästä. Iloa ja luottamuksellisen vuorovaikutuksen säveln löytämistä hän olisi toivonut näkevänsä useammin myös Leikkivä ihminen -videoilla, ovathan videot suunnattu kasvattajille ja heidän tukiryhmilleen.

– Lapselle on iso arvo, että yhteisistä leikeistä jää mieleen voimakkaita mielihyvän ja ilon tunteita. Kontaktileikeissä lapsi kokee, että on hyvä olla yhdessä ja hän on rakastettu ja hyväksytty. Se on paljon tärkeämpää kuin mitkään Pisa-tutkimusten tulokset. ■

Kaisa Jakkula ja Aili Helenius ja Raccoon productions, Leikkivä ihminen. Videosarja leikin ja kommunikaation kehityksestä pikkulapsi-iässä. Kajaanin yliopistokeskus, Oulun yliopisto, 2006. VHS- ja DVD-versiot. Sarja koostuu yhdeksästä noin 10 minuutin mittaisesta filmistä.

Varhaiskasvatuksen vaikuttavuus

Lastentarha 4/2009
S. 34-35 Artikkelit 19

1/2

Sinikka Luhtasaari

TUNTEILLE RAVINTOA PÄIVÄKODISTA

SUOMALAISLASTEN EMOTIO-
NAALINEN KEHITYS HUOLE-
TUTTA. PÄIVÄKOTI-ikäinen
EI TARVITSE LUKEMISEN TAI
KIRJOITTAMISEN OPETUSTA.
TAITEELLISISTA VIRIKKEISTÄ
ON PUUTE. TÄTÄ MIELTÄ ON
PROFESSORI **Lea Pulkkinen**.

"Mielikuvitus ja luovuus ovat poh-
jana oppimiselle, tunne-elämälle ja
motivaatiolle. Lapset kyllä oppivat
lukemaan ja kirjoittamaan seitsenvuo-
tiaina, kun saavat harjoitusta koulus-
sa", Lea Pulkkinen sanoo.

Monessa kodissa taiteita viljellään
niukasti ja päiväkoti voisi olla paikka,
missä ruokitaan lapsen tunne-elämää
taiteilla, tarinoilla ja leikeillä sisällä
ja ulkona. "Meillä ei ole mitään syy-
tä mennä englantilaiseen tai ameri-
kalaiseen systeemiin, jossa koulumai-
nen opetus alkaa jo 3-4-vuotiaana. Sitä
prässiä ei meille tarvita, koska suomen
kieli on niin helppoa oppia lukemaan
toisin kuin englannin kieli."

Sen sijaan suomalaislasten emo-

tionaalinen kehitys jää heikoille kan-
timille. Työmarkkinat säätelevät sekä
aikuisten että lasten arkea. "Lasten
edellytetään sopeutuvan ja kyllähän
he sopeutuvatkin ylipitkin päiviin ja
stressiin. Vastapainona meillä ovat isot
depressio- ja aggressiotilastot. Pitäisi
katsoa myös, miten ihmisen voimava-
rat kehittyvät."

Jos lapsi joutuu käyttämään voi-
mavaroistaan pääosan sopeutumiseen,
koska on pakko, se heijastuu hänen ke-
hitykseensä oppimisen ja tunne-elä-
män alueilla. Turvallisissa ja lasten
kehitystä tukevissa oloissa lapsella on
voimia leikkiin, oppimiseen ja ihmis-
suhteisiin.

PAIKKA, JONKA TARJOAISI OMALLEEN

Lastentarhanopettaja voi rohkaista van-
hempia etsimään elämäänsä ratkaisuja,
jotka auttavat ja tukevat lasta esimerkik-
si lyhyemmän päivähoitopäivän muo-
dossa. On valtava pääoma lapselle, jos
hänellä on kodin ulkopuolella hyviä ai-
kuissuhteita. Päiväkodin Leena-täti voi
olla sellainen, johon lapsi luottaa, jota
kunnioittaa ja jonka tietää olevan oikeu-
denmukainen", Lea Pulkkinen sanoo.

Tässä kohtaa hän terästytyy en-
tisestään. Ammattihenkilöiden kuva-
ukset päiväkodeista, jonne eivät omaa
lastaan veisi, karmivat. "Saman kau-
pungin sisällä on isoja eroja. Kun teh-

Ylipitkistä päivähoitopäivistä on tutkimus-
näyttöä. Pahimmillaan lapsi on kuin halko,
joka työnnetään milloin mihinkin uuniin.

Lea Pulkkinen

Artikkelit 19
Lastentarha 4/2009 artikkeli 19.

dään laatuarviointeja ja kysytään vanhempien mielipiteitä, he ovat yleensä hyvin tyytyväisiä. Harvalla on kykyä tai ymmärrystä arvioida päivähoitoa lapsen kannalta. Ollaan tyytyväisiä, kun lapsi saadaan johonkin ja itse päästään töihin."

Lapselle on erittäin kuormittavaa olla isossa lapsiryhmässä koko päivän. Stressihormonitaso nousee päivän mittaan ja kun vanhempi tulee noutamaan lastaan päiväkodista, voi seurata yhteenotto. Se on lapsen stressitason heijastumaa. "Stressitason alentamiseksi lapsi tarvitsee rauhallista yhdessäoloa ja päivän kuulumisten vaihtoa vanhempien kanssa. Monella lapsella käy niin, ettei stressihormonitaso ehdi palautua seuraavaan aamuun mennessä, ennen kuin se alkaa taas kohota."

"Vanhemmilla ei ole välttämättä tietoa lapsen kehityksestä, mutta lastentarhan opettajan pitää auttaa vanhempia tunnistamaan kasvun ja kehityksen merkkejä ja sitä, milloin on syytä huoleen", Lea Pulkkinen sanoo.

INNOSTUNEESTI IKÄTASOLLAAN

Kehityspsykologinen tietous on erittäin tärkeää lastentarhanopettajaksi opiskelevalle. Ammattihenkilö havaitsee lapsen käytöksestä, onko lapsi suotuisalla kasvupolulla vai näkykö huolen merkkejä.

Kunkin ikäkauden sisällä on lasten kesken eroja kehityksessä osittain siksi, että kun lapsi harjoittaa jotakin aluetta, kuten liikuntataitoja, jokin toinen alue, kuten puheen kehitys, voi hidastua. Kehityksen vuoroveto on normaalia. Oleellista on, että lapsi on innostunut ja utelias uusista asioista kohtaan, leikkii, osoittaa mielikuvitusta ja on yleensä hyvällä mielellä. Pettymyksiä tulee päivän aikana kaikille, mutta kykyä selvittää niistä voidaan lapsissa tukea.

"Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä, on kyse aikuisesta tai lapsesta. Niitä tarvitaan, että lapsi pystyy leikkimään yhdessä. Nelivuotias kaipaa jo leikkitovereita ja kiintyy heihin. Lasten keskinäisiä suhteita tulisi päivähoitojärjestelmässä kunnioittaa."

Jos lapsen sosiaaliset verkostot

Akatemiaprofessori Lea Pulkkinen aloitti vuonna 1968 Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksessa 40 vuotta jatkuneen seurantatutkimuksen sosiaalisen kehityksen merkityksestä elämänsä aikana. Monia elämänsä alueita käsittelevät tulokset osoittavat muun muassa, että aikuisiässä koetun pitkäikäisyyden varhaisia riskitekijöitä ja työttömyydeltä suojaavia tekijöitä on jo 8-vuotiaana sosiaalisessa käyttäytymisessä. Tutkimuksessa on seurattu samoja ihmisiä, 8-, 14-, 20-, 27-, 33-, 36-, 42- ja parhaillaan 50-vuotiaana. Lapsesta aikuiseksi-pitkittäistutkimukseen osallistuneiden joukko on pysynyt poikkeuksellisen suurena vuodesta toiseen.

ovat niukat, päiväkotia voi tarjota turvallisilla ihmissuhteilla tilalle. Lea Pulkkinen muistelee lukeneensa lehdestä, miten joskus isosisko on raahannut perheen vauvaa päivähoitajalle. Sieltä on löytynyt turvaa, kun kotielämä on ollut kaoottista.

Usein toisten leikkien häiritseminen on merkki siitä, ettei kaikki ole kohdallaan. Se on sitä, minkä muut kokevat aggressiivisuutena. Voipa käydä niinkin, että koko päiväkotiryhmä reagoi ympäristöönsä aggressiivisesti.

AGGRESSIIVISUUS ON HÄLYTYSMERKKI

Liian iso päiväkotiryhmä ja vaihtuvat aikuissuhteet aiheuttavat stressiä lapselle. Hän ei koe oloaan turvallisesti ja voi reagoida häiriökäytöksellä. Hiljainen tai vetäytyvä lapsi ei ehkä osaa ottaa omaa tilaa lainkaan ilman tukea.

Varhaiskasvatuksen vaikuttavuus

2/2

Aikuinen suunnittelee ja ohjailee, mitä virikkeitä lapsille tarjotaan. Vaikka lapset luovatkin omaa ympäristöään, he tarvitsevat aikuisen tukea muun muassa musiikkituokioiden ja satuhetkien muodossa. Niiden järjestäminen on kuulunut lastentarhan opettajien koulutukseen, mutta päivähoitossa on monia muitakin toimijoita.

Temperamenttierot taas ovat haaste aikuisen ammattitaidolle ja rikkautta arkeen.

"Jos lapsen aggressiivisuus jatkuu vuosia, sillä on huono ennuste aikuisuudessa. Lapsessa on kuitenkin paljon mahdollisuuksia. Kun olosuhteet muuttuvat, kasvukin tasapainottuu. Yleensä lapsen aggressiivisuus on reaktiivista. Sille on syy ja kun se väistyy, tilanne laukeaa, esimerkiksi avioeron jälkeinen käytös", Pulkkinen sanoo.

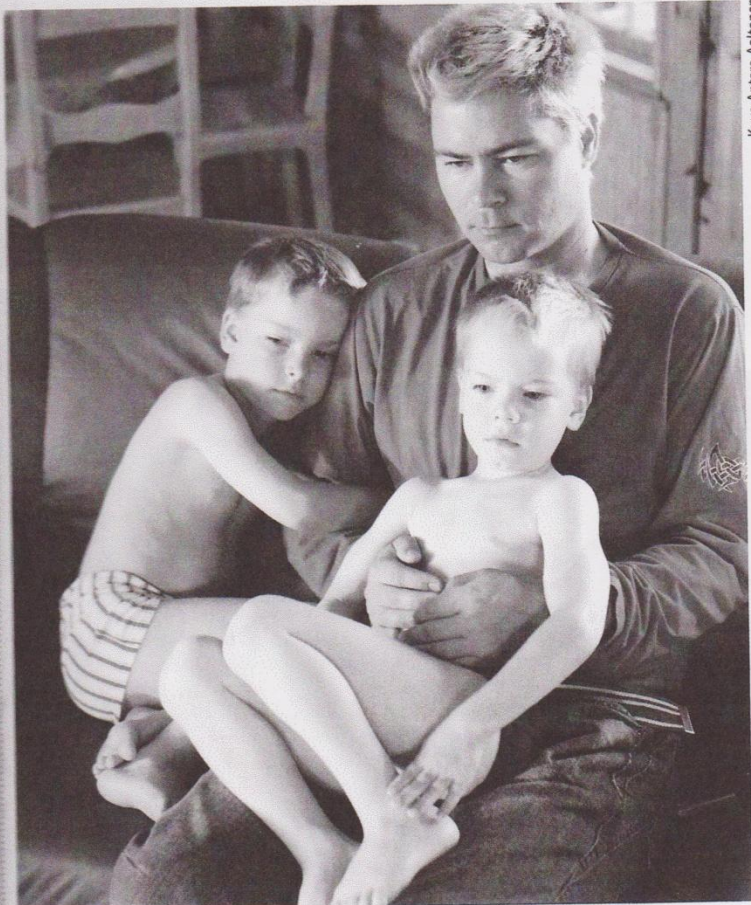
Hänen johdolla on viime vuosina täydentynyt maailmanlaajuisesti tunnustettu tutkimus suomalaislasten kehityspoluista aikuisuuteen Jyväskylän yliopiston psykologian huippututkimusyksikössä.

Lapsi tarvitsee aikuista ja toverit ovat leikkitovereita toisista lapsista. "Aikuinen tekee suojamuurin, josta lapsi kurkistelee elämän asioita sopivina annoksina. Ei niin, että lapsi jätetään alastomana paljaalle kentälle, jota tuulet ja paineet huuhtovat. Hyvä kasvattaja osoittaa huomiota lapselle. Kun hän katsoo hellällä katseella, lapsi kokee turvallisuutta ja tietää saavansa apua."

LÄHTEINÄ: Ihmisen psykologinen kehitys, WSOY, 1.-3. painos 2008.
Lea Pulkkinen puhelinhaastattelu.
Artikkeleita internetistä.

TESSO 1/2010 Artikkeleita
s. 18-19

1/2

Kuva Antero Aaltonen

Lapset oppivat säätelemään tunteitaan aikuisen esimerkin avulla.

Kasvatus

sallii kaikki tunteet

Aikuisen tehtävä on auttaa lasta säätelemään aggressioitaan ja kiinnittymään hyvään. Rakkaus, rajat ja rutiinit auttavat, mutta vanhempi saa myös suuttua silloin kun on aihetta.

Teksti HELENA KUJALA

Tessö 1/2010 Artikkelit 3.

2/2

Tuttu tilanne kauppareissulla: lapsi potkii, huutaa ja raivoaa, kun äiti ei suostu ostamaan karamellipussia. Lopulta lapsi ryntää ulos ajotielle. Vaikka äitikin on suuttunut, hän juoksee perään ja pelastaa pienen jäämästä autojen alle.

– Äiti toimi oikein, sillä tunne ja käyttäytyminen menivät yksiin. Kiukku oli kuitenkin se, joka sai lapsen pysähtymään. Lapsi näki, että aikuinen hallitsi tunteensa. Juoksi perään ja halusi suojella, vaikka olikin kamalan vihainen, totesi professori **Tuula Tamminen** puhuessaan Lasten oikeuksien päivän juhlaseminaarissa Tampereella.

Seminaarissa pohdittiin keinoja, joilla lapsen ja nuoren väkivaltaista käyttäytymistä voidaan ennaltaehkäistä ja saada hänet kiinnittymään hyvään.

Tamminen totesi tunteiden olevan tärkeä väline vuorovaikutustilanteissa lasten ja nuorten kanssa. Tunteet pitää kuitenkin kyetä hallitsemaan ja sitoa oman käyttäytymisen kanssa loogiseksi kokonaisuudeksi.

– Lapsi oppii säätelämään tunteitaan aikuisen näyttämän esimerkin pohjalta, Tamminen muistutti.

Lasten elämää pitää sanoittaa

Yksi tärkeä keino ennaltaehkäistä aggressi-
ot on sanoittaa lasten elämää. Sen tarkoitus on opettaa lapselle sisäistä dialogia, mikä puolestaan auttaa häntä ymmärtämään omia negatiivisia tunnetilojaan.

Lapsella on oikeus

- Hellyyteen ja rakkauteen
- Turvallisiin ja pysyviin ihmissuhteisiin
- Arkirutiineihin
- Iloon ja ilon tuottamiseen
- Itkeä ja tulla lohdutetuksi
- Leikkiin ja luovuuteen
- Rajoihin ja oikeus tutkia niiden kestävyyttä
- Ystäviin ja oikeus kiinnittyä ympäröivään yhteiskuntaan (Mirjam Kalland)

– Pukekaa sanoiksi se mitä koette lapsen tai nuoren tuntevan. Sanokaa näkeväne, että hänellä on paha olo, eikä hän siksi selvästikään hallitse tekemisiään. Liian monessa perheessä paha olo jaetaan katselemalla väkivaltaohjelmia, jolloin kukaan ei sanoita mitään.

Tammisen mielestä moraaliopetuksen määrän pitäisi kasvaa samassa suhteessa yhteiskunnan väkivaltaistumisen kanssa. Nuorelle pitää sanoa, että noin ei saa tehdä. Yhtä lailla pitää uskaltaa antaa arvioita, että nyt olit hyvä tyttö tai poika.

– Samoja asioita täytyy toistaa uudelleen ja uudelleen, sillä aivojen synapsien syn-

tymiseen vaikuttavat eniten toisto, hyvien tunteiden voimistaminen ja moraaliset arvot.

Huonompikin äiti voi olla parempi

– Yksi pysyvä, vähän huonompikin äiti on lapselle parempi kuin 20 loistavaa vaihtuvaa äitiä, sanoi MLL:n pääsihteeri **Mirjam Kalland** viitaten pysyvän ihmissuhteen tärkeyteen.

Turvallisessa pitkäkestoisessa ihmissuhteessa lapsi tavoittaa toisen ihmisen tunteen. Alle vuoden vanha jo työntää luskalla ruokaa äidin suuhun eli tekee toiselle sitä opittua hyvää, mitä toivoo itselleenkin tehtävän.

– Suojaton lapsi ei kykene vastaanottamaan hyvää ja hänen mielensä kiinnittyy epäterveisiin asioihin. Hyvällä tavalla suojeltu lapsi sen sijaan kykenee myöhemmin suojelemaan itse itseään pahalta.

Myös dosentti **Kaija Puura** peräänkuulutti vuorovaikutuksen ja tunteiden säätelyn opettamisen tärkeyttä.

– Tunteiden säätelyssä auttavat rakkaus, rajat ja rutiinit. Aikuinen opettaa noudattamaan rajoja. Siihen tarvitaan luja kiintymyssuhde lapseen sekä tuttuja turvallisia rutiineja, jotka merkitsevät lapselle turvaa.

Mediäväkivalta uhkaa mielenterveyttä

Yhteiskunnan väkivaltaistumisen pitäisi kaiken järjen mukaan huolestuttaa ja sille pitäisi panna stoppi. Varsinkin kun tutkimukset osoittavat, että mediäväkivalta voi horjuttaa lasten ja nuorten mielenterveyttä.

Silti veri roiskuu television ja tietokoneen ruudulla päivittäin, ja vanhempien kasvatustehtävä on muuttunut yhä vaikeammaksi.

Päätäjää pitäisi painostaa, mutta siihen ei yhden järjestön ääni riitä. Tuula Tamminen peräänkuuluttikin MLL:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen sekä muiden järjestöjen liittoutumista saman asian taakse.

– Väkivallattomuutta ajavien eri tahojen verkottuminen on ainoa keino saada ääni kuuluviin tässä sirpaloituneessa päätöksenteon maailmassa, Tamminen totesi. ■

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.

Tuula Tamminen (vas.) ja Mirjam Kalland korostavat tunteista puhumisen ja pysyvien ihmissuhteiden merkitystä.

Lastentarha 1/2001 s.56-57 Artikkele: 35

Teksti:
ULLA-MALJA LAMMI-KETOJA

Salli lapsen pettystä

Meitä aikuisia saattaa pelottaa lapsen mielipaha. Olemme helposti tasoittamassa lapsen tietä ja suojelemassa häntä pettymyksiltä. Mutta lasta ei voi kääriä pumpuliin; joskus mielipaha on kuitenkin vas-tassa.

Kun lapsi saa kohdata ja läpikäydä arkielämässä vastaan tulevia pettymyksiä, siitä tulee hänelle kallis-arvoista pääoma-aikaa tulevaisuutta varten", sanoo vaasalainen sosiaalipsykologi ja perheneuvoja **Saara Kinnunen**.

"Pettymysten läpikäymisen myötä lapsi alkaa luottaa siihen, että vastoin-ikämi- sistä voi selvitä. Hän myös oppii, ettei ole vain yhtä vaihtoehtoa. Kun elämässä nou- see seinä vastaan, aina löytyy toinen tie. Ennen kaikkea lapsi oppii selviävänsä myös uusista pettymyksistä."

"Lapsi, joka käy pettymyksiä läpi, oppii kunnioittamaan rajoja. Rajan asettami- sestahan pettymys tulee. Vähitellen lapsi harjaantuu tässä asiassa ja oppii huoma- maan, että on parasta pysyä rajojen sisällä."

"Aikuisten on oltava johdonmukaisia ja pidettävä sovitusta säännöistä ja rajoista kiinni. Usein kuulen sanottavan, että kyllä ne siellä päivähoitossa laittavat vaatteet paikalleen ja pesevät kädet, mutta eivät kotona. Mistä muusta tämä kertoo kuin siitä, että päiväkodissa noudatetaan sovit- tuja sääntöjä mutta että kotona niistä luis- tetaan."

Arkipäivän pettymykset

Saara Kinnunen sanoo, että sopivia petty- myksiä läpikäytäväksi ovat kaikki sellaiset, jotka tulevat normaalissa arkielämässä vas- taan.

"Lapsi saattaa sanoa puoli tuntia ennen ruoka-aikaa, että hänen on nälkä. Tällöin ei pidä tehdä mitään odotusvoileipää vaan sanoa, että puolen tunnin päästä on ruoka ja silloin syödään. Pettymyksen siitä lap- selle tulee, mutta kyllä hän sen kestää. Sitä paitsi jo lasillinen maitoa vie nälän tun- teen ja kun ruoka-aika koittaa, lapsi ei haluakaan enää syödä."

Lautapeliin pelaaminen on lapselle hyvää pettymyksen sietokyvyn harjoitte- lua. Kun aikuinen pelaa lapsen kanssa, hän pelaa tietenkin vähän kevyemmällä ot- teella, niin että välillä lapsi voittaa ja välillä aikuinen.

"Tilanne, jossa lapsen annetaan aina voittaa, ei ole normaali", Saara Kinnunen sanoo.

"Kun lapsi leikkii ulkona muitten las- ten kanssa, ja jää leikissä ulkopuoliseksi, päätavoite on, että lapsi itse löytää selviy- tymiskeinot kyseisestä tilanteesta. Periaat- teessa aikuisen tehtävä ei ole sitä selvittää. Mutta on tarkattava sitä, toistuvatko pet- tymykset samassa asiassa. Silloin täytyy katsoa, missä raja kulkee ja mistä tilantees- sa on kysymys. Siitä, että joku jätetään aina ulkopuolelle, voi lasten keskuudessa tulla tapa ja se syö ulkopuolelle jäävän itsetun- toa."

Älä lohduta herkuilla

Saara Kinnunen varoittaa herkuilla loh- duttamisesta.

"Entisaikaan varsinkin oli tapana hyvi- tellä lapsen mielipahaa jollakin hyvällä. Saatettiin sanoa itkevälle lapselle: 'Tulepa tänne, niin mummo antaa keksin' tai 'älä

tuosta välitä, vaari antaa mehua'. Tästä- lään lapsi oppii, että mielipaha huuhdotaan juomalla tai että suruun syödään."

"Johonkin kohtaan meissä aikuisissa sattuu lapsen itku ja meille tulee häitä lohduttaa. Tokihan lapsi lohduttamista tar- vitseekin, mutta sen tulee olla sitten läsnä- oloa ja turvan antamista eikä herkkujen tarjoilemista."

Miksi lapsen pettymystä on vaikea kestää?

Usein on niin, että kun lapselle tulee pettymyksiä, meidän aikuisten on vaikea sitä kestää.

"Lapsen pettymys koskettaa meissä ai- kuisissa olevia oman lapsuutemme petty- myksiä, joita emme ole saaneet ilmaista. Me nykyajan vanhemmat olemme pa- rempia siinä, että me sallimme lastemme ilmaista tunteitaan. Meille itsellemme- hän sanottiin, että 'suu kiinni, ei sinun mikään ole.'"

"Toiseksi me aikuiset haluamme olla lapselle mieliksi. Haluamme olla kivoja ja miellyttäviä, mutta yksi vanhempien teh- tävä on juuri olla joskus tosi tylsiä. Kun lapselle tulee pettymys, hän saattaa saada raivokohtauksen ja huutaa ja karjua. Mur- ta lapsi on myös varsin armahtava ja jous- tava, pian hän mielipahastaan selviää ja on kohta taas täysin valmis yhteistyöhön."

Pettymyksissä aikuisilta vaaditaan sitä, että he ovat lujia ja turvallisia eivätkä vähästä hätkähdä. Hyvä asenne on: "kyllä maailmaan ääntä mahtuu". Pettymyksessä lasta ei pidä jättää yksin. Hän ei ehkä halua silloin tulla syliin, mutta aikuinen voi olla saatavilla, tehdä omia juttujaan lähettävillä ja osoittaa sillä, että minua tämä ei säikäytä.

Saara Kinnunen sanoo, että joskus on harmillista seurata, että vanhemmat eivät kestä lapsen pettymystä. Hän kertoo esi- merkin perheestä, jossa oli jo pitkään val- misteltu viikonloppumatkaa. Sitten lapsi tuli päiväkodista ja sanoi, että samana viikonloppuna on kaverin synttärät.

"Tämä perhe muutti koko viikonlo- pun suunnitelmat. Vanhemmat sanoivat, että kun sille lapselle olisi tullut niin paha mieli. Joskus se paha mieli on kuitenkin hänellä vastassa", Saara Kinnunen sanoo. "Tätä kautta lapsi vain oppii asenteen, että jos ei saa mitä haluaa, elämä kaatuu sii- hen."

Lastentarha 1/2001 Artikkelit 35

2/2

Pettymykset ovat tarpeen, jotta lapsi oppii luottamaan kykyynsä selvitä vastoinkäymisistä. "Kallisarvoista pääomaa tulevaisuutta varten", sanoo vaasalainen sosiaalipsykologi ja perheneuvoja Saara Kinnunen.

Lapsi, joka kokee pettymyksen, voi myös kääntää sen voitokseen. Saara Kinnunen kertoo perheestä, jossa lapsen piti viedä kouluun kaksi jukurttipurkkia askartelua varten. Kotona ei sattunut olemaan kuin kaksi makupalapurkkia ja lapsi nosti siitä ison metelin. "Nämä ovat vääränlaiset purkit, en mä näitä voi ottaa ja mä en kyllä menen koko kouluun." Vanhemmat eivät tästä hätkähtäneet ja eivät lähteneet kioskilta ostamaan jukurtia. Lapsi meni makupalapurkkien kanssa kouluun ja kun hän tuli sieltä, hän sanoi: "Ne mun purkit oli oikeestaan vielä parempia, koska ne sopi niin hyvin käteen!"

Saara Kinnunen on kirjoittanut useita kasvatusaiheisia kirjoja, mm teokset Turvallisesti matkaan - hyvät lapsuuden eväät 1992. Kohti murrosikää 1994, Pulmista ratkaisuihin 1995, Luottamustehtävä 1996, kaikissa kustantaja Karas-Sana.

Saara Kinnunen painottaa, että pettymyksien kokemisesta seuraa lapsen elämään hyvää.

"Lapsi, joka ei saa käydä pettymyksiä läpi, joutuu lujille kohdatessaan kodin ulkopuolisia vastoinkäymisiä. Hänellä ei olekaan keinoja selviytyä niistä. Tällöin lapsella kaveripiirissä saattaa ainoa ratkaisu olla "mä en leiki niiden kanssa". Koulumaailmassa lapsi, joka ei ole tottunut kohtaamaan ja käymään pettymyksiä läpi, saattaa suojautua asennoitua välinpitämättömästi."

Lapsi oppii tunnistamaan tunteitaan

Saara Kinnunen, joka itse on viiden lapsen äiti, kertoo, että omien lastensa pettymystilanteissa hän on tahallaan palannut niihin vielä jälkeensä.

"Näin lapsi oppii tunnistamaan, että tunne, joka hänellä oli, oli pettymys. Asista on hyvä keskustella myös siksi, että lapsi saa huomata, että hän on selvinnyt pettymyksestä. Kolmanneksi häntä voi rohkaista: koska sinä selvisit tästä, sinä selviät vastakin."

Ti-Ti Nallen laulukirja

Nallemuusikoiden laulut on koottu kirjaksi!

Kokoelma sisältää sanat, melodiat ja sointumerkit yli sataan Riitta Korpelan Ti-Ti Nalle -lauluun sekä runsaasti leikki-ohjeita. Ulla Vaajakallion viehättävä kuvitus.

Musiikki- ja kirja-kaupoista kautta maan.

129,-

WARNER/CHAPPELL MUSIC
FINLAND OY

... oikeus
TURVALLISUUTEEN

Lastentarha 3/2009
s. 26-27
Artikkeli 10.

1/2

Sinikka Luhtasaari

Kuva Pirjo Mailammi

TURVALLISUUDEN TUNTEELLA EI SAA PELATA

HYVINKIN PIENELLE LAPSELLE PITÄÄ KERTOA ETUKÄTEEN PÄIVÄHOIDOSSA TAPAHTUVISTA MUUTOKSISTA. EI PIDÄ TUUDITTAUTUA AIKUISLÄHTÖISESTI OLETTAMAAN, ETTÄ KYLLÄ SE SIITÄ JA LAPSET SOPEUTUVAT. HINTA VOI OLLA STRESSIHORMONIEN YLIANNOSTUS, VAROITTAÄ LASTENPSYKIATRI Jari Sinkkonen.

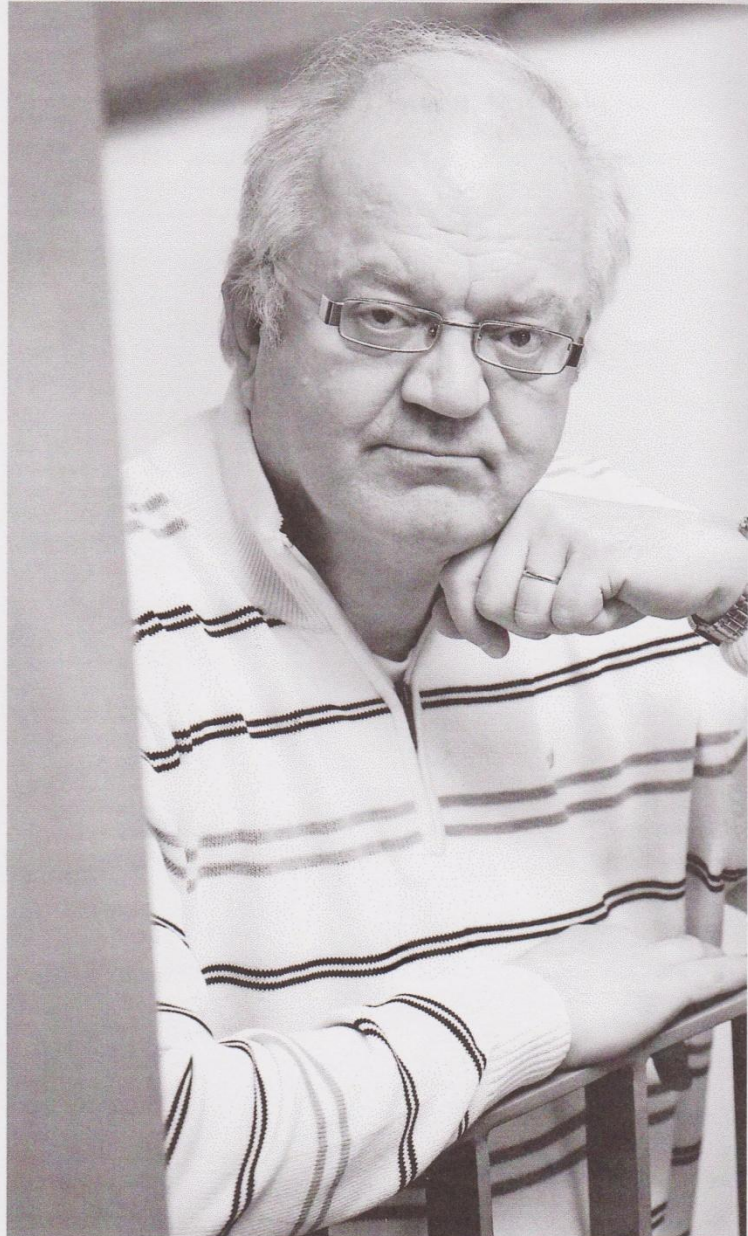
Kun Jari Sinkkonen itse oli pikku-poika, lasten stressitasoista ei tiedetty tuon taivaallista. Muutama vuosikymmen taaksepäin suomalaisen kulttuurin taakkaa oli lasten vähättelevä. Nolaamista ja häpäisyä käytettiin kasvatuskeinoina.

Entä tänä päivänä? Osaavatko tai paremminkin ehtivätkö aikuiset ottaa lasten tunteet huomioon, kun arki muuttuu? Miksi lapsi kokee turvattu-muutta silloinkin, kun aikuisen silmissä kaiken pitäisi olla ihan hyvin?

Otetaanpa esimerkki läheltä. Tuttu perhepäivähoitaja sairastuu yllättäen ja joutuu pieneen leikkausoperaatioon. Koko kolmihenkinen lapsikratras sijoitetaan muutamaksi viikoksi läheiseen päiväkotiin.

"Mielellämme me aikuiset lähdemme siitä, että kyllä lapsi sopeutuu. Meidän mielestä äkillinen siirto toisaalle on vain "matter of fact". Hyvänen aika! Siellähän ovat ammattilaiset töissä ja on ruokaa. Mitäpä hätää lapsilla?" Jari Sinkkonen maalailee ajatuksillaan.

"Aina, kun on mahdollista, kannattaa selittää etukäteen hyvinkin pienelle lapselle ja kertoa asioista.", Jari Sinkkonen sanoo.

Lastentarha 3/2009
Artikkeli 10

2/2

MITEN TURVALLISUUS MÄÄRITELLÄÄN?

Kokenut lastenpsykiatri lähestyy lasten turvattomuutta ja turvallisuuden tunnetta kiintymyssuhdeteorian kautta. Viidentoista vuoden opinnot aiheen käsittelemisessä ja omat kliinisen työn kokemukset tuovat perspektiiviä.

Lapsen turvallisuus on ihan erilaista kuin aikuisen.

"Lapselle keskeistä on, miten hän kokee vaaran ja miten suojautuu. Mitä ennakoitavampi tilanne on, mitä selkeämpi ja johdonmukaisempi, sitä turvallisemmaksi lapsi kokee olonsa."

Aikuinen puolestaan voi olla sokea arjen muutoksille, turtunut ja uupunut. Hän ei välttämättä reagoi isoihin kaan muutoksiin. Aikuisella on myös tyystin erilaiset keinot selvittää uusissa tilanteissa. Mitä pienempi lapsi, sitä riippuvaisempi hän on aikuisen kyvystä rauhoittaa häntä.

"Jo parivuotiaalle voi selittää sanoin, mitä tulee tapahtumaan ja miksi. Aina, kun on mahdollista, lapselle pitää selittää etukäteen, hänen omalla kielellään ja käsitteillään", Sinkkonen sanoo.

Nykytiedon mukaan liian pitkään kestänyt stressi vaikuttaa haitallisesti keskushermostotasolla. Jos stressi jatkuu päivästä toiseen, viikko viikon perään, eletään aivofysiologisesti vaarallisilla vesillä. Silloin jonkun pitää puuttua tilanteeseen.

MISTÄ APU, KUN HÄTÄ ON SUURIN?

Ensimmäinen teko on lohduttaminen. Entä kun jotkut, jopa ammattilaiset, voivat ajatella, ettei itkevää lasta pidä ottaa syliin? Ettei totuteta lasta liian hyvälle. Joissakin hoitopaikoissa voidaan kääntää pää toisaalle, kun lapsi kaipaa lohdutusta. Mitä tähän sanot Jari Sinkkonen?

"Ihan kauheata! Ei tule kuulokaan, ettei lasta oteta syliin. Vaikka on vieras lapsi, häntä pitää ehdottomasti lohduttaa."

Jos lapsiryhmä on kovin iso, eikä sylejä riitä, tuuliajolla ollaan. Siihen Sinkkosella ei ole kikka kutosta annettavaksi.

"Mä en osaa oikein sanoa. Kun pienten lasten ryhmässä ei ole kerta

kaikkiaan riittävästi aikuisia ihmisiä, niin ei ole. Tarvitaan tilanteen hallintaa ja siinä taas vaaditaan varsinaista lastentarhanopettajan ammattiosaamista."

"Jakaannutaan ehkä ryhmiin, keksitään jotain rauhallista tekemistä, tyynnytellään ja jutellaan. Ei kai siinä paljon voi keksiä."

Oleellista on, ettei aikuinen ole stressaantunut tai että ainakin hän hallitsee tunteensa. Isommille lapsille voi kertoa sanallisesti, mistä on kyse. Sinkkonen kehottaa kertomaan kaiken, mikä on kerrottavissa. Aikuisen rauhallinen asenne luo turvallisuuden tunnetta.

Median kautta vyöryvää tässä ja nyt-tietotulvaa ei pääse pakoon työntämällä päätä pensaaseen. Vaikka tilanne olisi miten rankka tahansa, aikuisen rauhallisuus ratkaisee lasten tunnetilan. Tällainen voisi olla esimerkiksi katastrofitilanteesta puhuminen.

MITÄ AIKUISEN ON OTETTAVA HUOMIOON?

Pienelle lapselle arjen vähäisetkin muutokset, jos ne tapahtuvat ennakoidutta ja selittelemättä, voivat olla katastrofaalisia. Joku lapsi lumpsauttaa helposti ja vastustelematta uuteen tilanteeseen, kun hänelle selitetään. Toinen taas ajautuu paniikkiin, tarrautuu äitiin tai isään, menee tyystin pois taltaan, kirkuu ja parkuu.

"Tiedän, että edelleenkin voidaan suhtautua lapsen tunnemyrskyyn ohittamalla se. Jos esimerkiksi eroahdistus äidistä tai isästä päiväkodissa kestää viikkoja, se pitää ottaa puheeksi vanhemman kanssa. Oleellista on, miten hoitaja käyttäytyy. Jättääkö hän lapsen yksin? Rangaistaanko lasta? Autetaan-ko häntä pois tunnetilasta? Mitä hänen kanssaan tehdään?" Sinkkonen sanoo.

**LAPSEN TURVATTOMUUS LIEVENEÄ,
JOS HÄN SAA TUNNEMUISTOKSI
ÄIDISTÄ TAI ISÄSTÄ VAIKKA HUIVIN.
SIINÄ ON VANHEMMAN TUOKSU,
JOKA RAUHOITTAÄ PITKIN PÄIVÄÄ
JA MUISTUTTAA EDESSÄ OLEVASTA
JÄLLENNÄKEMISESTÄ.**

Kun siis perhepäivähoidon lapset sijoitetaan viikoiksi päiväkotiryhmään, olisi hyvä käydä etukäteen tutustumassa paikkoihin ja ihmisiin.

"Lapselle siirto uuteen hoitopaikkaan merkitsee heittäytymistä täysin tuntemattomaan."

Ehkä voisi jopa miettiä väliaikaisesti lapselle tavallista lyhyempää päivää tai keksiä muita ratkaisuja, vajaa viikkoa esimerkiksi. Tärkeintä on kuunnella lasta ja selittää hänelle, milloin hoito vieraassa paikassa loppuu.

MITÄ JARI

SINKKONEN TEKISI?

"Tietenkin olisi pyrittävä minimoimaan haitat. Voisi yrittää saada muuttaman päivän ajaksi mummin tai muun läheisen hoitajaksi. Jos mitään valinnan mahdollisuuksia päivähoiton suhteen ei olisi, jäisin kyllä pois töistä lapseni takia. Jokainen tuntee oman muksunsa ja jos lapsi on erityisen arka, häntä ei pidä altistaa väkisin vaikeisiin tilanteisiin."

Aina ylimenoihiheet ovat vaikeita. Ne herättävät helposti turvattomuutta. Jos vanhemmat esimerkiksi lähtevät pikkuristeilylle, eikä lapsi ole ollut koskaan yötä muulla kuin kotona, hänelle pitää selittää, että mummi ja ukki hoitavat häntä nyt. Isä ja äiti ovat pois vain yhden yön.

"Täytyy tuntea oma muksunsa, miten meidän lapsi reagoi eri tilanteissa. Sen sijaan, että jättäisi pahaa aavistamattoman lapsen hämmennyksen valtaan ja aikuinen katoaisi selittelemättä, pitää kertoa jo kotona kaikessa rauhassa, mistä on kyse. Siitäkin huolimatta, että lapsi parkuu ja tarrautuu kiinni, aikuinen ei saa menettää malttiansa. On tärkeätä rauhoittaa lasta ja sanoa, ettei ole mitään hätää."

"Kun aikuinen ei ole hätäntynyt, hän pystyy antamaan lapselle turvallisuuden tunnetta ja olemaan tilanteessa aikuinen."

LÄHDE

Jari Sinkkonen: Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun WSOY 2008.

Lastentarha 1/2009 s. 20-21 Artikkelit 12

1/2

Tiina Komi

Kuva Tuulikki Holopainen

KESKITY LAPSEEN

VUOROVAIKUTUSTA TUTKINUT TUTKIJA Eira Suhonen YLLÄTTYI SIITÄ, MITEN USEIN KASVATTAJAT SIVUUTTAVAT LASTEN TOIVEET JA TARPEET. LAPSI JOUTUU KOKEILEMAAN ÄÄRIKEINOJA SAADAKSEEN TARVITSEMANSÄ, MIKÄ TULKITAAN USEIN ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEKSI.

Kaksi taaperoikäistä poikaa leikkii rinnakkain automatolla. Toinen ajaa punaisella, toinen sinisellä Ferrarilla. Vähitellen pojat alkavat kiinnostaa huomiota toisiinsa. He päristävät hurjaa vauhtia eri suunnista kohti samaa risteystä vilkuillen toisiaan sivusilmällä. Törmäävätkö autot toisiinsa vai löytävätkö kuskit yhteisen sävelen?

"Se riippuu kasvattajan taidoista", sanoo erityispedagogiikan tutkija Eira Suhonen Helsingin Yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitokselta.

Alle kolmevuotiaiden vuorovaikutus on pitkälti sanattomien viestien varassa. Pieni lapsi ei osaa vielä puhua eikä tulkita kaverin viestejä. Taaperoiden eleet, ilmeet ja kehon kieli aukeavat hyvin isommille lapsille, mutta samankäisten on usein vaikea ymmärtää toisiaan.

Viestit voivat mennä ohi myös aikuisilta. Kasvattaja ei välttämättä huomaa, miten innokkaasti punaisen Ferrarin kuski haluaisi ottaa kontaktia sinisen auton kuljettajaan, muttei tiedä miten.

Eira Suhonen työskenteli 1980-luvulla päiväkodissa seitsemän vuotta lastentarhanopettajana ja sen jälkeen 14 vuotta erityislastentarhanopettajana. Hän huomasi, etteivät aikuiset välttämättä huomaa lapsen toiveita ennen kuin tämä kurottaa todella voimakkaasti tavoitettaan kohti.

Tutkiessaan asiaa hän yllättyi, miten paljon lapset joutuvat ponnistelemaan saadakseen aikuisen huomion.

Suhonen tarkastelee loppumetreillä olevassa väitöstutkimuksessaan päivähoiton laatua psyykkisenä ja sosiaalisena oppimisympäristönä. Hän on tutkinut vuorovaikutuksesta käsin erityistuen tarpeessa olevien taaperoikäisten lasten sopeutumista päiväkotiin. Yksi laadun kriteereistä on turvallinen toimintaympäristö ja ennen kaikkea lapsen ja hoitajan hyvä keskinäinen suhde, mikä riippuu pitkälti aikuisen kyvystä tulkita lapsen tarpeita ja toiveita.

PULA

SENSITIIVISISTÄ

KASVATTAJISTA

Taaperot eivät osaa luonnostaan hakeutua toistensa seuraan ja leikkiä yhdessä, vaan tarvitsevat siihen aikuisen apua. Yhteistä toimintaa on vaikea synnyttää ilman yhteistä kieltä.

Leikkiessään lapsi toimii oman lähekkäisyyksensä vyöhykkeellä ja tarvitsee taitavamman lapsen tai aikuisen tukea. Kasvattajan tehtävä on aktivoida lasten leikkiä ja tuoda siihen uusia elementtejä. Pienet lapset tarvitsevat sensitiivistä aikuista tunteiden sanottamiseen, mallittamiseen sekä keskinäisten konfliktien ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen.

Seuratessaan automatolla leikkiviä poikia taitava kasvattaja huomaa tilaisuuden yhteisen leikin rakentamiseen ja ohjaa poikia siihen, jolleivät he itse löydä yhteistä säveltä. Hän osaa puutua myös ajoissa konflikteihin.

Automatolla tulee kiistaa siitä, kumpi Ferrareista saa ajaa ensin talliin. Aikuinen on vaikea ratkaista lasten riitaa rakentavasti, jos hän ei seuraa leikkiä eikä tiedä, mistä riita alkoi. Hän voi ihmetellä kärkeä ja kysellä, kumpi aloitti riidan. Kun syyllistä ei löydy, aikuinen ratkaisee tilanteen erottamalla pojat toisistaan. Punaisen Ferrarin kuski jatkaa leikkiä automatolla. Sininen auto pistetään hyllylle, ja sillä leikkinyt lapsi lähetetään rakentamaan legoilla. Kumpikaan pojista ei opi tilanteesta mitään ja molemmille jää paha mieli.

"Törmäys on mahdollisuus harjoitella vuorovaikutussuhteita ja sosiaalisia taitoja."

LASTENTARHAN-

OPETTAJAT

LAPSIASIAMIEHINÄ

"Turvallinen päivähoito tarkoittaa sitä, että lapsella on turvallinen aikuinen, joka on sekä fyysisesti että psyykkisesti läsnä. Lapset eivät ole turvassa, jos aikuinen ei ole aidosti läsnä, vaan tekee samaan aikaan muuta, täyttää esimerkiksi työvuorolistaa tai suunnittelee vanhempainiltaa."

Suhonen myöntää, että suuret ryhmäkoot ja resurssien puute ovat ongelmia. Silti hän ei suostu tinkimään turvallisuudesta. Suurin osa päiväkodin henkilökunnasta tekee työtään rakkaudesta lapsiin. Työn iloa ja omaa hyvinvointia lisää se, että keskittyy olennaiseen: "olenlapseen". Työs-

tä nauttiminen ja onnistumisen kokemukset ruokkivat työhyvinvointia.

"Onnistumisen kokemuksia saa, kun keskittyy perustehtävään eli lasten kanssa olemiseen. Aikuiselta vaaditaan rohkeutta asettaa lapset ykkössijalle. Varhaiskasvatuksen laatu on lastentarhanopettajien käsissä. Heidän tehtävänsä on toimia lapsiasiamiehinä."

Tutkimusten mukaan kasvattaja on sitä taitavampi vuorovaikutussuhteissa mitä koulutetumpi hän on. Lastentarhanopettajat ovat niin Suhosen kuin tutkija **Marjatta Kallialankin** mukaan muuta henkilöstöstä sensitiivisempiä kasvattajia.

Lastentarha "Pedagogisen koulutuksen saaneilla on muita enemmän kykyä tunnistaa lasten tarpeet ja ohjata lasta heille sopivaan toimintaan. On hyvin huolestuttavaa, jollei pienten ryhmässä ole lastentarhanopettajaa, koska lapsi on haavoittuvaisin ensimmäisinä elinvuosinaan. Minäkuva ja itsetuntemus kehittyvät ja muovautuvat varhaisvuosien vuorovaikutussuhteissa. Kiintymyssuhteet vanhempiin ja hoitajiin ovat merkityksellisiä lapsen myöhemmille kokemuksille sekä käsitykselle itsestään oppijana ja toimijana."

Sensitiivisyyttä voi treenata pysähtymällä, katsomalla ja kuuntelemalla sekä hankkimalla riittävästi tietoa

1/2009 Artikkeli 12

2/2

lapsen kehityksestä, jottei vaadi lapselta liian paljon liian varhain. Pienet lapset eivät pysty analysoimaan omaa käyttäytymistään, joten kasvattajan täytyy olla koko ajan valppaana ja havainnoida lasten toimintaa. Tämä vaatii aikuiselta täydellistä sitoutumista lapsen kanssa työskentelyyn.

Taitava kasvattaja tarkkailee leikkiviä lapsia, tulkitsee sanattomia viestejä ja ohjaa heitä yhteiseen leikkiin. Hän ehkäisee turhat konfliktit ennalta ja opastaa lapsia kädestä pitäen sosiaalisen vuorovaikutuksen pelisääntöihin.

"Lapsen leikkiä ei voi seurata sivusta muiden hommien ohella", sanoo tutkija Eira Suhonen.

Lastentarha 3/2010 s.8-9 Artikkele 15
SISUSTUS, KALUSTUS, KASVATUS

1/2

TEKSTI JA KUVAT: Eeva Mehto

Lapsen stressiherkkyys

muodostuu jo varhaislapsuudessa, mutta vaikuttaa koko ihmisiin

Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen haluaa pitää lasten puolta ja kertoa mikä tukee lapsen kehitystä. Onneksi joku viisas taho älähtää, kun Helsingin kaupunki suunnittelee päiväkotien tilasuositusten pienentämistä. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen tietää, että lapsuudessa luodaan pohja lapsen koko elämälle. Jos päiväkotien tilasuosituksia pienennetään, lapsiryhmien koot kasvavat.

Liisa Keltikangas-Järvinen

Keltikangas-Järvinen haluaa muistuttaa, että lapsen kehityksen kannalta oleellisia päiväkodin laadun mittareita ovat ryhmän koko, hoitajien vaihtuvuus sekä päiväkotipäivän pituus. Mitkään näistä laadun kriteereistä eivät ole lastentarhanopettajien päättävällä, vaan poliittisten päätösten tuloksia. – Suomessa on vallalla virheellinen ajatus, että päiväkotien laatu syntyy lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien hyvästä koulutuksesta, henkilökunnan osaamisesta sekä persoonallisista kyvyistä. Ei ymmärretä että jos lapsiryhmät ovat liian suuria, hoitopäivät liian pitkiä ja henkilökunnan vaihtuvuus tiheää, lahjakkaimmatkaan yksilöt eivät selviä siitä hoiva- ja opetustyöstä.

Suurten ryhmien haitat

Kun lapsiryhmät kasvavat, lasten aggressiot lisääntyvät toivottujen sosia-

listen taitojen ja empatiakyvyn kehityksen sijaan. Ryhmän koko on oleellinen lapsen aggression säätelyn kannalta. Epäsuotuisissa oloissa lasten stressihormoni voi nousta päivän aikana niin korkealle, ettei se suotuisimmissakaan kotioloissa tasaannu edes yön aikana. On lyhytjänteistä suunnittelua olla piittaamatta selkeistä tutkimustuloksista, joiden mukaan pitkittynyt korkea stressihormonitaso altistaa kakkostyypin diabetekselle, keskivartalolihavuudelle sekä sydän- ja verisuonisairauksille.

– Kun ryhmäkoko kasvaa liian suureksi, emme enää puhu ryhmästä vaan laumasta, ja lauma vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen aivan eri taval-

la kuin jäsentynyt ryhmä. Useat päiväkotiryhmät eivät ole enää ryhmiä, vaan laumoja, joissa pienen lapsen puheen oppiminen ja keskittymiskyky heikentyvät ja vanhempien lasten aggressiivisuus lisääntyy.

– Kun pienessä ryhmässä lapsi voi muodostaa ystävyyssuhteita ja harjoitella vuorovaikutusta, laumassa sosiaalisten episodien määrä kas-

Lastentarha 3/2010 Artikkel: 15

2/2

vaa lapsen aivoille hallitsemattomaksi, ja sosiaalisten episodien määrä on suoraan verrannollinen lasten lukumäärään. Epäsuotuisat päiväkotiolot vaikuttavat jopa lasten myöhemmän mielenterveyteen esimerkiksi stressiherkkyyden kautta, ja näkymät mielenterveyspuolella suomalaisilla lapsilla ovat huonot, Keltikangas-Järvinen muistuttaa.

– Jos kirurgille sanotaan, että hänen tulee leikata ruosteisella veitsellä kolmea potilasta yhtä aikaa, hän kieltäytyy tehtävästä. Lastentarhanopettajilla on taipumus loukkaantua, jos heidän mahdollisuuksiaan selvittää epäillään, ikään kuin työolojen kritisointi olisi kritiikkiä heitä itseään kohtaan. Yksi selitys tälle asennoitumiselle on, että meillä on tiettyjä ammattiryhmiä, joihin on syväänrakennettu velvollisuudentunto ja vääränlainen nöyryys, että on pärjättävä, olivat olosuhteet sitten mitkä tahansa. Lastentarhanopettajat kuuluvat näihin.

Ratkaisevat ikävuodet

– Ihmisen stressiherkkyyden juuret sekä fysiologinen stressiherkkyys että kyky käsitellä stressiä voidaan paikallistaa jopa varhaislapsuuden vuosiin. Se miten lasta kohdellaan ja minkälaiset hänen ensimmäisten ikävuotensa olosuhteet ovat, vaikuttavat siihen, kuinka herkkä fysiologinen stressimekanismi hänelle muodostuu. Suomessa lapsilla on jo maailman pisimmät päivähoitopäivät. Kiistatta tiedetään, että jos lapsen aivojen kehitykseen nähden päivähoitopäivät venyvät liian pitkiksi, lapsen cortisolitaso kasvaa päivän mittaan niin suureksi, ettei se ehdi edes laskea yön aikana ja lapsi on valmiiksi stressaantunut tullessaan aamulla päiväkotiin.

– Meillä on vallalla tämä yhteiskunnallinen hokema, että lapsi vietään päiväkotiin kehittymään ja saamaan virikkeitä Vuoden vanha ja vielä kaksivuotiaakin tarvitsevat pelkästään hoivaa. Virikkeet alkavat merkitä vasta sitten, kun aivot kypsyvät riittävästi. Alle kolmevuotiaat eivät vielä tarvitse sosiaalisia ryhmiä vanhempiensa lisäksi, sillä heidän minuutensa ei ole vielä niin kehittynyt, että he pystyvät käyttämään sosiaalisia suhteita. Heille

riittää muutama tunti viikossa leikkiin tovereiden kanssa. Kiintymyssuhde kehitetään ennen sosiaalisia suhteita, joten lasta ei tarvitse viedä päiväkotiin ennen kolmea ikävuotta sillä perusteella, että hän kehittyisi sosiaalisesti ihmiseksi.

– Puolitoistavuotias lapsi voi olla jo tietyn ajan erotettuna äidistä silloin, kun olosuhteet ovat hyvät ja ryhmäkoko tarpeeksi pieni. Nyrkkisääntönä on, että lapsen optimaalisen kehityksen kannalta hänen lisäksi ryhmässä saa olla lukumäärältään kaksi lasta plus hänen ikänsä. Eli kaksivuotiaan lapsen ryhmässä hänen lisäksi voi olla neljä lasta ja kolmivuotiaan ryhmässä hänen lisäksi viisi lasta.

– Jostain syystä ei vain ymmärretä, että jos ulkoiset olosuhteet ovat liian hankalat, parhaimmatkaan lastentarhanopettajat eivät pysty tasapainottamaan lasten olosuhteita. Ja kuvitellaan, että aina tarvitaan vain lisää rahaa. Tosiasia on, että nykyistä halvemmalla voitaisiin saada lasten kehitystä jopa paremmin tukeva päivähoitojärjestelmä, jossa lastentarhanopettajat voisivat olla niitä varhaiskasvattajia, johon heidät on koulutettu.

Turha vastakkainasettelu

Ensinnäkään kotiäitejä ja ansioäitejä ei tulisi asettaa vastakkain, vaan tulisi miettiä, minkälainen hoitomalli palvelee lasta hänen eri kehitysvaiheissaan. Alle kolmevuotias ei ole varhaiskasvatuksen vaan hoivan kohde, ja sitä ei rankoista kehityso pillisista tiedoista huolimatta haluta käytännössä ymmärtää. – Puolitoistavuotiaalle lapselle on jo kehittynyt muistikuva äidistä, jolloin tuonikäisen lapsen äiti voi olla pois lapsen läheisyydestä jonkin aikaa ilman että suhde häiriintyy. Jos itse olisin lastentarhanopettaja, ajaisin hy-

vin voimakkaasti sitä kolmen ikävuoden hoitorajaa kokopäiväiseen hoitoon päiväkodissa. Sitä nuoremmat kuuluvat hyvin pieniin ryhmiin ja maksimissaan kuuden tunnin hoitopäiviin.

Lapsen aivot kehittyvät vielä pitkään lapsen syntymän jälkeen, joten kaksi – kolme kuukautta ovat lapsen kannalta niin tärkeitä, niin että ne voivat vaikuttaa jopa lapsen myöhemmän mielenterveyteen, kun taas pari kuukautta tai vuosi eivät vanhemman uran kannalta merkitse paljoakaan.

– Meillä on tällä hetkellä sellainen kulttuuri vallalla, että joka ainoa puhe täytyy aloittaa lupaamalla, että ketään ei haluta syyllistää, että aikuisilla pitää olla aina hyvä mieli. Enhän minä voi väärennellä tutkimustuloksia miellyttääkseni vanhempia ja muita aikuisia.

Lapsella on oma kehityskaarensa ja lapsen aivoilla oma kehitystahtiinsa eikä niitä voi vanhempien mieliksi vääristää. Jokaisella lapsella on sama kehitys eikä se muutu sen mukaan, mikä kullekin perheelle sopii. Jokainen lapsi käy omat separaatio- ja kiintymyssuhteensa läpi samassa järjestyksessä ja samaan aikaan. Sen määrää lapsen aivojen kehitystahti eikä perheen tarpeet.

Vanhemmuus on prosessi, johon kasvatetaan lapsen kanssa. Jotkut vanhemmat eivät koskaan opi tuntemaan lapsiaan, kun ero lapsesta tapahtuu liian varhain, silloin kun vanhemmat luovuttavat lapsensa liian aikaisin koko päiväksi ammattikasvattajan haltuun. – Huonosti voivien lasten lukumäärä lisääntyy jatkuvasti ja yhteiskunnan kahtiajako voimistuu. Jos edelleen huononnetaan jo ennestään huonoa päivähoitojärjestelmäämme, lisäämme vääjäämättä yhteiskunnan kahtiajakautumista, Keltikangas-Järvinen sanoo painokkaasti. ☺

Liisa Keltikangas-Järvinen:

Temperamentti, stressi ja elämänhallinta, WSOY 2009
Temperamentti ja koulumenestys, WSOY 2006
Temperamentti-ihmisen yksilöllisyys, WSOY 2000
Hyvä itsetunto, WSOY 1994

KESTÄVÄ KEHITYS

Lastentarha 4/2010 s.22-23
Artikkeli 21

1/2

TEKSTI: Terhi Friman, KUVA: futureimagebank

Hyvä varhaiskasvatus ehkäisee syrjäytymistä

Syrjäytymisen ehkäiseminen onnistuu erityisen tehokkaasti varhaiskasvatuksen ohjelmien avulla. Julkisista päiväkodeista onkin syytä pitää huoli, sanoo dosentti Jouko Kajanoja.

Valtiotieteiden tohtori, dosentti **Jouko Kajanoja** on tutkinut päivähoidon taloutta ja syrjäytymistä sekä sen vaikutuksia. Hän on harmissaan siitä, että syrjäytymisen ja sen vaikutukset eivät kiinnosta Suomessa vaikka syytä olisi. Syrjäytymisen tutkimiseen ei ohjata riittävästi tutkimusresursseja.

Kajanoja väitteli 1990-luvulla päivähoidon taloudesta. Tutkimus toi silloiseen yhteiskuntaan yllättävän tiedon: pohjoismainen julkinen päivähoito on kannattavaa ja mahdollistaa verojen alentamisen. Sosiaalipolitiikan väitöksen tutkimustulosta pidettiin hyvin erikoisena ja Kajanojan laskelmia tarkistettiin moneen kertaan.

Päivähoidon ohjelmat eivät maksa paljon

Tutkimukset kertovat, että varhaiskasvatus on hyvä väylä puuttua syrjäytymiseen jo silloin, kun ongelmat ei-

vät ole suuren suuria. Emotionaaliset ja käytöksen häiriöt muotoutuvat varhain ja niihin on helpompi tarttua kuin myöhemmin, sillä varhaiset vuodet ovat niin tavattoman tärkeitä.

Lapsuuden ongelmat ennakoivat epäonnistumista elämässä eli huonoa koulumenestystä, työttömyyttä, teini-vanhemmuutta sekä pienituloisuutta. Sen sijaan vanhempien sosioekonomisen asema ei vaikuta juuri ollenkaan lapsen menestymiseen elämässä, mikä on käynyt ilmi professori **Lea Pulkkinen** laajassa tutkimuksessa.

Tutkimukset kertovat myös, että tehokkaita ohjelmat, joilla ongelmiin puututaan päiväkodeissa, maksavat lapsiryhmässä noin 700-1000 euroa lasta kohden. Yksilöllinen terapia lapselle ja hänen vanhemmilleen maksaa puolestaan 4 000 euroa.

Yksi syrjäytyvä nuori maksaa yhteiskunnalle Kajanojan varovaisen arvion mukaan 40 vuodessa eli ajatellun työuran ajalta noin 700 000 euroa. Julkinen talous menettää jokaisessa syrjäytyvässä ihmisessä noin 400 000 euroa menetettyinä verotuloina ja ylimääräisinä sosiaaliavustuksina. – Jos vaihtoehtoina ovat matalapalkkainen työssäkäyvä tai yhteiskunnan ulkopuolelle jäävä syrjäytynyt, kannattaisi ilman muuta ehkäistä syrjäytymistä. Jos syrjäytynyt ihminen kärsii mielen-terveysongelmista tai kriminalisoituu, yhteiskunnan kulut sen kun kasvavat, Kajanoja muistuttaa.

Lastentarha 4/2010
Artikkeli 21

KESTÄVÄ KEHITYS

2/2

Kuopion yliopistossa tehty laskelma kertoo, että yhden mielenterveysongelmaisen ja häiriintyneen lapsen hoito- ja lääkekulut maksavat noin 10 miljoonaa euroa kymmenessä vuodessa.

Lapsiperheiden tuloerot saatava kuriin!

Jouko Kajanoja on huolissaan lapsiperheiden tuloerojen kärjistyisestä. Hän muistuttaa, että Maailmanpankki on todennut, että inhimillinen ja sosiaalinen pääoma selittävät osan talouskasvusta. Monet tutkimukset kertovat, että on tuottoisaa edistää hyvinvointia ja mielenterveyttä. Interventoiden ei tarvitse olla erityisen tehokkaita.

Kajanoja ottaa esimerkiksi Tanskan. Siellä kunnat selvittivät, millaiset asiat painavat vaakakupissa, kun suuret yritykset pohtivat uutta sijaintia toiminnalleen. Tärkeimmäksi asiaksi nousi hyvä julkinen päivähoito. Tanskassa veroaste on viitisen prosenttia korkeampi kuin meillä.

– Ongelma on, että tällaiset asiat eivät paina päätöksenteossa. Kansa haluaa tutkimusten mukaan säilyttää palvelut vaikka veroja korottamalla mutta kansan tarjous ei kelpaa poliitikoille. Puolueet eivät korosta ohjelmissaan hyvinvointivaltioon merkitystä eivätkä ne ole huolissaan eriarvoisuuden kasvusta – olen lukenut kaikkien puolueiden ohjelmat huolellisesti läpi. On erikoista, että kansan tarjous ei kelpaa poliitikoille!

Kajanoja on huolissaan siitä, että yksityinen päivähoito lisääntyy. Pienituloisten ja hyvinvoivien päivähoidot eriytyvät, jolloin kunnallisen päivähoidon taso ei ehkä enää kiinnosta.

Millaiseen yhteiskuntaan olemme matkalla?

Millaiset ovat visiot? Kajanoja heittää synkän kuvan. Jos nykyinen jatkuu, haitari leviää. Yhteiskunta eriarvoistuu. Paluu köyhyyspolitiikkaan on edessä. Sellaisessa yhteiskunnassa

huono-osaisuus periytyy entistä enemmän.

Vai onko mahdollista luoda yhteiskunta, jossa sosiaalipolitiikka nähdään tuottavaksi tekijäksi? Sosiaaliset investoinnit ajatellaan lapsikeskeisesti ja hyvinvointia pidetään tärkeänä?

– OECD (taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö) ilmaisi vastikään olevansa huolissaan tuloerojen kasvun lisääntymisestä Suomessa. Mieliä meni ohi hyvin vähällä uutisoinnilla, Kajanoja harmittelee.

Hän toteaa, että on olemassa myös skenaario, jossa Suomea kehitetään hyvinvointivaltiona. Julkiset päiväkodit pitävät asemansa ja niitä kehitetään. Kansalaisten tuloerot supistuvat. Sosiaalisia ja koulutuksellisia palveluja parannetaan. Ihmisten sosiaaliset oikeudet lisääntyvät.

– Nykyinen tilanne on ristiriitainen, Kajanoja harmittelee. ☹

Tavataan Varhaiskasvatusmessuilla

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaisille suunnatut Varhaiskasvatusmessut järjestetään perjantaina 8.10. Wanhassa Satamassa Helsingin Katajanokalla.

Varhaiskasvatus 2010
KOULUTUS JA MESSUTAPAHTUMA
www.varhaiskasvatusmessut.net

Tervetuloa Printelin messuosastolle E3 tutustumaan ääntä vaimentaviin tuotteisiimme.

Printelin perinteinen joulukampanjaesite on ilmestynyt. Sisältää 47 jouluaskarteluideaa!

Tutustu myös lelutarjouksiin verkkokaupassamme!

www.printel.fi

Printel
lehtori
P.O. BOX 11000, FIN-00011 HELSINKI, FINLAND
Puh. (09) 42 841 Fax (09) 42 827
www.printel.fi

ediva
KOULUTTAA • TUTKII • KEHITTÄÄ • KONSULTOI

Varhaiskasvatuksen vahva asiantuntija

Ajankohtaisina teemoina palveluissamme mm.

- lapsivaikutusten arviointi
- pedagogisen johtamisen prosessikoulutukset
- muutosjohtaminen
- tiimivalmennus
- vasupohjainen toiminnan suunnittelu ja arviointi
- varhaiskasvatusympäristö
- lastensuojelulain soveltaminen varhaiskasvatuksessa

Tulevia seminaareja!

Vasuarvioinnin seminaarit: Tornio 12.10 ja Helsinki 9.11.
Reggio Emilia -seminaari 14.-16.10, Oulu
Perhepäivähoidon kehittämisseminaari 10.-11.5.2011, Hki
Seminaariohjelma ja ilmoittautumiset: www.ediva.fi

Kysy lisää, räätälöimme palvelut tarpeidenne mukaan!
Kehitysohjaaja Kirsi Alila, p. 050 403 2827
Kehitysohjaaja Sanna Parrila, p. 040 504 3678
etunimi.sukunimi@ediva.fi

www.ediva.fi

Lastentarha 5/2001 s.20 artikkeli 27

Kuv: ANNIKA ÄSVO

Suomen Kirjallisuusterapiayhdistyksen puheenjohtajan Riitta Papunen mukaan kirjallisuusterapialla on saatu hyviä tuloksia monenlaisen hoidon, kuntoutuksen ja ennaltaehkäisyn apuna.

Tunteet sanoiksi

Lausutun ja laulettu sanan parantava voima on tunnettu kautta ihmiskunnan historian. Tämän päivän Suomessa kirjallisuudella hoidetaan sekä lapsia että aikuisia. Tulokset ovat rohkaisevia.

"Kirjallisuuden avulla saadaan tunteet sanoiksi ilman, että osallistujan tarvitsee kertoa itsestään mitään", tiivistää **Riitta Papunen**, Suomen Kirjallisuusterapiayhdistyksen puheenjohtaja.

20-vuotiaaseen yhdistykseen kuuluu satakunta jäsentä: mielenterveysalan ammattilaisia, kirjastoväkeä, kriisityötä tekeviä ja opetusalan ihmisiä. Papunen on itse koulutukseltaan kirjastonhoitaja.

Kirjallisuusterapiaa käytetään Suomessa hoidon, kuntoutuksen ja ennaltaehkäisyn apuna sairaaloissa, vankiloissa ja avohoidossa, lähinnä ryhmämuotoisena. Työskentelytapaa sovelletaan myös erilaisissa kerho- ja harrastustoiminnoissa lasten, nuorten ja vanhusten parissa.

Kirjallisuusterapialla on saatu hyviä tuloksia myös alkoholismista ja huumeriippuvuudesta kärsivien henkilöiden sekä pahoinpideltyjen lasten hoidossa. Sairaaloiden lastenosastoilla satuterapiaa on käytetty esimerkiksi psykiatrisille potilaille ja syöpää sairastaville lapsille.

Suomessa on kokeiltu myös yhdysvaltalaisen **Richard Gardnerin** kerrontaterapiaa. Siinä lapsi kertoo tarinan ja aikuinen kertoo vastavuoroisesti saman tarinan eheämmässä, terapeutissa muodossa, johon liittyy ratkaisu lapsen ongelmaan.

Terapiassa voidaan käyttää jo julkaistua tai omaa tekstiä, joko kirjoitettua tai puhuttua.

Päiväkodeissa käytetyssä saduttamisesakin on piiloterapeuttisia aineksia.

"Kirjallisuusterapiaa voisi soveltaa työnohjauksellisessa merkityksessä myös työyhteisöissä", Papunen ehdottaa. "Kenenkään ei ryhmässä tarvitse paljastaa itseään mitään, mutta tärkeitä asioita voidaan käydä läpi keskustelemalla kirjan sisällöstä, kirjan henkilöiden kautta."

Koulutusta kaivataan

Kirjallisuusterapiakoulutusta on järjestetty Suomessa toistaiseksi vain satunnaisena täydennyskoulutuksena. Tampereen yliopistossa on juuri päättymässä 20 opintoviikon pituinen koulutus, jonne olisi ollut tulossa moninkertainen määrä osanottajia, kalliista maksusta huolimatta. Turussa alkoi juuri täydennyskoulutus kirjallisuuden ja kuvan käytöstä terapiassa.

"Kirjallisuusterapiaryhmien vetäminen on erittäin palkitsevaa, sillä tulokset ovat niin hyviä", Riitta Papunen perustelee koulutusintoa.

Kirjallisuusterapeutin ammattinimikettä ei Suomessa ole käytössä. Yhdysvalloissa biblioterapeutti ja runoterapeutti ovat käytössä rekisteröityinä ammattinimikkeinä ja siellä on myös alan tutkimusta ja koulutusta harjoitettu 30-luvulta lähtien.

Lisätietoja:

Suomen kirjallisuusterapiayhdistys ry
Puheenjohtaja Riitta Papunen
Sihteeri Silja Mäki p. 09 -3404471
silja.maki@helsinki.fi

Huolema kiinnostaa

"Meiltä kysytään koko ajan lastenkirjoja erilaisia tarpeita ja ongelmatilanteita varten", Lasten Kirjakaupan kirjaosastosta vastaava **Kaija Salovaara** kertoo. "Siksi meillä on erityinen hylly ihan niitä varten".

Hyllyn nimi on "erityistilanteet" ja sieltä löytyy kirjoja lähes kaikkiin mahdollisiin tarpeisiin.

"Tänä syksynä on kysytty erityisen paljon huolemaa käsittelevää kirjallisuutta. Päiväkotien ja koulujen henkilökunta ilmeisesti kaipaa tuekseen kirjoja, joiden avulla vaikeaa aihetta on helpompi lähestyä", Salovaara pohtii.

Joistakin aiheista on useita hyviä vaihtoehtoja, toisista niukemmin. Joskus saatetaan käydä niin, että kun markkinoille lopulta saadaan useampikin kirja toivotusta aiheesta, akuutein tarve olisi jo ihan muusata.

Tällä hetkellä on pahin puute uusperhettä käsittelevistä kirjoista. Avioerosta ja adoptiosta kertovista kirjoistakin ovat tällä hetkellä painokset lopussa.

Tässä muutamia esimerkkejä erityisiin tilanteisiin sopivista kirjoista:

Vanhempien riitely:

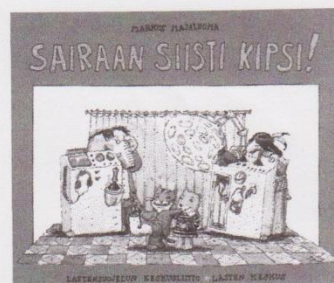
Kathryn White – Cliff Wright
Hyvä päivä, paha päivä
Lasten Keskus

Perheväkivalta:

Saara Laiho
Urhea pikku-Nalle
Lasten Keskus

Epäsopu:

Marcus Pfister
Sateenkaarikalat tekee sovinnon
Lasten Keskus

KIINTYMYSSUHDETEORIA

Jotta voimme täysin ymmärtää lasten tunne-elämän kehitystä, tulee meidän tuntea kiintymyssuhdeteoria, jonka voidaan katsoa osaltaan olevan lasten tunne-elämän ja sen kehittymisen taustalla. Kiintymyssuhdeteorian tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää varhaisten ihmissuhteiden vaikutus myöhempään kehitykseen.

Teorian avulla voidaan tarkastella:

- missä olosuhteissa ihmiset hakevat toistensa läheisyyttä ja turvaa
- millä tavoin ihmiset hakevat toistensa läheisyyttä ja turvaa
- miten ihmiset reagoivat vaaratilanteisiin
- millaisia oletuksia heillä on itsestään, vuorovaikutussuhteistaan ja toisista ihmisistä

(Sinkkonen, J.& Kalland, M. 2001, 7-8.)

Kiintymyssuhdeteoria voidaan nähdä myös eräänlaisena selitysjärjestelmänä jossa teorialla pyritään selvittämään:

- miksi ihmiset pyrkivät muodostamaan toiseen ihmiseen siteitä, jotka ovat vahvoja, valikoivia ja kestäviä
- miten ja miksi ahdistusta aiheuttaa nimenomaan keskeisten ihmissuhteiden katkeaminen tai jo uhka siitä

(Hautamäki, A. 2001, 18.)

KIINTYMYSSUHDE

Kiintymyssuhde on vastavuoroinen suhde, jonka lapsi kohdistaa hänelle tärkeisiin henkilöihin. Hän muodostaa mielessään ikään kuin kuvan siitä, mitä hän merkitsee toisille ihmisille ja miten toiset ihmiset yleensä toimivat hänen kanssaan. Kiintymyssuhdetta voidaan kuvata mekanismina jonka ideana on se, että lapsi varmistaa itselleen että hän saa aikuiselta huolenpitoa. Tähän liittyy myös sellaisten sosiaalisten kontaktien saanti, jotka kehittävät lapsen tunneprosessia ja sosiaalisia valmiuksiaan niin, että hän kykenee toimimaan ihmisten kanssa yhteydessä. Kiintymyssuhde onkin lapsen sisäinen säätelyjärjestelmä, joka perustuu tunteisiin. Sen avulla lapsi ylläpitää kokemusta toisen ihmisen, yleensä vanhemman, riittävästä läheisyydestä uhkien varalle. Voidaan nähdä että kiintymyssuhteen tavoitteena on varmistaa turvallisuutta. Turvalliseksi olonsa kokeva lapsi voi tarkkailla ja tutkia ympäristöään, eikä hänen energiansa kulu mahdollisten uhkien tarkkailuun.

(Nummenmaa, L. 2010, 179-180.)

Kiintymyssuhteen kehittyminen

Kiintymyssuhteen syntyyn tarvitaan vastavuoroisuutta: sekä lapsen että hoitajan on oltava suhteen luomisessa aktiivinen ja osoittaa kiintymyskäyttäytymisen muotoja, esimerkiksi myönteisiä tunneilmaisuja. Kiintymyssuhteen muodostumisen perusta on siinä, että lapsen käyttäytyminen saa aikaan tiettyjä hoitotoimenpiteitä joita hoitaja suorittaa, ja nämä toimenpiteet saavat puolestaan lapsessa aikaan tiettyjä toimintoja. (Nummenmaa, L. 2010, 181.)

Koska pieni lapsi osaa kokea vain yksinkertaisia tunteita eikä pysty niitä vielä säätelemään, toimii aikuinen hänen tunteidensa ulkoisena säätelijänä. Kun lapsi osoittaa esimerkiksi mielihyvää (kielteinen tunnetila), on aikuisen tehtävänä selvittää, mistä kyseinen tunne johtuu. Vauvan itku herättääkin aikuisen usein tarjoamaan syliä, ruokaa tai vaipan vaihtoa. Näin aikuinen pyrkii säätelemään vauvan tunnetilaa muuttamalla sitä myönteisemmäksi. Kun vauva kokee myönteisiä tunteita, ilmaisee hän ne aikuiselle esimerkiksi hymyilemällä, äännelemällä tai katsekontaktilla. Vauvan mielihyvän ilmaisut puolestaan saavat aikaan hänen hoitajassaan mielihyvää, mikä taas vahvistaa vauvan mielihyvän kokemuksia. (Nummenmaa, L. 2010, 181.)

KIINTYMYSSUHTEN MUODOSTUMINEN

Pienen lapsen on tärkeää saada sekä oikeaa tietoa että oikeaa tunnetta elämästään. Oikealla tiedolla tarkoitetaan sitä, että lapsen fysiologisiin tarpeisiin vastataan riittävän hyvin (vaipat vaihdetaan, hän saa ruokaa kun on nälkäinen, vuorokaudessa on ennalta-arvattava rytmi).

Jo pienellä lapsella on kyky tajuta, millaisiä ovat oikeat reaktiot hänen tunteisiinsa. Mikäli äiti tulee itkevän lapsensa luokse aina vihasen näköisenä, on reaktio vauvan kannalta väärä. Mikäli näin tapahtuu säännöllisesti, johtaa se lopulta vauvan tunneilmaisun vähenemiseen. Kymmeniä ja satoja kertoja koetusta asiasta jää vauvalle muistijälkiä. Näin ollen perusturvallisuuden kokemus syntyy pienelle lapselle niistä muistijäljistä, joiden mukaan hänen tarpeisiinsa on reagoitu asianmukaisesti. Arvaamattomassa ympäristössä elänyt lapsi ei puolestaan ole saanut tällaisia muistoja. Näin lapsi saa kokea tunnetta, joko oikeaa tai väärää. (Sinkkonen, J. 1999, 23-24.)

-Jos lapsi saa sekä oikeaa tietoa että oikeaa tunnetta, on hänen kiintymyssuhteensa **turvallinen**.

-Jos lapsi saa oikeaa tietoa mutta väärää tunnetta, on hänen kiintymyssuhteensa **välttelevä**.

-Jos lapsi saa väärää tietoa mutta oikeaa tunnetta, on hänen kiintymyssuhteensa **ambivalentti**.

-Jos lapsi saa väärää tietoa sekä väärää tunnetta, kiinnittyy hän aikuiseen **puutteellisesti organisoituneella tavalla**. Tällöin hänellä on taustallaan usein paljon hylkäämisiä, jopa pahoinpitelyjä. (Sinkkonen, J. 1999, 23-24.)

Vauvan sosiaalisuus on pienenä erottelematonta, mutta kun kiintymyssuhde kehittyy, muuttuu myös hänen suhtautumisensa ympäristöön. Tällöin hänestä tulee valikoiva hoitajiensa suhteen. Tämä ”vierastamisvaihe” on lapsen ollessa 3kk-6kk ikäinen. Tällöin hän muodostaa primaarihoitajaansa (usein äitiin) voimakkaimman kiintymyssuhteen ja kiintymyssuhteen luoman turvallisuuden tunteen myötä hän alkaa suuntautua ympäristöönsä (6kk:sta eteenpäin). (Nummenmaa, L. 2010 181-182.)

Lapsi haluaa toisaalta olla suuntautuneena kiintymyssuhteen toiseen osapuoleen ja toisaalta hän haluaa tutkia ympäristöään. Kun kiintymyssuhdejärjestelmä on säästöliekillä, tutkii lapsi ympäristöään. Jos hän hätääntyy, kohdistaa hän huomionsa kiintymyksen kohteeseensa. Lapsen turvautuessa hoitajaansa (esim. äitiin), voi kiintymyssuhdejärjestelmä palata taas pikku hiljaa säästöliekille ja lapsi uskaltautuu keskittämään huomionsa ympäristöön. Näin hän ”pallottelee” huomiotaan hoitajan ja ympäristön välillä. Huomioitavaa on, että lapsi voi tutkia ympäristöään vapaasti vain jos lapsella on mahdollisuus turvata äitiinsä tarvittaessa. Kun lapsi saa läheisyyden ja turvallisuuden kokemuksia, hän voi keskittyä kehittämään sellaisia taitojaan jotka vievät häntä hoitajasta pois päin ja eriyttävät häntä ns. vykkisestä. Mitä nuoremasta lapsesta on

Pienempi lapsi tarvitsee fyysisen kontaktin, kun taas vanhemmalle lapselle riittää kosketus, katsekontakti tai hoitajan ääni kiintymyskäyttäytymisen sammuttamiseen. Kolmannen ikävuoden jälkeen kiintymyskäyttäytymisen aktivoituminen harvenee ja sen voimakkuus lievenee suurimmalla osalla lapsista. Tämä kertoo lapsen kypsymisestä. (Nurminen, N. 2000, 7.)

Jos hoitaja ei vastaa lapsen yrityksiin hakea turvaa, voi lapsi reagoida arvioimalla mahdollisuutensa saada turvaa. Mikäli hän on toiveikas turvan saannin suhteen, alkaa hän liitoittelemaan kiintymystä ilmaisevia signaaleja. Jos taas lapsi kokee ettei toivoa turvan ja tuen saamisesta ole, suuntaa hän huomionsa pois kiintymyksen kohteesta tai välttää läheisyyden hakemista. (Hautamäki, A. 2001, 21.)

Kiintymyskäyttäytymisen muotoja lapsella ovat itkeminen, yritykset seurata aikuista, aikuiseen takertuminen, aikuista nimeltä kutsuminen sekä protestointi eroon joutumista vastaan (Sinkkonen, J. 1999, 22). Lapsi yrittää pitää yhteyttä hoitajaansa myös imemisen avulla, katsekontaktilla, ääntelyllä, jokeltelulla, jäljittelyllä ja syliin pyrkimisellä (Hautamäki, A. 2001, 22).

Olennaista kiintymyssuhdeteoriassa kasvattajan kannalta on lapsen tarpeiden tunnistaminen ja kunnioittaminen: lapsi tarvitsee pysyviä ihmissuhteita ja niiden katkeaminen on yksi riskitekijä hänen kehitykselleen.

Miten voimme arvioida kiintymyssuhdetta ja sen laatua ja tukea lasta?

Välttelevästi kiinnittyneet lapset välttävät kielteisten ja vihamielisten tunteiden ilmaisemista, jolloin he pyrkivät olemaan mahdollisimman helppoja ja sopeutuvia lapsia. He joutuvat tekemään töitä selvittäessään, miten voivat miellyttää aikuisia. Ambivalentisti kiinnittyneet lapset puolestaan tuovat herkästi esille voimakkaita kielteisiä tunteitaan ja heillä on toimintamalli, jonka mukaan raivokohtaus on varmin keino saada aikuisen huomio. (Sinkkonen, J. 1999, 24.)

Pelkästään kiintymyssuhde ei kuitenkaan suoranaisesti kerro huonosta hoidosta tai psyykkisestä häiriintymisestä. Sen merkitys korostuu verrattaessa kiintymyssuhteita toisiinsa: esimerkiksi organisoitumaton kehitys antaa kehitykselle huonommat eväät kuin turvallinen kiintymyssuhde. (Sinkkonen, J. 1999, 24-25.) Kasvattajan onkin hyvä tutkailla lapsen kiinnittymistä, jotta hoidon keinoin ja korvaavilla kiintymyssuhteilla voidaan tarjota lapselle tukea kehitykseensä. On hyvä muistaa että kaltoinkin kohdeltu lapsi voi kiinnittyä turvallisesti, mutta usein aikuisen on tehtävä sen eteen töitä.

Miksi kasvattajan sitten tulee tuntea kiintymyssuhdeteoria?

Koska se, miten lapsi on kiinnittynyt, vaikuttaa hänen kehitystehtäviinsä ja haasteisiinsa elämässä.

Lapsi, joka on kiinnittynyt turvallisesti, uskoo maailmasta hyvää ja luottaa ihmisiin. Hänen kuitenkin tulee kohdata se tosiasia että maailmassa on myös pahaa ja ettei kaikki ihmiset ole luotettavia. Lapsi, joka on kiinnittynyt turvattomasti (usein kasvanut äärimmäisen turvattomissa oloissa), uskoo että hän itse ja maailma ovat pahoja eikä ihmisiin voi luottaa. Hänen haasteenaan on siis oppia, että maailmassa on hyvääkin ja että joihinkin ihmisiin voi luottaa ja turvautua. (Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2001, 9.)

Päivähoidon henkilöstö on eräänlaisen sosiaalisen vanhemmuuden roolissa, jolloin heidän tehtävänä on korvata puuttuvia kiintymyssuhteita vastaamalla lapsen tarpeisiin äidillisen hoivan keinoin kun lapsen biologiset vanhemmat eivät ole paikalla (korvaava kiintymyssuhde). Tämä tehtävä on tärkeä, koska sillä varmistetaan turvallisen kiintymysjärjestelmän kehittyminen. (Nurminen, N. 2000, 12.)

Lapsi, kiintymyssuhde ja päivähoito

-Päivähoito tarjoaa lapselle ympäristön, jossa hän rakentaa käsityksiään ihmissuhteista

-Tärkeää jokin kiinnekohta (aikuinen), johon lapsi voi turvallisesti kiinnittyä

*jos lapsella päivähoidossa turvaton olo, hänen energiansa menee läheisyyden ja turvallisuuden tunteen ylläpitoon

-Kun lapsi kokee hyvän kiintymyssuhteen päivähoidon henkilöstöön ennustaa se hyvää kielellistä ja sosiaalista kehittymistä

*hyvän suhteen muodostumista tukevat päivähoitoon tutustuminen, onnistunut päivähoidon aloitus, lapsen vasu:n tekeminen yhdessä vanhempien kanssa sekä kasvatuskumppanuuteen sitoutuminen ja sensitiivinen vuorovaikutus

-Tärkeä tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta

(Lähde: Sinkkonen 1999, Sinkkonen & Kalland 2001, Nurminen 2000.)

Lastentarha 1/2002 s.56-57
TIINU WUOLIO Artikkelit 30

1/2

Tapa kiintyä toisiin ihmisiin

Kaisa Männikön vastikään hyväksytty psykologian väitöstudium aikuisten kiintymystyyliä henkilökeskeisessä tarkastelussa pohjautuu lähes 300:n 36-vuotiaan haastatteluihin. Haastatellut saivat mietittävään neljä teoriasta johdettua erilaista kiintymystyyliä, joiden vastavuorua omiin kokemuksiinsa heidän tuli arvioida asteikolla 1-4. Noin 70 prosenttia vastaajista löysi yhden tyylin, ja loput pohtivat omakseen kahta tai kolmea eri tyyliä, jotkut kaikkia neljääkin.

Aikuisia koskeneen tutkimuksen mukaan sekä miehet että naiset kiintyvät usein turvallisesti toisiin. Naiset sen sijaan kiintyvät miehiin usein takertuvasti ja miehet miehiin turvallisesti tai itsenäisesti. Tapa kiintyä juontaa kuitenkin lapsuudesta ja lapsen suhteesta omiin vanhempiin.

Joka neljäs kiintynyt pelokkaasti

Kaisa Männikkö uskoo, että lastentarhanopettajat ovat näköalapaikalla näihin suhteisiin toimiessaan sekä lasten että heidän vanhempiansa kanssa.

”Kun lapsia tuodaan tarhaan ja haetaan sieltä, siinä varmasti voi tehdä tärkeitä havaintoja. Lastentarhanopettajalle itselleen on tärkeää tiedostaa myös oma kiintymisen tapansa”, Männikkö toteaa.

Männikön termin aikuisen tapa kiintyä toiseen ihmiseen voi olla turvallinen tai turvaton. Turvallisesti kiintynyt aikuinen tuntee itsensä hyväksytyksi ja arvokkaaksi, ja hän pystyy solmimaan tyydyttäviä ihmissuhteita. Männikön tutkimuksessa turvallisesti kiintyneitä oli 40 prosenttia haastatelluista.

Turvattoman kiintymyksen eri puolia

taas kuvataan laatusanoilla itsenäistynyt, takertuva tai pelokas. Itsenäistyneesti kiintynyt pelkää läheisyyttä, kun taas takertuvasti kiintyneelle se on elintärkeää. Pelokkaasti kiintynyt kokee puolestaan syvää turvattomuutta ja yksinäisyyttä. Pelokkaasti kiintyneitä oli tutkimuksen aikuisista joka neljäs.

Lapsilla vastaavat kiintymistyyli ovat turvallinen, välttävä, vastustava ja jäsenymätön. Männikön mukaan pelokkaat eli jäsenymättömästi kiintyvät lapset oireilevat todennäköisesti eniten myös päiväkodissa. Turvallinen kiintymisen tapaa näkyy lapsissa avoimuutena ja luottavaisuutena niin itseän kuin muihin.

Tutkija kuitenkin painottaa, ettei ole yhtä oikeaa ja ainoa hyväksyttävää kiin-

tymisen tapaa, ja useimmissa ihmisissä on vähän jokaista teorian neljästä perustyylistä.

Kiintymistyyli vaikuttaa kykyyn lukea lasta

Vaikka lapsen ensisijainen kiintymyksen kohde on yleensä äiti, myös päiväkodin aikuisesta voi löytyä turvallisen kiintymisen kohde ja malli, jolla on paljon merkitystä lapsen lähtiessä päivähoitosta koulutiellemme kohti nuoruuden ja aikuisuuden ihmissuhteita. Kodin ulkopuoliset turvalliset aikuiset ovat erityisen tärkeitä lapsille, joiden tarpeille ei kotona syystä tai toisesta ole riittävästi aikaa tai ymmärrystä.

”Lapsen kiintymyksen turvallisuus tai turvattomuus muodostuu lapsen saaman hoidon laadusta. Useiden tutkimusten mukaan on ratkaisevaa, tunnistaako aikuisen lapsen tarpeita ja osaako hän vastata niihin lapsen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla ja oikeaan aikaan”, Männikkö toteaa.

Jokaisen lapsen tulisi saada mahdollisuus kiintyä turvallisesti edes yhteen aikuiseseen, jolla on hänelle tarpeeksi aikaa ja joka ymmärtää hänen tarpeita ja vastaa niihin. Tutkija on huolissaan siitä, että tässä ajassa arvostetaan niin paljon itsenäisiä ja omillaan pärjääviä lapsia.

”Jos lapsi ei saa olla lapsen roolissa, aikuisen ja lapsen suhde voi vinksautua kahteenkin suuntaan”, hän huomauttaa.

Jos vanhempi ei osaa tai uskalla olla vanhempi, hän helposti asettaa lapsen valintatilanteisiin, joihin tämä ei vielä ole valmis.

”Aikuinen ei käytännön tasolla aina hoksaa, että lapsen kuunteleminen ja neuvottelemineen hänen kanssaan ovat eri asioita kuin neuvottelu toisen aikuisen kanssa. Esimerkiksi aikuisen pitää tietää, miten

Lastentarha 1/2002
Artikkeli 30

2/2

iin juontaa lapsuudesta

kylmä ulkona on ja miten sinne pitää pukeutua”, Männikkö mainitsee.

Toisaalta jos vanhempi on liian ehdoton ja jyrkkä, tasapaino voi keikahtaa toiseen suuntaan. Herkkä ja kiltti lapsi ei kaipa kommenttelua vaan rauhallista yhdessäoloa, kannustusta ja rohkaisua, ja villi ja reipas lapsi jämäkämpää ohjausta. Kaisa Männikkö uskoo, että suurin osa vanhemmista oppii vaistomaisesti lukemaan omaa lastaan.

”Aikuisen oma kiintymystyyli voi kuitenkin vaikeuttaa tätä lukemista. Jos aikuista itseään on lyöty laimin, hän on tavallaan tottunut pitämään laiminlyömistä normaalina ja tarkastelee maailmaa niiden silmälasien läpi”, Männikkö toteaa.

Turvallisesti kiintynyt aikuinen pystyy havaitsemaan realistisesti lapsen tarpeita ja asettumaan hänen asemaansa.

”Hän tietää, mitä on olla pieni lapsi ja mitä on tulla lapsena hyväksytyksi. Toisin sanoen hän hyväksyy oman sisäisen lapsensa ja hänellä on siihen tunnetasolla kosketus.”

Itseriittoisesti kiintynyt ei näe lapsen tarpeita

Turvattomasti kiintyneillä aikuisilla kosketus omiin tunteisiin voi olla vaillinaisen. Itseriittoinen aikuinen on todennäköisesti joutunut pienenä lapsena odottamaan liian kauan tarvitsemaansa hoitoa ja huomiota.

”Hän on oppinut pärjäämään itseksensä ja oppinut, että hänen tunteensa ja tarpeensa eivät ole tärkeitä, ja hänen on vaikea pyytää apua toisilta. Hän voi silti pitää tärkeänä toisten tarpeiden tyydyttämistä. Koska tunneskaala on tällä tavalla rajoittunut, hän ei välttämättä edes havaitse, miltä lapsesta tuntuu. Kasvattajana hänen on vaikea ymmärtää, että hänen lapsellaan on tarpeita, jotka pitäisi tyydyttää

kohtuullisessa ajassa”, Männikkö kuvaillee.

Myöskään takertuva aikuinen ei ole lapsena saanut hoitoa aina silloin, kun on sitä tarvinnut.

”Hän on ehkä saanut välillä hyvääkin hoitoa, mutta ei ole voinut itse ennakoida, milloin sitä saa ja milloin ei, koska hoito ei ole ollut hänen oman toimintansa tulosta. Hän on jäänyt tavallaan ylivitystilaan, jossa hän on aina valmis ottamaan hoitoa vastaan kun sitä vain saa. Hänellä on hoitoon ja läheisyyteen jatkuva jano”, Männikkö luonnehtii.

Tällaisen aikuisen lapsesta tulee helposti vanhemman tarpeiden tyydyttäjä, ja lapsesta saattaa tulla ikäänkuin aikuisen koko elämä. Männikön mukaan suhde on usein hyvin tunnevaltainen ja räiskyväkin.

”Jos lapsi hätäntyy, aikuinenkin hätäntyy ja menee mukaan lapsen tunnetiloihin. Tällöin lapsi ei opi tunteiden säätelyä, vaan tunnevaltaisuus jää päälle. Ja kun tällainen äiti todennäköisesti hätäilee, osaako hän hoitaa lastaan, hän tyydyttää lapsen oletettuja tarpeita jo ennen kuin lapsi niitä itse ilmaisee. Aloite onkin äidin tarpeissa”, Männikkö jatkaa.

Vaikeinta tunnistaa kylmät kodit

Eniten ongelmia on pelokkaasti kiintyneillä aikuisella, joka ei luota omiin kykyihinsä, eikä myöskään muihin ihmisiin. Hallitseva tunne on ahdistus, jota pyritään lievittämään monin tavoin. Tämä voi ilmetä mielenterveys- ja päihdeongelmina ja lapsen tarpeiden laiminlyöntinä.

”Lapsi herättää aikuisen omat tarpeet. Aikuisen omasta lapsuudesta saattaa löytyä päihdeongelmia, seksuaalista hyväksikäyttöä, väkivaltaa ja uhkailua. Jos vanhempi ei pysty säätämään omia tuntei-

taan, lapsi joutuu näkemään ja kokemaan asioita, joihin hänellä ei voi olla kykyjä”, Männikkö sanoo.

Tutkija kuitenkin epäilee, että vaikeinta on tunnistaa ne kodit, joissa kaikki näyttää olevan kunnossa, mutta vanhemmat ovatkin etäisiä ja kylmiä.

”Ne saattavat näyttää hyviltä kodeilta, joissa ei ole taloudellista puutetta, mutta vanhemmilla ei ole lapselle aikaa eikä lapsi pääse tunneyhteyteen vanhempiensa kanssa. Lapsi kokee sen hylkäämisenä, mitä he eniten pelkäävät”, Männikkö jatkaa.

Lapsi voi yrittää selviytyä tilanteesta omaksumalla aikuisen roolin, käy kaupassa ja siivoaa. Pieni pärjääjä näyttää selviytyvän, mutta voi romahtaa myöhemmin.

”Pärjääjällä on edes joku strategia, kenellä ei sellaista ole, oireilee jo pienenä lapsena. Lasta voi hallita viha tai pelko, tai hän käyttäytyy ristiriitaisella ja epä johdonmukaisella tavalla: kaipa ja samalla vastustaa, pyrkii syliin mutta lähtee heti pois, tai lyö yhtäkkiä ihan kunnolla”, Männikkö kuvailee.

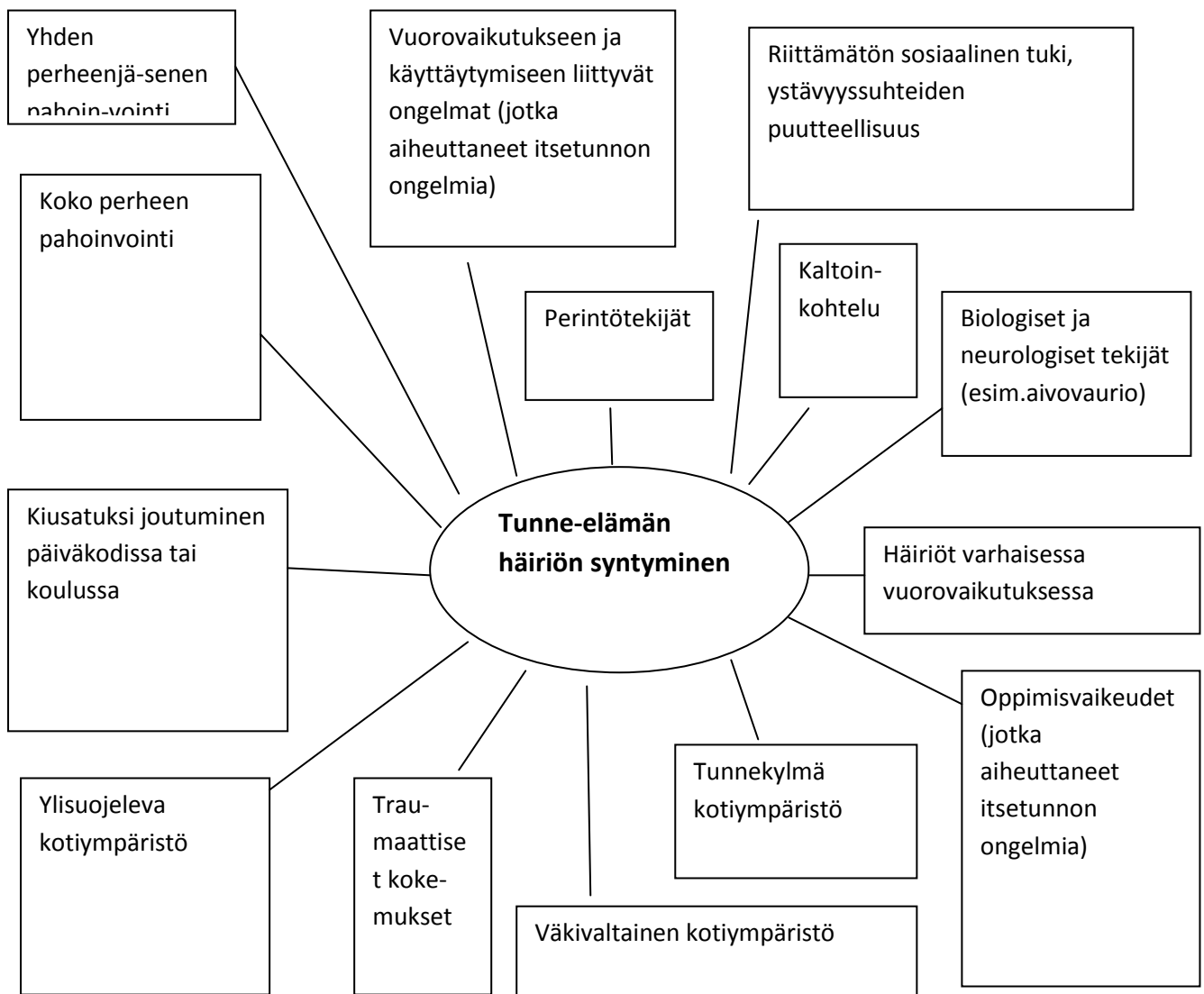
Tyypillistä on, ettei tilanteesta saa juuri mitään vinkkejä siitä, miksi lapsi käyttäytyy tietyllä tavalla. Hän ehkä harhailee tai keinuttelee itseään ajatuksissaan. Männikön mukaan nämä pelokkaat ja jäsenymättömästi käyttäytyvät lapset tarvitsisivat jo ulkopuolista apua. Ammattiapua hän suosittelee myös itseriittoisten eli välttelevien ja takertuvien eli vastustavien lasten ääripäille.

”Lapset lähestyvät muitakin aikuisia tavoilla, joita ovat oppineet vanhempiensa kanssa. Näillä keinoin he taistelevat huomiosta. Lapset kuitenkin tarvitsisivat kokemuksia toisenlaisistakin strategioista ja siitä, että heidät hyväksytään, vaikka he käyttäytyisivät toisin kuin ovat kotona oppineet. On hyvä huomata, että myös vetäytyvät lapset kaipaavat huomiota”, Kaisa Männikkö muistuttaa. ●

Lasten tunne-elämän häiriöt

Tunne-elämän häiriöt ovat hyvin moninaisia: ne vaihtelevat kestoaltaan ja vakavuusasteeltaan. Joskus häiriö voi mennä nopeasti ohi tai siihen löytyy helposti ratkaisukeino kun taas toisessa tapauksessa häiriö voi pahentua ja vaatia aikaa, ennen kuin sopivat hoitokeinot löytyvät. (Vilén ym. 2007, 300.)

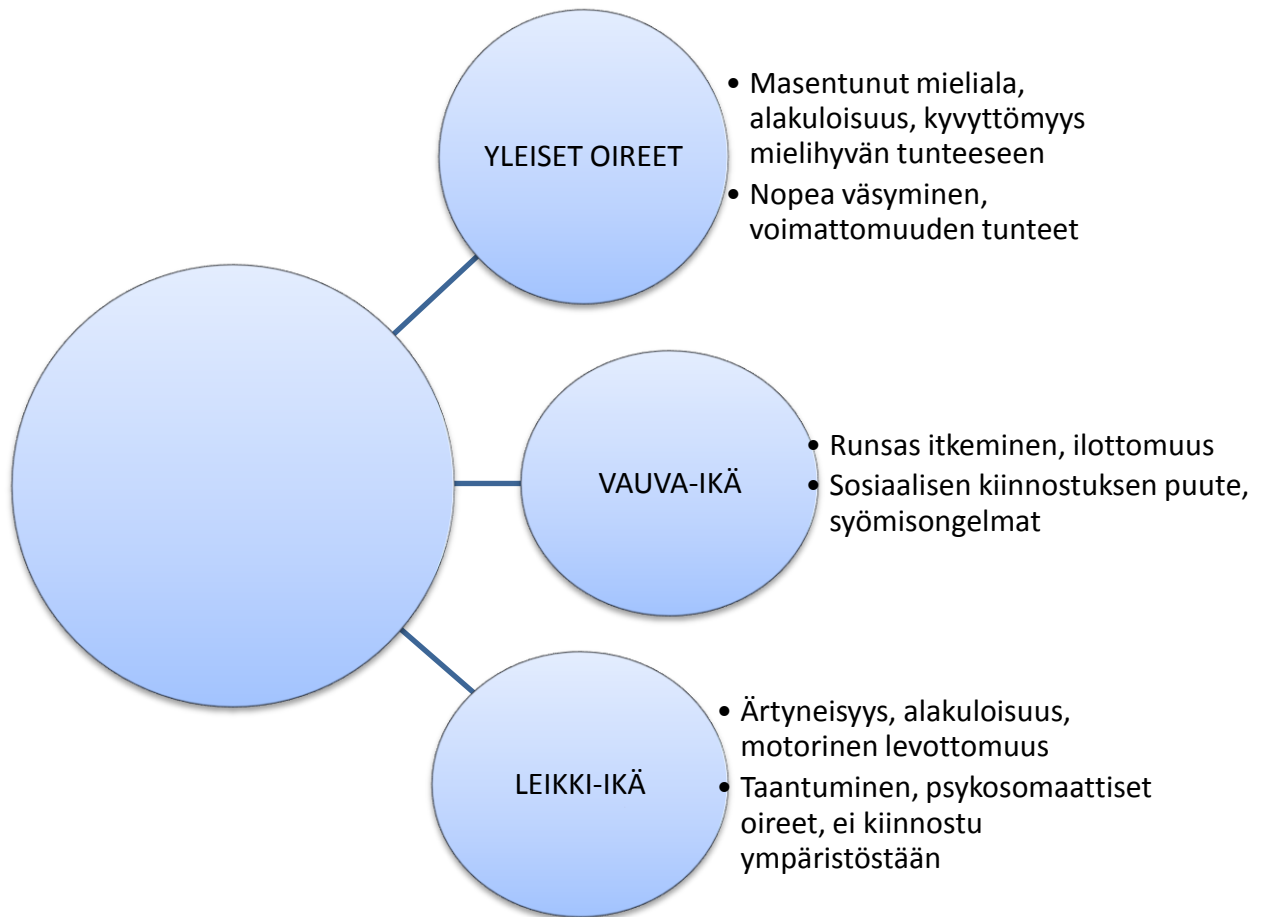
Lasten psyykkiseen kehitykseen ja hyvinvointiin vaikuttavat monet asiat, siksi myös tunne-elämän häiriön taustalla voi olla monia syitä. Seuraavassa on lueteltu joitakin tekijöitä, jotka saattavat edesauttaa tunne-elämän häiriön syntymistä:

(Vilén ym. 2007, 300.)

Masennus eli depressio

Surumielisyys ja suruprosessi ovat osa ihmisen luonnollista elämää. Ne nähdään reaktioina suuriin vastoinkäymisiin. Kuitenkin kun masennus pitkittyy, vaikeutuu ja sillä on haitta-vaikutuksia normaalille elämälle, voidaan puhua sairaudesta. Tällöin masentuneen ihmisen surumielisyys ei väisty vaikka hänen elämäntilanteensa paranisi. Depression oireita ovat masentunut mieliala, alakuloisuus, kyvyttömyys mielihyvän tunteeseen, nopea väsyminen ja voimattomuuden tunteet. Lapsilla masennukseen liittyy joitain erityisoireita: vauvana masennus ilmenee runsaana itkuna, ilottomuutena, sosiaalisen kiinnostuksen puutteena ja syömiseen liittyvinä häiriöinä. Leikki-ikäisen lapsen masennus voi ilmetä ärtyvyytenä, motorisena levottomuutena ja alakuloisuutena. Lievässä masennuksessa lapsi itkee paljon, kun taas vakavassa masennuksessa hän kokee ettei jaksakaan enää edes itkeä. Lapsi saattaa myös taantua kehityksessään ja muiden lasten seura ja leikkiminen loppuu kiinnostamasta. Lisäksi masentuneen lapsen leikki onkin hyvin negatiivisesti väritty: aggressiivista ja kuolemaa käsittelevää. Lapsella saattaa olla kokemus siitä, ettei kukaan ei välitä hänestä. Lisäksi hänellä voi ilmetä psykosomaattisia oireita: päänsärkyä tai mahakipua. (Vilén ym. 2007, 299.)

Masennuksen taustalta voi löytyä monia asioita, mutta ainakin erilaisia psykososiaaliset tekijät ovat voimakkaasti yhteydessä masennukseen ja sen syntyyn. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi välttelevä kiintymyssuhde, erilaiset traumat ja menetykset. Lisäksi masentuneiden ihmisten välittäjäainesysteemeissä on todettu häiriöitä, mutta epäselvää on, onko se masennuksen syy vai seuraus. Lapsilla riski sairastua masennukseen onkin suurin silloin kun hän kokee menetyksen. Esimerkiksi vanhempien ero voi aiheuttaa lapselle masennusta ja tilanne on huono etenkin silloin, jos myös vanhemmat kokevat eron jälkeistä masennusta pitkäkestoisesti. (Vilén ym. 2007, 299-301.)

Lapsen masennuksessa huomioitavaa on, ettei masennusta osata aina diagnosoida oikein. Etenkin pojilla se saatetaan ymmärtää käytöshäiriöksi. Tämä siksi, että masennus oireilee myös ulospäin suuntautuvana ja aggressiivisena käyttäytymisenä. (Vilén ym. 2007, 301.) Tämä onkin hyvä tiedostaa myös päivähoidossa: lapsi, joka käytöksellään häiritsee, ei aina ole käytöshäiriöinen vaan taustalta voi löytyä tunne-elämän häiriö, joka vaatii omanlaistaan hoitoa. Komentamalla ja arestilla se ei parane. Miten masentuneeseen lapseen sitten tulisi suhtautua? Tässä joitakin tärkeitä tekijöitä, jotka antavat suunnan masentuneen lapsen kanssa työskentelylle:

*Anna aikaa.

*Ole kärsivällinen, kärsivällinen ja vielä kerran kärsivällinen.

*Osoita aitoa välittämistä.

*Ole lähellä ja pyri jakamaan tunteita: mitä lapsi tuntee, mitä sinä tunnet.

*Ole valmis kuuntelemaan ja ole kiinnostunut.

*Ota vastaan tunteita (surua, itkua, vihaa). Yritä nähdä tunteiden taakse: mistä ne lapsella kertovat.

*Älä tuomitse lapsen tunne-ilmaisua.

*Pidä arjen rutiineista kiinni, mutta joustaa silloin kun lapsi sitä tarvitsee selviytyäkseen paremmin vaikeista tilanteista.

*Ole turvallinen ja hyväksyvä aikuinen.

(Vilén ym. 2007, 302.)

Ahdistus

Ahdistuksen taustalta löytyy normaali tunne, pelko. Pelko kertoo fyysisestä tai psyykkisestä vaarasta. Ahdistus onkin normaali reaktio johonkin pelon kohteeseen. Kun ihminen kokee pitkittynyttä tai erityisen voimakasta ahdistusta, johtuu se usein kohteettomasta pelosta. Ahdistus muuttuukin tällöin levottomuudeksi, jonka selittäminen ja ymmärtäminen on ihmiselle itselleenkin vaikeaa. Lapsen kohdalla ahdistuksen taustalla on usein jokin traumaattinen kokemus joka aiheuttaa turvattomuuden tunnetta. Tämä turvattomuuden tunne voimistuu ja aiheuttaa merkittävää uusien asioiden pelkoa. Pelko on olemassa koko ajan, vaikeita asioita tapahtuisikaan. Myös silloin, kun lapsen kasvuympäristö ei tue lasta negatiivisten tunteiden käsittelyssä (esim.suru), kehittyy lapselle ahdistus. Lapsen ahdistuksen taustalla voi olla myös vanhempien ahdistusta, varhaisen vuorovaikutuksen häiriöitä tai/ja turvattomia kiintymyssuhteita. (Vilén ym. 2007, 302.)

Yksi lapseen liittyvä ahdistuksen muoto on eroahdistus, jonka taustalla on pelko läheisistä eroon joutumisesta. Yleensä se on väliaikaista esimerkiksi päivähoidon aloittamisvaiheessa, mutta joillakin lapsilla se etenee häiriöksi asti. Tällöin lapsi haluisi olla koko ajan lähellä hoitajaansa (vanhempaa pääasiassa) ja ahdistus on niin suurta, että se haittaa lapsen arjessa selviytymistä. (Vilén ym. 2007, 302.)

Ahdistuksen oireet tulevat lapsen kasvaessa selkeämmiksi. Pienen vauvan ahdistus näkyy kovien äänien ja yllättävien tilanteiden pelkona. Näin pienen lapsen ahdistuksen takana on vauvan kokemus siitä, ettei aikuinen kykene auttamaan häntä (vaikeasti turvaton kiintymyssuhde). Ahdistuneella vauvalla voi olla myös syömis- ja nukahtamisvaikeuksia. Alle kolmevuotiaan ahdistus näyttäytyy voimakkaina pelkoina ja kun lapsi kasvaa, tulee mukaan ylihuolestuneisuus, joka ilmenee levottomuutena, jännittyneisyytenä, ujoutena, uusien tilanteiden välttämisenä ja korostuneina pelkoina. Ahdistus voi ilmetä myös joinakin psykosomaattisina oireina. Näitä oireita ovat esimerkiksi univaikeudet, hikoilu, pulssin nopeutuminen, päänsärky, ripulointi ja oksentelu. Lapsella saattaa esiintyä myös ahdistukseen liittyviä paniikkikohtauksia, joissa oireina ovat suunnaton fyysisen tai psyykkisen hajoamisen pelko, vapina, heikotus, hengityksen katkonaisuus, tärinä ja kiihtynyt sydämentykytys. Joskus lapsen ahdistus voi olla niin suurta ja kestävä, että lapsi vaipuu omaan maailmaan ja voi näin vaikuttaa autistiselta. (Vilén 2007, 302-303.) Tässäkin asiassa kasvattajien on paneuduttava lapsen arviointiin huolella, jotta oikeat syyt käyttäytymiselle löytyvät, eivätkä lapsen ongelmat jää hoitamatta. Vaarana on, että lapsi nähdään autistisena lapsena, jolloin hänen ahdistuksensa pitää ”autistisuutta” yllä.

Ahdistuksessa on myös vaarana, että se määritellään käytöshäiriöksi, koska se voi oireilla voimakkaasti ulospäin. Tällöin käyttäytyminen on epäsosiaalista ja sitä luonnehtivat uhkailu, hyökkääminen, aggressiivisuus, valehtelu ja varastelu. Tällaisissa tapauksissa ahdistus ongelmien takana saattaakin jäädä huomaamatta ja keskitytään vain ongelmakäyttäytymiseen ja sen ratkaisemiseen. On kuitenkin selvää, että ellei ahdistukseen vaikuteta, eivät ongelmat käyttäytymisessä katoa. (Vilén 2007, 303.)

Ahdistunut lapsi tarvitsee

KASVATUSTA

- Rajoja ja turvallisuuden tunnetta
- Kuulluksi tulemistä

AIKUISTA

- ohjausta ahdistuksen käsittelyssä (tuhoava käyttäytyminen ei ole ratkaisu)
- aikuinen vastaanottaa lapsen ahdistuksen ahdistumatta itse: aikuinen kykenee keskustelemaan lapsen kanssa kipeistäkin asioista
- aikuinen pysyy rauhallisena tiukoissa paikoissa: lapsi voi luottaa aikuiseen

HOITOA (pitkittyneissä, vaikeissa tapauksissa)

- Psykoterapeuttista hoitoa (erilaiset terapiat)
- Psyykelääkitystä

Lähde: Vilén ym.2007, 303.

Lapsen stressi ja trauma

Lapsen elämässä voi tapahtua jotakin yllättävää, joka saa hänen perusturvallisuutensa horjumaan, vaikka hänellä muuten olisikin turvallinen kasvuympäristö ja tasapainoinen tunne-elämä. Näitä yllättäviä tapahtumia voivat olla esimerkiksi tapaturma, oma tai läheisen sairastuminen tai läheisen menetys. Tällainen tekijä lapsella on myös jonkin sellaisen asian näkeminen, jota hän ei pysty ymmärtämään/järjellä selittämään. Myös aikuisen mielestä normaalit tapahtumat voivat olla lapselle traumaattisia. Esimerkiksi vanhempien ero on nykypäivänä melko ”normaalia” mutta lapselle se on aina menetys. (Vilén ym. 2007, 303.)

Lapsella ilmenee stressireaktio (=psykykinen tai fyysinen rasitus joka vaatii elimistöltä sopeutumisreaktion) silloin, kun hän kokee asioita, joita hän ei tavanomaisilla keinoilla pysty selvittämään. Kun lapsi kokee, että häneltä vaaditaan liikaa tai häntä kuormittavat monet pienet asiat yhtä aikaa, voi seurauksena olla stressireaktio. Stressin aiheuttajana myös lapsella ovat kiire, kovat paineet ja tunne siitä, että kukaan ei auta. Stressi yleensä poistuu kun sen syytkin poistuvat. (Vilén ym. 2007, 302-303.)

Stressireaktion aiheuttama sopeutumisreaktio voi lapsella ilmetä lievänä masentuneisuutena, ahdistuneisuutena, toivottomuutena, itkuisuutena tai fyysisenä oireiluna, esimerkiksi hengenahdistuksena. Mikäli sopeutumishäiriö pitkittyy eikä lapsi saa siihen ulkopuolista apua, voi se kehittyä masennukseksi ja ahdistuksi ja aiheuttaa vuorovaikutuksen ongelmia. (Vilén ym. 2007, 304.)

Traumalla tarkoitetaan joko psyykkistä tai fyysistä vauriota (ja miksei myös näiden yhdistelmääkin). Kun yksilö kohtaa sellaisen ulkoisen tapahtuman, joka uhkaa hänen fyysisyyttään, sosiaalista identiteettiään ja turvallisuuttaan tai tyydytysmahdollisuuksiaan, aiheuttaa se hänen psyykkiselle tilalleen yleensä traumaattisen kriisin. Kriisin ydin on siinä, että ihminen kokee ettei tiedä miten selviää eikä voi olla enää varma että elämä olisi turvallista. (Vilén ym. 2007, 304.)

Lapsen kokemissa traumoissa aikuiset aliarvioivat usein lapsen kokemuksia. Nämä asiat on tärkeä huomioda kun lapsi kohtaa trauman:

*lapsi ei aina ymmärrä tapahtumien syy-yhteyksiä ja saattaa kokea olevansa syyllinen kipeisiin asioihin

*lapsi ymmärtää ja huomaa asioita paremmin kuin aikuiset olettavat: myös lapsi tarvitsee siis apua

*lapsen suru ei mene nopeammin ohi kuin aikuisen

*myös lapsi osaa käsitellä vaikeita asioita vaikkakin tarvitsee siihen tukea

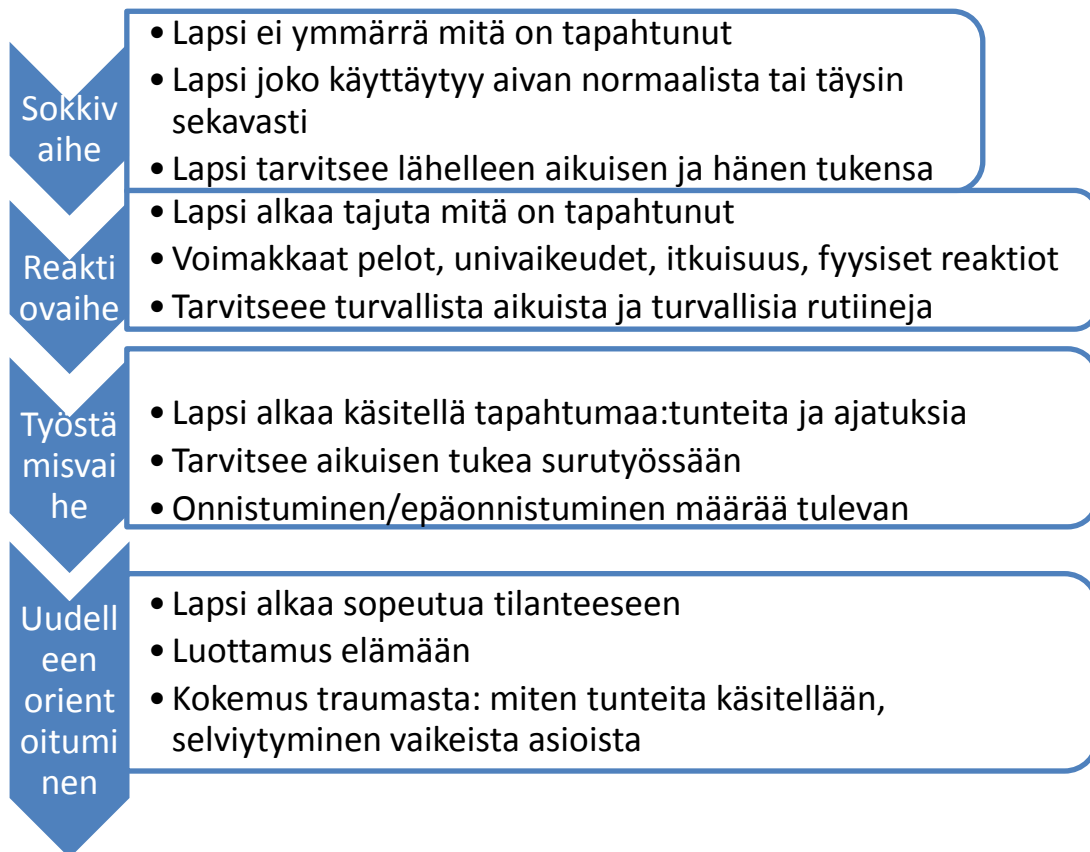
*jos sekä lapsi että aikuinen kohtaavat traumaattisen kriisin, on myös lasta autettava: aikuinen ei oman traumansa kanssa tähän usein pysty

*aikuinen ei aina kykenä ottamaan vastaan lapsen hätää, vaan ahdistuu. Tällöin apua on saatava ulkopuolelta. (Vilén ym. 2007, 304.)

On vaarana, että jos traumaa ei käsitellä, jää lapsi siihen kiinni. Tällöin hänelle syntyy postraumaattinen stressireaktio, jonka oireita ovat ahdistusta synnyttävät muistikuvat tapahtuneesta, painajaisunet, sekä negatiiviset tunne-kokemukset: masennus, pelko ja ahdistus. Lisäksi lapsi pyrkii välttelemään trauman taustalla olevan tapahtuman käsittelyä. (Noppari 2009, 330.) Lapsi voi myös erottaa itsestään ne tunteet, jotka traumaattinen tapahtuma on hänessä aiheuttanut. Tämä ilmenee siitä, että lapsi kertoo tapahtumasta kuin ulkopuolisen silmin. (Vilén ym. 2007, 304-305.)

Jotta lapsi voisi toipua traumasta, on tärkeää että hän uskaltaa kohdata ja hyväksyä trauman taustalla olevat pelottavat, uhkaavat ja poissuljetut tunteet. Trauman hoito tapahtuu yleensä traumaan perehtyneen terapeutin johdolla, mutta myös kasvattajien antama empaattinen tuki sekä lapsille että vanhemmille on tärkeää. Erityisen tärkeää on myös kasvattajien kyky ja resurssit tunnistaa lapsen trauma, koska usein vanhempi, mahdollisesti saman traumaattisen kokemuksen kokeneena, ei tähän pysty. (Vilén ym. 2007. 305.)

Lapsen trauman vaiheet

Lähde Vilén ym. 2007, 305.

Neuroosi, pakkotoiminnot ja –ajatukset

Neuroosilla tarkoitetaan jotain tiettyä toimintamallia, jota ihminen toistaa, pystymättä lopettamaan toimintaa. Neuroosilla viitataan myös psyykkiseen häiriöön, jossa oireina nähdään yksilön toimintaa haittaavia tekijöitä. Tässä laajassa merkityksessä neuroosiin kuuluvat myös jotkin mielenterveysongelmat. (Vilén ym.2007, 308.)

Lapsien kohdalla neuroosi tulee ilmi pakkotoiminnoista. Näitä neuroottisia pakkotoimintoja voivat lapsilla olla esimerkiksi

- *jatkuvasti toistuva käsien peseminen

- *kaavamaisesti toteutettu tiettyjen tavaroiden laittaminen tiettyyn paikkaan aina tietyllä tavalla

- *aina joko oikealla tai vasemmalla jalalla astuminen tiettyyn kohtaan (esim.matolle, suojatien viivoille, sängystä pois)

(Vilén ym. 2007, 308-309.)

Nämä pakkotoiminnot ovat ikään kuin rituaalimaisesti toistettavia asioita, jotka liittyvät yleensä siisteyteen, järjestykseen tai asioiden varmistamiseen (ulkopuolisen mielestä mahdollisesti ”jankkaamiseen”). Pakkotoimintojen ohella neuroosiin voi liittyä myös sanat, ajatukset ja lauseet jotka pakonomaisesti tulevat lapsen mieleen. (Vilén ym. 2007, 308-309.)

Neuroosilla tarkoitetaan, että pakkotoimintojen avulla lapsi yrittää välttää mieleen tulevia kiusallisia ajatuksia. Yleensä nämä ajatukset liittyvät johonkin sellaiseen asiaan, josta lapsi kokee syyllisyyttä tai häpeää. Asia on yleensä sellainen, jonka lapsi on kokenut, nähnyt, tuntenut tai tehnyt. Lapsi ei itsekään yleensä tarkkaan tiedä, mitä ajatuksia hän yrittää pitää pois mielestään. Sen sijaan hän stressaantuu pakkotoiminnoista koska ymmärtää kuinka järjetöntä hänen toimintansa on, muttei pysty

lopettamaan sitä. Neuroottinen käyttäytyminen saattaa aiheuttaa lapsessa myös toiminnan salailua ja häpeämistä. Neuroosin yleisenä hoitomuotona on käytetty psykoterapiaa, joko yksilöterapihana tai perheterapiana. Myös masennukseen käytettäviä lääkkeitä käytetään neuroosien hoitoon, etenkin jos neuroosi merkittävästi haittaa lapsen elämää. (Vilén ym. 2007, 308.)

Neuroottista käyttäytymistä voi havaita 3-4 vuotiaalla lapsella ja siitä ylöspäin. Neuroosien syntyä voidaan ennaltaehkäistä vanhempien tai hoitajan kyvyllä käsitellä lapsen kanssa intiimejä ja noloja asioita. Yleensä neuroosi tuleeekin ilmi kun lapsi alkaa puhumaan ajatuksistaan. Jos lapsen ajatukset tuomitaan, eikä niitä oteta todesta ja käsitellä, voi lapsen syyllisyyden tunne kasvaa, mikä puolestaan pahentaa neuroosia ja vaatii terapiahoitoa. (Vilén ym. 2007, 309.)

Psykoosi

Psykoosi on eräänlainen ihmisen tila, jolle on ominaista realiteettitajun horjuminen, aistiharhat ja harha-ajatukset. Ihmisen ajattelulla, havainnoilla ja tunteilla ei olekaan tässä tilassa yhtymäkohtaa todellisuuden kanssa. Lapsilla psykoosit ovat harvinaisia, mutta 3-4 vuoden iässä voi esiintyä hyvin varhaista psykoosia, jonka syy löytyy aivosairaudesta, esimerkiksi tuhkarokosta tai aivotulehduksesta. Sen sijaan orgaaniset psykoosit ovat lapsilla yleisempiä. Näiden psykoosien oireita ovat sekavuus, näköharhat, pelot sekä aikaan ja paikkaan orientoitumisen vaikeus. Orgaanisten psykoosien taustalta löytyy yleensä päähän kohdistunut isku, huumeet, myrkyt ja virukset. (Virén ym. 2007, 309.)

Psykoosin hoito alkaa aina tutkimusjaksolla erityissairaanhoidossa. Lääkehoito on tärkeässä asemassa psykoosin hoidossa, samoin psykoterapia, jossa yleensä hoitoa ja apua saa koko perhe. Mitä aiemmin lapsi saa hoitoa psykoosiinsa, sen paremmat mahdollisuudet hänellä on parantua siitä. Erityisen tärkeää kasvattajalla on tukea sekä lasta että perhettä. Perheelle lapsen psykoosi on aina kova isku. (Vilén ym. 2007, 309-310.)

Psykosomaattiset oireet

Kun psyykkiset oireet tulevat esiin fyysisinä ja somaattisina oireina, puhutaan psykosomaattisista oireista. Psykosomaattisten oireiden syyt ovat moninaiset. (Vilén ym. 2007, 310.) Etenkin psyykkinen stressi on vahva oireiden aiheuttaja (Koppeli 2009, 306). Tällöin oireet ilmaantuvat nimenomaan silloin, kun ihmisen stressitaso on niin korkealla että elimistö väsyä ja sairastuu (Vilén ym. 2007, 310). Oireiden syynä voi olla myös se, että ne ovat ainoa keino ilmaista stressiä ja vaikeasti kestäviä tunnetiloja (Koppeli 2009, 306). Psykosomaattisten oireiden avulla ihminen voi yrittää suojata itseään myös ahdistusta vastaan (Vilén ym. 2007, 310).

Psykosomaattinen oireilu ilmenee eri tavoin. Pienelle lapselle on ominaista, että tunteiden kokemiseen ja ilmaisuun liittyvät ruumiin toiminnot. (Koppeli 2009, 306.) Tämä näkyy erityisesti tilanteissa ja asioissa, jotka ovat lapselle uusia ja vieraita. Leikki-ikäisellä voi esimerkiksi tulla pissa housuun hänen kokiessaan suuttumusta, pahaa mieltä, avuttomuutta tai hätäännystä. Lapsen mielihyvä tulee esiin myös fyysisesti hänen ruumiinsa kautta: iloisuus saa lapsen hyppimään ja pomppimaan. Lapsen fyysinen tunne-ilmaisu onkin usein niin selkeä, ettei se tarvitse tuekseen sanoja. Tunteiden ilmaisu saa uusia muotoja esimerkiksi sairauden myötä, jossa lapsi kokee pelon kipuna (esimerkiksi korvatulehdus-kokemuksen jälkeen korvassa) tai oksentaa aina kun jää ilman äitiä kotiin. (Vilén ym. 2007, 310.) Seuraavaksi esittelen joitakin psykosomaattisia oireita tarkemmin.

Psykogeeniset kivut

Erilaiset kiputilat kuuluvat lasten psykosomaattiseen oireiluun. Kiputiloja ovat esimerkiksi päänsärky, vatsakivut ja erilaiset jäsensäryt. (Vilén ym. 2007, 311.) Kivut näyttäytyvät usein ja ovat yleensä niin suuria että estävät lapsen normaalin toiminnan. Kipuja esiintyy noin 9 prosentilla lapsista. (Koppeli 2009, 306-307.) Usein puhutaan, vatsakivun yhteydessä, toiminnallisesta vatsavaivasta, jolla viitataan siihen, että kipu häviää tai lievittyy yleensä heti kun lapsi ei kiinnitä huomiota kipuun vaan keskittyy johonkin mieluisaan asiaan. Vatsaoireilun taustalla voi olla tiedostettuja tai tiedostamattomia asioita, esimerkiksi jännittämistä. On tärkeää, ettei toiminnallisia vatsavaivoja aliarvioida vaan ne ymmärretään lapsen todellisiksi kokemuksiksi. (Vilén ym. 2007, 311.)

Vatsakipujen ohella lapsella saattaa esiintyä myös esimerkiksi päänsärkyä, unettomuutta, kouluvaikeuksia tai pahoinvointia. Yleensä lapsia, jotka kärsivät vatsakivuista, luonnehditaan herkästi ahdistuviksi, herkiksi, estyneiksi ja itseään voimakkaasti kontrolloiviksi. Lisäksi heitä kuvaillaan aroiksi, vaativiksi itselleen ja omia tunteitaan peitteleviksi. Kipujen syytä selvitetessä on tärkeää käydä läpi lääketieteelliset tutkimukset, jotta suljetaan pois esimerkiksi suolistoperäiset syyt vatsavaivoissa. Kun todetaan kipujen olevan psyykkisiä, voidaan lähteä hoitamaan syitä sen taustalla. Ikinä hoitoa ei saa jättää kesken toteamalla kipujen olevan psyykkisiä vaan lapsen on saatava psyykkistä jatkohoitoa jotta hän voi päästä kivuista eroon. (Vilén ym. 2007, 311-313.)

Kastelu (virtsan karkaaminen)

Lapsi oppii kuivaksi yksilöllisesti 2-4 vuoden iässä (Koppeli 2009, 307.) Päiväkastelun taustalla voi olla elimellinen syy (esimerkiksi virtsarakon seinämälihaksen hallitsematon supistelu) mutta syy voi olla myös psyykinen. Tällöin esimerkiksi kun pieni lapsi pelästyy, hän usein kastelee. Kun kastelu jatkuu, saattaa se kertoa jatkuvasta turvattomuuden tunteesta (esim. ympäristön turvattomat olot). (Vilén ym. 2007, 311.) Psyykkiset syyt ovatkin yleensä yhteydessä lapsen ja hänen perheensä välisiin suhteisiin ja mahdollisiin ristiriitatilanteisiin perheessä (esim. lapsen mustasukkaisuus pikkusisaresta). (Koppeli 2009, 308.)

Lapsi, joka on oppinut jo täysin kuivaksi, voi alkaa kastelemaan uuden jännittävän tilanteen tai elämänmuutoksen sattuessa. Tästä voi perheessä syntyä oravanpyörä, kun lapsi kastelee, lisää se jännitystä perheen sisällä mikä taas puolestaan aiheuttaa lapsessa ahdistusta, jännittyneisyyttä ja unettomuutta. (Vilén ym. 2007, 312.) Kastelu liitetäänkin usein huonoon itsetuntoon, kärsimättömyyteen, jännitysoireisiin ja huolimattomuuteen (Koppeli 2009, 308). Kun kastelu hoidetaan (esimerkiksi lisätään lapsen turvallisuuden tunnetta), parantaa se lapsen itsetuntoa mikä johtaa lapsen hyvinvointiin (Vilén ym. 2007, 312).

Tuhriminen (ulosteen pidätyskyvyn ongelma)

Kun lapsi tahattomasti ulostaa ilman elimellistä syytä epäasialliseen paikkaan, puhutaan tuhrimisesta. Tuhrimista esiintyy yli 4-vuotiailla lapsilla. Tuhrimisen syynä voi olla raju ripuli, ummetus tai syy voi olla myös psyykinen esimerkiksi stressi. (Koppeli 2009, 308-311.) Mikäli tuhrimisen taustalla on psyykkiset syyt, lapselle on ominaista omiin oloihin vetäytyminen ja koko suolen tai osan sisällön tyhjentäminen housuihin. Tällainen teko voidaan nähdä hätähuutona tai lapsen protestina elämäntilanteeseensa, jonka hän kokee syystä tai toisesta sietämättömäksi. (Vilén ym. 2007, 312.)

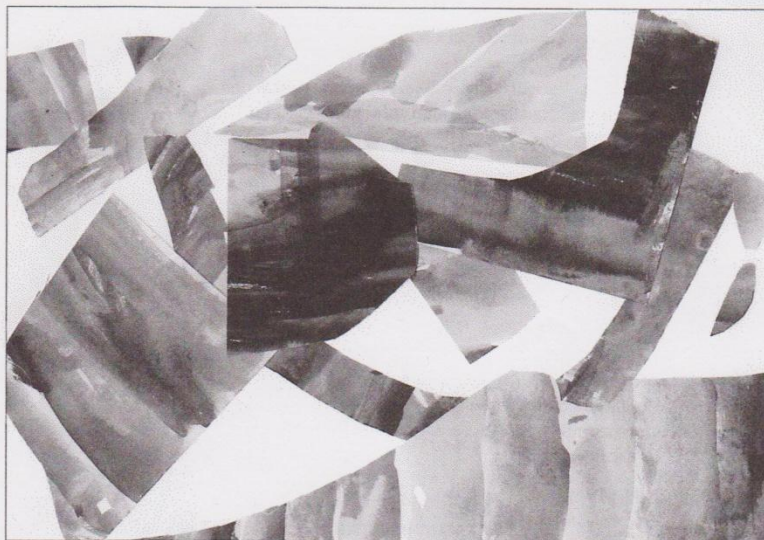
Tuhrivan lapsen hoidon perusta on kokonaisvaltaisessa tutkimuksessa jossa tutkitaan sekä somaattinen että psyykinen puoli: tuhrimista mahdollisesti aiheuttavat elimelliset syyt, lapsen ja perheen kehityshistoria, sekä nykyinen siisteyskasvatus ja wc-tavat. Hoidossa käytetään sekä somaattista että psyykkistä lähestymistapaa huolimatta siitä, kummalla puolella tuhrimista aiheuttavat syyt ovat. Kasvattajan onkin syytä suhtautua tuhrimiseen ymmärtävästi niin vastenmielistä kuin se onkin. On ymmärrettävä, että lapsi yrittää saada tuhrimisen kautta apua ongelmiinsa. (Vilén ym. 2007, 312.)

f. 32-33
Pikkuväki 5/2010 Artikkelit 2.

1/2

Suru tuntuu painavalta ja karhealta

Lapsen kertoessa vihas-
taan, pelostaan tai surus-
taan tuntuu oma rooli kas-
vattajana epävarmalta. On
helpompaa kohdata lap-
sen ilo ja toiveisuus. Su-
run, pelkojen ja vihan kä-
sittelyyn ei löydy valmis-
ta työtakkia, johon aikui-
nen voisi helposti pujahtaa.
Vain olemalla rehellisesti
ajan kanssa kuulemassa ja
ottamassa vastaan lapsen
viestit voimme auttaa lasta
tunnistamaan ja hyväksy-
mään kaikkia ihmisyyteen
kuuluvia tunteita.

Kansalliseepoksemme *Kalevala* viritti Neidonkallion päiväkodin lap-
set käsittelemään tunteita. Työn aiheena olivat surun sävyt ja muo-
to. Lapset sekoittivat värisävyjä akvarelliväreillä ja töiden kuivut-
tua leikkaisivat ne haluamansa muotoisiksi. Työn ovat tehneet Unna,
Meeri, Frida, Onni, Venni, Rasmus ja Miska.

Kalevalan myyttiset tarinat
koskettavat eri-ikäisiä kuu-
lijoitaan yhä samaan tapaan
kuin aikoinaan jatkuessaan
runonlaulajien perintönä. Luonnon ja
sankareiden mahtivoimat sekä elä-
män ja kuoleman peruskysymykset
kantavat kalevalaista tarinaa omas-
sa ajassamme. Tarina elää eteenpäin
ja saa uusia merkityksiä. Ihmisen tun-
teet ja tarpeet ovat pysyviä: tarve olla
hyväksytty ja rakastettu sekä ilo, su-
ru, kateus ja pelko. Elämässä on läsnä
inhimillisten tunteiden koko kirjo. Ka-
levalan maailma on kaikille ihmisille
universaali, toisaalta luonnonkuvauk-
sensa ja kielensä kautta meidän omin-
ta tilaamme. Kalevalan tarinat ovat ta-
rinoita ihmisyydestä suomalaisessa
maaisemassa, maaperässä, jossa ovat
oman kansallisen kulttuurimme juu-

ret. Halusimme Neidonkallion päivä-
kodissa Kirkkonummella kunnioittaa
Kalevalan tarinaa tutustuttamalla 4-6
-vuotiaita lapsia siihen. Päätimme kä-
sitellä tarinoissa esiintyviä tunteita.

Runonlaulajien jäljillä

Tarinankerronnan pohjana oli Kir-
si Mäkisen Suomen lasten Kaleva-
la, joka on kirjoitettu suorasanaiseen
muotoon nykykielelle. Luimme lapsil-
le tarinaa jatkokertomuksena ja lap-
set kertoivat tarinaa toisilleen omin
sanoin runonlaulajien tapaan. Toi-
voimme voivamme herättää tarinoiden
pohjalta keskustelua ja pohdintaa
pienryhmissä. Lapset selittivät toisil-
leen tarinoiden keskeisiä kohtia ja te-
kivät niistä kuvia eri tekniikoin. Arkti-
nen, runsasluminen talvi mahdollis-

ti lumen veiston pihalla: tarkan suun-
nittelutyön pohjalta lapset "takoivat"
Sammon Kirjokannen lumesta ja vär-
jätystä vesiväriverdestä.

Työskentelyn edetessä nousivat
esiin entistä selvemmin voimakkaai-
den tunteiden teemat: Ainon tarinan
epätoivo, Lemminkäisen uho ja kova
kohtalo Tuonelassa. Kullervon elämän
epäoikeudenmukaisuus kosketti ja
suututti lapsia, samoin hylätyn nuoren
Marjatan yksinäisyys tulevan mahti-
miehen äitinä. Tarinoiden henkilöt ko-
kivat surullisia ja raskaita asioita, jot-
ka herättivät lapsissa tarpeen puhua
ja pohtia niitä ääneen. Lemminkäisen
tarinan keskeiseksi kohdaksi nousi äi-
din kamppailu poikansa herättämi-
seksi henkiin, vahva halu auttaa ja pe-
lastaa uppiniskainen poika omalta tu-
holtaan. Aikuisen rooli lähellä olijana

Pikkuväki 5/2010 Artikkelit 2

2/2

ja kysymysten jatkajana oli keskeinen.

Lisäsimme tarinoiden tunnelman luojiksi mukaan Sibeliuksen Karelia-sarjan musiikkia. Samoin katselimme yhdessä lasten kanssa diakuvia Ateneumin kokoelmissa olevista Gal-len-Kallelan Kalevala-aiheisista kuvista. Diakuvien avulla meillä aikuisilla oli mahdollisuus tutustuttaa lapsia kuvallisten symbolien tunnistamiseen ja etsimiseen taideteoksista. Kuva Tuonelan joen rannalla makaavasta Lemminkäisestä, surusta pakahtumaisilaan olevasta äidistä hänen vierellään sai lapsiryhmäni hiljaiseksi. Palasin tarinaan ja kuvailin niitä yksityiskohtia kuvasta, jotka kertoivat surusta mutta myös toivosta. Pienestä mehiläisestä tuli sankari, toivon sanansaattaja pitkäksi aikaa lasten puheisiin.

Surulle väri ja muoto

Tunnekeskustelut palasivat usein esiin lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa, samoin kotona vanhempien kanssa. Kerroimme vanhemmille, mistä pohdinnat olivat saaneet alkunsa, jotta he voivat jakaa samaa kokemusmaailmaa lapsensa kanssa. Halusin jatkaa erään pienryhmän kanssa surun ja vihan tunteiden käsittelyä edelleen. Palasimme musiikin avulla Tuonelan tunnelmaan taidepajassa ja haastattelin lapsia yksitellen aiheeseen liittyen. Toivoin lasten kertovan omin sanoin omasta surunkokemuksestaan. Tarkoitukseni oli työstää oman läheisen pienryhmäni kanssa surulle väri ja muoto.

Miltä se tuntuu jos pitelet sitä kädessäsi ja nostat poskeasi vasten? Mikä saa sinut surulliseksi?

Lapset sekoittivat värisävyjä akvarelliväreillä ja töiden kuivuttua leikkaisivat ne haluamansa muotoisiksi. Muodot liimattiin samalle alustalle kollaasiksi.

"Tämä on pieni surullinen muoto ja tämä puu on kaatunut siihen päälle. Tulen surulliseksi jos sattuu ja tekee kipeää. Äidin puhaltaminen auttaa."

Tässä on surullinen peikko jolla ei ole kaveria. Suru on painava ja karhea. Se tuntuu silloin kun joku alkaa itkemään... Silloin kaveri voi lohduttaa halaamalla."

Suruni tuntuu painavalta ja sileältä, myös pyöreältä. Viimeksi tuli suru kun kaatuisin pyörällä ja polveen tuli kova kipu. Kylmä auttoi ja isi."

"Mulla on tässä alaspäin oleva suu. Se on surullinen suu. Mut tekee surulliseksi se

kun on yksin. Kun ei kukaan leiki kanssa. Suru tuntuu karkealta ja kovalta ja kylmältä. Auringonpaiste haihduttaa surun".

"Tää on neliö. Suru tuntuu kovalta neliöltä. Olin surullinen silloin kun kaveri oli kipeä."

Teksti: Katariina Nousiainen

Kirjoittaja työskentelee lastentarhanopettajana Neidonkallion päiväkodissa Kirkkonummella.

Varhaiskasvatuksen vaikuttavuus

Lastentarha 4/2009 s. 40-41
Artikkeli 20

Sinikka Luhtasaari

STRESSI HAITTAA

PROFESSORI Charles Zeanah, NEW ORLEANSIN TULANEN YLIOPISTOSTA, POHJOIS-AMERIKASTA, PITÄÄ LYHYTNÄKÖISENÄ PÄIVÄHOIDON SÄÄSTÖJÄ. NE LISÄÄVÄT LASTEN STRESSIÄ. SE HAITTAA OPPIMISTA JA MYÖS LIIAN SUURET RYHMÄT AIHEUTTAVAT STRESSIÄ.

Charles Zeanah on erikoistunut lasten ja nuorten psykiatriaan. Hänen tieteellisen työnsä kohteena on lapsen ja vanhemman välinen suhde korkean ja matalan riskin perheissä. Lapsen psykopatologian kehitys väkivaltaisissa olosuhteissa on saanut erityistä huomiota. Zeanah on kehittänyt kiintymyssuhteen häiriöiden tunnistamista. Hän on julkaissut kiintymyssuhteesta useita arvostettuja ja tieteellisiä artikkeleita ja teoksia 2000-luvun vaihteesta alkaen.

Stressiä Zeanah pitää erityisen haitallisena, koska silloin erittyy stressihormonia. Se rajoittaa lapsen kykyä oppia uusia asioita. Paitsi liian suuret ryhmät, myös sisällöllisesti köyhä päivähoito, välinpitämättömät ja tunkeilevat aikuiset kasvattavat stressiä.

Zeanah ei myöskään allekirjoita toiveita madaltaa koululaisten aloitusikä. Nyt koulumainen päivähoito aloitetaan Amerikassa viiden vuoden iässä. Mutta, kuten Charles Zeanah sanoo: "There is increasing push to have universal pre-K 4 years olds."

Paine koulun aloittamiseen jo nelivuotiaana johtuu osin siitä, että suurin osa pienten lasten vanhemmista käy töissä USA:ssa samoin kuin Suomessa. Päivähoidon laatu puhuttaa kummasakin ja halu varhenta koululaisten aloitusikä on yhteinen, vaikka ikähahtari on eri. Tutkijat ovat samaa mieltä rapakon molemmin puolin. Kehityksellistä kiirettä koulumaisen opiskelun maailmaan ei ole pienillä lapsilla.

VARHAISVUODET

ELINTÄRKEITÄ

Laadukaskaan päivähoito ei korvaa vanhempien huomiota lapselleen. Charles Zeanah on ollut mukana kehittämässä työkaluja, joilla voidaan mitata alle kolmen vuoden ikäisten kiintymyssuh-

detta. Reactive attachment disorder (RAD) kuvaa merkittävästi häiriintynyttä kiintymysmallia, jonka seuraukset näkyvät pitkälle aikuisuuteen.

Itä-Euroopan orpokotien avautuminen 1990-luvulla toi elävää tutkimusmateriaalia pienten lasten emotionaalista ja fyysisestä kaltoinkohtelusta. Jos lapsen ensimmäiset huolenpitäjät olivat olleet välinpitämättömiä, väkivaltaisia ja lapsi oli erotettu vanhemmistaan liian varhain, kiintymyssuhteista tuli häiriintyneitä. Lapsi saattoi olla joko liian tuttavallinen vieraille aikuisille tai hakea turvaa mistä tahansa, myös itselleen vahingollisesta ihmisestä. Kiintyminen oli turvatonta.

Kiintymyssuhde ei ole samaa kuin rakkaus, vaikka ne usein sekoitetaan. Kiintymyssuhde kehittyy ensimmäisten kuuden kuukauden ja kolmen vuoden välisenä aikana. Lasta hoitavat aikuiset toimivat sisäisen kehityksen ankkureina lapsille. Aikuiset ovat malleina ajatustyölle, tunteille ja odotuksille myöhemmistä ihmissuhteista.

Varhaisvuodet ovat elintärkeitä lapsen kehitykselle. "Koskaan ei ole liian myöhäistä korjata lapsen pulmia, mutta mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä kalliimmaksi ja vaikeammaksi auttaminen muuttuu", Zeanah sanoo.

"Watch, wait, wonder."

Lapselle herkiäytynyt aikuinen malttaa katsoa, odottaa ja ihmetellä kasvua.

Lastentarha 4/2009
Artikkeli 20

Varhaiskasvatuksen vaikuttavuus

2/2

ENITEN

HYVÄ PÄIVÄ- HOITO TUKEE

Päivähoidon ihanteellinen ryhmäkoko riippuu lasten iästä. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä pienempi ryhmä on paras. Ryhmä voi koostua yhdestä tai muutamasta lapsesta aina tusinaan. Perussääntö on, että mitä suurempi ryhmä, sitä stressaavampi se on lapselle.

Kilpailuyhteiskunta jakaa lapset jo varhain menestyksellisiin jviin ja riskilapsiin akanoihin. Erityisen vaikeata on saada laadukasta päivähoitoa varattomille perheille USA:ssa, Zeanah sanoo. Hyvän päivähoiton laadun tae on

koulutettu ja ammatillisesti motivoitunut henkilökunta.

"Se koskee nimenomaan varhaiskasvatusta. Kasvattajilta ja kaikilta lapsista huolehtivilta aikuisilta edellytetään herkkyyttä ja vastuullisuutta."

Reactive attachment disorder (RAD) on melko harvinainen kliinisenä häiriönä. Sen tutkimuksen avulla Charles Zeanah on ollut kehittämässä hyvän kiintymyssuhteen mallia. Siihen sisältyy 12 kohtaa, joilla mitataan kiintymyksen laatua. Hyvässä suhteessa lapsi valitsee aikuisen, osaa hakea lohtua aikuiselta stressitilanteessa. Lapsi vastaa huolenpitoon sitä annettaessa ja on vuorovaikutuksessa aikuisen sosiaalisesti ja emotionaalisesti. Lapsi käyttäytyy emotionaalisesti tarkoituksenmukaisesti. Lapsi palaa takaisin aikuisen luo tutkimusretkiltään. Lapsi haluaa lähteä pois vieraan läheltä ja irrottautuu tuhoisasta käytöksestä, liiallisesta takertumisesta aikuiseseen, ylivalppaudesta, eikä käännä aikuisen ja lapsen rooleja päinvastaisiksi.

TUTKIMUSKOHEENA

KALTOINKOHDELLUT

LAPSET

Charles Zeanah tutkii Tulanen lääketieteellisen yliopiston piirissä kaltoinkohdeltuja lapsia. Hän yrittää löytää keinoja suojata lasta ja havaita tapahtuneita väärinkäytöksiä. Eniten lasta vahingoittaa fyysinen ja henkinen pahoinpitely liitettyinä välinpitämättömyyteen. Ongelmia kasvattaa emotionaalinen ennustamattomuus. Lapsen kehitykseen vaikuttavat heikentävästi myös heikot vuorovaikutustaidot ikätovereihin, aggressiivisuus itseä tai muita kohtaan, kärsimykset ja kasvatuksen epäonnistuminen. Toisaalta tutkimus on näyttänyt todeksi, että terveesti vastavuoroiset ja sosiaalisesti vastuuntuntoiset ihmissuhteet voivat toimia korjaavina tekijöinä.

RAD:n oireista eri iässä on melko vähän tutkimustietoa ja häiriön diagnosointi kulkee vielä lapsenkengissä.

Mukava kuvauspäivä ja hyvät kuvat!

Meille on ensisijaisen tärkeää lasten iloiset ilmeet ja mukava fiilis kuvauspaikalla. Kuvaajamme ovat tottuneet työskentelemään pienten lasten parissa.

Tarjoamme laajan valikoiman vanhempien toivomia tuotteita: avaimenperät, jääkaappimagneetit, kännykkäkorut, kuvat kännykkään, mikit kuvalla jne...

Toimimme yhteistyössä henkilökuntanne kanssa ja haluamme tarjota Teille hyvät edut. Kysykää myös lisää 3 vuoden sopimuseduistamme.

**Suomen
koulukuvaus**

Puh. 020 7530 322
Autoilijankatu 1
20780 Kaarina

www.suomenkoulukuvaus.fi

Lapsikuvauksen asiantuntijat

Tiina Komi
Kuva Jouni Klinga

Lastentarha 1/2009
Artikkeli 13 s. 24-25

1/2

TUE LASTA KRIISISSÄ

PÄIVÄKODISSA ELETÄÄN MUKANA
LASTEN PIENISSÄ JA SUURISSA
KRIISEISSÄ. JOSKUS LAPSEN
RANKAT KOKEMUKSET YLITTÄVÄT
AIKUISENKIN KESTOKYVYN.
MITÄ PIENEMPI LAPSI, SITÄ
TÄRKEÄMPÄÄ ON, ETTÄ HÄNEN
RINNALLAAN OVAT VANHEMPIEN
LISÄKSI TUTUT JA LÄHEISET
AIKUISET.

Isä muutti pois. Äiti sairastui syöpään. Mummi kuoli. Isoveli teki itsemurhan. Perheessä paljastui inestitapaus. Serkun koulussa ammuttiin. Kummitäti katosi lomamatkalla.

"Lastentarhanopettajat kohtaavat päiväkodin arjessa jatkuvasti erilaisissa kriiseissä eläviä lapsia. Silti koulutuksessa ei opeteta kohtaamaan traumoista kärsivää lasta", sanoo kriisi- ja traumapsykologiaan erikoistunut psykologi Soili Poijula.

Vanhemmat olettavat, että kaikki ammattikasvattajat pystyvät käsittelemään kipeitä asioita lasten kanssa. Kokenut lastentarhanopettaja voi toki olla hyvä tuki, mutta kaikilla ei ole luontaisia taitoja kohdata vaikeita asioita. Esimerkiksi inestiin liittyvien asioiden käsitteleminen voi olla ylivoimaista jopa psykologeille, saati sitten päiväkodin henkilökunnalle.

Osa kasvattajista torjuu vaikeat asiat. Mitä enemmän kasvattajilla on keinoja ja työkaluja trauman kokeneiden lasten ja perheiden kohtaamiseen, sitä helpommaksi se muuttuu. Myös elämäkokemuksesta on apua kriisissä elävän rinnalla kulkemisessa.

Lastentarha 1/2009 Artikkele 13

2/2

PUHUMALLA
POIS PAHA MIELI

Joskus vanhemmat kieltävät päiväkodin henkilökuntaa puhumasta ikävästä asiasta, esimerkiksi avioerosta, lapsen kanssa. Pahimmillaan lapsi jää yksin surunsa keskelle.

"Lasten tukemista jarruttaa aikuisen usko siihen, että lapset unohtavat nopeasti ikävät asiat, kunhan niistä ei puhuta ja selviytyvät kuin ihmeen kautta sellaisestakin, mikä on aikuisille ylivoimaista. Ei uskoisi, että nykyaikana ajatellaan yhä näin, vaikka tiedetään, mitä väkivallan kulttuurista seuraa."

Pojulan mielestä vanhempien toiveita täytyy kunnioittaa, mutta heitä täytyy rohkaista hakemaan itselleen apua. Kielto puhua lapsen kanssa ikävistä asioista johtaa helposti todella vaikeisiin käytännön ongelmiin. Läheisensä menettänyt lapsi voi esimerkiksi käsitellä kuolemaa piirustuksessaan, mutta kuvasta ei saisi puhua.

Epätietoisuus ja epävarmuus estävät kriisin läpikäymistä. Tieto ja todellisuuden kohtaaminen oman kestokyvyn mukaan annosteltuna ovat menetyksistä ja traumaista selviytymisen edellytykset. Lapsi tarvitsee huolenpitoa, turvaa, tukea ja keskustelumahdollisuuksia itselleen tärkeiden aikuisten kanssa.

Pojula on huomannut, että hyvää tarkoittavat aikuiset voivat ajautua lapsen varjelemisessa ojasta allikkoon. Pientä lasta halutaan esimerkiksi ansiokkaasti suojella suurilta tragedioilta ja estää

häntä näkemästä uutisia. Lapsi aistii aikuisten tunteet ja kuuntelee herkin korvin, mitä he keskenään puhuvat. Mitä lähempänä kriisi tapahtuu, sitä vaikeampi lasta on pitää pimenossa.

"Päiväkodeilla pitäisi olla oma kriisinhoitomalli, jossa vanhemmat ovat mukana. Esimerkiksi koulusurmien jälkeen opetushallitus ohjeisti kouluja käsittelemään asiaa oppilaiden kanssa ilman, että kouluilla on valmiuksia kriisityöhön. Suomessa ei vielä ymmärretä, minkä asteista huomiota ja keskustelua tragediat vaativat, joten vaarana on asioiden paisuttelu lohduttamisen sijaan."

MONIAMMATILLISELLA
YHTEISTYÖLLÄ

Kriisiä elävä lapsi saa lohtua tutuista asioista. Päiväkodin oma ryhmä tavallisine arjen rutiineineen on lapselle tärkeä etenkin silloin, kun kotona on vaikeaa. Selviytymisen tukeminen ei vaadi ylivoimaisia taitoja. Lasta auttaa jo se, että hän pääsee päivähoitoon tavallisten, jaksavien ja huomaavien aikuisten turviin.

Leikkiminen ja normaali toiminta toisten lasten kanssa auttavat. Osaa kasvattaa tarjoaa hellyyttä, syliä ja lohtua sekä pitää silmät auki ja tarttuu tilanteeseen ajoissa silloin, kun lapsen tunteet alkavat nousta pintaan.

"Kriisissä lapsen tunteiden hallinta on heikompi kuin normaalisti, ja on tärkeä huolehtia siitä, ettei hän ajautu herkillä mielellä ollessaan esi-

merkiksi turhiin konflikteihin kavereiden kanssa. Lapsi tarvitsee turvalliset rajat kriisissäänkin."

Päiväkodin henkilökunnan ammattitaito ei välttämättä riitä traumojen työstämiseen, eikä se olekaan heidän tehtävänsä. Poijula suosittelee moniammatillista yhteistyötä. Esimerkiksi erityislastentarhanopettajilla ja päivähoidon psykologeilla on keinoja auttaa lasta ja perhettä. Tosin ammattiauttajaa ei ole kaikissa kunnissa helppo saada paikalle silloin, kun häntä kiipeimmin tarvitaan.

Pojula neuvoo lastentarhanopettajia hankkimaan itselleen koulutusta traumojen ja kriisien käsittelyyn. Keinoja löytyy myös työnohjauksesta.

Päiväkotihenkilökunnan työ on vaativaa, sillä he joutuvat olemaan kuuntelevina korvina myös vanhemmille, jotka purkavat asioita tuodessaan ja hakiessaan lasta. Kriiseissä oleva ihminen on rajaton.

"Vanhempi, joka normaalisti jutelee kevyesti ja korrektisti lapsen päivästä, voi kriisissä tilitää asioitaan kaikille ystävällisen ja empaattisen oloisille ihmisille. Kiltti opettaja voi joutua hyväksi käytetyksi yrittäessään kohteliaasti kuunnella. Myös vanhemmat tarvitsevat rajat, ja heitä voi nähdä ohjata hakemaan apua. Moni luulee, että hänen on selviydyttävä yksin vaikeuksistaan", Poijula sanoo.

Aiheesta lisää: **Soili Poijula**. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Kirjapaja 2007.

Uutta liikennekasvatus-
materiaalia päiväkodeille!

Liikenneturva on tehnyt päiväkodeille liikenneturvallisuutta käsittelevän aineistokokonaisuuden.

■ Vuodenaikateemoihin jaettu aineisto sisältää yleishuomioita liikenneturvallisuudesta, ohjeita ja keskustelunaiheita sekä ideoita ja vinkkejä liikenneturvallisuusasioiden käsittelyyn lasten kanssa.

■ Liikenneturvallisuusteemojen tukena on neljä vuodenaikasarua: Karhunpoika syyskävelyllä, Kettulan lasten talvihupi, Ilveksen pyöräretki ja Retkellä.

Tutustu maksuttomaan aineistoon Liikenneturvan nettisivuilla
www.liikenneturva.fi

JAKSAA, JAKSAA

Lastentarha 3/2010
s. 32-33 Artikkele 16

1/2

TEKSTI: Tiina Komi, KUVA: Futureimagebank

Vuorovaikutuksen haasteet ongelmatilanteissa

Päiväkodin työntekijän ja vanhemman välisestä vuorovaikutustilanteesta muodostuu erityisen haastava silloin, kun on puututtava lapsen ongelmiin. Huoli lapsen hyvinvoinnista voi nakertaa jopa lastentarhanopettajan omaa jaksamista. Ville on levoton ja häiriköi ryhmässä. Juulialla on vaikeuksia esiopetustehtävistä selviämisessä. Näistä asioista on puhuttava vanhempien kanssa, mutta miten? Keskustelun avaaminen voi tuntua vaikealta huolimatta siitä, että lastentarhanopettajat ovat omalla sarallaan vuorovaikutuksen ammattilaisia. Eivätkä vanhemmatkaan halua välttämättä kuulla huolestuttavia uutisia lapsestaan, saatikka syytöksiä tulkittavia vihjeitä.

"Pyri rakentamaan toimiva vuorovaikutussuhde vanhempiin jo alkumetreillä ja kysy etukäteen heidän toiveistaan ongelmatilanteiden varalta", neuvoo työnohjaaja, työpsykoterapeutti ja kouluttaja **Pasi Vallivuori**.

Vanhemmat ovat erilaisia. Yksi haluaa, että pienetkin huolen aiheet kerrataan välittömästi. Toinen luottaa ammattilaisten taitoihin eikä edes halua tietää kaikkea. Kolmannella taas nousevat karvat pystyyn heti, kun kyse on oman lapsen tekemisistä.

Älä tuputa neuvoja

Kun huoli lapsesta herää, kartoita kokonaistilanne havainnoimalla ennen kuin puhut asiasta vanhemmille. Esimerkiksi, jos kyse on Vildestä, seuraa ensin vähän aikaa, millaisissa tilanteissa Ville on levoton, milloin taas rauhallinen. Huomaat ehkä, että Ville on levottomimmillaan maanantaisin. Esitä asia vanhemmille mahdollisimman konkreettisesti, jotta he pääsevät jyvälle siitä, mistä on kyse.

Kokeneella kasvattajalla on tarjottavanaan nippu hyviä neuvoja joka lähtöön. Ammattikasvattaja voi sortua "diagnosoimaan" lapsen ongelman ja syöttämään valmiin ratkaisun vanhemmille. Neuvominen ei kuitenkaan ole välttämättä paras tapa ratkaista ongelmia.

Vanhemmat ovat oman lapsensa parhaita asiantuntijoita. Kuuntele heitä ja jaa huolesi lapsesta heidän kans-

saan. Vanhemmille voi sanoa suoraan, että "olen nyt hieman ymmälläni" ja kysyä heiltä neuvoa. Yhteisen ymmärryksen löytäminen vaikuttaa siihen, miten ongelman ratkaiseminen onnistuu.

Vanhemmat ovat vastaanottavaisia, kun he huomaa, että olet aidosti kiinnostunut heidän lapsestaan ja yhteistyöstä heidän kanssaan. Jaa vanhempien kanssa myös lapsesta tekemäsi myönteiset havainnot.

Yhdessä työkaverin kanssa

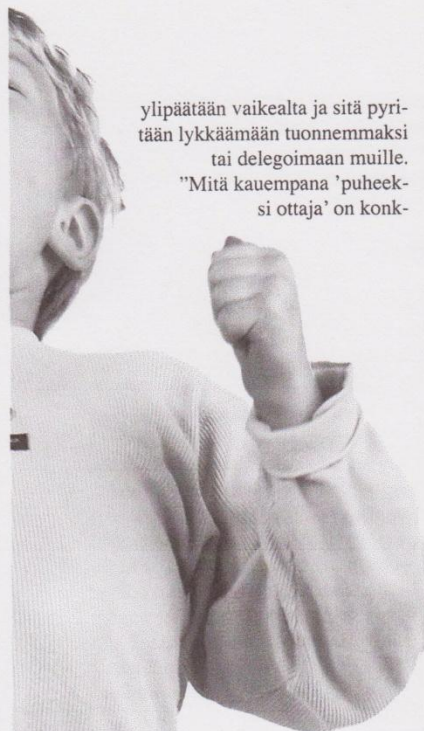
Kaikki vanhemmat eivät halua keskustella lapsestaan, vähättelevät ongelmaa tai jopa suuttuvat. Joskus kyse on siitä, että vanhemman ja opettajan välinen kemia ei yksinkertaisesti toimi. Tai ongelman puheeksi ottaminen tuntuu

Lastentarha 3/2010 Artikkele 16

JAKSAA, JAKSAA

2/2

ylipäättään vaikealta ja sitä pyritään lykkäämään tuonnemmaksi tai delegoimaan muille. "Mitä kauempana 'puheeksi ottaa' on konk-

ka. Lasten tuomis- ja hakutilanteet eivät ole parhaita mahdollisia hetkiä puhua ongelmista. Anna vanhemmille aikaa valmistautua.

Menikö pieleen?

Ongelmaan puuttumisesta ei aina seuraa hyvää. Keskustelu ei suju, vaikka kuinka puhuisi minä-kieltä, jakaisi huolta ja noudattaisi kaikkia kultaista vuorovaikutussääntöjä. Tämä on vain hyväksyttävä. Oman ammatillisuuden rajat on tunnustettava ja tunnustettava. Lastensuojelulliset asiat kannattaa jaksaa sosiaalitoimen kanssa.

"Tosin usein pallo heitetään takaisin päiväkotiin ja pyydetään miettimään, mitä siellä voisi tehdä lapsen hyvinvoinnin eteen."

On hankalia vanhempia, mutta on myös hankalia lastentarhanopettajia. Jos vuorovaikutus ei suju, kannattaa katsoa peiliin ja miettiä, mitä voisi itse tehdä toisin.

"Huonot kokemukset saattavat heijastua seuraavaan vuorovaikutustilanteen muiden vanhempien kanssa. Siksi ne kannattaa purkaa joko itsekseen tai työyhteisössä ja muistella myös onnistumisen hetkiä. Myös uskomus siihen, että tämän lapsen vanhemmat ovat hankalia tai helpoja, vaikuttaa vuorovaikutukseen."

Opettaja saattaa esimerkiksi pitää Juulian äitiä ylihuolehtivina curling-vanhempana, joka pyrki liian innokkaasti varmistamaan, että tytöllä on kaikki hyvin. Oman näkökulman muuttaminen voi lieventää ärtymystä ja parantaa vuorovaikutusta äidin kanssa.

reettisestä tilanteesta, sitä suuremmalla todennäköisyydellä keskustelu vanhempien kanssa epäonnistuu. Vuorovaikutusta ei paranna se, että huolissaan oleva lastenhoitaja kertoo huomionsa lastentarhanopettajalle ja tämä vie asian johtajalle, joka puhuu asiasta vanhemmille, vaikka hän ei ole kunnolla selvillä tilanteesta eikä tunne lasta."

Ota hankaliin keskusteluihin vanhempien kanssa toinen päiväkodin aikuinen, joka vastaa siitä, että sekä sinä että vanhempi saatte äänenne kuululle. Hän varmistaa, että pääsette keskustelussa loppuratkaisuun ja päätätte, miten asiassa edetään. On tärkeä, että molemmat osapuolet ovat varmasti selvillä siitä, mitä yhdessä on sovittu.

Varaa keskustelulle rauhallinen aika ja paik-

Milloin on syytä huoleen?

Joskus huoli lapsesta askarruttaa opettajaa niin paljon, että se kulkeutuu kotiin asti. Viimeistään silloin asiasta kannattaa jutella työkavereiden kanssa ja kysyä, ovatko he huolissaan samasta asiasta. Vallivuori muistuttaa, että opettajan oma elämäntilanne ja energiataso vaikuttavat siihen, mitä hän näkee ja miten asiat tulkitsee. Huolten jakaminen työkavereiden kanssa ja niistä puhuminen helpottavat asioiden purkamista, eivätkä ne jää painamaan mieltä.

Ammattikasvattajat kysyvät usein, missä kohti pitäisi huolestua. Tähän ei Vallivuoren mukaan ole selvää vastausta. Työntekijän kannattaa luottaa omaan tuntemukseensa. Älä jää seuraamaan tilannetta liian pitkäksi aikaa vaan puutu asiaan mieluummin liian aikaisin kuin liian myöhään.

"Päivähoidon asiakkaita eivät ole vanhemmat vaan lapset. Asiakkuuden sekoittaminen haittaa vuorovaikutusta ja hankaloittaa vaikeiden asioiden esiin nostamista", sanoo turkulainen työnhajaaja Pasi Vallivuori. ☺

VARPAAT VAUHTIIN!

27.9.-8.10.2010

Ilmoittaudu ryhmäsi kanssa mukaan Varpaat Vauhtiin! -liikuntakampanjaan!

UUSITTU MATERIAALI

Kampanjan teemana on liikuntaympäristö ja uutena materiaalina hauska seikkailukartta.

ILMOITTAUTUMINEN ON KÄYNNISSÄ!

www.nuorisuomi.fi/paivahoito

Kaikki kampanjassa mukana olevat päiväkodit osallistuvat pallopaketien arvontaan.

Ilmoittautuminen päättyy 31.8.2010.

NUORI SUOMI
ILOA LIIKKEELLE
VEIKKAUS KESKO

Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen

Tuen tarve tulee yleensä esiin monipuolisen toiminnan myötä. Sen ensimmäiset arvioijat ovat päivähoidon henkilöstö ja vanhemmat. Myöhemmin mukaan voi tulla myös erityislastentarhanopettaja, jonka tehtävänä on sekä arvioida tuen tarvetta että suunnitella tuen antamisen toimintamalleja. Kun henkilöstö arvioi lapsen tuen tarvetta, on otettava huomioon kokonaisuus: lapsen toimintakyky ja mahdollisuudet erilaisissa ympäristöissä ja kasvatustilanteissa. Arvioinnin lähtökohtana on kasvattajan käsitys siitä, mikä on lapsen kasvussa ja kehityksessä tavallista ja mikä tarvitsee puolestaan tukea. Tärkeää on erotella toisistaan yksilöllinen kehitys, persoonallisuuden piirteet ja tuen tarpeet. (Heinämäki, 2004, 22.)

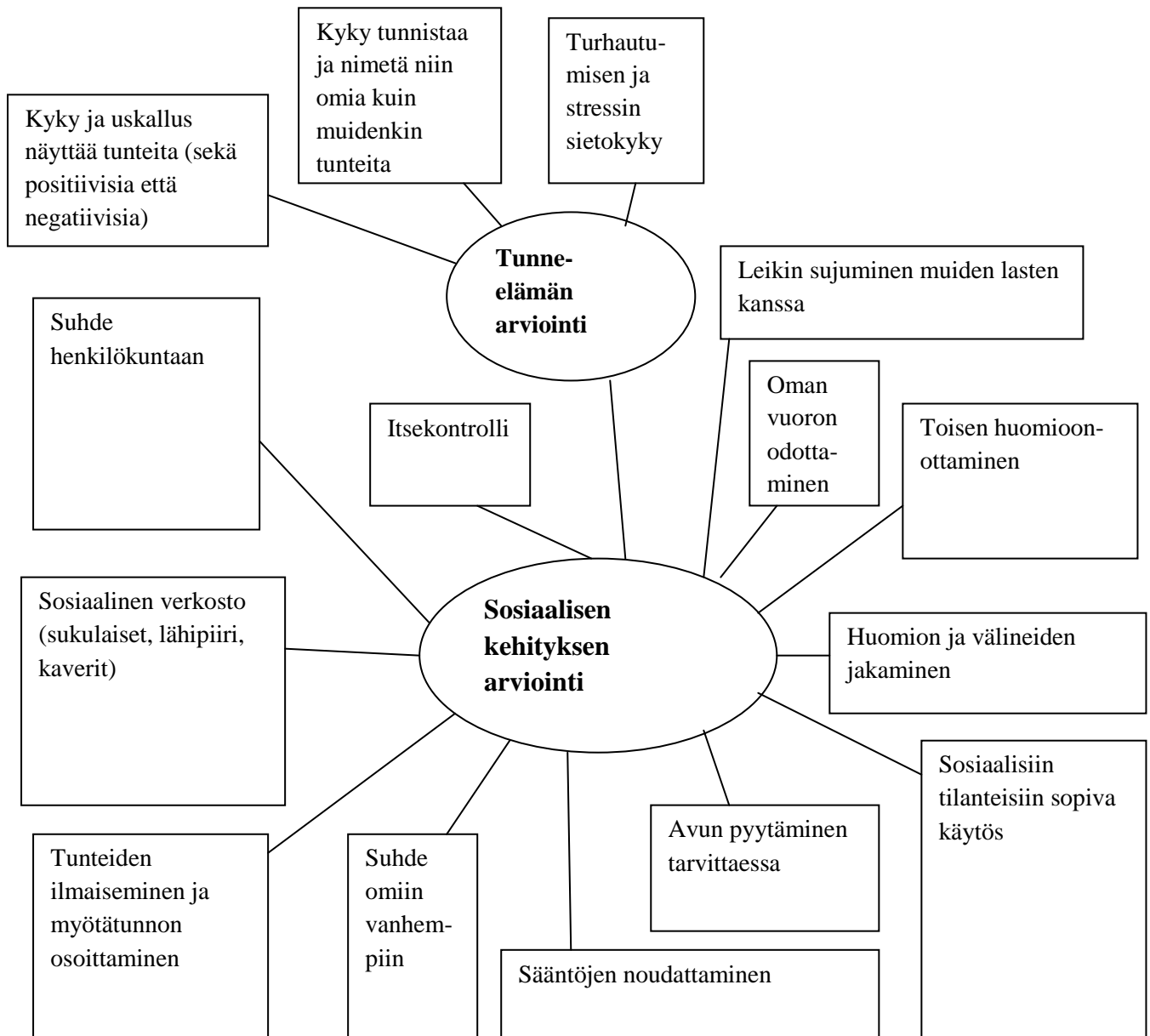
LAPSIKOHTAINEN ARVIOINTI

Lapsikohtaisen arvioinnin sisältö

Lähde: Vilén, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2007, 165.

Lapsen arviointia toteutettaessa, on hyvä arvioida tunne-elämän kehitystä ja sosiaalista kehitystä rinnakkain, koska niiden kehityksiä on vaikea erottaa toisistaan. **Tunne-elämän ja sosiaalisen kehityksen arvioinneissa huomio tulee kiinnittää seuraaviin asioihin:**

(Vilén ym. 2007, 177.)

Tunne-elämän ja sosiaalisen kehityksen arviointi

Nämä yllä mainitut tunne-elämän ja sosiaalisen kehityksen osa-alueet on hyvä arvioida ryhmän jokaiselta lapselta. Vaikka se veisikin aikaa ja resursseja, kun se on kerran tehty on siitä paljon apua suunniteltaessa toimintaa, tuettaessa lasten kehitystä sekä työstettäessä lasten vasuja. Esimerkiksi jos havainnointiin perustuvan arvioinnin tuloksena todetaan että ryhmän neljällä

lapsella ei ole kykyä tunnistaa ja nimetä tunteita ja viidellä lapsella on hankaluuksia oman vuoron odottamisessa, on selvää, että toiminnan tulee jatkossa painottaa näitä asioita: vuorottelua ja tunteiden tunnistamista ja nimeämistä harjoitellaan. Näiden lasten kohdalla uusi arviointi on hyvä tehdä 3-6 kuukauden kuluttua jolloin nähdään onko kehitys näissä asioissa mennyt eteenpäin ja olemmeko pystyneet toiminnan avulla vastaamaan lasten kehityksen haasteisiin. Tässä kansiossa on osio, josta löytyy leikkejä ja tehtäviä koskien lasten tunne-elämää. Niiden avulla lasten tunne-elämän kehitystä (ja samalla sosiaalista kehitystä) voidaan arvioida ja niiden avulla voidaan mahdollisiin puutteisiin myös vaikuttaa. Mikäli ryhmässä todetaan tunne-elämän kehityksen puutteita, voidaan leikkejä ja tehtäviä ottaa toimintaan mukaan ja jakaa niitä teemoittain: liikuntaan, piirtämiseen ja maalaamiseen, kynätehtäviin, roolileikkeihin jne.

Lapsen tuen tarvetta tulisi aina tarkastella osana ympäristöä, jotta ympäristö voisi arvioida myös omaa muutostarvettaan. Lisäksi tulee huomioida lapsen ohimenevät vaiheet elämässä, jolloin kehityksessä voi tulla eteen tuen tarpeita. Lapsen tuen tarve ei olekaan pysyvä ja muuttumaton määritelmä, joka suoranaisesti liitetään vain lapseen vaan se tulee nähdä osana lapsen ja hänen ympäristönsä välistä vuorovaikutusta joka tulee esille eri tilanteissa eri tavoin. Tärkeää on ottaa vanhemmat alusta lähtien mukaan lapsen tuen tarpeen määrittelyyn. (Heinämäki 2004, 23-24.)

Lapsen kasvu ympäristöä voidaan Vilénin ym. (2007, 255) mukaan arvioida seuraavien kysymysten avulla:

1. Mitä lapsen päivässä tapahtuu kotona ja päivähoidossa? Tarkastelun kohteena ovat päivärytmi, terapiat, harrastukset jne.
2. Mitkä koetaan ongelmakohdiksi lapsen päivässä? Voiko niihin vaikuttaa?
3. Ketkä aikuiset toimivat lapsen kanssa?
4. Onko lapsen kanssa toimivilla aikuisilla yhtenevät periaatteet ja toimintatavat lapsen tukemisessa?
5. Millaista on aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus?
6. Millainen on lapsen fyysinen kasvu ympäristö? Tarkastelun kohteena ovat tilojen toimivuus, tarkoituksenmukaisuus lapsen näkökulmasta jne.

(Vilén ym. 2007, 255).

Tilanteissa, joissa asiantuntija tekee lapsen tuen tarpeesta arvioinnin ja antaa siitä lausunnon, on tärkeää aloittaa tukitoimet heti eikä jäädä odottelemaan virallista lausuntoa ja sen mukanaan tuomia muutoksia. Asiantuntija määrittelee

yleensä myös tukitoimet ja antaa suosituksia liittyen toiminnan järjestämiseen. Tällöin päivähoidon on helppo aloittaa tukitoimet asiantuntijan suositusten ja mahdollisuuksiensa mukaan. Tätä periaatetta kutsutaan varhaisen puuttumisen periaatteeksi. Tuen järjestämistä ohjaakin pääsääntöisesti lapsen yksilölliset tuen tarpeet, ei mahdollinen diagnoosi. (Heinämäki 2004, 25.)

... oikeus
KUULUA YHTEISÖÖN

Lastentarha 3/2009
Artikkeli 9,
s.22-23

1/2,

Sinikka Luhtasaari
Kuvat Tuulikki Holopainen

VARHAINEN PUUTTUMINEN NOSTAA KARVAT TAI KÄDET PYSTYYN
MONELTA. ÄPLODEJA SUOMALAINEN VARHAISKASVATUS SAA
SIITÄ, ETTÄ SE ON KYENNYT VARHAISEN TUEN EDELLYTTÄMÄÄN
MUUTOKSEEN.

VARHAISEN PUUTTUMISEN

Varhainen puuttuminen jättää sanoina saati tekoina alan ammattilaiset harvoin tunteettomiksi. Mitä varhainen puuttuminen oikein on? Ketä tai keitä se koskee? Milloin? Missä? Mihin puututaan?

Liisa Heinämäki, erityispedagogiikan tutkija ja varhaiskasvattaja, on perehtynyt varhaiseen puuttumiseen ja tukeen yhteisöllisestä näkökulmasta. Hän katsoo päivähoitoa kuntien palvelujärjestelmänä ja siinä yhteydessä päivähoitossa on tapahtunut valtava kulttuurinen muutos viimeisten vuosien aikana.

"Suomessa tehdään hienosäätöä, kun puhumme huolista. Kasvattajuuden ja pedagogisen työn merkityksen oivaltaminen lapsen tukena on oleellista. Emme voi odottaa, että jostain tulee medisiininen ratkaisu esimerkiksi ryhmäkäyttäytymiseen. Meidän on luotettava pedagogiseen asiantuntijuuteen. Tuen perustaksi riittää nykyisin usein jo moniammatillisen ryhmän tekemä tuen tarpeen arviointi."

Vielä viitisen vuotta sitten, kun Liisa Heinämäki puhui erityispäivähoitosta missä päin Suomea tahansa, salit täyttyivät vain erityistyötä tekevistä.

"Nyt lapsen kehityksen tukeminen on alettu nähdä jokaisen perustyöntekijän mahdollisuutena enemmän kuin pakkona tai velvollisuutena."

KRIITTISTÄ REFLEKTIOTIA

Kirsti Karila, dosentti Tampereen ja Jyväskylän yliopistoista, tutkii varhaiskasvatusta ja nostaa näkökulmaksi tuen ja kontrollin suhteen varhaisessa puuttumisessa. Missä vaiheessa tueksi tarkoitettu teko tai toiminta muuttuukin kontrolliksi?

"On selvää, että kun havaitaan pulmia lapsen kehityksessä, mitä varhemmin niihin puututaan, sitä parempi. Tämän hetken vallitseva ajattelutapa näyttää olevan huoli-diskurssi, mihin puuttuminenkin liittyy. Puhe onnellisesta lapsuudesta on vähäisempää. Voi olla, että ongelmia nähdään sielläkin, missä niitä ei ole."

"Kun puhutaan varhaisesta puuttumisesta, oleellista on normaaliuden ja epänormaaliuden raja. Miten sitä tulkitaan? Täytyy olla hyvin tarkkana. Tarvitaan kriittistä reflektiota. On tilanteita, joissa on paikallaan tarttua asiaan. Sen tulee tapahtua eettisesti ja ammatillisesti korkeilla kriteereillä."

Karilalla on kolmenkymmenen vuoden omakohtainen kokemus varhaiskasvatustyöstä. Hän muistuttaa, että lapset edustavat koko väestöä, henkilöstö ei. Työntekijät orientoituvat asioihin keskimääräistä perhekeskemmin, turvallisuushakuisemmin ja keskiluokkaisemmin.

"Kun lapsi käyttäytyy epänormaalisti tulkitulla tavalla, onko kyseessä lapsen ongelma vai mahdollisesti lapsen kannanotto huonosti organisoituihin käytäntöihin. Mihin perustuvat työyhteisössä vallalla olevat käsitykset normaaliudesta ja epänormaaliudesta?"

HYVÄ PERUSTYÖ ON TARPEEN

Parasta on, jos perustyöhön on riittävää aikaa, ja asioihin kyetään puuttumaan arkisesti ilman erityisiä tekoja. Tästä kummatkin tutkijat ovat yhtä mieltä. Liisa Heinämäki tapaa kysyä luennoiltaan, mitä nykypäivän lapsilta puuttuu, kun on niin paljon vaikeuksia.

"Hyvin yksinäinen vastaus on, että lapsilta puuttuu läsnä oleva, kuunteleva ja välittävä aikuinen."

Perustyön organisoinnissa ja perustehtävien kirkastamisessa on vielä paljon puutteita, Heinämäki tähdentää. Päivähoitopalvelu on sitoutunut ryhmäajatteluun ja ryhmä on organisaation perusyksikkö. Se säätelee työn muotoutumista. Verkostoituvaa työmallia ei ota sitä huomioon. Henkilökunta tekee töitä muuallakin kuin lapsiryhmässä. Se ei heijastu työyhteisön resurssointiin ja vallalla on hallitsematon rakenne. Organisaatiot eivät mahdollista pedagogista osaamista kaikilta osin.

"Tämä on pois lapsen yksilöllisestä kohtaamisesta", Liisa Heinämäki sanoo.

Hänestä päiväkodeissa on meneillään kulttuurinen murros, jota ei ole välttämättä tunnistettu. Henkilökunta on tavoittanut pedagogisen vahvuutensa ja alkanut ymmärtää, että heillä on merkitystä. Ei tarvitse olla erityiskoulutusta tehdäkseen hyvää perustyötä.

"Tuen saamisen kynnystä on matallettu varhaiselle tasolle. Tukea voi saada selviytymiseen tietyn vaiheen yli. Kysymys kuuluu: mitä voimme tehdä ennen erityistä tukea? On monta tapaa yksilöidä varhaista puuttumista. Joillekin sen raja on kolmen tai kuu-

Lastentarha 3/2009 Artikkele 2.

Varhainen puuttuminen tai varhainen tuki kuulostaa kielen asiantuntijan korvissa hyvältä sanaliitolta. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus vastaa puhelin-tiedusteluihin, kun on sanoista kyse. Näkökulma on maallikon ja hänestä varhainen tuki tai puuttuminen on läpinäkyvä, hyvä termi, joka kertoo asiansa. Päiväkoti-ympäristössä alan ammattilaiset näkevät, että jollakin lapsella eivät ole asiat kohdallaan. Silloin puututaan heti, eikä jädä katselemaan ja odottelemaan pulmien menevän itsestään ohi. Sitä on varhainen puuttuminen.

ETIIKKAA

den vuoden ikä. Joillekin se on kaikki, mitä tehdään alle kuusivuotiaiden kanssa. Erityisen varhainen puuttuminen on vain jäävuoren huippu. Oleellista on, ettemme systeemilämme tuota tuen tarvetta."

KASVATUSKUMPPANUUS HAASTAA

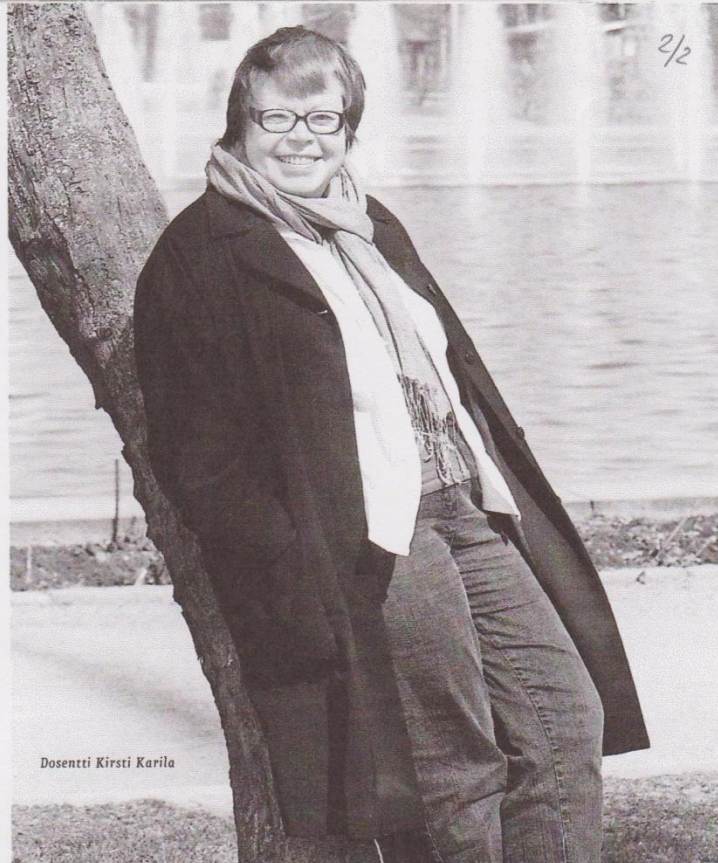
Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa muuttuu usein lapsen kasvun mukana. Kirsti Karilan kokemusten mukaan pienistä, alle kolmivuotiaista osataan kyllä jutella vastavuoroisesti ja arkisesti. Isomman lapsen osalta tarvitaan paljon osaamista, että teoreettinen tieto lapsen kehityksestä saadaan muunnettua arkipäivän havainnoiksi. Niistä sitten vaihdetaan kuulumisia vanhempien kanssa.

"Kehitystä koskeva osaaminen on heikentynyt varhaiskasvatuksen ammattilaisilta. Henkilöstön koulutustaso on laskenut, kun korkeasti koulutettujen osuus on vähentynyt."

"Henkilöstö on aika tiukoilla nykyisin. Arkiseen kohtaamiseen vanhempien kanssa pitäisi olla enemmän aikaa. Kun päivittäin puututaan ja puhutaan, varhainen puuttuminen ei aktualisoidu ehkä lainkaan. Helpompi on tarttua pulmiin, kun ne ovat pieniä."

Kirsti Karila on tutkinut päiväkotityöskulttuuria ja todennut, että siellä pyritään harmonisuuteen konfliktin ratkaisussa. Ristiriitoja vältetään. Kissaa ei nosteta pöydälle. Ehkä tässä kulttuurisessa murroksessa pöydälle on nousemassa monta erirotuista kissaa. Kaikki ne on kohdattava jollain tavalla, että tilaa jää lapsille ja aikuisille. ■

"KEHITYS ON OLLUT HURJA. SUOMALAINEN VARHAISKASVATUS-
HENKILÖSTÖ SAA OLLA YLPEÄ OSAAMISESTAAN. SE OSAA TODELLA
JOTAIN SELLAISTA, MISTÄ MONESSA MAASSA VASTA HAAVEILLAAN."

Dosentti Kirsti Karila

Erityispedagogiikan
tutkija Liisa Heinämäki

Lastentarha 5/2009 s. 11 Artikkelit 11

LTO-päivät 2009

1/1

Teksti Tuija Siljamäki
Kuva Pirjo Mailammi

VARHAINEN PUUTTU- MINEN KANNATTAA

NOIN KYMMENESOSALLA LAP-
SISTA ON VAIKEUSIA OPPIA.
MONET ONGELMISTA KYTKEY-
TYVÄT KIELEEN JA VUOROVAI-
KUTUKSEEN. VARHAISEN TUEN
AVULLA VOIDAAN EHKÄISTÄ
RISKIEN TOTEUTUMINEN. SE
SÄÄSTÄÄ MYÖS SELVÄÄ RAHAA.

Viimeaikaiset tutkimukset ovat vahvistaneet, että oppimisvaikeuksien taustalla on aivojen kehitykseen liittyvää perinnöllistä erilaisuutta. Ratkaisevaa jatkoon kannalta kuitenkin on, kuinka ympäristö tukee näitä maailmaan eri tavalla viritettyinä syntyviä, sanoo lastentarhanopettajapäivillä puhunut kehityspsykologian professori **Timo Ahonen**.

Heidän epäonnekseen maailmamme korostaa kirjallisia ja kielellisiä taitoja. Toisaalta lapset saavat parempaa koulutusta kuin koskaan aikaisemmin. Päiväkodeissa on pitkät perinteet tukea nimen omaan kielellistä ja vuorovaikutuksen kehitystä.

– Nyt pelkona on resurssien supistaminen ja näiden hyvien saavutusten romuttaminen.

Myös perheiden resurssit jakautuvat yhä epätasa-arvoisemmin, mikä voi olla lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta riski. Näitä varhaisia riskitekijöitä voi kartoittaa erilaisin arviointimenetelmin, kuten *Lene*, *Lukiseula* ja *STAKESin* huolen vyöhykkeet.

Kenellekään ei liene yllätys, että lämmin lapsen huomioon ottaminen tukee paremmin erityisesti niiden lasten kehitystä, joilla on ongelmia tai kehitysriskejä. Ahosen mukaan useat tutkimukset puoltavat pienempiä ryhmäkokoja.

Eräässä tutkimuksessa verrattiin tilannetta, jossa oli viisi lasta yhtä aikuista kohti siihen, kun lapsia oli kolme yhtä aikuista kohti. Aikuisen ja lap-

sen vuorovaikutus ja läsnäolo paranivat pienessä ryhmässä selvästi. Sitä enemmän, mitä nuorempia lapset olivat. Laadukkaampi vuorovaikutus tarkoitti emotionaalista tukea, lapsen autonomian kunnioittamista ja ohjaamisen laatua. Aikuisen kielteiset tunteenilmaisut – kuten malttamattomuus ja ärtymys – vähenivät eikä kukaan lapsista jäänyt syrjään.

Valtakunnallisessa Alkuportaati-tutkimuksessa on seurattu kahden tuhanen lapsen kehitystä, esimerkiksi lukemisvalmiuksia. Tutkimuksen lapset ovat nyt toisella luokalla. Jo tässä vaiheessa tutkimusta tiedetään, että esiopetuksella on oppimiseroja tasaava vaikutus. Esiopetus tukee erityisesti niiden lasten kehitystä, joilla on alkuvalmiuksien puutteita.

Tämän tutkimuksen valossa lukemaan oppimisen motivaatiota näyttäsivät tukevan paitsi lapsen omat taidot, myös pieni ryhmäkoko sekä opettajan lapsilähtöisyys.

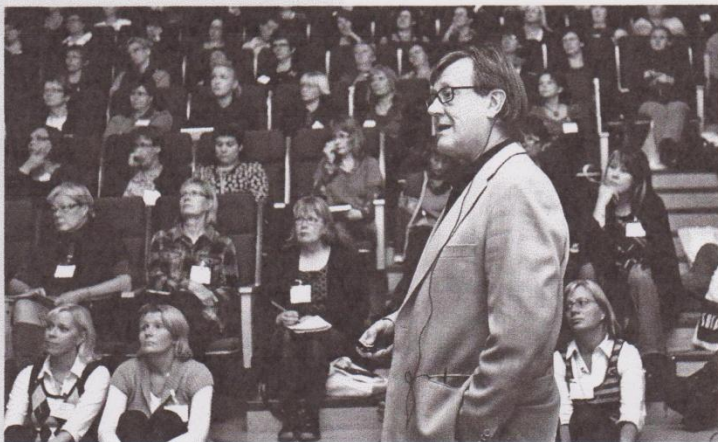
MUITA SYITÄ PUUTTUA JO PÄIVÄKODISSA

– Mitä varhaisempaa tuen aloittaminen on ja mitä pidempään se kestää, sitä suurempi ja pysyvämpi sen vaikutus on. Lastentarhanopettajan työn pitkäjänteisyys korostuu, kun oppimisen ongelmat muuttavat lapsen kasvaessa muotoaan. Hyvät saavutukset saattavat hiipua, jos myöhemmin lasta ei enää tuetakaan.

– *Niilo-Mäki*-instituutin laskelmien mukaan yhden euron sijoittaminen esiopetukseen ja päivähoitoon tuo takaisin seitsemän euroa. Amerikkalaiset taloustieteilijät laskivat, missä vaiheessa yhteiskunnan kannattaisi investoida ihmiseen, jotta palautus mm. verojen ja vähäisemmän tuen tarpeen muodossa olisi mahdollisimman suuri. Tulos oli selkeä: alle kouluikäisiin investoiminen oli kannattavin sijoitus.

– Suora, systemaattinen vaikuttaminen lapsen kehityksen tukemisessa on tehokkaampaa kuin epäsuora vaikuttaminen esimerkiksi vanhempien kautta.

– Hyvin koulutettu henkilökunta lisää varhaisen puuttumisen myönteisiä vaikutuksia. ■

HAVAINNOINTI JA ARVIONTI

Lastentarha 1/2010 s. 22-23
Artikkeli 22

1/2

TEKSTI: Tuija Siljamäki, KUVAT: Futureimagebank

Lasten arviointia pidetään varhaiskasvatuksessa tärkeänä, mutta hankalana toteuttaa.

Se johtuu siitä, että monista päiväkodeista puuttuu toimiva arviointikulttuuri.

Ensin on havainto: kas, pikku-Lassi on oppinut sitomaan kengännauhansa. Kun se kirjataan ylös, se myös muistetaan. Kun havaintoja on riittävästi, voidaan pikku-Lassin kehitystä arvioida, tehdä siitä johtopäätöksiä. Näinhän sen pitäisi teoriassa mennä, mutta kuinka käy käytännössä?

Arviointia arvioinnin vuoksi vai lapsen parhaaksi?

Arviointiin kaivataan tukea

Havainnointia ja arviointia pidetään välttämättömänä, jotta kehittämisalueet tunnistettaisiin ja jotta vasu-keskusteluja voitaisiin ylipäättään käydä. Havaintojen dokumentointi on kuitenkin varhaiskasvatuksessa vähäistä. Silloin käy helposti niin, että pikku-Lassin rusetin solmimisen oppiminen tai joku muu pieni, suuri juttu unohdukin.

Tarve saada tukea arviointityöhön käy hyvin ilmi esimerkiksi Keski-Suomen varhaiskasvatuksen kehittämisyksikön raportista. Kyselyyn vastanneet lastentarhanopettajat valittelivat arviointikulttuuriin puuttumista päiväkodeista: arviointi ei ole järjestelmällistä eikä siihen tahtoisi olla aikaa ja resursseja.

Tulevia lastentarhanopettajia kouluttava Leena Turja Jyväskylän yliopistosta ei ihmettele raportin tuloksia.

– Meillä ei ole mitään yhtä tapaa arvioida eikä suoranaisesti velvoitettakaan. Paitsi silloin jos lapsella on todettu erityisen tuen tarve. Aiemmin on arvioitu ryhmän lapsia yleisesti, ei niinkään yksilöllisesti.

Turja on kirjoittanut arvioinnista kirjan yhdessä Johanna Heikan ja Eeva Hujalan kanssa. Sen yhtenä tarkoituksena on tarjota arvioinnin tueksi jotakin ”kättä pidempää”.

– Olemme pyrkinneet aukaisemaan

Lastentarha 1/2010
Artikkeli 22

2/2

vasu-asiakirjan tekstitystä arvioinnin näkökulmasta. Mitä pitäisi arvioida, mitä suunnitella ja miten arvioida, sanoo Turja.

Jos olisin taikuri...

Yksi kirjan keskeinen teema on arvioinnin lapsilähtöisyys. Voisiko siis pikku-Lassikin olla jotakin mieltä ruusetin solmimisen oppimisesta?

Lasten vaikutus- ja päätävävalta rajataan yleensä tiettyihin tilanteisiin, kuten vapaaseen leikkiin. Vastaavasti esimerkiksi pedagogisissa oppimistilanteissa päätökset tekee aikuinen. Lapsen näkemystä pidetään kyllä tärkeänä, mutta puuttuu menetelmiä ja käytäntöjä kuulla häntä. Totuttua toimintakulttuuria on myös vaikea murtaa.

Hyvässä arvioinnissa kuullaan kuitenkin kaikkia osapuolia, myös lasta. Uudessa vasussa puhutaan muun muassa lapsille ominaisista tavoista toimia, jotka antavat suuntaa sille, millaista arvioinnin pitäisi olla.

– Lapsilähtöinen arviointi on paitsi käytäntöjä, myös etiikkaa. Aina voidaan kysyä: miksi tätä arviointia tehdään? Onko siitä lapselle enemmän hyötyä kuin haittaa? Arviointia ei pidä tehdä vain arvioinnin vuoksi. Sen pitäisi olla kaikkia osapuolia palvelevaa eikä ketään vahingoittavaa tai haitallista, sanoo Turja.

Turjan, Heikan ja Hujalan kirja esittelee erilaisia keinoja kuulla lasta, esimerkiksi sadutus, lapsilähtöiset haastattelut ja mielikuvitustehtävät. Jos lapsi saa tehtäväkseen kuvitella olevansa taikuri, joka muuttaa päiväkodin unelmien kaltaiseksi, se antaa toisenlaista tietoa kuin suorat kysymykset.

– Samalla kun kasvattaja arvioi lasta, hänen pitäisi arvioida omaa toimintaansa: millaisen oppimisympäristön hän on lapselle tarjonnut. Myös lapsen pitäisi voida kertoa, kuinka hän kokee ympäristönsä.

Arviointikulttuurin muutos vaatii aikaa

Turjan mukaan päiväkodeissa pitäisi päästä systemaattiseen, kaikkia osa-

puolia kuulevaan ja riittävän monipuoliseen arviointiin.

Se tarkoittaa, että arvioidaan myös kasvattajan ja kasvuympäristöjen vaikutusta. Se tarkoittaa myös, ettei arvioida lapsessa vain yhtä osa-aluetta, kuten oppimista, vaan sen lisäksi seurataan hänen sosiaalisia suhteitaan, tunteitaan ja leikkiään ja huomataan myös hänen vahvuutensa. Se taas onnistuu vain havainnoimalla ja dokumentoimalla järjestelmällisesti.

Kuinka toimiva arviointikulttuuri sitten otetaan käytäntöön?

– Suosittaisin, että lähdetään liikkeelle pienin askelin. Kokeillaan ensin jotain. Mitään kehittämistoimintaa ei pitäisi lähteä viemään läpi liian suurella volyyymillä niin että kaikki väsähtävät alkumetreillä.

Turja uskoo lastentarhanopettajien tarvitsevan arvioinnissa pedagogista tukea. Hän ei usko, että yksittäiset tutkimusprojektit tai koulutusiltpäivät riittävät.

– Ehkä tarvitsisimme pedagogisia ohjaajia kuntapuolelle. Tieto pitäisi saada leviämään kaikille, elämään ja muuttamaan käytännöiksi. Ulkopuolinen ohjaaja, joka kulkee arjen työssä rinnalla ja auttaa kasvattajia reflektoimaan omia käytäntöjään, olisi paras vaihtoehto.

– Koulutukset ja tämä kirja ovat ponnahduksia, tietoisuuden herättämistä. Tutkimuksetkin ovat osoittaneet, miten vaikeaa on muuttaa omia käytäntöjään. Se vaatii kiinnostusta ja aikaa pysähtyä sekä rohkeutta. Solmukohtien selvittämisessä vaaditaan vähintään yhtä innostunut kollega vierelle.

Arviointi on kasvattamisen ja opettamisen työväline. Sen tarkoitus on edistää lasten hyvinvointia, oppimista ja kehitystä. Sen avulla varhaispedagogiikka saadaan vastaamaan lasten tarpeita ja varhaiskasvatukselle asetettuja tavoitteita. ☺

Heikka, Hujala, Turja:
Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Printel. 2009.

LÄHDE:

Arviointi VARKE-kuntien varhaiskasvatussuunnitelmatyössä. Raportti kuntakyselyn tuloksista 2009. Keski-Suomen varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö. Poikolainen, Adenius-Jokivuori. <http://www.koskeverko.fi>

PAREMPAA ARVIOINTIA

Leena Turjan vinkit

- 1) Lue oma kuntatason ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelma arvioinnin näkökulmasta. Se kertoo, mitä pitäisi arvioida ja millaisessa pedagogisessa hengessä.
- 2) Punnitse arvioinnin hyötyä. Mitä siitä hyötyvät kasvattajat, mitä vanhemmat ja lapsi. Tarkista, onko arviointi ajankohtaisen lapsinäkemysten mukaista ja eettisesti kestävä.
- 3) Näe arviointi tärkeänä osana arjen työtä. Se on pysähtymistä, jo eletyn elämän katsomista taakse päin. Se on tilaisuus pohtia, toteutuivatko toiveet ja hyvä tarkoitus.
- 4) Ota käyttöön joku järjestelmällisen dokumentoinnin menetelmä. Se kulkee jatkuvasti arjen mukana, siihen on helppo palata ja se helpottaa muistamista. Dokumentointiin tarvitaan riittävän usein pieniä pysähdyksiä arjessa.
- 5) Muista tasa-arvoisuus. Kaikki lapset ovat yhtä tärkeitä, kaikilla lapsilla on oikeus omaan yksilölliseen huomioonsa, myös ne joilla menee hyvin. Ota myös lapset mukaan arviointi- ja suunnitteluprosessiin.

Lastentarha 1/2001
S. 36-37
AIVI ROMPPAINEN
Artikkeli 33

Kun avioero hajottaa perheen tai

Avioero jättää aina jälkensä lapseen, jonka maailma on yhtäkkiä palasina. Kiltimmänkin lapsen pinnan alla kuohuu, vaikka sitä eivät välttämättä ulkopuoliset huomaa. Tullakseen näkyväksi lapsi tarvitsee turvaa, joka luo tilaa hänen tunteilleen.

Avioero herättää lapsessa turvattomuuden, pelon, häpeän, syyllisyyden ja vihan tunteita. Eikä pieni lapsi ymmärrä, miksi hänen on paha olla. Lapsi ei kykene yksin käsittelemään sisältä myllääviä tunteita. Miten hän voi selvitä tästä eheämpään elämään?

"Kysymys on siitä, kuinka paljon me kykenemme antamaan lapselle lupaa tunteita? Vai vaadimmeko, että lapsen on ymmärrettävä, mitä vanhemmille tapahtuu. Tunteiden järjestyminen katkaisee yhteyden niiden tuntemiseen. Tunteet tulee saada tuntea ja elää läpi. Tämä antaa mahdollisuuden tunteiden nimeämiseen. Vasta sitten ne on mahdollista ymmärtää", **Taina Koponen** painottaa.

"Mikäli lapselta odotetaan avioeron ymmärtämistä, silloin häneltä vaaditaan aikuisuutta ja hän joutuu väärään rooliin. Pahimmillaan lapsi on vanhempi omille vanhemmilleen. Se on mielestäni mielellään vaatimus lapselle ja vielä nuorellekin", **Taina Koponen** lisää.

Taina Koponen on nainen, jolla on kokemusta siitä, mistä hän puhuu. Häntä on vaikea määritellä yhden nimikkeen sisään, sillä hänen elämänsä on jatkuvaa kasvua ja oppimista.

"Olen vanhemmuuden ja arjen ammattilainen, kolmen tyttären äiti. Lastentarhanopettajan ja nuorisotyönohjaajan

koulutuksen lisäksi olen hankkinut täydennyskoulutusta muun muassa draaman ja toiminnallisten ryhmätyöskentelyn menetelmien puolelta. Tarinateatteriohjaajan pätevyys laajentaa näitä kaikkia. Ammatillisuuden syveneminen on tapahtunut vasta omien työnohjaus- ja terapia-prosessien kautta sekä valitsemalla kokopäiväisesti vanhemmuuden vastuullisen tehtävän."

"Tällä hetkellä teen työtä vain minimaalisesti. Töiden tehtävänä on energisoida ja haastaa älyllistä ja luovaa puolta minussa, siksi työ ei saa aiheuttaa ristiriitaa tärkeysjärjestyksessä. Omat lapset tulevat ensin", **Taina Koponen** kommentoi.

Vanhempien vastuu

"Mielestäni avioerossa vanhempien tehtävä on selvittää, mitä lapselle ja hänen sisäiselle maailmalleen tapahtuu. Avioero ei vain tapahdu, vaan se on joko molempien vanhempien tai toisen vanhemman tietoinen valinta, jolla on aina seurauksensa. Vanhempien tulee kantaa niistä myös vastuu. Kuinka paljon vanhemmat oikeastaan ovat tietoisia siitä, mitä avioero lapselle tekee?" **Koponen** kysyy.

Avioerot ja sitoutumattomuus saavat **Taina Koposen** vihaiseksi. Mutta kuitenkin hän myöntää, että on tilanteita, jolloin avioero vaihtoehtona on välttämätön.

"Mutta oikeastaan vain harvoissa tapauksissa. Uskaltavatko vanhemmat myöntää erotessaan, että he eivät osanneet olla yhdessä, eivätkä kantaa vastuuta niin, että olisivat lähteneet opettelemaan yhdessä olemisen ja elämisen taitoa sekä hoitamaan itseään ja parisuhdettaan?"

"Olen kuullut kuusivuotiaan lapsen kysyvän äidin uudelta miesystävältä, että ketkä ovat olleet sinun aiempia tyttöystäviä. Ja mies kertoi. Poika jatkoi, että kenen kanssa sinä sitten olet, kun kyllästyt äitiin ja jätät äidin. Kuulemani sai minut surulliseksi. Minkälaisen parisuhteen ja pysyvyyden mallin tämä pieni poika oli sisäistänyt itseensä?"

Kuvassa: TAINA KOPONEN

Turvallisuus voimistaa ääntä

Lapset ovat taitavia keksimään keinoja, joilla he selviytyvät tilanteista, joita he eivät vielä kykene käsittelemään. Mutta ne ovat vain keinoja selvitä sen hetkisestä tilanteesta. Vaikka lapsi näennäisesti selviytyisikin, se ei ole koko totuus. Paha olo jää sisälle.

"Lapsi, joka saa tuntea tunteensa ja elää ne läpi ulos itsestään, voi voida hyvin voidessaan pahoin. Tämän edellytys on kuitenkin se, että lapsella on riittävästi turvaa tuntea mm. pelkoa, vihaa ja lupaa olla tykkäämättä vallitsevasta, vanhempiensa valitsemasta tilanteesta", **Koponen** sanoo.

"Tehdäkseen tilaa lastensa tunteille vanhemmilla on oltava paikka, aika ja ihminen, jotka antavat tilaa myös vanhemman omille tunteille. Tämän tilan raivaamisen ja tilan hankkimisen vastuu on vanhemmilla. Lapsi on juuri niin turvassa omien tunteidensa kanssa kuin on aikuinenkin."

"Lapsen tulee saada tulla kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi tunteineen ja tarpeineen. Silloin lapsi kykenee käymään läpi avioeroa, siitä syntyneitä tunteitaan ja tarpeitaan. Ja kaiken tämän keskellä lapsella tulee olla varmuus siitä, että vaikka hän olisi kuinka hankala tahansa, häntä ei hylätä. Hänestä ei oteta avioeroa."

Lastentarha 1/2001

Artikkeli 33

2/3

arvitaan tilaa lapsen tunteille

Mistä näin suuri turva lapselle sitten löytyy?

"Vanhempien avioerosta eivät voi kantaa vastuuta muut kuin vanhemmat itse. Kyllä sen turvan tulisi löytyä kotoa vanhemman sylistä", Taina Koponen toteaa.

Tunteiden läpielämisen prosessi toteutuu konkreettisesti esimerkiksi sylkytyksessä, jolloin lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. Sylkytys on Taina Koposen luoma termi lapsen ottamisesta syliin ja pitämistä siinä, silloin kun lapsi alkaa oirehtia tunnetankkinsa tyhjentymisestä.

"On vastuullista vanhemmuutta hakea itselle apua, kun huomaa olevansa kyvytön kohtaamaan lastaan ja antamaan syyä hänen tunteilleen. Tai kun huomaa itse sylintarpeensa niin suureksi, ettei omaan syliin mahdu ketään", Koponen jatkaa.

Päiväkodin mahdollisuudet tukea lasta

Jos kodista ei löydy lapselle riittävää turvaa, mitkä ovat päiväkotien mahdollisuudet tukea avioeron keskelle joutunutta lasta?

"Päiväkodissa voidaan lasta tukea, mutta sen on tapahduttava yhteistyössä vanhempien kanssa", Koponen muistuttaa.

Lapselle annettava tuki edellyttää lapsen kohtaamista ja sitä, että työntekijällä on aikaa nähdä ja lukea lasta ja rohkeutta pysähtyä.

"Oma kysymyksensä onkin se, kuinka arvokkaana ja merkityksellisenä pidetään pysähtymistä tekemisen sijaan?" Koponen pohtii.

"Välineitä lapsen tunteiden käsittelyyn on monia. Niitä voi työstää draaman ja tarinateatterin lisäksi piirtämällä, maalamalla, saduilla, roolileikeillä, pelaamalla, musiikilla ja yleensä kaikenlaisen leikin avulla", Koponen luettelee.

"Vertaiskokemuksien jakamisella on hoitava vaikutus. Kun työntekijällä on omakohtainen kokemus omien vanhempiensa avioerosta ja hän on käynyt itse

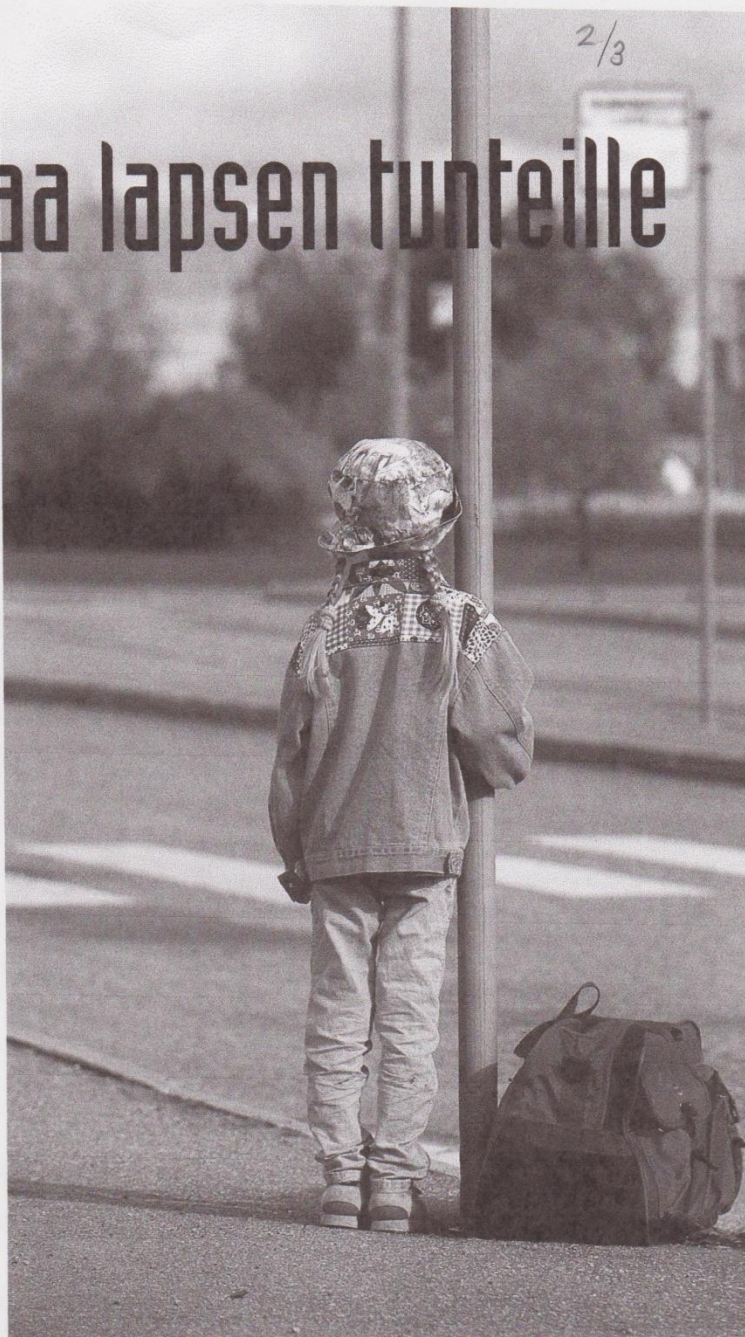
siihen liittyvät tunteet läpi, hän voi jakaa omasta kokemuksestaan lapsille. Tässä on oltava kuitenkin erityisen tarkka, ettei kaada läpikäymättömiä tunteitaan lasten kannettavaksi", painottaa Koponen.

"Vastuullisesti ohjattuna vertaisryhmä voi antaa lapsille esimerkin ja mahdollisuuden kokemusten jakamisesta toistensa, samassa tilanteessa elävien kanssa, ja näin avata tien tuntemisen maailmaan."

Lapsille tukea avioeroryhmistä

Taina Koponen on ollut mukana vetämässä ryhmiä, joissa lapset ovat voineet käsitellä kipeää menetystään.

"Ryhmät ovat olleet lapsille, joiden vanhemmat ovat sitoutuneet käymään eroaan läpi omalla tahollaan. Lasta ei oteta ryhmään, elleivät vanhemmat ole itse sitoutuneet ottamaan vastuuta omasta kas-

Lastentarha 1/2001 Artikkele 33

vusta ja tilanteesta. Ei voida toimia niin, että lapsi käsittelee avioeron, mutta vanhemmat eivät", Koponen huomauttaa.

Avioeron läpityöskentelyyn on suosituttava ajan kanssa. Uuden kumppanin ottamista heti edellisen lähdeyttä tulisi lapsen takia välttää.

"Lapsella on oikeus saada riittävästi aikaa käsitellä häntä kohdannut menetys. Avioero on aina lapselle menetys, vaikka siitä voi seurata ajan kanssa myös hyvää. On uskomatonta kuinka paljon lapset tietävät perheen tapahtumista. Usein vanhemmat luulevat, etteivät lapset tiedä, ja lapset kantavat sisällään mitä erilaisempia kuormia, joista heillä on käsitys ettei niistä saa puhua", Koponen huomauttaa.

Tarinatatterin avulla lasten on mahdollista työstää omia tunteitaan ja omaa elämäänsä. Lapset saavat tuoda näyttämölle tunnelmia ja tilanteita elämästään tai koko oman tarinansa, jonka aikuiset improvisoivat. Lapsi saa valita, kuka esittää ketäkin ja miten tarinan tulee kulkea. Musiikilla on merkittävä osuus tarinan tunneilmaston luomiseen. Taina Koponen istuu ohjaajana katsomaan lopputulosta kertojan viereen yleisön joukkoon.

"Lasta ei johdatella tarinaan. Hänelle vain sanotaan, että täällä voi tapahtua mitä vain. Täällä luodaan tarinoita, joita sinä haluat nähdä. Jokaisen tarina on arvokas. Tarinan kertomisella ja sen näkemisellä on lasta hoitava ja hänen kasvuaan tukeva vaikutus. Tarinateatteri sellaisenaan tai sovellettuina mahdollistaa monien asioiden tekemistä näkyviksi", Koponen kertoo.

Viha tarvitsee luvan ja rajat

Kun vanhemmat eroavat, lapsi kokee myös vihaa. Jos lapsi ei saa ilmaista vihaansa, hän oppii kiltiksi. Hän oppii nielemään vihaansa niin, että se kääntyy lopulta häntä itseään tai hänen läheisiään vastaan. Lapsi voi myös masentua, käyttäytyä itsetuhoisesti tai kipuilla vihaansa fyysisinä oireina kuten päänsärkinä ja vatsavaivoina.

"Jos lapsen vihantunneille ei anneta lupaa ja tilaa, emmekä me aikuiset kestä niitä, ne pysyvät lapsen sisällä", Koponen huomauttaa. "Sama koskee aikuisiakin."

"Vihan tunteelle tulee antaa lupa, mutta sille tulee antaa myös säännöt. Lapselle on kerrottava, milloin viha alkaa tehdä pahaa ja miten se ei sitä tee. On kerrottava

sekin, että tekee lapselle itselleen pahaa, jos vihaa ei ilmaise. Vihaa on kuitenkin osattava ilmaista turvallisesti."

Koposen kotona on käytössä vihapamppu, jolla saa takoa patjaa, kun suututtaa. Säännöt kieltävät lyömästä mitään muuta. Mutta vihaa saa ja tulee opetellakin ilmaistamaan eri tavoin.

"Kun lapsen viha ryöpsähtää yli ja hän saa raivokohtauksen, olen päiväkodissakin työntekijänä ottanut lapsen syliini ja pitänyt häntä sylissä. Kerron lapselle, että minä olen tässä ja minä kestä tämän. Annetaan harmin tulla ulos. Lapsella on lupa huutaa ja riuhtoa, mutta ei satuttaa."

"Käytän tätä omien lastenikin kanssa. Kerron työtilleni, että en jätä näin pientä tyttöä näin isojen tunteiden kanssa yksin. Jos kehoittaisin lasta siinä tilanteessa menemään omaan huoneeseensa rauhoittumaan viesti olisi se, että mene ja selviä yksin tunteesi kanssa. Rauhoita itse itseäsi", Koponen huomauttaa.

Kun lapsella on kokemus siitä, ettei tunteisiin uppoa, vaan ne ikään kuin huuhtelevat, hänen on mahdollista opetella selviytymään yksin pienissä paloissa vaikeidenkin tunteiden kanssa.

Turvallinen ilmapiiri tukee lasta

Päiväkodin tärkein tuki lapselle on turvallinen, aitoon vuorovaikutukseen perustuva ilmapiiri. Työntekijöiden välinen vuorovaikutus ja päiväkodin tunneilmapiiri on lapselle "koti" sen ajan, minkä hän hoidossa viettää.

"Aikuisten tulee voida työpaikallaan niin hyvin, että heillä on tilaa ottaa vastaan lapsen tunteita ja kohdata niitä", Koponen määrittelee.

Päiväkodin tunneilmapiiri ja aikuisten yhteistyön toimivuus vaikuttavat voimakkaasti lapsen tunne-elämään erityisesti silloin, kun lapsi viettää suurimman osan valvellaoloajastaan päiväkodissa.

"Se että työntekijällä olisi kyky kohdata lapsi ja nähdä hänen tarpeensa edellyttää sitä, että työntekijä kohtaa itsensä ihmisenä ja suostuu kohtaamaan myös työtoverinsa. Jos päiväkodissa on kireä, kiireinen ja tulehtunut tunneilmasto, on aivan yhdentekevää, kuinka upeita projekteja vedämme lapsen tukemiseksi. Lapsi nappaa kuitenkin ensisijaisesti tunteen eikä tekemistä."

Huono ilmapiiri on pysähtymisen paikka

Kun päiväkodin ilmapiiri on tulehtunut, Koponen suosittelee vakavasti henkilökunnalle pysähtymistä. Ilmapiiriä voi työstää työnohjauksen avulla. Työnohjauksessa on kuitenkin tultava myös itse työntekijänä kohdatuksi.

"Toimiessaan työnohjaus helpottaa, energisoi ja syventää työntekijöiden ammatillisuutta. On lupa voida hyvin."

"Meidän tulee pysähtyä ensin itsemme kanssa ennen kuin kykenemme pysähtymään aidosti lapsen kanssa. Jos lähemme tekemään asioita, joiden kanssa koemme itse turvattomuutta, viemme myös lasta sitä kohti. Ja se ei auta ketään."

"Kysymykseni on, kuinka moni päiväkodin työntekijöistä on itse saanut kokea turvallisen sylin? Jos minulla ei ole itselläni kokemusta siitä, että olen hyväksytty ja turvassa ilmaistessani kipeimpiä tunteitani, en voi antaa sitä kokemusta muille. En voi antaa eteenpäin muuta kuin minkä olen saanut", Koponen muistuttaa.

"Lapsella on oikeus tutustua aina omaan maailmaansa ja omiin tulkintoihinsa, ilman että me aikuiset värähtämme niitä omista käsittelemättömistä tunteistamme käsin. Kanssamatkaajaksi lapsi tarvitsisi aikuisen, jolla olisi aikaa pysähtyä, kuulla ja kunnioittaa hänen kokemuksiaan. Lapsi ei tarvitse aikuista, joka kertoo hänen päänsä yli, miten hänen asiansa ovat", Koponen toteaa.

"Keinoja ja välineitä lapsen tunteiden käsittelyyn on ja niitä voidaan aina kehittää lisää. Mutta ensisijainen lähtökohta on se, että me aikuiset otamme ja kannamme vastuun turvallisen ja tasapainoisen tunneilmaston rakentamisesta, jossa meillä itsellämme on hyvä ja levollinen olla. Se ei tapahdu itsestään, sen eteen on ponnisteltava ja toisinaan taisteltavakin. Mutta vakuutan, että se kannattaa."

Taina Koponen on kirjoittanut enemmän sylkytyksestä Irene Kristerin toimittamaan kirjaan NÄE MINUT. Kirjan on kustantanut Karas-Sana. Kirja on saatavilla kirjakaupoista. Hinta on n. 130mk.

Lastentarha 1/2001 s. 39-40 Artikkelit 34

PÄIVI ROMPPAINEN

1/2

Eroryhmästä

uusia välineitä ajatteluun

Kun isä ja äiti eroavat, lapsi hämmentyy. Hän ei kykene kertomaan, mitä hänen sisällään liikkuu. On vaikea pukea tunteita sanoiksi. Lasten eroryhmässä lapselle annetaan uusia välineitä ja keinoja ajatteluun.

Jyväskyläläinen psykologi **Sirkku Niemelä** on vetänyt lasten eroryhmiä jo kymmenen vuoden ajan. Kaikki lähti liikkeelle hänen omasta lisensiaattityöstään, jonka aiheena oli, miten 8-10-vuotiaat lapset sopeutuivat vanhempiensa avioeroon. Nyt hän on julkaissut yhdessä **Tiuku Pennolan** kanssa myös aiheesta käsittelevän kirjan: *Pienillä padoilla on korvat*. Kirjaan on koottu erilaisia leikkejä, vertauskuvia, sanontoja ja metaforia, joilla voi lapselle havainnollistaa aikuisten henkisiä vaikeuksia, masennusta tai mielen sairautta. Vertauskuvien avulla pyritään löytämään vaikeille asioille muodot ja sanat.

"Kirjaa on kehitelty viidentoista vuoden ajan. Olemme pyrkineet ulkoistamaan ongelmat itsestä erilliseksi hahmoksi, jolloin lapsi pystyy sitä parhaiten käsittelemään", Sirkku Niemelä perustelee.

"Avioeron tuoma hämmennys ei lohkea lapsesta pelkällä puheella. Siihen tarvitaan jonkinlaisia välineitä.

Erityisen mielekkäitä ovat olleet tiimalasi-, boakäärme- ja pesäpäivävertaukset. Tiimalasia katsellessa mietitään, milloin lapsi tai hänen vanhempansa ovat olleet tiimalasin kapeimmassa kohdassa ja miltä silloin on tuntunut. Ja ehkä jo huomenna ollaan päästy tuosta tiukasta paikasta pois. Tarina boakäärmeestä kertoo, kuinka boa oli nielaissut liian ison suupalan ja sillä oli iso möykky sisällään. Boa tarvitsisi paljon aikaa sulatellakseen sen, mitä sen sisällä nyt oli. Lapselta kysytään, onko hänellä nyt samanlainen olo."

"Erityisen pidetty on ollut kertomus pesäpäivästä. Kuinka orava väsyi ainaiseen käpyjen keräämiseen ja päättikin pitää pesäpäivän ja vietti koko päivän pesässä pää kainaloon käännettynä. Lapselle selitetään, että masennus on sellainen sairaus, että aikuisenkin tekee mieli viettää vain pesäpäiviä", Niemelä kuvailee.

"Kirjan tehtävät ja vertaukset voidaan soveltaa myös muille lapsiryhmille."

Ryhmät opettaneet tekijänsä

Lapsiryhmät rajattiin kahdeksasta kymmenvuotiaisiin siitä syystä, että heillä oli jo äidinkieli ja metaforat hallussa. He ovat sopeutuvaisia, toiminnallisia ja puhuvat harvemmin omista tunteistaan. Ikäryhmä oli myös Sirkku Niemelälle tutuin. Kussakin ryhmässä on yleensä kuusi lasta, joista pojat ovat yleensä levottomia ja tytöt ylivastuullisia. Ryhmäkokoontumisten sisältö on vaihdellut vuosien kuluessa.

"Aluksi minulla ei ollut mitään välineitä, puhuttiin vain. Sitten tuli tarve kehitel-

lä jotain. Oli minulla jossain välissä sellainen valoshow-vaihekin", Sirkku Niemelä nauraa.

"Nyt ryhmät ovat kiteytyneet siihen, mitä tekemämme kirjakin pitää sisällään. Mitä enemmän teen, sen nöyremmäksi tulen."

"Alku on aina vaikeaa. Mutta kun asiat sanotaan ääneen, ne muuttuvat todeksi. Jotkut innostuvat, jotkut jäävät pois ensimmäisen kokoontumiskerran jälkeen. Kerran kaikki lapset ikään kuin liittoutuivat keskenään eivätkä suostuneet puhumaan yhtään mitään. Sitten luettiin tarinoita ja tiputeltiin omien huolien kokoisia lappuja", Niemelä muistelee.

"Onhan tämä vähän tällaista psykologian ja pedagogikan sekoitusta. Heikoimmilla minä olen pedagogisissa jutuissa, sillä minulla on vain psykologin koulutus", Niemelä myöntää.

"Mitä isommat ongelmat lapsilla on, sitä pienemmällä askelilla on edettävä."

Lapsen kanssa on oltava aito

Eroryhmien tärkein anti lapselle on uuden välineiden saaminen ajatteluun.

"Lapset ovat nykyään aika mielikuvi- tuksettomia. He tarvitsevat uusia keinoja käsitelläkseen tunteitaan. Olen ollut kuitenkin yllättynyt siitä, että lapset lähtevät ryhmäprosessiin heti täysillä mukaan. Jo ensimmäisessä kokoontumisessa saatetaan jakaa vaikeat perheväkivaltakokemuksetkin."

Syvimmän vaikutuksen Sirkku Niemelään teki pieni poika, joka ei puhunut

Lastentarha 1/2001 Artikkelit 34

2/2

kuin viisi sanaa kaikkien kokoontumiskertojen aikana. Viimeisellä kerralla hän sitten kysyi, tietääkö Sirkku, että heidänkin isänsä ja äitinsä ovat eronneet.

"Lasten kanssa on oltava aito, heidän kanssaan ei voi käyttää terapianaamaria. Lapsi lukee niin taitavasti ei-kielellisiä viestejä, että pieni suupielen värähtäminenkin väärässä kohdassa voi viedä luottamuksen mennessään", Niemelä toteaa.

liian paljon, vanhennee liian aikaisin."

Mitä sitten tehdä lapselle, joka on jo alkanut huolehtia omista vanhemmistaan, ottanut heidän huolensa ja murheensa vastuulleen?

Siihen ei ole Sirkku Niemelällä pientä näpsäkkää metaforaa. Silloin juttu on jo nielaistu. "Tarvitaan pidempiaikasta hoitoa, jotta lapsi voisi tästä parantua", Niemelä myöntää.

opettajia, erityisopettajia ja psykologeja. Voisi olla lastentarhanopettajiaakin", Niemelä luettelee.

"Ohjaajien koulutuksen on yleensä maksanut työnantaja. Luulisin, että hinta vaihtelee siinä 500-1000 markan välillä. Maksulla on tarkoitus saada ainoastaan kulut peittoon. Toki kurssille voi tulla yksityisestikin", Niemelä sanoo.

Ohjaajien koulutus on lähinnä sitä, että

"Yli kymmenenvuotiaat lapset eivät helposti luota minuun. He pelkäävät, että kerron kuitenkin äidille. Sitten on lapsia, jotka luottavat mielestäni aivan liian nopeasti uuteen aikuiseen. Se huolestuttaa minua."

Vanhempien erossakin lapsella on oikeus olla lapsi

Ryhmiä aikana lapselle yritetään vakuuttaa hänen oikeuttaan olla lapsi. Hänen ei tarvitse ryhtyä vanhemmaksi omille vanhemmilleen.

"Olen korostanut, että erot ovat aikuisten juttuja. Aikuiset ovat eläneet kauemmin, he tietävät, mitä tekevät ja että lapsi saa olla lapsi. Sitä paitsi jos saa tietää asioista

"Minun keinoni on tarkoitettu tavallisille lapsille. Vaikeille oirehtijoille minun keinoni eivät taida riittää. Yleensä ohjaajien keskimäärin 1-2 lasta ryhmästä eteenpäin."

Eroryhmät leviävät ympäri Suomen

Sirkku Niemelä on vetänyt lasten eroryhmiä yhdessä perheneuvoloiden kanssa. Hän on myös kouluttanut lasten eroryhmien vetäjiä. Ryhmiä on ollut Jyväskylän lisäksi Helsingissä ja Oulussa. Vuoden alussa lasten eroryhmät aloittavat myös Tampereella ja Turussa.

"Yleensä eroryhmän vetäjäksi haluavalla on jo ennestään olemassa jokin kasvatusalan koulutus. Yleensä he ovat olleet

Sirkku Niemelä vetää ryhmiä ja muut seuraavat ja yrittävät ottaa opikseen. Kursi päättyy yhteiseen lopetukseen. Mikäli eroryhmien vetäminen kiinnostaa, asiaa voi tiedustella Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitosta tai Sirkku Niemelältä.

Tiedustelut:

Sirkku Niemelä p. 014-616 663
Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto
p. 09-147215

Kirja:

"Pienilläkin padoilla on korvat". Hinta 150 mk.
Kirjaa voi tiedustella yllä olevista puhelinnumeroista.

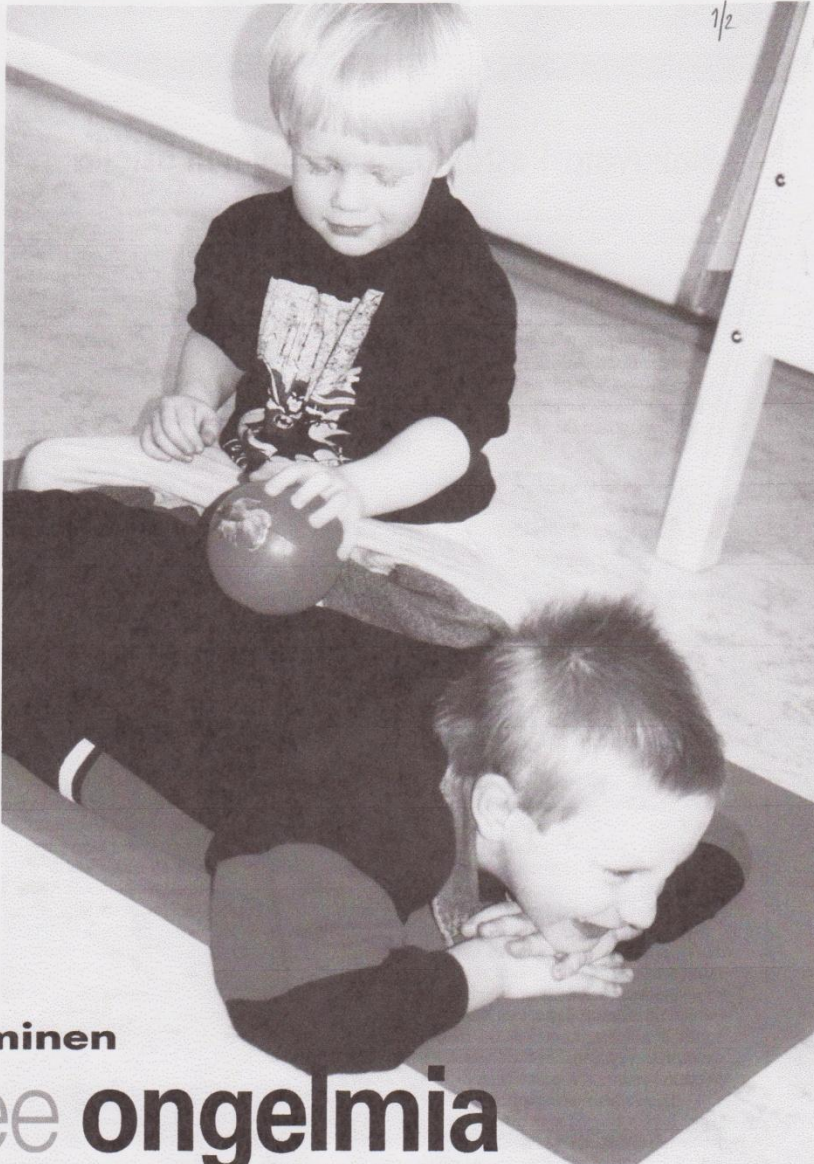
Lapsen maailma 10/2003

S. 48-49

Artikkeli 25

Laa-la -keskuksen toiminnan johtajatuksena on vanhempien ja ammatti-ihmisten kumppanuus. Lapsen luonnollisessa toimintaympäristössä vaikuttamisella ja varhaisella puuttumisella lisätään arjen sujuvuutta sekä ennalta ehkäistään pulmia.

Varhainen kuntouttaminen ehkäisee ongelmia

↑ Pallohieronta rentouttaa.

← Piiri pieni pyörii.

Lapsen maailma 10/2003
Artikkeli: 25

2/2

TEKSTI JA KUVAT RITVA RAIPPA

Lieksassa ja Kontiolahdessa toimineen Laa-La -projektin (Laatua lasten varhaiskuntoutukseen) myötä virinneitä työkäytäntöjä laajentava Honkalampi-säätiön hallinnoima ja RAY:n tukema Laa-La -keskus toimii yhteistyössä muun muassa kuntien sosiaali- ja terveystoimen kanssa.

Tuetaan arjessa

Varhaiskasvatuksen ohjaaja Jaana Ylönen mukaan paras keino tukea lasta on auttaa vanhempia suoriutumaan kasvatus-tehtävissä.

- Kun perheen arki sujuu, jää aikaa ja voimia muuhunkin toimintaan. Mitä pienempi lapsi on, sitä merkittävämpää on vuorovaikutuksen tukeminen luonnollisessa toimintaympäristössä. Laa-Lan 2-3-vuotiaiden leikkiryhmään voi liittyä, jos vanhemmat kaipaavat vinkkejä tai ovat hi-venenkin huolissaan lapsen puheen tai kielen kehityksestä. Mitään diagnoosia ei tarvita.

Kun perheeseen syntyy erityistä hoitoa tai kasvatuksellista tukea tarvitseva lapsi, kasvavat vanhemmuuden haasteet. Vanhempia mietittävät monet kysymykset. Perheen on tärkeää saada tieto, tuki ja pal-velut, joita he itse tuntevat tarvitsevana lapsen kanssa.

Ylönen tekee kotikäyntejä vanhempien toiveiden ja tarpeiden sekä mahdollisten ammatti-ihmisten ohjauksen mukaan.

- Juuri kotikäynnillä on mahdollisuus hyödyntää perheen arjen kannalta tärkei-tä toimintamalleja. Voidaan yhdessä suun-nitella ja toteuttaa toimintatuokioita lap-sen oppimisen tueksi.

Musiikkileikkikoulutoiminta on saanut suosiota lasten ja vanhempien yhteisenä harrastuksena. Musiikin parissa toimivalla kasvattajalla, vanhemmalla ja ammatti-ih-misellä, on hyvä tilaisuus tarkastella lap-sen kokonaiskehitystä kuten keskittymis-kykyä, kehon hallintaa, kielellisiä valmi-uksia, itseilmaisua sekä vuorovaikutus-kykyä.

Myös kerhot tukevat kokonaiskehitystä leikinomaisin keinoin, ja niissä kehitetään sosiaalisen vuorovaikutuksen avaimia: toisten huomioon ottamista, oman vuo-ron odottamista ja kuuntelemista.

Herkkyyttä tarvitaan

Työmuotoja sovelletaan yksilöllisesti tar-peiden mukaan.

Alle kouluikäisillä kaiken perustana

ovat vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot, joita harjoitetaan leikin avulla toiminnalli-sesti. Liikkumisen kautta pyritään vaikut-tamaan lapsen koko persoonaan. Tavoit-teisilla aisti- ja liikeharjoituksilla ediste-tään lapsen kehon hallintaa.

Pienryhmässä opitaan myös kielellisiä taitoja. Lapsi näkee muiden lapsien toi-mintamalleja. Ryhmä tarjoaa turvallisen ympäristön vaikeidenkin asioiden oppi-miseen ja auttaa lasta suhteuttamaan omia vaikeuksiaan. Ohjatussa ryhmätuo-kiossa lapsen kuuntelutaito, leikkitaidot, keskittymiskyky ja itseluottamus kohen-tuvat.

- Osa lapsista kokee päivähoiton pien-ryhmätuokiot turvallisemmaksi kuin suu-ren ryhmän, ja lapsi voi saada pienessä ryhmässä omat ajatuksensa paremmin esiin, kertoo Ylönen ja muistuttaa, että oh-

jaajalta vaaditaan taitoa saada kaikki lap-set osallistumaan.

- Päivähoitoryhmät ovat yleensä suuria ja resurssit pienet. Moniongelmaisten kanssa iso ryhmä on rankka ja vaativa. Ammatti-ihmisellä pitää olla sekä herk-kyyttä havaita lapsen tarpeita ja tunnetilo-ja että herkkyyttä nähdä vanhempien asiantuntemus ja toiveet. Se, miten saa-daan vanhempien tiedot ja taidot arkityö-hön, onkin yksi päivähoiton haasteista.

Kotikäynnit tukevat tätä tavoitetta.

- Lapsi voi olla herkkä vetäytyjä, ujo, ar-ka. Lasta tulee tukea osallistumaan, mutta hänelle pitää antaa aikaa ja rauhaa osallis-tua. Lapselle vertaisryhmä on tärkeä. Hän ottaa mallia toisista ja muodostaa minäkä-sitystä kavereiden antamasta palautteesta.

Ylönen tekee vanhempien kanssa suun-nitelman, josta keskustellaan. ■

KERHOSSA OPITAAN OTTAMAAN TOISET
HUOMIOON, ODOTTAMAAN OMAA VUOROA
JA KUUNTELEMAAN.

Lastentarha 1/2002 s. 10 Artikkelit 29

RIITTA VIITALA

KL, lehtori, Jyväskylän yliopisto, Erityispedagogiikan laitos

Integraatio päivähoidossa

Suomalaisessa päivähoitojärjestelmässä integraatio toteutuu määrällisesti. Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on päivähoidossa samoissa päivähoitopaikoissa kuin muutkin lapset. Päivähoitohenkilökunnan asenteet ovat suurelta osin positiivisia. Henkilökunta ajattelee, että on oikeudenmukaista hoitaa ja kasvattaa kaikkia lapsia yhteisissä ryhmissä.

Yhteiset ryhmät eivät kuitenkaan takaa, että integraatio on toimivaa. Toimiva integraatio tarkoittaa, että kaikki lapset voivat osallistua ryhmänsä toimintaan aktiivisesti ja tasavertaisesti. Monet seikat vaikuttavat aktiivisen ja tasavertaisen osallistumisen mahdollistumiseen. Olennaista

on huomata, että kyse ei ole erityistä tukea tarvitsevan lapsen muuttamisesta, vaan siitä, että ympäristössä ja yhteisössä huomataan ja otetaan huomioon asiat, joilla jokaisen lapsen aktiivinen ja tasavertainen osallistuminen taataan.

Liikkeelle on lähdettävä resursseista. Tällä hetkellä päivähoidon ryhmät ovat liian suuria. Noin viidentoista lapsen päiväkotiryhmässä henkilökunta pystyy järjestämään toiminnan niin, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa pienryhmätoimintaa. Ryhmät jaetaan siten, että erityistä tukea tarvitsevat lapset jakaantuvat tasaisesti eri ryhmiin. Integraation toimivuuden kannalta ei ole mielekästä ohjata erityistä tukea tarvitsevia

lapsia omissa pikku ryhmissään tai yksin muiden lasten puuhaillessa omissa ryhmissään. Ajatuksena on koko ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen. Työskentelytapa ei ole hyvä ainoastaan lasten sosiaalisen kehityksen kannalta, vaan myös kognitiivinen oppiminen tehostuu.

Tällainen toiminta vaatii riittävän määrän henkilökuntaa ja suunnittelu-aikaa. Samanlaisesti toimiville pienryhmille on oltava omat ohjaajansa. Yksi tavallisimmista lisäresursseista päivähoidossa on erityistä tukea tarvitsevan lapsen henkilökohtainen avustaja. Käytännössä avustaja usein huolehtii liikaa vain erityistä tukea tarvitsevan lapsen ohjauksesta. Avustaja on tarpeen, mutta hänen työnsä tulee olla koko ryhmän yhteistä resurssia. Myös erityistä tukea tarvitsevan lapsen terapeutit voivat ohjata pienryhmiä päivähoitohenkilökunnan kanssa. Toiminta ja tavoitteet on kuitenkin suunniteltava

huolellisesti etukäteen, mikä vaatii yhteistä aikaa.

Päivähoidon erityistyöntekijät, useimmiten kiertävät erityislastentarhanopettajat, tukevat päivähoidon työntekijöitä, jotka ovat vastuussa erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidosta ja kasvatuksesta. Päivähoidon työntekijät kokevat tämän tuen hyvin tarpeelliseksi – he saavat neuvoja ja ohjausta sekä mahdollisuuden keskustella erityispedagogisen koulutuksen saaneen työntekijän kanssa. Kiertäviä erityislastentarhanopettajia on aivan liian vähän suhteessa erityistä tukea tarvitsevien lasten määrään.

Kiertävä erityislastentarhanopettaja on yksi keskeinen lisäresurssi, kun pohjustetaan toimintaa, joka takaa kaikille lapsille mahdollisuuden aktiiviseen osallistumiseen oman päiväkotiryhmänsä toimintaan. Resursseja voidaan jakaa myös uusilla innovatiivisilla tavoilla esimerkiksi siten, että yhdellä päiväkodilla on oma erityislastentarhanopettaja. Päiväkodin omalla erityislastentarhanopettajalla on kiertävää erityislastentarhanopettajaa parempi mahdollisuus opettaa samanaikaisesti pienryhmiä ja osallistua erityistä tukea tarvitsevien lasten henkilökohtaisen suunnitelman laadintaan. Suunnitelma on keskeinen lasten aktiivisen osallistumisen takaamisen kannalta – siihen valitaan integraatiota painottavat tavoitteet ja menetelmät.

Kaikki päivähoidon työntekijät tarvitsevat lisää erityispedagogista ja integraatioon liittyvää koulutusta. Tällaisen koulutuksen määrä on vähäinen päivähoidon eri ammattiryhmien peruskoulutuksessa. Koulutus antaisi myös valmiuksia reflektoida omaa työtä integraationäkökulmasta.

Integraatiossa on kyse sitoutumisesta. Sitoutuminen ei tarkoita ainoastaan, että lasten kanssa työskentelevät sitoutuvat ottamaan päivähoitoryhmiinsä erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja etsimään toimintamalleja, jotka takaavat kaikille lapsille mahdollisuuden aktiiviseen, toimivaan asemaan ryhmässä. Myös resursseista päättävien tahojen täytyy sitoutua ja olla valmiita myös taloudelliseen panostukseen kaikkien lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lastentarha 1/2002 s.8 artikkeli 28

PÄIVI PIHLAJA
KL, lehtori, Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, erityispedagogikka

1/1

E erityiskasvatus päivähoidossa

Päivähoidon tulee tarjota lapsille pysyvät ja lämpimät ihmissuhteet. Sen pitää tukea jokaisen lapsen yksilöllistä emotionaalista, sosiaalista, kognitiivista ja fyysistä kehitystä. Kun lapsella on erityisiä tuen tarpeita, perustehtävästä tulee entistä haasteellisempi.

Lapsella on yksilöllisten tarpeiden lisäksi myös sosiaalistumiseen liittyviä tarpeita: tarve kuulua ryhmään ja leikkiä toisten kanssa. Toiset lapset ovat oppimisessa kaikkein innostavin, demokraattisin ja haastavin yhteisö. Yhteinen tekeminen ja yhteisöllisyys ovatkin nousseet yhä keskeisemmiksi yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissamme, jossa lapsiyhteisöä ei välttämättä ole joka pihapiirissä luonnostaan kuten ennen. Tämän vuoksi lasten omat instituutiot, kuten päivähoito, ovat merkityksellisiä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen oppimisen paikkoja. Päivähoito on lapsen näkökulmasta varhaisen kasvun ja oppimisen mahdollistaja.

Päivähoidon työntekijöiden tehtävänä on luoda ja ylläpitää sellaista kasvu- ja oppimisympäristöä, jossa lapsi voi turvallisesti luoda vertaissuhteita sekä kokeilla ja oppia uutta. Ympäristön tulee tarjota mahdollisuudet monipuoliseen pedagogiseen toimintaan, esimerkiksi pienryhmissä. Tarvitaan rauhallisia ja yksin leikkimisen mahdollistavia tiloja. Neliömetrejä tulee olla riittävästi lasta kohden. Myös tilojen esteettiseen ja pedagogiseen laatuun tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Päivähoidon työntekijöiden muodostama työyhteisö luo perustan päiväkodin psyykkiselle ympäristölle. Työtehtävien ja osaamisen täytyy vastata lasten tarpeita. E erityisen tuen tarpeiden tyydyttämiseksi kunnissa tarvitaan varhaislapsuuden erityisopetuksen osaamista. Nyt päivähoitossa on aivan liian vähän erityisopettajia. Kuntien tulee lisäksi kehittää päivähoitoa täydennyskoulutuksen ja työnohjauksen avulla, jotta 1990-luvulla syntyneet puutteet saadaan korjattua.

Päivähoidon asiakkaiden – lasten ja perheiden – määrä työntekijää kohti on lisääntynyt. Samaan aikaan lasten ja perheiden hyvinvointi on useiden tutkimusten mukaan vähentynyt. Päiväkodin lapsiryhmä on vaativa työpaikka. Päiväkotien johtajien työ määrää ja tehtävät ovat lisääntyneet. Miten kasvatuskulttuuria ja työyhteisöä nykyään johdetaan, miten kehitetään työyhteisöjen osaamista ja tuetaan työntekijöitä yhä vaativammassa tehtävässä, myös erityiskasvatuksessa?

Lapset ovat luonnostaan erilaisia persoonallisuudeltaan, taidoiltaan, motiiveiltaan, ulkoiselta olemukseltaan. Lapset ovat arvokkaita sekä toisilleen että tietysti myös meille aikuisille – vanhemmille, päättäjille, varhaiskasvatuksen työntekijöille ja yhteiskunnalle. Tämän vuoksi lasten oikeudet on nostettava esiin. Lapsella on oikeus suojeluun ja turvalliseen kasvu-ympäristöön kotona, kadulla ja päivähoitossa. Yhteinen tehtävämme on luoda kasvuympäristö, jossa on riittävästi aikuisia huolehtimassa ja ohjaamassa. Turvallisessa kasvuympäristössä lapsilla on tilaa tunteille, liikkumiselle sekä paikka aikuisen lähellä tai sylissä, kun siltä tuntuu. Turvallisuuden yksi perustekijä on aikuis- ja lapsisuhteiden pysyvyys.

Lapsen oikeuksiin liittyy myös se, kuinka ajoissa ja herkästi erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen yksilölliset tuen tarpeet havaitaan, tulkitaan ja niihin vastataan. Tunnistetaanko esimerkiksi lapsen pahoitteleminen tai tunne-elämään liittyvä paha olo, turvattomuus ja ahdistus? E erityistarpeiden tunnistaminen on lähtökoh-
ta, jotta lapsen kasvun ja oppimisen yksilöllisiin tuen tarpeisiin voidaan vastata.

Tunnistamisen jälkeen lapsen yksilöllisen äänen tulisi kuulua toimintoja suunniteltaessa ja toteutettaessa. Lapsiryhmän henkilökunnan tulisi entisestään kehittää pedagogisen toiminnan ja päivähoitoarjen suunnittelua yhdessä vanhempien ja lasten kanssa. Koko päiväkodin opetus-suunnitelmassa tulisi ottaa huomioon erilaisten lasten tarpeet sekä sosiaalinen ja psyykkinen integraatio ja mahdollistaa yksilökohtaiset toteutukset.

Lapselle laaditaan päivähoitossa perheen ja mahdollisesti muiden asiantuntijoiden kanssa henkilökohtainen kasvun ja oppimisen suunnitelma tai kuntoutus-suunnitelma. Tähän työntekijät tarvitsevat aikaa ja lisää osaamista. On tärkeää, että lapsi ja vanhemmat tuovat suunnitelmaan oman asiantuntemuksensa, toiveensa ja motiivinsa.

Päivähoidon järjestäjänä kunta vastaa siitä, miten erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen oikeus yhteiskunnan voimavaroihin turvataan. E erityistä tukea tarvitsevalle lapsella on oikeus saada oman kehityksensä ja oppimisensa mukaista varhaiskasvatusta. Sisältöjen ja menetelmien täytyy vastata lasten tarpeita. Lapsella on oikeus saada erityisosaamista edellyttäviä palveluita, tutkimuksia, hoitoa ja kuntoutusta. Usein lapsi tarvitsee erityisvälineitä – esimerkiksi pyörätuolia tai erilaisia kommunikaatiotapoja – pystyäkseen oppimaan uutta ja iloitsemaan toisten lasten seurasta. Perus- ja erityispalveluita suunniteltaessa on voimavaroja suunnattava sinne, missä lapsi on, päivähoitoon.

Menetelmät tunne-elämän tukemiseen

On tärkeää muistaa, että vaikka erityislastentarhanopettajan palvelut ovat tärkeitä ja tuovat päivähoidon kentälle erityisosaamista, on lapsen tukemisessa ensisijaisen tärkeää vahva perusosaaminen ja laadukas varhaiskasvatus. Nimenomaan tukea tarvitsevan lapsen ryhmän omat kasvattajat ovat lapsen tukemisessa avain asemassa! (Heinämäki, 2004, 16.)

Uskallan väittää, että jokaisessa päiväkodissa tuetaan lapsen tunne-elämää ja sen kehittymistä. Usein tunne-elämää tuetaankin normaalin arjen toimintojen yhteydessä niin etteivät työntekijät välttämättä tiedosta tukevansa nimenomaan lapsen tunne-elämää jollakin toiminnalla. Tarkoitukseni onkin tuoda esille lapsen tunne-elämän tukemista ja sen menetelmiä niin, että varhaiskasvatushenkilöstö voi tunnistaa nämä tukemismenetelmät omasta toiminnastaan, kehittää niitä ja ottaa käyttöön uusia menetelmiä. Huomioitavaa on, etteivät nämä menetelmät ole aina konkreettisia välineitä, tiettyjä tehtäviä tai leikkejä, vaan ne voivat olla myös kasvatuksellisia näkökulmia ja toimintatapoja.

Tarjoamalla erityistä tukea lapselle, varmistamme hänen kasvunsa ja kehityksensä eteenpäin menemisen, mutta myös sen, että lapsi voi osallistua kaikkeen toimintaan eikä jää syrjään (Heinämäki 2004, 23). Kun puhumme tunne-elämän ongelmista, näkyvät ongelmat usein sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja lapsen toiminnassa. Päivähoidossa sosiaalista vuorovaikutusta ja lapsen toimimista päivähoidossa tuetaan normaalin päivähoidon toiminnan mukaan: toimitaan ryhmässä ja sovitaan yhteiset säännöt ja tavoitteet joita noudatetaan. Erityinen tuki kohdistetaan lapsen ryhmäkäyttäytymisen tukemiseen ja sosiaalisten tilanteiden ymmärtämiseen ja hallintaan. Tärkeää on, että lapsen käyttäytymistä ohjataan yhteisin menetelmin, niin että kaikki kasvattajat toimivat saman kaavan mukaan ja ovat myös tietoisia yhteisistä tavoitteista. (Heinämäki, 2004, 27.)

Lasta ohjataan:

- ottamaan kontakteja toisiin lapsiin
- vastaamaan toisten lasten aloitteisiin
- vahvistamaan empatiataitojaan
- tunnistamaan omia tunteita
- hallitsemaan omia tunteita
- löytämään myönteisiä keinoja ilmaista erilaisia tunteita
- vahvistamaan itsetuntoaan ja vahvuuksiaan

(Heinämäki 2004, 27.)

Varhaiskasvatuksen tukitoimet

Varhaiskasvatuksen tukitoimet ovat kiinteä osa varhaiskasvatusta eivätkä ne vaadi diagnosoitua ja lausuntoja. Varhaiskasvatuksen tukitoimilla tarkoitetaan sen tietoista tehostamista sekä suunnitelmallista, lapsen tarpeet huomioon ottavaa ympäristön ja toiminnan arviointia ja muokkaamista. Tukitoimena varhaiskasvatusympäristöä ja kasvatustoimintaa mukautetaan niin, että ne vastaavat paremmin lapsen tarpeita. Lisäksi varhaiskasvatuksen kuntoutttavia elementtejä käytetään suunnitelmallisesti lapsen hyväksi. (Heinämäki, 2004, 33.)

Ympäristön mukauttaminen

Ympäristön mukauttamisella tarkoitetaan sitä että lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä muokataan ja muutetaan niin, että se huomioi entistä paremmin lapsen ja hänen kykynsä ja tarpeensa. Varhaiskasvatusympäristö koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä: rakennetut tilat, lähiympäristö, toiminnan eri tilanteiden psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä materiaalit ja välineet. (Heinämäki 2004, 33.)

Fyysistä ympäristöä voidaan muuttaa esimerkiksi poistamalla liikuntaesteitä, helpottamalla lapsen tilan visuaalista tai auditiivista hahmottamista sekä mahdollistamalla erilaisten toimintaryhmien toiminnan. Psykkisen ympäristön puolestaan tulee olla myönteinen ja turvallinen. Psykkistä ympäristöä voidaan mukauttaa kehittämällä sellaisia ryhmätoimintoja ja toimintamuotoja että lapsella on mahdollisuudet kokea osallisuutta, ryhmään kuulumista ja monipuolista vuorovaikutusta. Tilojen muutoksilla voidaan parantaa erilaisten ja erikokoisten ryhmien toimintaa ja lisäksi tiloja ja toimintaa kehittämällä vaikutetaan myös lasten ja kasvattajien väliseen vuorovaikutukseen. (Heinämäki 2004, 34.)

Kun varhaiskasvatusympäristö on oppimiseen innostava, monipuolinen ja joustava, herättää se lapsessa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta. Kun muokkaamme kognitiivista ympäristöä, tulee meidän tarkastella nimenomaan sitä, onko lapsella saatavilla hänen kehitystasonsa ja mielenkiintonsa mukaisia oppimista tukevia välineitä ja materiaaleja. Tämä tulee huomioida myös tilanteissa joissa lapsen kehitys etenee ikätasoa nopeammin. Ympäristön tulee myös tarjota lasten ja kasvattajien yhteiseen toimintaan erilaisia tiedollisia, taidollisia ja kokemuksellisia tekijöitä. (Heinämäki 2004, 34.)

Kasvatustoiminnan mukauttaminen

Varhaiskasvatuksen toimintaa voidaan mukauttaa lisäämällä sellaisia toimintatapoja- ja muotoja, jotka tukevat lasta parhaiten. Päivittäistä kasvatustoimintaa voidaan mukauttaa ja muokata eriyttämällä, mukauttamalla toimintoja ja sisältöjä. harjaannuttamalla perustoimintoja sekä vahvistamalla lapsen itsetuntoa. (Heinämäki 2004, 34.)

Eriyttäminen

Eriyttämisessä lapsen toiminnan kehykseksi valitaan ryhmämuoto, joka on tilanteen ja toiminnan mukaan suunnitelmallisesti valittu ja joka tukee lapsen kehitystä ja oppimista sekä huomioi hänen tarpeensa. Mikäli lapsella on ongelmia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, voi hän harjoitella sosiaalisia tilanteita pienessä ryhmässä tai kahdestaan aikuisen kanssa. Kun taidot kehittyvät, voidaan niitä alkaa siirtämään erilaisiin tilanteisiin ja isompaan ryhmään. Vastaa yleistä käsitystä, lasta ei tarvitse eriyttää pysyvästi pienempään ryhmään tai eri tiloihin. Eriyttämistä voidaan toteuttaa normaalin arjen ohessa käyttämällä hyväksi päivittäisiä toimintoja ja näin harjoittaa lapselle mielekkäitä ja merkityksellisiä taitoja. Esimerkiksi lelujen vuorottelu tai parityöskentely tarjoavat lapselle hyvää sosiaalista harjoitusta. (Heinämäki 2004, 35.)

Toiminnan sisältöjen ja muotojen mukauttaminen

Kun lapsen taidot ja kyvyt eivät riitä toiminnassa mukana olemiseen, voidaan itse toimintaa muuttaa niin, että se vastaa paremmin lapsen taitoja. Lapsi voidaan huomioida toiminnan sisältöä suunniteltaessa esimerkiksi käyttämällä toiminnassa hyväksi hänen kiinnostuksen kohteitaan ja muita hänelle tuttuja asioita. Toimintaa voidaan mukauttaa myös huomioimalla lapsen taidot niin etteivät tehtävät ja tehtävänannot ole hänelle liian vaikeita. Koko ryhmä voi puolestaan osallistua toimintaan joka vastaa paremmin lapsen taitotasoa. Samalla lapsi saa mahdollisuuksia tuoda esiin omia taitojaan ja osaamistaan. (Heinämäki 2004, 35.)

Perustaitojen harjaannuttaminen

Perustaidot ja niiden oppiminen saavat lapsen usein kokemaan itsenäisyyttä ja itseluottamusta. Näitä perustaitoja ovat

esimerkiksi pukeutumiseen, ruokailuun ja hygieniaan liittyvät taidot. Kun lapsi saa omatoimisuuden kokemuksia, tuottaa se puolestaan turvallisuuden tunnetta ja luottamusta omiin kykyihin ja selviytymiseen. Tärkeää on, että lapsi saa harjoitella näitä perustaitoja kiireettömästi sellaisessa ympäristössä ja ilmapiirissä, jonka hän kokee turvalliseksi ja kannustavaksi. Lapsen tulee myös tietää, että hän saa tarvittaessa aikuisen apua ja ohjausta hankalissa tilanteissa. Perustaitojen opetukselle ja oppimiselle on varattava riittävästi aikaa ja henkilökuntaa niin että aikuisella on mahdollisuus panostaa lapsen ohjaukseen ja näin mahdollistaa lapselle täysipainoinen osallisuus ryhmän toimintaan. (Heinämäki 2004, 35–36.)

Itsetunnon vahvistaminen

Itsetunnon vahvistaminen on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa lapsella on todettu huolenaiheita kehityksessä, oppimisessa tai käyttäytymisessä. Lapsi aistii että hänestä ollaan huolissaan, mutta ei vielä ymmärrä asiaa kunnolla. Lisäksi hän vertaa itseään ja omia taitojaan muihin lapsiin. Tällöin lapsen minäkäsitystä tulee vahvistaa ja tukea lapsen itsearviointia, ja pyrkiä kohdistamaan sitä etenkin lapsen vahvuuksiin. (Heinämäki 2004, 36.)

Toimiminen lapsiryhmässä on hyvä keino vahvistaa lapsen itsetuntoa. Aikuisen on varmistettava että lapsi saa vertaisryhmässä erilaisia myönteisiä kokemuksia ja pääsee merkittävään rooliin toiminnassa, leikeissä ja tehtävissä. Aikuisen on kiinnitettävä huomiota myös omaan suhtautumiseensa lapseen, koska se on lähtökohtana kun lapsi puolestaan muodostaa suhtautumistaan itseensä. Aikuisen myönteinen ja arvostava suhtautuminen lapseen sekä lapsen kokemus siitä, että hänen läsnäolo on ilahduttava ja myönteinen asia, ovat hyviä menetelmiä vahvistamaan lapsen itsetuntoa. (Heinämäki 2004, 36.)

Päivähoidon kuntouttavat elementit

On olemassa erilaisia tuen tarpeita joiden taustalta löytyy erilaisia kehityksellisiä ja ympäristöllisiä tekijöitä. Erilaisilla tuen tarpeilla on olemassa kuitenkin yhteisiä tekijöitä, jotka toistuvat kuntoutusta ja opetusta ohjaavissa periaatteissa. Näitä tekijöitä ovat struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoiminta ja kehityksen eri osa-alueiden tukeminen. Vaikka kaikki lapset eivät tarvitse yhtä paljon tukea kuin toiset, ovat nämä tekijät kaikkia lapsia tukevia ja kaikille lapsille hyödyllisiä. Kun puhumme erityisestä tuesta, ei varhaiskasvatuksessa tämä tarkoita mitään erillisiä tukitoimia, vaan yksilöllisistä tavoitteista, jotka ovat kiinteä osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvattajalla tulee olla suunnitelmallisuutta, kokemusta lapsen kehityksestä ja sen ongelmista sekä erityispedagogisten menetelmien ja lähtökohtine tuntemusta. (Heinämäki 2004, 37–38.)

Strukturilla tarkoitetaan päivähoitoympäristön ajan, tilan ja ihmisten selkeää rakennetta. Kun struktuuri on kohdillaan, lapsi kykenee ennakoimaan ja oppimaan tapahtumien kulkua. Strukturin arviointu ja kehittäminen vaativat lapsen päivittäisten toimintojen, toimintatilojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen selkeyttämistä. Kun päivähoidossa toimitaan johdonmukaisesti päivän toimintojen, tilojen, ihmisten ja toimintojen suhteen, voidaan puhua hyvästä strukturista. Tällöin lapsen on helppo ennakoida tapahtumia sekä häneen kohdistuvia odotuksia kun hän tietää jo valmiiksi mitä seuraavaksi tapahtuu, missä ja kenen kanssa. Samalla tällainen ennakointi tukee lapsen kehitystä: se vahvistaa kielen ja käsitteiden kehittymistä, käyttäytymisen säätelyä sekä muistin rakenteita. (Heinämäki 2004, 37.) Liitteenä on erään erityislastentarhanopettajan kokoama taulukko siitä, miten voimme kehittää struktuuria ja mihin asioihin meidän tulee erityisesti kiinnittää huomiota.

Hyvä vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä on tärkeää, koska se on pedagogisen toiminnan perusta. Tukitoimien toteuttamisessa tärkeää on muodostaa hyvä vuorovaikutusuhde tukea tarvitsevan lapsen ja varhaiskasvattajan välille. Näin saatu hyvä kokemus vuorovaikutuksesta tukee lasta olemaan vuorovaikutuksessa myös hankalissa tilanteissa. Vuorovaikutuksen tukeminen tulee olla olennainen osa päivähoidon arkea. (Heinämäki 2004, 37.)

Lapsen oman toiminnan ohjausta tuetaan mm.struktuurin ja vertaisryhmän avulla. Nämä ohjaavat lasta omaksumaan yhteisön säännöt ja toimimaan niiden mukaan. Lisäksi lasta opastetaan ajattelemaan ja tekemään itse päätöksiä sekä opetetaan joitakin toimintaa helpottavia tottumuksia ja taitoja, jotka liittyvät hänen päivittäisiin toimiinsa. Toiminnassa lapsen tehtäviä ositetaan, häntä kannustetaan ja osatavoitteisiin pääsemisestä onnistellaan. Näillä keinoilla voidaan ohjata ja ylläpitää lapsen keskittymistä ja tarkkaavaisuutta. (Heinämäki 2004, 37-38.)

Ryhmätoiminta vertaisryhmässä ja lapsen kontaktit muihin lapsiin tarjoaa kehitykselle tukea, jollaiseen aikuisen ohjaus ei kykene. Koska leikki on lapselle luontainen tapa toimia, se motivoi häntä liikkumaan, puhumaan, suunnittelemaan ja osallistumaan. Lasten keskinäinen leikki, toiminta ja sosiaalinen vuorovaikutus kehittävät monia oppimisvalmiuksia ja harjaannuttavat jo opittuja taitoja. Kasvattajan tulee muistaa että alle kouluikäisen tapa oppia on leikki. (Heinämäki 2004, 38.)

Kehityksen osa-alueiden tukeminen tulee olla huomioituna päivähoidon toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Mikäli jokin yksittäinen osa-alue tarvitsee erityistä tukea, tulee tuen tarjonta liittää osaksi päivähoidon normaalia toimintaa. Lasten tuen tarpeet tulee koota yhteen ja niiden on oltava perustana toiminnalle. (Heinämäki 2004, 38.)

ARVIOINTI SUUNNITTELUN PERUSTANA

Lähde: Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2007, 164.

MUITA KEINOJA...**Roolileikit**

3-4-vuotiaana lapsi kiinnostuu roolileikeistä. Roolileikit ovatkin hyvää harjoitusta suunnitella leikkiä ja omaa toimintaa ryhmässä. Samalla lapsi saa kokemuksia toisen rooliin asettumisesta: millainen on hänen maailmansa ja mitä hän tuntee missäkin tilanteessa. Aluksi aikuisen tulee olla mukana leikissä jotta voi vaivihkaa ohjailla roolileikkiä ja samalla opettaa sitä lapsille. Kun lapsen oppivat roolileikin idean, on aikuisen hyvä olla havainnoijana leikissä, jotta voi tarpeen mukaan syventää leikkiä esimerkiksi tarkentavilla kysymyksillä (esim. miksi prinsessa on surullinen? miltä prinssistä tuntui kun prinsessa sanoi hänelle rumasti?). (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2007, 162-163.)

Muita keinoja ovat esimerkiksi runot ja lorut, kuvataiteet, nukketeatteri, liikunta, leikki, väri ja sadut. Näistä menetelmistä löydät tietoa seuraavista artikkeleista joissa tulee hyvin esille menetelmien konkreettinen toteutus.

STRUKTUURIREMPPI PÄIVÄHOITORYHMÄSSÄ (A-K 3/08)

Päivähoitoympäristön struktuuri käsittää ajan, tilan ja ihmisten selkeän rakenteen siten, että lapsi kykenee ennakoimaan ja oppimaan tapahtumien kulkua. Struktuurin arviointi edellyttää lapsen päivittäisten toimintojen ja toimitilojen sekä sosiaalisten kontaktien selkiyttämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet)

	päivittäiset toiminnot	toimintatila	sosiaaliset kontaktit
aika	-päivän toiminnot seuraavat toisiaan samana toistuvassa järjestyksessä päivästä toiseen, rutiini helpottaa oppimista -lasten kanssa käydään aamulla läpi päivän päätapahtumat kuvien kanssa - ennakointi -kuvapäiväjärjestys jää näkyviin ja siihen voidaan palata ryhmän tai yksittäisen lapsen kanssa - turvallisuus -mikä on toimintojen tarkoituksenmukainen järjestys? -huomio siirtymätilanteiden määrään ja sujuvuuteen ja kiireettömyyteen -valinnaisista leikkitoiminnoista kuvapohjainen valintataulu	-toimintojen porrastaminen siirtymätilanteissa nopeuttaa ja lisää viihtyisyyttä -millaiseen ajankäyttöön tila ohjaa lapsia? - välinevalinnalla vaikuttaminen: kirjanurkkaus vai rakentelupalikat vai piirustusvälineet esim. tilaan, jossa pitää odottaa hetki	-sosiaaliset kontaktit lasten välillä kehittyvät leikeissä, joille on riittävästi aikaa ja joissa aikuisen on mahdollista ohjata tilanteita suorasti tai epäsuorasti -toimintojen nopeatahtinen vaihtuminen katkaisee aloitetun toiminnan - sosiaalinen järjestäytyminen vaatii aikaa esim. leikissä roolit ja tehtävät tai pelissä säännöt ja vuorot
tila	-erityyppisille toiminnoille on mietitty toimivien paikka, johon kerätään toimintaan tarvittava materiaali helposti otettavaksi -päiväjärjestystaulun paikka!	-leikkivälineistö, materiaali ja kalusteet tarkistetaan tilaan sopivaksi -hyvä järjestys luo viihtyisyyttä ja ohjaa lapsia omatoimisuuteen -tilojen rajaaminen: ovien sulkeminen, läpikulun rajoittaminen -nimikoidut istumapaikat ja lokerot	-sovitaan, milloin lapset voivat valita itse leikkitilan ja sinne menevät kaverit ja milloin taas aikuinen tekee valinnan
ihmiset	-jokaisella aikuisella on selvillä oma vastuualue kunkin päivittäisen toiminnon aikana -olosuhteiden vaihdellessa vastuut ja tehtävät sovitaan tilanteeseen sopivaksi -aikuisten antama malli ennakoinnista ja suunnittelusta opettaa lapsia oman toiminnan suunnitteluun -tilannekohtainen suunnittelu on ääneen puhumista "minä lähdän nyt Pekan, Tiinan, Essin, Oskarin ja Jannen kanssa pukemaan/lukemaan/pelaamaan", näin tilanne selkiytyy sekä lapsille että aikuisille	-lasten valvonta ja ohjaus eri tiloissa on vastuutettu aikuisille -tilaan mahtuvien lasten määrä ilmaistaan selkeästi lapsentajuisella tavalla, helpottaa lasten omavalintaista sijoittumista eri leikkitiloihin	-lapset on jaettu pienempiin toimintaryhmiin -lapset tietävät mihin pienempään toimintaryhmään he kuuluvat -lapsilla on selvillä se, kuka aikuinen on ns. oma aikuinen -itsenäisyyteen ja omatoimisuuteen tukeminen tapahtuu pienissä ryhmissä aikuisen opastavalla ja kannustavalla tuella

Remppi on prosessi - harva asia on kerralla valmis

Asioista keskustellaan, nimetään vaihtoehdot, tehdään päätökset, pysytään päätöksessä, toimivuutta arvioidaan sovitun ajan kuluttua, tehdään tarvittavat muutokset ja toimitaan taas sovitulla tavalla, arvioidaan toimivuutta, tehdään tarvittavat muutokset...

@Anna-Kaisa madetoja

KOHTAAMISEN PEDAGOGIIKKA

=SISÄISTEN KOKEMUSTEN VASTAVUORONEN
JAKAMINEN

OLENNAISTA

- HALU YMMÄRTÄÄ JA ARVOSTAA TOISTA
- HALU JA KYKY OLLA PSYKKISESTI LÄSNÄ
- VASTAVUORONEN SISÄISTEN KOKEMUSTEN
JAKAMINEN
- KUUNTELEMINEN
- VÄLITTÄMINEN JA VASTUU TOISESTA
- MOLEMMINPUOLEINEN HYVÄN OLON JA
YHTEISYYDEN KOKEMUS

PÄIVÄHOIDOSSA AIKUINEN VIRITTÄYTYY LAPSEN
KOKEMUKSELLISEEN TILAAN, TUNTEISIIN,
KOKEMUKSIIN, AJATUKSIIN JA PYRITÄÄN
LÖYTÄMÄÄN KOHTAAMISEEN SOPIVA TUNNETILA.

Myös lapsi oppii tähän aikuisen mallin myötä.

Psyykkisen läsnäolon ja yhdessäolemisen taitoa on opeteltava ja sille on annettava aikaa päivähoidossa! Myös lapsen aito kohtaaminen on ”toimintaa”: se tarvitsee aikaa ja tilaa!

Lastentarha 3/2010 s.37 Artikkel: 17

MUKSUOPPI

1/1

Muksuoppi kehitettiin alun perin Keulan päiväkodin erityislapsille, kun ratkaisukeskeisistä terapeuttisista menetelmistä kiinnostunut erityislastentarhaopettaja Sirpa Birn pyysi Ben Furmania työnohjaajaksi. Pian kuitenkin huomattiin, että samaa ohjelmaa voidaan käyttää kaikenlaisten ja kaikenikäisten lasten oppimissohjauksessa.

Ben Furmanin Muksuoppi-kirja ilmestyi 2003. Nyt Muksuoppi on levinnyt maailmalle ja kirja on tällä hetkellä käännetty jo 13 eri kielelle. 2004 ilmestyi Muksuoppivideo ja 2009 Muksuopin työkirja. Nyt 2010 ilmestynyt Furmanin Muksuopin lumous kokoaa tarinoita eri puolilta maailmaa, missä Muksuoppia on sovellettu lasten ja lapsiryhmien kanssa.

Ben Furman on koko pitkän psykiatriuransa ajan seurannut huolestuneena, miten yhteiskunnassamme ratkotaan lasten ongelmia. USA:sta on kovaa kyytiä rantautumassa kaikille maailmaan, myös Suomeen trendi, jossa lasten vaikeuksiin tarjotaan lääkitystä. USA:ssa lasten lääkitys aloitetaan jo varhain. Jo viisivuotiailla lapsilla annetaan ongelmanratkaisuna keskushermostoon vaikuttavia lääkkeitä. Usein samalla lapsella on kaksi tai kolmekin lääkettä. Lääkityskulttuuri liittyy vahvasti lasten varhaiseen diagnosointikulttuuriin. Jos lapsella on ongelmia tai vaikeuksia, pyritään heti löytämään lapsen käytöstä selittävä diagnoosi. - Pelkään että meillä mennään samaan suuntaan, ellei varteenotettavia ja mielekkäitä vaihtoehtoja tehdä tunnetuksi ja aleta käyttä.

– Muksuoppi on yksi vaihtoehto. Siinä edetään tavalla, joka kunnioittaa lapsen itsemääräämisoikeutta

terapiassa, kun taas Muksuopissa lapsi on keskiössä. Lapsi saa suunnitella oman projektinsa ja muiden tehtävänä on auttaa häntä sillä tavalla kuin hän itse haluaa.

— Lasten kanssa työskentelevät ammatti-ihmiset pohtivat usein sitä, miten lasten vanhemmat saataisiin ymmärtämään, että heidän lapsellaan on ongelmia. Vanhempien ajattellaan kieltävän lapsen ongelmat. Muksuopissa lähdetään siitä, että sen enempiä lapsen kuin vanhempienkaan ei tarvitse myöntää, että lapsella on ongelmia. Riittää että he ovat samaa mieltä siitä, että lapsi voisi hyötyä jonkin tietyn taidon opettelemisesta ja kaikki osapuolet voivat tehdä parhaansa antaakseen lapselle tuon taidon. Ajatus siitä, että lapsella on taitoja opittavana houkuttaa ihmiset yhteistyöhön paljon paremmin, kuin ajatus siitä että lapsella on ongelmia, joiden olemassaolo täytyy myöntää. Muksuopilla houkutteluaan myös vanhemmat yhteistyöhön lapsen ja päiväkodin kanssa.

Yksi päiväkotien tärkeimpiä opintoalueita on aggressionhallinta. Kun lapset ovat keskimäärin kolmevuotiaina aggressiivisimmillaan, aggressionhallinnan oppiminen vaikuttaa merkittävästi kaikkien päiväkotilasten hyvinvointiin. Muksuopissa aggressionhallinta lähestytään esimerkiksi kannustamalla lasta hillitsemään käytöstä silloin, kun lapsi heittelee tavaroita tai käy käsiksi toisiin lapsiin. Samoin voidaan harjoitella kielen hillitsemistä. Harjoitellaan, miten asiat voidaan sanoa kauniimmin ettei kenellekään jää paha mieli.

että Muksuoissa myös vanhemmat saavat inspiraatiota ja kannustusta omiin taitoihinsa ja heillä herää halu muuttaa elämänsäennettaan laajemminkin kannustavaksi. Lasten kanssa Muksuoppiin osallistuja ei voi olla oppimatta jotain myös itse. Furman ei halua senalla vanhemmille, miten lapsia tulee kasvattaa. Sen sijaan hän haluaa tutustuttaa heitä kannustavampaan kasvatustyyliin ja elämäntapaan. Muksuoissa on kyse oppimisprosessista, jossa ongelmat käännetään taidoiksi. Kun ensin tarvittavista taidoista soviataan, onnistumisen jälkeen lasta myös huomioidaan. Vanhempien tehtävänä on kannustaa lasta, seurata taitojen oppimista sekä osoittaa ihailua lasten edistystä. Lasten on aina mukavampi opetella hauskoja asioita kuin yrittää päästä eroon ikävistä ongelmista. Ja lähtökohdana lapsen kehityksessä on, että vanhemmilla ja lasten ohjaajilla on todellinen kontakti lapseen ja lapsesta ollaan aidosti kiinnostuneita.

Mukuuppija on alettu soveltaa päiväkotien lisäksi kouluissa, perheneuvoloissa, lastensuojelulaitoksissa ja lastenpsykiatriisilla poliklinikoilla. Eri puolilta maailmaa saadut kokemukset osoittavat että Mukuuppi toimii hämmästyttävän hyvin. ☺

sia, pyritään heti löytämään lapsen käytöstä selittävä diagnoosi. - Pelkään että meillä mennään samaan suuntaan, ellei varteutettavia ja mielekkäitä vaihtoehtoja tehdä tunnetuksi ja aleta käyttää.

– Muksuoppi on yksi vaihtoehto. Siinä edetään tavalla, joka kunnioittaa lapsen itsensä-
räämisoisikeutta

Muksuoppi, lapsen kehitystä auttava, askelittain etenevä kasvatusmenetelmä syntyi alun perin Lyhytterapiainstituutin ja Keulan erityisopettajan Tapani Ahola sekä erityislastenopettajat Sirpa Bim ja Tuija Terävä ovat kehittäneet Muksuopin erityisesti päiväkotia ja koulujen ensimmäisiä luokkia varten, mutta menetelmää voidaan soveltaa kaikkialla missä lapsia kasvatetaan ja hoidetaan.

sa on muuttua kommunikoitua kannustavaksi. Kannustava kommunikointi on ratkaisukeskeistä eikä ratkaisukeskeisyys painota ongelmallisuutta. Minä olen jo minä pystynyt - menetelmä.

Lisätietoja:
www.muksuoppi.fi

Ben Furmanin uusi kirja Muksuopin luomus ilmestyy tammikuussa Suomessa ja ilmestyy täällä myöskin joulukuussa.

ja joka
lapsen sekä hänen
vanhempiensa on helppo hy-
väksyä. – Perinteisessä terapiassa
lapselle annetaan terapiaa ja hän käy

sa on muuttua kommunikointi kannustavaksi. Kannustava kommunikointi on ratkaisukeskeistä eikä ratkaisukeskeisyys painota ongelmallisuutta. Minä osaan ja minä pystyn -metodeissa lasten taidot ovat keskiössä. Ben Furman on työssään havainnut,

Lisätietoja:
www.muksuoppi.fi

Ben Furmanin uusi kirja
Muksuopin lumous ilmestyi
tammikuussa Suomessa ja ilmestyy
tänä vuonna ainakin Tanskassa,
Hollannissa, Ruotsissa sekä
Australiassa.

MUKSUOPPI

Lastentarha 3/2010 s. 38-39
Artikkeli: 18

TEKSTI JA KUVAT: Eeva Mehto

Sirpa Birn on toiminut erityislastentarhanopettajana, päiväkodin varajohtajana sekä johtajana lähes 30 vuotta. Yhteistyö Ben Furmanin kanssa alkoi, kun Birn pyysi Furmania työnohjaajaksi.

Erityislastentarhanopettaja
Sirpa Birn

1/2

Muksuopin lumoissa

Ongelmaksi oli muodostunut kysymys, miten päästä eteenpäin kasvatustyössä ja miten päästä hyvään yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa eikä vain juututa lasten ongelmiin. Vaikka vanhempia ei koskaan ollutkaan tarkoitus syyllistää, juututtiin usein eipäs-juupas-tilanteisiin ja haettiin syitä ongelmiin.

Ben Furmanilla oli tarjolla heti idea, josta hyötyisivät sekä lapset, vanhemmat että lastentarhanopettajat. Ongelmat käännettäisiin taitoharjoituksiksi ja tätä harjoitusohjelmaa lähdetäisiin yhdessä kehittämään. Tästä

yhteistyöstä syntyi 15 kohtainen Muksuoppi. – Ensin toiminnalle tehtiin perusrunko, jota alettiin soveltaa ja kehittää yhdessä vanhempien ja lasten kanssa. Toimimattomat ja turhat asiat karsittiin pikkuhiljaa pois.

Muksuoppi tarttuu

Sirpa Birn on edelleen täysin Muksuopin lumoissa. Alkuinnostus oli niin voimallista, että työtoverit alkoivat kutsua Birniä sekä Tuija Terävää, toista Muksuopin valaisemaa erityislastentarhanopettajaa ”Benin hörhöiksi”.

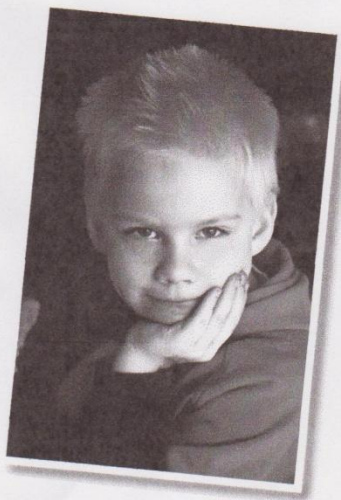
Aluksi liika innostus tyrmättiin, mutta pikkuhiljaa Muksuoppi on siirtynyt Keulan päiväkodin erityisryhmästä myös muihin lapsiryhmiin. – Tänä päivänä ne lastenhoitajat, jotka ovat olleet meidän ryhmässä ja ovat menneet tavallisiin päiväkotiryhmiin tai toisiin taloihin, ovatkin vieneet viikkoa Muksuopin mennessään.

Muutokset tapahtuvat aina hitaasti. On ymmärrettävä, että ongelmakeskeisen kulttuurin muuttaminen tavoitekeskeiseksi vaatii aikaa. – Itse teen Muksuoppia täällä lasten kanssa ruohonjuuritasolla ja näen kuinka se toimii. Pikkuhiljaa oma asenne on muut-

Lastentarha 3/2010
Artikkeli 18

tunut kannustavammaksi. Se on itse oivallettava.

– En tiedä mitään muuta tapaa esimerkiksi saada lapsi motivoitumaan olemaan lyömättä kuin käyttämällä Muksuoppia. ”Älä lyö” on parempi opettaa ajatuksella oppia hillitsemään kädet, ”älä kiusaa”, opettelemalla leikimään kavereitten kanssa. Aina äänessä olevaa opetetaan odottamaan puheen-

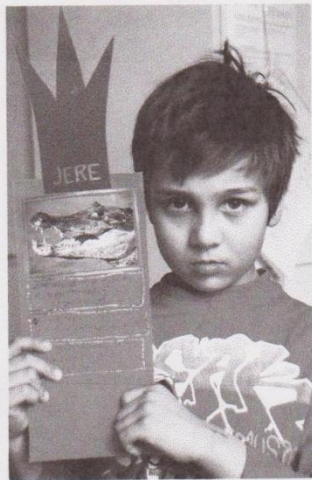

vuoroa, kiroilijaa opetetaan käyttämään sallittuja voimasanonoja, hidastelija hoidetaan pukemaan nopeasti.

Näkökulmalla on väliä

Vaikuttaa äkkiseltään itsestään selvitä ohjeilta, mutta kun alkaa tarkkailla ympäristöä ja kuunnella lapsille suunnattua puhetta ja käskyjä, huomaa kuinka usein toistuu älä, älä, älä... Näkökulmalla on väliä, ja hyvä kasvaa ja tuottaa hyvää, sen Sirpa Birn on työssään havainnut erityisesti nyt 12 Muksuoppivuoden aikana. – Ennen vanhaan meillä oli lapsia, joka olivat usein täysin hillitsemättömiä ja hallitsemattomia, mutta Muksuopin myötä meillä ei ole erityisryhmässä yhtään lasta jolla olisi ongelmia. On vain taitoja, joita he opettelevat.

– Enää en edes osaa kysyä, mitä ongelmia lapsilla on, joita vanhemmat ovat tuomassa erityislastenryhmään, vaan kysyn jo automaattisesti, mitä vanhemmat toivovat lastensa oppivan ennen kouluun menoa.

Jere on valinnut opettelemilleen taidoille lempinimet ja voima-eläimen, joka kannustaa oppimaan.

Tuukasta tulee isona muotoilija.

– Vanhemmat pelkäävät usein syylistämistä, ja Muksuopin myötä luottamus ja yhteistyö syntyvät huomattavasti nopeammin ja varmemmin.

– Työurani aikana lasten ongelmat ovat muuttuneet aaltoilen ja vaihdellen. Muksuopin käyttö on vähentänyt ongelmia huomattavasti. Ennen jokaiseen työpäivään sisältyi lasten raivo-kohtausten vastaanottoa. Saatoin pitää tunninkin lasta kiinni, jotta hän rauhoittuisi, eikä vahingoittaisi itseään tai muita. Tänä päivänä sitä ei enää tarvita, kun meillä on taidot kohdata lapsi. Sirpa Birn uskoo ja toivoo että Muksuoppi siirtyy myös kotien kasvatus-tavaksi.

Kannustus kantaa

– Olen havainnut, että se tapa millä me puhumme, vaikuttaa lasten puhetapaan ja yhtäkkiä huomataan, miten vanhemmatkin ovat alkaneet puhua ratkaisukeskeisesti. Niin se metsä vastaa kuin sinne huudetaan. Ratkaisukeskeiseen kysymykseen vastataan ratkaisukeskeisesti ja puhutaan tavoittemuodossa. Kannustava ajattelu saisi siirtyä koko yhteiskuntaan. Moitteet ja kielteinen ajattelu elävät vahvasti kielteisenä jäänteenä kulttuurimme lastenkasvatushistoriassa.

MUKSUOPPI

2/2

Sirpa Birn uskoo vahvasti ja myös omakohtaisesti kannustuksen voimaan. Oma ammatinvalintakin lähti kannustuksesta. Lukiolaisena Sirpa ansaitsi taskurahaa hoitamalla joskus koulunsa biologian opettajan lapsia. – Ne tytöt olivat aivan ihania ja opettajan sairaanhoitajavaimo kysyi, olenko ajatellut ryhtyä lastentarhanopettajaksi? Siitä urani lähti, Sirpa Birn muistelee yhä kiittolisena.

Työinnon säilyttämiseksi Birn oli vuoden vuorotteluvapaalla, keräsi uusia voimia, etsi uusia näkökulmia työhönsä ja palasi taas innokkaana ja tyytyväisenä lasten pariin.

Birnin ryhmän kahdeksan lasta ovat silminnähden motivoituneita päiväkodin ohjelmaan. Seitsemänvuotias Jere sanoo harjoittelevansa käsien hiihintä. Se on vähän vaikeata, hän tunustaa. – Isona minusta tulee poliisi tai palomies, en ole vielä päättänyt.

Kuusivuotias Tuukka muotoili itselleen valokuvaa varten vesikampauksen. Tuukasta tuleekin muotoilija. Tuukan ohjelmassa on opetella tekemään miten aikuinen sanoo. – Osaan jo vähän sitä, Tuukka ilmoittaa reippaasti.

Hauskaa ja hyödyllistä

Muksuopissa lasten kanssa jutellaan myös siitä, mitä hyötyä taidon oppimisesta lapselle on. Ja jotta oppiminen olisi myös hauskaa, lapsi saa keksiä taidolleen lempinimen sekä valita voima-eläimen tai olennon, joka kannustaa häntä oppimaan. Pienillä eleillä voidaan lasta niin kannustaa kuin myös lannistaa. Taaskaan et osaa ja taaskaan et muistanut, eivät kannusta ketään. Muksuopissa lähdetään liikkeelle ajatuksella että lapsilla on puutteellisesti kehittyneitä taitoja pikemminkin kuin hoitoa vaativia vikoja ja ongelmia. Kaikki asiat ovat vaikeita ennen kuin ne ovat helppoja, lukeekin muistutuksena Keulan päiväkodin seinällä.

Varhainen puuttuminen on tärkeää lasten kehityksen kannalta. Se on kiistaton tieto. Parempi gramma ennaltaehkäisyä kuin tonni terapiaa, neuvoo lastenpsykiatrian tohtori Terttu Arajärvi. ☺

KULTTUURI

Lastentarha 1/2010
S. 46
Artikkeli 23

1/1

**37 vuotta sitten
lastentarhan-
opettajaksi
valmistunut
Maija Baric on
opettanut lapsia
nyt 32 vuotta
nukketeatterin
keinoin
Nukketeatteri
Sampossa.**

TEKSTI JA KUVA: Eeva Mehto

Nukketeatteri opettaa lapsille empatiaa

Pelkistetty teatterinukke on hyvin symbolinen ja vertauskuvallinen hahmo, joten se on lapselle oivallinen samaistumiskohde. Nuken ihmisnäyttelijää vaillinaisemmat eleet, ilmeet ja liikkeet mahdollistavat sekä houkuttavat katsojan mielikuvituksen monipuoliseen työskentelyyn. Nukkehahmon sisälle pääsee helposti, jolloin katsoja voi läpikäydä monenlaisia elämään kuuluvia inhimillisiä tunteita: iloa, onnistumisen tunteita ja jännitystä, mutta myös pientä pelkoa, surua sekä pettymyksiä. – Pyrimme näytelmiemme avulla rakentamaan myötelämistä. Jo yhden näytelmän aikana lapsi voi käydä monenlaisia tunteita läpi samaistumalla näytelmän sankariin, mutta myös muihin hahmoihin. Haluamme vahvistaa uskoa hyvyden voimaan ja tarjota tukea lapsen kasvuun. Sampossa nukketheateri päättyy aina hyvin.

Nukketeatteri muodostuu monesta taiteen eri alueesta: teatteri-ilmaisusta, kuvataiteista, kirjallisuudesta sekä musiikista. 32-vuotiaan Nukketeatteri Sampon perustaja ja taiteellinen johtaja Maija Baric taitaa näitä kaikkia alueita. Monipuolisesti lahjakas Maija valmistui nukketheaterin Mekasta Prahan Muusisten taiteiden akatemi-

asta 32 vuotta sitten. Maija Baric säveltää, kirjoittaa ja ohjaa sekä suunnittelee ja valmistaa teatterinuket. Hän myös näyttelee nukeilla, tällä hetkellä kylläkin vain yhdessä ohjelmistoon kuuluvassa näytelmässä, Kultakutri ja kolme karhua.

Baric myös vastaa kaikista ohjelmistoon tulevista näytelmistä. Se ei tarkoita sitä, että hän tekisi itse kaiken, vaan Sampossa työskentelee paljon ihmisiä, mm. Maijan sisar ja kaikki kolme lasta. Poika Iivo näyttelee nukeilla ja toimii teatterimuusikkona, sekä ohjaa ja tekee suomenkielisiä äänityksiä animaatioelokuviin. Tytär Maria säveltää ja tekee varhaiskasvatuksen musiikinopetustyötä, mutta toimii myös nukeilla näyttelijänä ja muusikkona. Kuopus Julia opiskelee psykologiaa yliopistossa ja toimii teatterissa osapäiväisenä teatterisihteerinä.

Sampon omassa teatterissa Itä-Helsingissä on vuosittain 250-300 näytöstä. Lisäksi teatteri vieraillee pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Ohjelmistossa on vuosittain noin kymmenen eri näytelmää. Joulun- ja pääsiäisnäytelmistä on muodostunut jo klassikoita. Ihana joulun on ollut ohjelmistossa 13 vuotta ja Miau, pääsiäinen nukketheaterissa vielä kauemmin. Näytelmät eivät ole

uskonnollisia, sillä yleisössä on paljon eri kulttuureista ja uskontokunnista tulevia lapsia. Sampon teemana ovat ensisijaisesti ilo sekä yleisinhimillinen välittäminen ja aiheet on ammennettu paljolti kansanperinteestä.

Sampon näytelmät on suunniteltu kaikenikäisille. Vain näytelmää *Veden värit* suositellaan yli kolmevuotiaalle, sillä teos sisältää varjoteatteria sekä videoinstallaatioita, jolloin katsojalle on pimeä ja näyttämö hämärä. Näytelmä voi olla alle kolmivuotiaalle pelottava vähäisten kiintopisteiden takia. – Musiikki, rytmit sekä värit kiinnostavat jo vauvoja. Vähän suuremmat taas ymmärtävät tekstiä ja tarinaa ja vielä isommat ymmärtävät tarinaan kätkeytyä huumoria. Aikuiset taas ymmärtävät oman elämäkokemuksensa kautta vertauskuvia. Viikonloppuisin katsomossa istuu usein kolmenkin sukupolven yleisöä.

Alun perin lastentarhanopettajaksi valmistunut Maija Baric on onnellinen työssään. – Nukketeatterityö on aina ollut ihanaa ja virkistävää. Ei koskaan väsyttävää tai uuvuttavaa. ☺

LISÄTIETOJA

www.nukketeatterisampo.fi
toimisto@nukketeatterisampo.fi

Lastentarha 1/2009 Artikkelit 14 s. 50

Riitta Ahonen

Lisää asiasta:

Rörelser som helar, Harald Blomberg, 2008
www.kinesiologia.fi - Blombergin kirja ja kurssit
www.HaraldBlomberg.com
www.rhythmicmovement.com

RYTMINEN LIIKEHARJOITTELU lapsen kehityksen tukena

RYTMINEN LIIKEHARJOITTELU SOPII KAIKENIKÄISILLE, JOILLA ON VAIKEUKSIA MUUN MUASSA MOTORIIKASSA, HAHMOTTAMISESSA, TUNNE-ELÄMÄSSÄ, Keskittymisessä ja oppimisessa.

Pietarsaaren terveyskeskuksessa työskentelevä fysioterapeutti **Riitta Wikar** on hoitanut 5-7-vuotiaita lapsia rytmisen liikeharjoittelun avulla jo vuosia. Rytmiset liikkeet tehdään lattialla ja niiden perusta on vauvan ensimmäisen elinvuoden aikana tekemissä spontaaneissa liikkeissä, joita tehdessään lapsen hermoverkot kehittyvät. Vastasyntyneen vauvan aivoissa muodostuu joka minuutti miljoonia uusia hermosolujen välisiä haaroja.

"15 kuukauden kuluessa syntymästä on syntynyt jo noin 100 biljoonaa hermoverkkoa, jotka tarvitsevat stimulaanssia eri aisteilta liikkeen kautta yhdistyäkseen ja toimiakseen kokonaisuutena. Sitä stimulanssia vauva saa vanhempien sylissä koskettelusta ja keinuttelusta ja myöhemmin oppiesaan kääntymään, ryömimään ja konttaamaan", sanoo Wikar.

Rytmisten liikkeiden avulla vauva integroi primitiiviset refleksit. Mikäli

tämä ei tapahdu ajallaan, lapsen motorinen kehitys ja aivojen kypsyminen hidastuvat.

"Erilaisissa häiriötiloissa, joissa on voinut syntyä lukkiutumia ja kompensatioita, rytmisillä liikkeillä annetaan aivoille uusi mahdollisuus parantaa toimintaansa."

VAIKUTTAA AIVOJEN SYVIIN OSIIN

Wikarin lapsiasiakaat valikoituvat 5-vuotiskehityskartoituksessa. Rytmisen liikeharjoittelu on hänen mielestään hyvin helppo ja tehokas menetelmä näiden lasten kanssa. Liikkeitä voidaan tehdä joko aktiivisesti itse tai passiivisesti siten, että avustaja on mukana.

"Lasten, joilla on viivästynyt kehitys, on usein vaikeaa oppia tahdonalaisten järjestelmien kautta. Tämän menetelmän avulla lapsi voi aluksi passiivisesti ottaa vastaan stimulointia, jolloin oppimisjärjestelmät virittyvät."

Toimintaohjeiden noudattaminen on vaikeaa, jos aistien ja liikkeiden välinen yhteistyö ei ole kehittynyt riittävästi eikä keho kerro, miten liikkeet tehdään.

"Rytmisellä liikeharjoittelulla vaikutetaan syviin aivojen osiin stimu-

loidon tasapaino-, asento- ja liike- sekä tuntoaistia. Lapsi oppii tekemään koordinoituja liikkeitä ja myös silmän ja käden yhteistyö kehittyy.

Pikkuaivoihin ja aivokuoreen vaikuttaa aktiivisesti esimerkiksi liike nimeltä tuulilasien pyyhkijät, jossa lapsi makaa selällään lattialla ja kiertää lonkasta jalkateriä rytmisesti sisään- ja ulospäin.

Muita liikkeitä ovat konttausasennossa keinuminen tai konttausasennossa selän köyristäminen ja notkistaminen.

"Pepun pyörittäminen on liike, jossa ollaan päinmakuulla ja rytmisesti keinutetaan lapsen peppua sivulta sivulle."

Selällään liukuminen tapahtuu siten, että lapsi makaa selällään lattialla polvet koukussa ja jalkaterät alustalla ja tekee jalkaterillä rytmisiä työntöliikkeitä.

MONET VAIKUTUKSET

Lapset tekevät näitä liikkeitä spontaanisti ja pikkulapsienkin on helppo ja mukava tehdä niitä. Liikkeet tehdään selin- tai päinmakuulla, konttausasennossa tai istuen.

"Harjoituksia tehdään päivittäin noin 10-15 minuuttia noin vuoden ajan, jotta uudet hermoyhteydet syntyvät."

"Päiväkodissa liikkeitä voi tehdä ryhmien kanssa voimistelutilanteissa, ja avustaja voi tehdä henkilökohtaisesti lapselle niitä vaikka päivittäin. Eräällä ala-asteella esikoulun opettaja vie joka ikinen päivä lapsiryhmän jumppasaliin viideksi minuutiksi tekemään näitä liikkeitä", kertoo Wikar.

Wikarin mukaan liikkeiden hyöty näkyy nopeasti.

"Liikkeet rauhoittavat lasta ja keskittyminen, aloitteellisuus ja iloisuus lisääntyvät. Impulsiivisuus ja yliaktiivisuus vähenevät. Lapsen leikkimistaidot kehittyvät. Toisaalta voi ilmetä tunteenpurkauksia, kun elämättä jäänyt uhmaikä putkahtaa pintaan", toteaa Wikar.

Mikäli aivojumppa on tuttu menetelmä, sen voi Wikarin mielestä kytkeä mukaan myöhemmin. Rytmisellä liikeharjoittelulla on hyvä aloittaa, jos aivojumppa tuntuu aluksi liian vaikealta.

SLAL 4/2010
 Artikkele 8
 S. 21-25

1/3

Luovuus ja taide käsikädessä

Teksti ja kuvat: Minna Korva-Perämäki ja
 päiväkoti Taikatahti

Lapsen tutkimusmatka tiedon ja mielikuvituksen maailmaan

Oulun keskustan tuntumassa, historiallisessa Aleksanterinkadun rakennuksessa toimii musiikkiin ja taideilmaisuun painottuva päiväkoti Taikatahti. Taikatahdissa soitetaan ja lauletaan joka päivä lasten omien toiveiden ja mieltymysten mukaan. Päiväkodin yhtenä tavoitteena onkin rohkaista lapsia luovaan ja kekseliääseen ilmaisuun, jonka lopputuloksena lapsista kehittyvät iloisia ja terveen itsetunnon omaavia nuoria.

Päiväkoti Taikatahdin omistaja Liisa Lohilahti kertoo hymyillen, että kaikki ihmiset rakastavat musiikkia tai ainakin jotakin osaa siitä. Hänen omalta taustaltaan löytyy tanssia ja musiikkia läpi lapsuuden ja nyt aikuisiällä hän on voittanut muun muassa showtanssin Suomen mestaruuden vuonna 2009.

– Toinen tykkää sävelistä ja toinen rytmeistä. Ei ole olemassa oikeaa tai väärää, vaan kaikilla on samat lähtökohdat musiikin maailmaan. Musiikkiin tutustuminen ohjatusti kasvattaa lapsen ilmaisukeinoja ja opettaa samalla myös tunteiden ilmaisua. Lapsi oppii kokeilemalla, tutkimalla ja kuuntelemalla huomaamaan, että musiikilla voi ilmaista myös erilaisia tunteita, kuten rakkautta ja vihaa. Omien tunteiden tunteminen ja tulkitseminen onkin yksi lapsen perustarpeista, jotta hän ky-

Päiväkoti Taikatahdin yrittäjä Liisa Lohilahti on yksi Oulun Reggio Emilia-kannatusyhdistyksen perustajista. Päiväkodin kansainvälisiä yhteistyökumppaneita ovat muun Progettiinfancia Cristian Fabbi Italiasta sekä Ruotsin Göteborgin yliopiston Tarja Häikiö. Päiväkodin lapset henkilökunnan kanssa on tehnyt myös liikennevalistusmusiikkivideon EU-maihin vuonna 2009.

SLAL 4/2010
Artikkeli 8

2/3

Taikatahden musiikkikasvatuksessa sovelletaan Orff-pedagogiikkaa, jonka isänä pidetään Karl Orffia (1895–1982).

Musiikkipedagogi Karl Orff

- Säveltäjä/musiikkipedagogi Karl Orffin (1895–1982) esitetyin teos *Carmina Burana* valmistui vuonna 1937. Kantaatin pohjana toimivat useat keskiajalla kirjoitetut laulut ja runot. Orff sävelsi mittavasti teoksia, etenkin oopperoita, joista kuuluisimpia ovat muun muassa *Der Mond* (Kuu), *Die Kluge* (Kuningas ja viisas neitsyt), *Antigone* ja *Astutuli*, sekä näytelmäteokset *Catulli carmina* ja *Trionfo di Afrodite*.
- Orffin musiikillisen opetuksen ydin on rytmi, johon yhdistetään liikettä, tanssia, puhetta/loruttelua, laulua ja soittoa rytmi-, väri-, laatta-, sekä kehonsoittimin.
- Orff toimi vuodesta saakka 1950 Münchenin musiikkikorkeakoulun professorina.
- Lahjakas säveltäjä on ansioitunut musiikin alkeisopetuksen uusien menetelmien kehittämisessä. Orff-pedagogiikka on kasvatustieteiden ja musiikin välisen yhteistyön tuloksena.
- Orffilaisuudessa korostuu lasten sosiaalinen kanssakäyminen.

kenee kasvamaan tasapainoiseksi ja hyvinvoivaksi aikuiseksi, Lohilahti painottaa.

Musiikkipäiväkotit Taikatahdissa tarjotaan laadukasta varhaiskasvatusta, jossa korostetaan erityisesti musiikkikasvatuksen merkitystä.

– Sovellamme musiikkikasvatukssamme Orff-pedagogiikkaa, jonka isänä pidetään Karl Orffia. Käytännössä musiikki on päiväkotimme toiminnan perusta, jonka puitteissa lasten monipuolinen luovuus laajentuu monelle eri oppimisalueelle, hän lisää iloisena.

Musiikki mukana arjessa

Musiikki on jollakin tapaa mukana kaikessa arkipäivän elämässä. Sen voi yhdistää erilaisiin tapahtumiin ja tilaisuuksiin, sitä voi kuunnella muuten vain, se voi soida taiteen tekemisen taustalla tai sen avulla voidaan opetella uusia asioita. Musiikki toimii myös olennaisena osana kuntoutujien terapiaa ja paranemista.

– Meillä päiväkodissa musiikkia käytetään tällä hetkellä tukena esimerkiksi toisiimme tutustumiseen. Päiväkodin aikuiset laulavat ja loruttavat lasten kanssa yhdessä ja toivottavat jokaisen henkilön vuoron perään tervetulleeksi päiväkotiin. Tällä tavalla me kaikki olemme samanarvoisia ja yhtä tervetulleita saman katon alle, Lohilahti kuvailee päiväkodin toimintaa elokuun ensimmäisten päivien aikana.

Musiikki ei ole kuitenkaan vain tunnepuolen juttu, sillä esimerkiksi erilaisten instrumenttien soittaminen kehittää sorminäppäryyttä, hienomotoriikkaa ja sävelkorvaa. Musiikkipäiväkodissa keskitytäänkin siihen, että lapset saavat hyviä onnistumisen kokemuksia soittaessaan. Opettajan vastuulle jää se, että lapsilla on ihanteelliset olosuh-

teet kauniin soiton luomiseen.

– Pyrimme päiväkotimme musiikkikasvatuksessa siihen, ettei kenenkään lapsen tarvitse kokea negatiivisia asioita musiikin suhteen. Käytännössä lapset valitsevat itse, millainen musiikki on heidän mielestään kaunista ja soittavat vastaavia soittimia sen mukaisesti. Kun lapsi saa itse valita soittimensa, se kehittää samalla myös hänen musiikillista ymmärtämystään, Lohilahti selvittää.

Luovan ilmaisuuden luoissa

Taikatahdin päiväkodin lastenhoitajana syksyllä työnsä aloittanut Riina Liias painottaa, että luovuus kuuluu kaiken ikäisille.

– Lapset ilmaisevat jatkuvasti itseään jollakin tavalla ja he ovatkin hyvin fyysisiä ilmaisijoita, hän sanoo hymyillen.

Liias kuvailee, että lapset ovat luonnostaan uskaliaita ja luovia, eikä heillä ole vielä ilmaisullisia rajoja lainkaan. Nämä rajat asettavat sitten aikuiset tarpeen niin vaatiessa.

– Lapset lähtevät ilmaisemaan musiikkia rohkeasti, he tanssivat ja piirtävät voimakkailla väreillä musiikin mukana. Koska lapset ovat hyvin kehollisia ilmaisijoita, he taputtavat, läpyttävät ja tömistävät mielellään musiikin mukana, hän lisää.

Liias painottaa, että lasten taiteellisuus ja luovuus kulkevat käsikädessä toistensa kanssa. Musiikki, esiintyminen, tanssiminen, piirtäminen ja leikki ovat kaikki luovaa ilmaisuja lapsesta itsestään.

Reggio Emilia pedagogiikka

Lapset oppivat parhaiten keskustelemalla ja kyselemällä. He rakastavat tutkia uusia asioita ja kiinnostuvat enemmän ympäristöstään, kun he saavat

Jatkuu seuraavalla aukeamalla.

SLAL 4/2010
Artikkeli 8.

3/3

Jatkoo edelliseltä aukeamalta.

oppia omaan tahtiin ja oman tasonsa mukaisesti. Taikatahti päiväkodin johtaja Lohilahti kertoo, että heidän kasvatopedagogiikkana toimii hyvin lapsilaheinen Reggio Emilia –pedagogiikka.

– Tässä ajattelumallissa yhteisöllisyys onkin lasten oppimistilanteissa avainasemassa. Meillä aikuinen toimii lapsille suunnannäyttäjänä ja asettaa heille avoimia kysymyksiä, joihin lapset saavat itse etsiä ja löytää vastauksia, Lohilahti selventää.

Lohilahti korostaa, että heillä lasta ei koskaan jätetä tiedon kanssa yksin, vaan aikuinen luo turvan ja rajan tiedon määrälle.

– Tällainen tapa työskennellä lasten kanssa kasvattaa heitä tiedonhaluiksi ja samalla myös kehittää heidän sosiaalisia taitojaan. Kun lapsen ajatuksia kuunnellaan ja hänet otetaan huomioon, niin myös hän oppii kunnioittamaan toisia, Lohilahti korostaa.

Tiedosta näytelmäksi

Lapset ovat luovia. He miettivät ja pohtivat, kunnes mielikuviutus saa siivet selkäänsä ja ajatus kauniin tarinan.

– Mielestäni lapsilla on sata tapaa nähdä ja kokea maailmaa, jonka vuoksi heille täytyy myös tarjota monipuolisia mahdollisuuksia itsensä ilmaisuun. Olemme taidekasvatukseen projektityöskentelysämme siirtäneet taideintegraation käyttöön. Päiväkotimme toimintaan kuuluu useamman kerran vuodessa hauska ja kokeileva teemoiteltu työpa-jatoiminta, joka päättyy kokonaiseen esitykseen. Käytetyimmät työpajamme ovat musiikki-, musiikkiliikunta-, kädentaito-, draama- ja sanataidepajat, hän kuvailee.

Lohilahti kertoo, että teemana voi olla esimerkiksi lasten luonnosta löytämä kuusipuu.

– Sanataidepajassa lapset työstävät tarinan tai sadun, joka rakentuu kuusen ympärille. Draama-pajan lapset toteuttavat kyseisestä tarinasta näytelmän ja kädentaitopaja työstää näytelmän lavasteet. Musiikkiliikuntapaja suunnittelee kokonaisuuden huipennukseksi näytelmään ja satuun sopivan musiikin ja tanssin. Näin lapset saavat ilmaista itseään ja omaa luovuuttaan omilla tuotoksillaan, Lohilahti kuvailee taiteen ja luovuuden yhteensopivuutta.

Päiväkodin ja vanhempien yhteistyö

Liisa Lohilahti kertoo, että hän pitää varhaiskasvatustyön vankkumattomana ja tärkeänä lähtökohtana kasvatuskumppanuutta vanhempien kanssa.

– Yhteistyömuoto vanhempien kanssa antaa työlemme hyvän kasvatuspohjan, johon voimme nojata tehdessämme lapsen yksilökohtaista kasvatussuunnitelmaa. Tämän lisäksi vanhemmat antavat tärkeän panoksensa Taikatahdin vuosittaiseen laadun arviointiin. Meillä lasten arjen dokumentointi on yksi tapa tuoda lapsen päivää näkyväksi

Reggio Emilia

- Reggio Emilia -pedagogiikan filosofia pohjautuu yhteisön arvoihin, joita ovat muun muassa lasten oikeus olla oman elämänsä tärkeitä toimijoita, demokratia, toisten kunnioitus, oppiminen, leikki, ilo ja tunteet.
- Reggio nell'Emilia kaupunki sijaitsee Pohjois-Italiassa Emilia-Romagnan alueella, missä asuu noin 140 000 asukasta.

Tämä kaunis kaupunki saa päivittäin yli 500 vierailupyyntöä eri puolilta maailmaa eri alojen pedagogeilta, tutkijoilta, poliitikoilta ja virkakenkilöstöltä.

- Reggio Emiliassa kehittyi toisen maailmansodan jälkeen yksi tämän päivän tärkeimmistä kasvatustilastoista. Kyseisen alueen naiset halusivat lapsilleen tulevaisuuden, johon ei kuuluisi sota ja rakensivat sinne oman koulun. Koulun ensimmäisenä opettajana toimi Loris Malaguzzi.
- Ajan saatossa uusia kouluja syntyi lisää ja Loris Malaguzzi yhdessä lasten vanhempien kanssa kehittivät kasvatusta, jota tänä päivänä kutsutaan Reggio Emilia -pedagogiikaksi.
- Pedagogiikkaa kuvaillaan teoreettisesti sosiaalis-konstruktivistiseksi tavaksi hahmottaa tietoa, oppimista ja koko elämää. Loris Malaguzzin runossa Lapsella on sata kieltä kiteytyy Reggio Emilia -pedagogiikan koko maailma.

vanhemmille. Kuvakollaasit ja kirjoitelmat kertovat hyvin lapsen projektien etenemistä koteihin. Näiden lisäksi lasten omat kansiot tallentavat tiedot ja muistot pitkälle heidän omaan aikuisikäänsä saakka, hän kuvailee.

Taikatahdin lasten vanhemmat saavat nauttia lasten työstämistä näytelmistä vähintään kaksi kertaa vuodessa. Mikäs onkaan ihanampaa kuin lasten ikioma luovuus ja mielikuviutus tarinana, kun taustalta löytyy valtava määrä kannustusta ja vain mielikuviutus on suunnittelun rajana?

Päiväkodista koulunpenkille

Liisa Lohilahti luottaa Reggio Emilia –pedagogiikan olevan yksi hyvistä kouluelämän ajatusmalleista. Tänä syksynä samaisessa suuressa rakennuksessa aloittaa myös Suomen ensimmäinen yksityinen Reggio Emilia –pedagogiikkaan, musiikkiin ja taideintegraatioon painottuva esi-koulu ja ensimmäinen koululuokka. Näin päiväkodissa käyneet lapset saavat jatkaa tuttua ja turvallista tietä kohti nuoruutta. Koulun yhteyteen on jatkossa tarkoitus kehittää lisäksi ammatillista täydennyskoulutusta myös pedagogiikasta kiinnostuneita kunnallisia perusopetuksen opettajia silmällä pitäen.

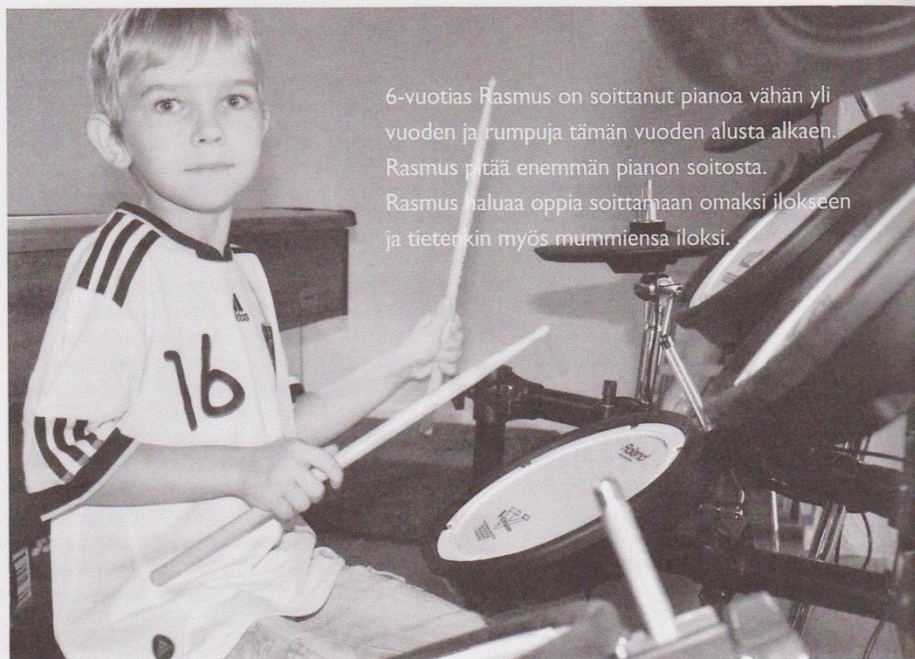
– Kouluryhmämme tulee olemaan näin alussa pieni, mutta tulevaisuudessa tämän rakennuksen ovia on vielä paljon avattavana. Meillä on suuret tilat monille eri mahdollisuuksille, Lohilahti paljastaa pilke silmäkulmassa.

SLAL 4/2016 S.B-9
Artikkeli 6

1/2

Taideaineet luovuuden lähde

Musiikin merkitystä sekä monipuolisuutta ja tärkeyttä elämälle tulee harvoin ajateltua

6-vuotias Rasmus on soittanut pianoa vähän yli vuoden ja rumpuja tämän vuoden alusta alkaen. Rasmus pitää enemmän pianon soitosta. Rasmus haluaa oppia soittamaan omaksi ilokseen ja tieteenkin myös mummiensa iloksi.

Teksti: Ritva Pesonen
Kuvat: Anu Honkalinna

Omakeinoittaminen, kuten myös muut taideaineet, maalaaminen tai kirjoittaminen kehittää luovuutta. Näiden harrastusten avulla lapset pystyvät käsittelemään ja analysoimaan myös tunteitaan ja purkamaan kenties vaikeita ahdistustilojaan ja pelkojaan. Samalla kasvaa lapsen tietoisuus omasta itsestä ja ympäristöstään. Oikein ohjatuista kulttuuriharrastuksista puuttuu myös sellainen epäterve kilpailu, joka vallitsee kaikkialla yhteiskunnassa. Koulunkäynnissä arvotetaan koulumenestystä ja lapset joutuvat vertaamaan

11-vuotias Rosa, on soittanut pianoa 5 vuotta yksityisen soitonopettajan johdolla. Lisäksi hän on harjoitellut basson soittoa kaksi vuotta sekä uutena soittimena vuoden alusta rumpuja.

omaa menestystään jatkuvasti muihin, myös urheilussa lapset kilpailevat usein toisiaan vastaan. Taideaineissa sen sijaan ei kilpailla niinkään muita vastaan, vaan ennen kaikkea oman itsensä kehittämiseksi ja voittamiseksi. Opettajien tulisi pitää mielessä juuri tämä, jottei lapsille alkaisi myöskään musiikki- tai piirustustunneilla tulla muuhun koulunkäyntiin verrattavia vääriä suorituspaineita. Taideaineiden opetuksessa suorituksia ei pitäisikään arvioida numeroarvosanoin, vaan antaa oppilaan itse arvioida omaa osaamistaan ja osallistumistaan.

Musiikin kehittävä vaikutus

Musiikin harrastamisessa on se etu, että soittaminen on psykofyysisesti erittäin monimutkainen tapahtuma. Toisaalta se edellyttää tietoisia älyllisiä analysointia, mutta samalla soittamisessa pitää olla mukana myös tunne. Soittaminen ei onnistu myöskään ilman riittävän kehittyneitä motorisia valmiuksia. Samalla soitto kehittää eri aistien samanaikaista yhteistyötä — visuaalinen nuottikuva pitää kyetä hahmottamaan ja analy-

SLAL 4/2010

Artikkeli 6.

2/2

Roosa kertoo musiikin rentouttavan ja auttavan keskittymiseen – ei häiriinny helposti kaikesta. Soittaminen on hänen mielestään hauskaa ja siinä oppii kokoa ajan uusia asioita. Joskus soittaminen tuntuu tyisältä, aina ei voi valita harjoiteltavia kappaleita itse. Roosan tavoitteena on joskus soittaa bändissä.

soimaan salamannopeasti päässä, jotta sen kykenisi toteuttamaan motorisesti soittimen kautta, jotta lopputulos olisi korvin kuultuna kaunis ja puhdas. Jos soitonopetuksessa pyritään siihen, että lapset opettelisivat harjoiteltavia kappaleita ulkoa, seurauksena on samalla hahmotuskyvyn ja muistin yleinen kehittyminen.

Kaiken kaikkiaan soittaminen työllistää aivojen kaikkia kerroksia samanaikaisesti ja näin se kehittää myös lapsen yleistä kykyä yhdistää asioita epäsovinnaisella ja luovalla tavalla. Soitonopiskelu kasvattaa pitkäjänteisyyttä ja kurinalaisuutta, mutta antaa samalla runsaasti tilaa omalle luovuudelle. Tutkimusten mukaan soitonopiskelu näyttää kaiken kaikkiaan olevan ylivertaisen tehokas, lapsen kehitystä optimaalisesti tukeva kasvatusmetodi. Siksi tulisi pyrkiä siihen, että tulevaisuudessa kaikille lapsille annettaisiin mahdollisuus soitonopiskeluun ja yhteissoittoon.

Yhdessä tehden

Yhteissoitossa, samoin kuin lasten teatteri- tai tanssiesityksissä tulee mukaan lisäksi näiden harastusten sosiaalisuutta kehittävä puoli. Orkesterissa tai teatteri- ja tanssiryhmässä jokaisella osallistujalla on oma tärkeä tehtävänsä ja roolinsa kokonaisuudessa. Sooloilijat eivät niissä menesty, vaan kaikkien on toimittava toisiaan tukien ja innostaen parhaan yhteisesti luodun lopputuloksen saavuttamiseksi. Viisas opettaja voi ryhmäesityksissä sekoittaa lisäksi koko siihenastisen sosiaalisen hierarkian. Jollekin dominoivalle lapselle voidaan esimerkiksi antaa vain sivurooli ja nostaa esiin taas joku hiljaisempi, ujompi lapsi.

Kaiken kaikkiaan lasten kulttuuriharrastukset tarjoavat lapsille aitoja onnistumisen ja itsensä ylittämisen elämyksiä. Näin ne nostavat epävarmojen ja vetäytyvienkin lasten itsetuntoa ja parantavat samalla suuresti lasten esiintymiskykyä. Kulttuurissa ei ole voittajia ja häviäjiä, jos lasten kulttuuriharrastuksia ohjataan viisaasti, kaikki jäävät niissä voittajiksi.

Näistä syistä lasten kulttuurikasvatus onkin ylivertaisen tehokas ja rakentava kasvatusmetodi. Lapsen persoonallisuutta ja itseilmaisun tarvetta ei nujerreta, vaan hänen henkistä kasvuaan pyritään tukemaan. Juuri taideaineet voivat auttaa lapsia löytämään ja toteut-

tamaan omia piileviä mahdollisuuksiaan ja ne auttavat lasta kasvamaan tasapainoiseksi aikuiseksi.

Tunteita ja motoriikkaa

Musiikki tukee lapsen kehitystä kokonaisvaltaisesti. Varsinkin tunteet ja niiden kehittyminen liittyvät vahvasti musiikin maailmaan. Musiikin avulla opitaan kuuntelemista, ilmaisemista ja empaattisuutta. Musiikki auttaa lasta ymmärtämään ja tiedostamaan sekä omia että toisten tunteita. Musiikin merkitystä sekä monipuolisuutta ja tärkeyttä elämässä tulee harvoin ajateltua.

Musiikkileikit ovat omiaan kehittämään myös lapsen motorisia taitoja. Lapsi oppii karkeamotoriikkaa liikkumalla musiikin tahtiin. Erilaisten soittimien käyttäminen ja opetteleminen puolestaan harjoittaa lapsen hienomotorisia taitoja. Hauskanpitoa ei sovi unohtaa oppimisessa. Musiikin maailma tarjoaa pienillekin lapsille innostavia oivalluksia ja mukavaa yhdessäoloa niin vanhempien kuin toisten lasten ja aikuisten seurassa.

Tärkeintä taideaineiden opetuksessa on lopulta se, että soittaminen, kuten myös kirjoittaminen, piirtäminen, teatteri tai tanssi antaa lapsille hyvin paljon iloa. Näin taideaineet, ja niistä erityisesti musiikki tukee parhaalla mahdollisella tavalla sitä, että lapsista kasvaisi aikaa myöten onnellisempia ja tasapainoisempia, henkisesti itsenäisiä aikuisia.

Tilaa taideaineille

Näyttää siltä, että meillä ei vielä anneta riittävästi sijaa lasten taidekasvatukselle. Kuka tarvitsee rikasta havaintokykyä, oman itsensä tuntemusta, oman persoonan vahvistamista, monipuolisia aistikokemuksia ja elämyksiä taiteesta sekä kasvamista tunteiden herkkyyteen, mielikuvitussellisuuteen ja aitouteen sekä luovuuteen. Useimmat meistä ovat varmasti samaa mieltä siitä, me kaikki tarvitsemme näitä asioita elämässämme, mutta erityisesti lapset. Taidekasvatuksen avulla näitä tavoitteita voidaan saavuttaa. Luovuus arkipäivässä tuo meille kaikille elämään iloa ja auttaa selviytymään vaikeistakin tilanteista. Voimme löytää elämäämme uusia ulottuvuuksia, kauneutta ja herkkyyttä, voimavaroja, rakkautta ja tasapainoa. Kun uskallamme avata luovuuden oven, elämämme muuttuu rikkaammaksi ja jännittävämmäksi.

SLAL 4/2010 s.18-19
Artikkeli 7.

1/2

Näkymätön maailma näkyväksi taiteen avulla

Värit ja kuviot tunteiden tulkkina

Kuvat ja teksti:
Minna Korva-Perämäki

Lapsi alkaa yleensä piirtämään jotakin, heti kun hän on oppinut ottamaan kynän jollakin tavalla käteensä. Aluksi lapsi saa aikaiseksi merkityksettömiä viivoja ja värejä, joilla ei ole tarkoitusta eikä sanomaa. Tätä kehitysvaihetta 2–4-vuotiaana kutsutaan ”riimusteluksi”. Kuukausien ja vuosien kuluessa lapsi sisäistää muotojen ja värien merkityksen yhä voimakkaammin ja alkaa ymmärtämään, että taiteilemisen avulla voi kertoa paljon asioita. Kaikilla lapsilla nämä taidot eivät kuitenkaan kehity samaan tahtiin, mutta he silti pystyvät ilmaisemaan itseään piirtämällä ja maalaamalla värein ja muotojen kautta. Yhtenä kuntoutusmenetelmänä käytetäänkin rajatonta taideterapiaa, sillä siinä asiakkaan tarvitse osata piirtää, vaan teoksen sisältö kertoo kaiken.

Taideterapian taustaa

Vaikka taideterapia on yhteiskunnassamme vielä sängen uusi hoitomenetelmä, sitä toteutetaan niin monissa sairaaloissa kuin yksityisillä ta-
hoilla. Useimmilta taideterapeuteilta löytyykin taustaltaan kokemusta taiteesta, mutta he ovat sidoksissa jollakin tavalla esimerkiksi sosiaali- ja hoitoalaan.

Vuoteen 2003 saakka taideterapeutteja valmistui Helsingin Taideteollisesta korkeakoulusta, mutta nykyisin taidepsykoterapeuttien ja taideterapeuttien koulutukset jatkuvat Helsingin yliopiston koulutuskeskuksen Palmenian järjestäminä.

Suomessa taideterapianimikkeelle ei ole vielä niin sanottua suojaa, joten taideterapiatoimintaa voi harjoittaa myös sellaiset henkilöt, joilla ei ole edellä mainittua taideterapeutin virallista koulutusta.

Nimikesuojaus tarkoittaa sitä, että Valvira hyväksyy nimikkeen ja minkä koulutuksen käyneet saavat käyttää taideterapeutti- nimikettä ja näin ollen ovat päteviä hoitamaan taideterapeutin

Toiminta- ja taideterapeutti Pirkko Suvanto näyttää piirtämällä, miten monilla eri tavoilla eri asiakkaat piirtävät omakuvansa, ja mistä terapeutti näkee heidän ongelmapisteensä. Haastava terapiaprosessi kestää yleensä muutaman vuoden. Osa asiakkaista ei etene käsittelemisään asioissaan juuri lainkaan yrityksestä huolimatta ja toisessa ääripäässä tapahtuu ihmeitä.

tehtäviä. Kun nimikesuojan saa, taideterapeutti nimikettä saa käyttää vain hyväksytyn koulutuksen käyneet.

Lapsi ilman sanoja

Liminkalainen toiminta- ja taideterapeutti Pirkko Suvanto kertoo, että jokainen lapsi on oma yksilö ja persoona, joka kehittyy omalla tavallaan ja omalla ajallaan.

– Joskus elämän mutkikkaat tiet johtavat niin

SLAL 4/2010
Artikkeli 7.

2/2

Kuvataideterapia pyrkii avaamaan uusia elämän väyliä ja opettaa tuntemaan tunteita. Taiteen tekeminen saa vaikeatkin asiat näkyvään ja käsiteltävään muotoon. Kuvataiteesta moni kroonisesti sairas, vammautunut ja vanhus on löytänyt itselleen upean ilmaisukeinon.

haasteellisille poluille, että lapsi tarvitsee erilaisia terapioita kehityksen ja kuntoutuksen tueksi. Näille lapsille on usein erityisen vaikeaa omien tunteiden ilmaiseminen. Kun kyseessä on lapsi, joka ei löydä sanoja tai kykene niitä tuottamaan, käytetään hänen kuntoutusmenetelmänään esimerkiksi taideterapiaa toimintaterapian ja fysioterapian ohella. Taideterapiaa voidaan toteuttaa niin yksilöllisesti kuin ryhmässä. Tavoitteensa on aina lapsen kehityksen ja tunne-elämän eheytyminen sekä itseluottamuksen ja minäkuvan vahvistuminen, Suvanto painottaa.

Lapsen taideterapiassa käytettävät menetelmät sopeutetaan aina lapsen ikään, ongelmien laatuun sekä muihin hänen ominaisuuksiinsa. Lähtökohtana on aina tärkeintä arvioida lapsen terapian tarve ja siitä saatava hyöty.

Lapsen salainen maailma

Pirkko kertoo, että lapsen terapiaan liitetään aina vanhempien keskusteluja tai tukikäyntejä joko samalla terapeutilla tai toisella työntekijällä. Osa terapiakäynneistä voi olla myös vanhempien ja lapsen yhteisiä.

– Minulla on kaikille asiakkaille omat taidedekansiot, jonne kerään heidän työnsä taideterapiatunneilta aina talteen. Sovimme lapsen vanhempien ja lapsen kanssa etukäteen, milloin lapsen vanhemmat saavat nähdä lapsen töitä vai näkevätkö he niitä lainkaan. Tilanne voi myös muuttua terapiakäyntien aikana ja joskus lapsi voi itsekin haluta näyttää vanhemmilleen. Näin käy erityisesti silloin, kun hän on eheytynyt käyntiensä aikana, Pirkko korostaa.

Kuvataideterapiassa Pirkko yhdistää kuvallisen ilmaisun ja psykoterapeuttisen prosessin. Tässä työskentelytavassa hän ja asiakas työstävät yhdessä lapsen salaista maailmaa, mikä ilmenee väreinä ja kuvioina hänen tuottamissaan töissään. Kuvataideterapeutin tehtävä on toimia terapian aikana mielikuvien vastaanottajana ja tulkkina.

– Lapsen tekemässä kuvassa ei ole olennaista se, että miten muut ymmärtävät sen, vaan se, mitä kuva kertoo hänelle itselleen. Kuvan värit, muodot, koot ja mittasuhteet kertovat terapeutille paljon lapsen käsittämästä maailmasta, Pirkko painottaa.

Lapsuuden jäljet

Jo kaksikymmentä vuotta toimintaterapeutina toiminut Pirkko painottaa, että lapsuusaika on ainutkertainen jakso ihmisen elämässä. Lapsuuden ajan kokemuksilla on voimakas merkitys ja hänen lapsuudessaan omaksuma minäkäsitys ohjaa hänen myöhempiä ratkaisujaan elämässä.

– Joskus elämässä tapahtuu sellaisia asioita, joita yritetään myöhemmässä vaiheessa eheyttää erilaisten terapioiden avulla. Taideterapiaa käytetään muistisairaiden parissa, mielenterveysongelmiensa ratkaisemisessa, kehitysvammaisten ja vammaisten kuntoutusmenetelmänä, sekä kuntoutusmenetelmänä silloin, kun asiakkaalla ei ole muita kommunikointimenetelmiä. Taiteen avulla voidaan käsitellä rankkoja traumoja, opetella erilaisia tunteita sekä eheyttää rikkiäistä minäkuvaa.

– Taideterapia on pohjautuu terapeutin ja asiakkaan väliseen luottamukseen, aivan samalla tavalla kuin muut terapeuttiset menetelmät, Pirkko painottaa luottamuksen merkitystä.

Rutiinit ovat tärkeitä

Koko ajan itseään lisäkouluttava Pirkko korostaa, että hänen taideterapiatuntinsa alkavat aina samalla tavalla, koska se luo asiakkaalle tutun ja turvallisen tunteen. Tunnin alussa hän valitsee rauhallisen tilan, jonne hän asettelee taidevälineet aina samaan järjestykseen, josta asiakas voi

SLAL 4/2010 s. 4-5 Artikkelit 5

1/2

Runot ja lorut lapsen kehityksen tukena

Körö körö kirkkoon, papin muorin penkkiin, ruskealla ruunalla, valkealla var-
salla, kolipäällä koiralla, pikipäällä pässillä, laukkipäällä lampaalla – peltojen ylitse,
aitojen alitse, kilikello kaulassa, punaisessa nauhassa, pom pom, pom pom, pom!

Kuvat ja teksti: Minna Korva-Perämäki

Lorujen, runojen, hokemien ja sananpar-
sien juuret ylettyvät kauas historiaamme.
Samoja hokemia ovat omat vanhempam-
me kuulleet omilta isovanhemmiltaan ja
nyt me opetamme näitä samoja rakkaita
lorutuksia omille lapsenlapsillemme. Sa-
toja vuosia vanhat lorut ja runot ovat
toimineet ajan saatossa sukupolvien ilon-
lähteenä, ajankuluna, leikkeinä, ja loh-
duttajina. Niiden avulla on menneistä
ajoina saakka myös opetettu, varoitettu ja
ohjeistettu pieniä kulkijoita elämän mut-
kaisilla teillä.

Koska lorut ovat lyhyitä ja mukaan-
satempaavia, niiden sisältö jää helposti
miehen, eikä kertaalleen opittua hoke-
maa unohtaa aikuisenakaan. Runoilla ja
loruilla on suurempi merkitys, mitä tulee
edes ajateltua arkipäivän kiireen keskellä.
Niiden soinnut, tavutukset, painotukset
ja sisällöt vaikuttavat yllättävän kehittä-
västi lasten emotionaaliseen, sosiaaliseen,
kognitiiviseen ja motoriseen kehitykseen.

Kannustavat lorut

Kempeleen ViksuVekara päiväkodissa
työskentelevä lastenhoitaja Tarja Lampe-
la kertoo runojen ja lorujen olevan päi-
väkodin arkipäivän iloja ja ohjeistuksia,
joita on helppo soveltaa eri tilanteisiin
sopiviksi.

– Lorut ja leikit eivät sovellu aino-
astaan leikkihuoneeseen, vaan niiden
tempojen avulla on mukava esimerkiksi
auttaa lasta pukemaan ulkovaatteet pääl-
le pihalle mentäessä. Lorujen voimalla
lapset jaksavat paremmin odottaa omaa
vuoroa erilaisissa jonotustilanteissa, sekä
niiden avulla voidaan jouduttaa pienten

lasten vessassa käyntiä paikasta toiseen
siirryttäessä, Tarja kuvailee vuosien koke-
muksella.

Pienten lasten kanssa päivittäin työ-
skentelevä Tarja kertoo käyttävänsä miltei
joka tilanteessa erilaisia lorutuksia, koska
lapset uppoutuvat niiden rytmeihin ja
sanoituksiin helposti.

– Pienten kanssa on hyvä käyttää loru-
ja apuna eri tilanteista toisiin siirryttäessä,
samoin kun jos lapsella on kiukku tai
liiallinen vauhti päällä. Pukeutumistilan-
teissa käytän usein loruja tumpusta ja ruk-
kasesta, josta on tehty laulukin. Kun pieni
lapsi opettelee itse laittamaan sormikkaita
kätehen, voi hänen kanssaan loruilla iloisiin
ja kannustavien ilmein: ”tumppu ja ruk-
kanen kurkistaa, onko kaikilla sormilla
pää?”, Tarja painottaa lorutusten merki-
tystä.

– Vessatilanteissa kannustan pientä
päiväkotilaista runolla: sissis sissi, tulikos
jo pissi? Kun on tullut pissi, nauraakin
jo Sissi!

Syliä, halia ja loruja

Tarja Lampela kertoo runojen ja lorujen
olevan erityisen tärkeitä jo aivan pienille
lapsille, vaikka he eivät osaisi vielä edes
puhua.

Vauvan kieltä ovat äänteiden lisäk-
si ilmeet, eleet, katseet, itku, hymyt, ja
vartalon liikkeet. Vaikka vauvaikäinen ei
vastaisikaan ääntelyllä heti aikuisen lorutte-
luun, niin kokenut lastenhoitaja tunnistaa
kyllä pienokaisen vastaviestin aikuiselle.
Vauvojen vastaviestejä voivat olla esimer-
kiksi käsien ja jalkojen liikkeitä, pieniä
äännähdyksiä tai ihanan suloinen hymy.

– Kun aikuinen vastaa vauvan kehon
viestiin, huomaa pienokainen eleidensä
merkityksen. Tästä hän alkaa kehittä-
mään lisää havaintokykyään, tuntee ja
tuntemuksiaan, Tarja painottaa.

Alle puolivuotiaita lapsia kannattaa pi-
tää sylissä, keinuttaa ja pajata loruttelun
ohella, sillä tällä tavalla hän oppii uutta
turvallisen tunteen ympäröimänä.

– Kun lapsi oppii istumaan itse, hänen
motoriikkansa ja fysiikkansa vahvistuu
muun muassa sylissä kättelyleikkien
avulla. Viikkojen edetessä pienokainen
on oppinut taputtamaan ja pian uusia
lorutuksia tarvitaan jo sormileikkien
harjaannuttamiseksi ja hienomotoriikan
kehittämiseksi, Tarja kuvailee hymyillen.

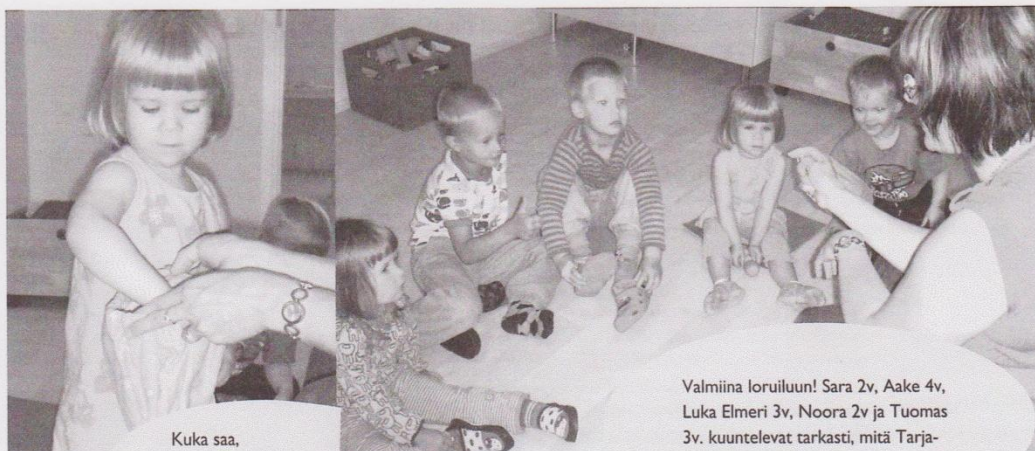
Vanhempien ja hoitohenkilökunnan
yhteistyö on tärkeää päiväkodissa. Koska
päiväkodissa runoillaan, leikitään ja lo-
rutellaan suuria määriä hoitokuukausien
aikana, voivat vanhemmat napata muu-
taman lapselle tutun lorun myös kotitoi-
mintoihin mukaan. Samalla tavalla myös
hoitohenkilökunta voi hyödyntää äidin
kotona lapselle käyttämää loruja tai ru-
noa. Mitä turvallisempi ja kodikkaampi
on lapsella olla, sen paremmin hän voi
ja kehittyä.

Päiväkotiki ViksuVekarassa työskentelevä
Tarja Lampela kertoo, että runoja ja loruja
voi käyttää miltei joka tilanteessa. Tässä
hän laittaa uuden runon Hattaroiden etei-
seen, jotta pienet muistaisivat helpommin,
miksi sadevaatteita on hyvä käyttää.

SLAL 4/2010 Artikkele 5

2/2

Kuka saa,
kuka saa,
lorupussiin kurkistaa?

Valmiina loruiluun! Sara 2v, Aake 4v,
Luka Elmeri 3v, Noora 2v ja Tuomas
3v. kuuntelevat tarkasti, mitä Tarja-
täti kertoo heille.

Leikitään yhdessä

Runot ja lorut ovat mitä oivin tapa viettää yhteistä aikaa pienten lasten kanssa. Runoja ja hokemia lausussa aikuisen täytyy muistaa aina käyttää eleitä, ilmeitä ja vaihtelevia äänenpainoja, jotta runo saa täyden merkityksen. Mikäli lapsen mielenkiinto lopsahtaa toiminnan aikana, hän reagoi hyvin nopeasti aikuisen äänenpainon vaihteluun. Myös täysi hiljaisuus saa lapsen ihmettelemään ja keskittymään tilanteeseen.

– Lorutoiminnan aikana on hyvä käyttää paljon erilaisia esineitä ja välineitä lorutuksen tukena. Lasten kanssa työskentelevät osaavat kyllä näyttellä ja eläytyä sanomaansa ja se onkin yksi lastenhoitoalan pääpointteja, Tarja painottaa.

– Eihän se tunnu aikuisestakaan mukavalta, jos toinen puhuu tasaisen paksulla äänellä, eikä ilmekään värähdä puheen tai lorun aikana, hän jatkaa pilke silmäkulmassa.

Loruihin, runoihin ja tarinoihin lapset osallistuvat iltoiten itsekin. Lorujen mukana voi ilmeillä, eleillä, pomppia, hiipiä tai kieriä vaikkapa ympäri leikkihuonetta! Kaikkein parasta antia on silloin, kun lapset itse saavat osallistua lorutuksen sanoitukseen. Tässä oiva ja paljon käytetty toiminto on lorupussileikki, jolloin jokainen lapsi ehti osallistua samaan leikkiin ja näyttää omia taitojaan.

Isompien lasten mukana

Pienten lasten kanssa toimivat hyvin yksinkertaiset ja rytmikkäät lorutukset, mutta hieman vanhemmat lapset kaipaavat jo haasteita.

– Isommat lapset rakastavat arvoituksia ja niiden keksimistä myös itse! Arvoitus- ja roolileikit ovatkin hyviä toimintoja muun muassa erilaisissa odotustilanteissa tai tilanteissa, joissa kiukuttaa kovasti, Tarja painottaa.

Mukavat ja haasteelliset arvoitukset aktivoivat lasten osallistumista, ajattelua, tunteita ja tiedonhalua. Ne kannustavat lasta sanomaan asiansa ääneen, sekä luovaan mielikuvitukseen.

Yhdessä koetut jännittävät arvoitushetket opettavat lapsille samalla myös sosiaalista vuorovaikutusta ja toisen henkilön kuuntelemista.

Isojen lasten kanssa loruleikkejä on hyvä toteuttaa liikuntasalissa tai vaikkapa ulkona. Arvoitus- ja mielikuvitusleikeissä voidaan liikkua, näyttellä, äännellä, kuvailla ja tilan mukaan myös riehakkaasti hullutella.

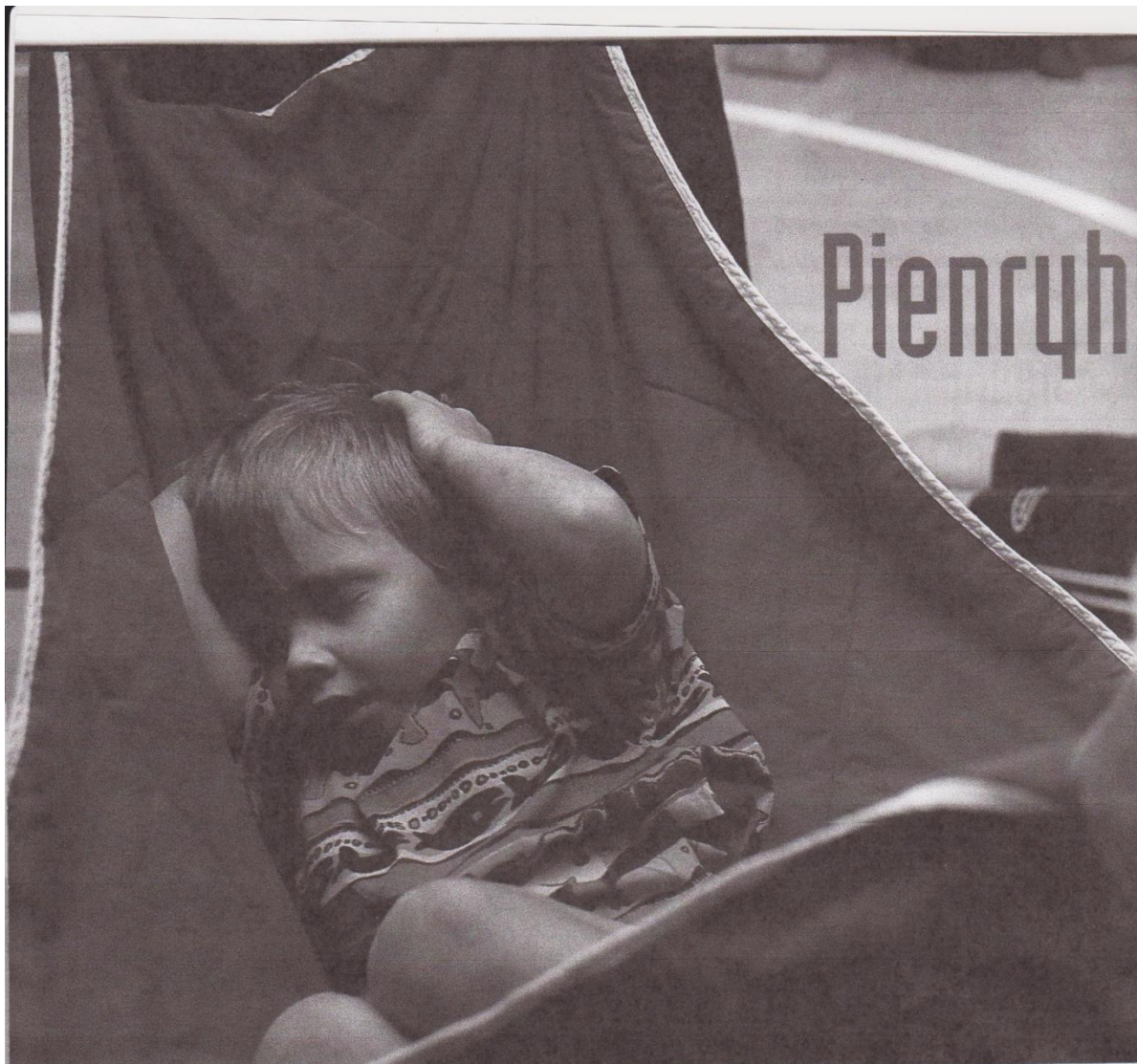
– Mielikuvitusleikeissä ei kenenkään arvaus voi mennä väärin, vaan kaikki vastaukset ovat oikein! Silloin kun näille leikeille on kunnolla aikaa, pääsee lasten mielikuvitus todella valloilleen, Tarja kuvailee hymyillen.

Aika hiljentyä

Aamupäivän touhujen jälkeen on pienillä päiväunien aika. Rauhoittuminen uuteen tilanteeseen alkaa jo ulkoa sisälle tullessa, sillä lounaan aikana rauhoitutaan syömään ja valmistaudutaan unten maille. Sama tilanne on myös myöhemmin kotona ennen yöunia. Iltaalan ja pesujen tulisi tapahtua jo hieman rauhallisemmin.

Samalla tavalla niin päiväkodissa kuin kotona rauhoittumisleikkejä voidaan toteuttaa ennen pesuja. Mikäli sängyssä aletaan leikkimään, niin tilanne saattaa karata helposti käsistä. Rauhoittumisleikit vaativat keskittymistä, joten ne kehittivät lasten itsetuntemusta ja lisäävät leikkijöiden välistä turvallisuuden ja läheisyyden tunnetta.

Lastenhoitaja Tarja Lampela kertoo, että yhtenä rauhoittavana leikinä toimii erinomaisesti esimerkiksi sellainen toiminta, jossa lapset istuvat tai makaavat lattialla hiljaa ja keskittyvät kuuntelemaan ympäristön ääniä. Hetken rauhoittumisen ja kuuntelemisen jälkeen voidaan keskustella, millaisia ääniä kukin kuuli. Lapset ovat iloisia saadessaan kertoa, että he olivat kuulleet esimerkiksi hengitystä, mahan kurinaa, kellon tikitystä, oven kolahduksia, ohimenevän moottoripyörän ääntä, koiran haukuntaa tai linnun liverystä. On aika mennä nukkumaan....

Kuudessa Pohjois-Karjalan kunnassa kaivetaan tenavien itsetuntoa pienryhmissä, joita ohjaavat päiväkodin lastentarhanopettajat.

*"Tuodaan kuntoutus lasten arkeen, tuttuun ympäristöön. Tenavaa ei tarvitse temmata kesken leikkien ja juoksuttaa kauas pois terapioihin", hankkeen isä, liikuntatieteiden lisensiaatti **Mauri Pietilä**, toteaa.*

Hanke on hautunut Pietilän päässä 70-luvun puolivälistä, siitä saakka, kun hänestä tuli tulevien lastentarhanopettajien kouluttaja Joensuun yliopistoon. Seuraavalla vuosikymmenellä päivän puheenaihe olivat MBD-lapset, joiden psykomotorista kuntoutusta mies pyöritti neuvolan myötävaikutuksella.

"Aallontien päiväkotiiin saatiin vuonna 1991 integroitu erityisryhmä, jossa lapsen vahvuuksia etsittiin päiväkotiarjen keskellä. Keskussairaalan lastenneurologin innostamana lähdin levittämään mallia maakuntaan", Pietilä kertoo.

Liikunnan lehtori tarttui tutkimustyöhön. Sen seurauksena elokuussa 1997 Enossa, Kesälahdella, Kiteellä, Liperissä, Nurmeksessa ja Pyhäselässä pyörähti käyntiin toimintakauden mittainen kokeilu, jossa lasten psykomotorinen ryhmäkun-

*Lastentarha 1/2000 s. 36-39
Artikkeli 36*

Lastentarha 1/2000
 Artikkele 36 2/4

PÄIVI SPÄRE

istä nostetta itsetunnolle

Jokainen sessio päättyi pitkään rentoutukseen. Sen eheyttävä vaikutus vaikutti Ylämyllyn opettajille. "Ohjaajankin pitää malttaa olla! Kun lapsi aikoo löytää oman ruumiinsa, oman kotinsa, pelko siit, etten uskalla olla itseni kanssa, häviää."

Kari TULLI & TAVI

toutus nivellettiin osaksi päiväkotitoimintaa. Kokemukset olivat niin myönteiset, että jokaisessa tutkimuskunnassa pienryhmätoimintaa jatketaan edelleen.

Vahvuuksista käsin

Pietilä ei puhuisi "uhkakuvia sisältävästä" kuntoutuksesta, mikäli tietäisi tilalle osuvamman sanan. Kuuden hengen pienryhmissä, joihin keskimäärin viiden vanhat lapset valittiin päiväkodin normaaliryhmästä lausuntojen tahi henkilökunnan arvioiden perusteella, pikemminkin lannoitettiin kunkin tenavan kasvualustaa.

"Että jokaisen itseluottamus saisi oikeanlaista ravintoa", Pietilä tiivistää.

"Toiminnan perusluonne on vaikeuksia ehkäisevä ja itsetuntoa rakentava: olenko riittävän pätevä itselleni, vanhemmilleni ja vertaisilleni? Lapsia ei viipaloida

valmiiksi tapauksiksi, mikä on tyypillistä ajattelua. Vaikka lapsella olisi minkäläistä vaikeutta, lapsi on löydettävä ensin kokonaisena persoonana, jonka vahvuuksista käsin lähdetään kaivamaan itsetuntoa."

Liikunnan kielellä

Sessiot eli ryhmäkuntoutuskerrat olivat viikoittaisia ja tunnin pituisia. Psykomotorinen sessio ei ole jumppatuokio vaan kokonaiskehitystä vaaliva rupeama.

"Painopistettä siirretään niille alueille, jotka tarvitsevat lisäharjoitusta. Jos lapsilla on vaikeuksia vaikkapa puheilmaisussa, sitä harjoitellaan jokaisella sessiolla", Pietilä mainitsee esimerkin.

Liikuntaharjoituksilla on toki keskeinen ja myös välineellinen rooli lasten kanssa työskennellessä. Psykomotoriikka käyttää liikuntaharjoitteita, koska niiden

"kieli" on lapsille mieluista ja ymmärrettävää.

"Kiinnostuksen ja ymmärryksen synnyn ehtona on huolellinen harjoitusten valinta. Vain kiehtovimmat vetävät ja luovat terapeuttisen mahdollisuuden. Liikuntaharjoitteiden sisään, läpäisevästi, kytetään ne harjoitteet, jotka tukevat lapsen kehittymistä. Oleellista on, että ohjaajat ovat sielultaan ja ruumiiltaan 101-prosenttisesti mukana."

Uusin silmin

Jos ohjaajat ovat täysillä mukana, myös lapset sitoutuvat kehittävään tekemiseen. Riemunkiljahduksilla on keskeinen sija itsetunnon rakentamisessa. Kun lapsi koee osaamisen iloa ja tuntee olevansa muiden silmissä pätevämpi kuin ennen, itseluottamus saa aimo annoksen evästä." Pietilä suosittelee pedanttista esikouluajattelua, joka on työnneilty lonkeroitaa päiväkotimaailmaan.

"Pitäisi luottaa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan. Jos lapsia istutetaan kovasti pulpettiin kynän ja paperin kanssa, moni ahdistuu. Juuri näiden asioiden kanssa esikouluikäisillä tapaa olla vaikeuksia. Pienryhmässä rakennetaan toiminnan kautta motorista ja sensorista pohjaa; kynä rupeaa tuntumaan kynältä, vaikka se tähän saakka tuntui halolta! Kun pohjajärjestelmä on kunnossa, lapsi on valmis työskentelemään keskittyneemmin toisten kanssa ja ottamaan kovempia haasteita vastaan."

Vanhemmat kyydissä

Pienryhmäkuntoutuksessa vanhemmat ovat tiiviisti kyydissä kahdella kanavalla: he saavat ryhmässään toisiltaan vertaistukea ja toisaalta heillä on tilaisuus nähdä oma lapsensa päiväkodissa pienryhmän jäsenenä. ►

Lastentarha 1/2000
Artikkeli 36

"Pienryhmässä pitää olla myös tyttöjä. "Mitä tasaisempi sukupuolijakauma, sen nopeampaa on ryhmäytyminen", nykyään Savonlinnan opettajakoulutuksen liikunnan lehtorina työskentelevä Mauri Pietilä korostaa.

Käsi kädessä

Tutkimushankkeessa kuntoutus ja arviointi kulkivat käsi kädessä. Näin kunkin pienryhmän toimintaa voitiin korjata prosessin kuluessa lasten parhaaksi.

"Kerran kuussa kävin kussakin ryhmässä seuraamassa session ja keskustelemassa. Periaatteena oli tukea ohjaajien, jotka olivat pääasiassa lastentarhanopettajia, ammatillista itseluottamusta ohjaami-

Kaksin silmin

Pietilän kuntoutusajatuksen punaisia lankoja on, että opettajat työskentelevät pienryhmässä pareittain. Liperin kunnasta tutkimuksessa oli Ylämyllyn päiväkotit. Lastentarhanopettajina olivat Marjut Toikko-Tyrväinen ja Jari Hyvärinen.

"Saatiin käyttöön kahdet silmät ja nähtiin lapset useammalta puolelta. Opimme myös toisiltamme", kaksikko kehuu.

"Vanhemmat käyvät vuorollaan seuraamassa. Yllättävän usein lapsellakin on kotirooli ja työpaikkarooli, jotka saattavat poiketa paljonkin. Kun vanhempi näkee lapsensa uudesta näkövinkkelistä, hän tekee tästä uutta tulkintaa."

Parhaassa tapauksessa vanhempi herää huomaamaan: "Hei, eihän tuo meidän lapsi niin kehno olekaan. Sillä on kavereitakin, ja ohjaajat tuntuvat kehuvan..."

"Kun kotikeskusteluun tulee uusi sävy, noste on voimakkain: lapsihan on parempi kuin oletimme. Vanhemmat näkevät, että päiväkodissa yritetään lapsen parhaaksi. Luottamus henkilökuntaan lujittuu. Luottamusta sen sijaan nujertavat tehokkaasti päiväkodista kotiin kiireessä annetut viestit tyyliin: "laittakaahan se lapsenne kuntoon". Varsinkin kirjallisten viestien sanamuodon kanssa pitää olla tarkkana", Pietilä painottaa.

ssa ja arvioinnissa."

Pietilä koki lastentarhanopettajat pystyviksi ohjaajiksi. Maakunnan lastentarhanopettajat puolestaan kokivat saaneensa tarpeellista tukea ja sytyttyä tutkijan konsultoinnista työnsä kehittämiseksi, etenkin kun säästöihin vedoten kunnissa "päättäjät eivät arvosta osaamistamme."

"Kun lasta temmotaan paikasta toiseen terapioihin, kuntoutuminen on kyseenalaista, sillä kuntoutus ei kytkeydy lapsen jokapäiväiseen yhteisöllisyyteen. Perheinkin se pitää kiireessä. Kun puheterapeutti tai neuropsykologi tulee päiväkotiin, hän voi seurata lasta ja antaa osuvampia ohjeita paikan päällä. Myös eri asiantuntijoiden viestit kiinnittyvät yhteen osoitteeseen. Kuntoutus päiväkotitarjen keskellä on paitsi inhimillistä – myös edullista."

"Pienryhmän ohjaaminenhan on vaativaa. On mietittävä lasten tarpeet ja suunniteltava toiminnat niin, että lapset saisivat enemmän. Itsensä on pantava peliin. Mitä pitemmälle hanke eteni, sitä paremmin opimme valmistautumaan. Pienryhmätoiminta olisi hyväksi kaikille lapsille. Ryhmään on ollut lapsilla suorastaan hinku." Kokeilun jälkeen pienryhmätoiminnan jatkaminen on jäänyt talon työnjaossa lähinnä Hyväriselle.

"Kuntoutus ei ole vain sessio. Aamusta alkaen mietitään ja arvioidaan, kenen seurasta lapselle on tukea, mikä tekeminen häntä motivoi ja kehittää. On ammatillisuutta uskaltaa puuttua, mennä väliin ja ehdottaa: tehdäänpä näin. Lyhyellä tähtäimellä pääsee helpommalla, kun kääntää selkensä toiseen suuntaan, mutta ei pääse kuitenkaan. Menemme onnistumisten kautta eteenpäin."

Lastentarha 1/2000
Artikkeli 36

Vanhemmat olivat tiiviisti mukana kuntoutushankkeessa. "Isille oli kova juttu, kun ryhmän ja myös koko hankkeen vetäjä oli mies. Kun isä, joka on ollut siihen saakka vähän sivussa, innostuu, rupeaa tapahtumaan", Mauri Pietilä, Jari Hyvärinen ja Marjut Toikko-Tyrväinen kertovat.

taan, jotta kaikki voisivat antaa parasta osaamistaan ja kokisivat työnsä mielekkääksi. On vanhakantaista ajatella, että ammatti-ihminen selviää tilanteesta kuin tilanteesta yksin."

Tytöt tasoittavat

Mukana tutkimuksessa oli 35 lasta. Ylivoidmaisesti yleisin pääongelma oli kielihäiriö, joka näyttää lisääntyvän harpaten. Las-

"Tähän saakka sukupuolta on pidetty varhaiskehitysvaiheessa toissijaisena tekijänä, mutta tutkimukseni viesti on selkeästi: sukupuolet tasoittavat toisiaan. Pitäähän meidän työpaikoillakin selvittää kaikkien kanssa. Erilleen kasvattaminen pienestä pitäen rakentaa juopaa naisten ja miesten välille."

Opettajat aamuun

Pietilä ehdottaa opettajien parityöskentelyn laajentamista päiväkodeissa. Hänen mielestään ei ole järkevää, että pedagogisesti koulutetut lastentarhanopettajat tekevät vuorotyötä.

"Kun kaksi pedagogia työskentelee samassa vuorossa, heidän asiantuntemuksensa saadaan lasten käyttöön. Myös ammattiosaaminen karttuu vuorovaikutuksessa, yhdessä lapsia ohjatessa ja yhteisissä koulutuksissa. Silloinhan pienryhmäkuntoutukset voisivat olla vähitellen päiväkotien arkipäivää."

Häntä hämmästyttää takavuosina päiväkoteihin levinnyt villitys, jossa demokraattisen ammattikäsitteen nimissä "kaikki tekivät kaikkea".

"Ei Nokian johtajakaan käy välillä keittämässä kahvia henkilökunnalle. Työnjakoja pitäisi mitä pikimmin miettiä uudes-

ten kehitys kuntoutuksessa oli kaiken kaikkiaan myönteistä, mutta varsinkin vanhempien varaukseton tyytyväisyys pistää silmään.

"Tutkimusjoukko oli vielä perinteisen poikavaltainen, mutta hankkeen aikana opimme: mitä tasaisempi sukupuolijakauma, sen nopeampi ryhmäytyminen", Pietilä kertoo iloisesta löydöstään.

"Kun ryhmään tuli tyttöjä, vähän ujon-sutjakoita nappisilmä, pojat rupesivat katsomaan heitä sillä silmällä. Levottomat pojat liittoutuivat tyttöjen kanssa. Kuntoutustilanteessa rakennettiin tiiviisti yhdessä leikkien siltä sukupuolten välille ja jatkettiin yhteistä leikkimistä myös muina aikoina. Kun tarkkaavaisuushäiriöinen rupesi leikkimään tyttöjen kanssa nukkeleikkejä, hänestä suli rauhallinen poika. Hän ei enää mennytkään seinästä toiseen – ja lakkasi potkimasta."

Viite

Pietilä, Mauri. Psykomotorinen ryhmäkuntoutus osaksi päiväkotitoimintaa. Liikuntapedagogiikan liensiaatintutkimus, Jyväskylän yliopisto 1999.

TEATTERI
HEVOSENKENKÄ
Juhannusmäki 2, Mankkaa, Espoo

Kani Untuvakera
Salapoliisi Solmu ja rusetin
arvotus
Robottipoika Ville Voltti
Kitarakepponen

Simo Routarinne –Elina Stirkkinen:
Sanielsaakson sankari
Ohjaus Simo Routarinne
Nuket ja lavastus Ulla Vaajakallio
Musikki Pekka Stirkkinen
Valosuunnittelu Max Wikström

Ensi-ilta 11.2.2000
Liput ja tied. 09-439 1220
www.hevoskenka.fi

SVIK
Lastentarha 5/2001
s. 18-19
artikkeli 26

Kirjavuosi päättyy seikkailu jatkuu

kannattaa puhua", tiivistää projektin johtaja Riitta Myllylä Kirjaseikkailun loppusaldoksi.

Seikkailu ei ole tarvinnut. Kiinnostus oli olemassa jo valmiina."

Kirjavuoden päämaja on sijainnut Helsingissä, Lukukeskuksen ohjelmat ovat soineet tiuhaan, ja sinkoilleet ja postia lähetetty. Ohjelmien on nyt ollut tavallista helppoa kirja-asiaa esillä ja järjestää. Siihen on ollut ikään kuin syy", Riitta Myllylä kertoo. Joutunut toteamaan, että opetuksen tarve tiedosta, materiaalinlaisesta avusta. Mukavaa on todeta, että kirjallisuus ja sanataitavat tämän päivän lapsia, kun annetaan tilaisuus.

Kirjavuosi on poikunut jo uudeksi. Esimerkiksi 10. lokakuuta on päivänä järjestetystä Mieliä on tarkoitus tehdä vuosittaisena.

Kirjaseikkailuvuosi huipentui Kirjaseikkailu 2001, Stakes ja Aat Kirjat -kirjakerho lähetti alipaketin kaikkiin päiväko-

leissa on aina luettu paljon ja kirjallisuutta. Toivottavasti on innostanut kiinnittämään enemmän huomiota."

Kirjailuja päiväkodeissa järjestänyt niukanlaisesti kouluihin vertaileva pelkästään rahasta kiinni; kirjailija ei pärjää päiväkotit-

"Kannattaa kuitenkin ottaa yhteyttä Lukukeskukseen ja neuvotella asiasta heidän kanssaan", Myllylä muistuttaa.

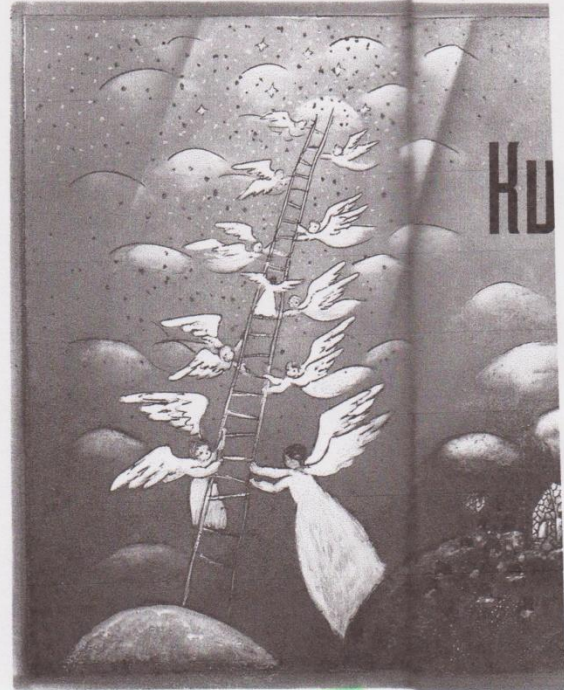
"Myös kuvakirjojen kuvittajia olisi mukava saada mukaan päiväkotivierailuille!"

Lisätietoja:

Projektipäällikkö Riitta Myllylä
Kirjaseikkailu 2001 p. 09 - 760 525
riitta.myllyla@lukukeskus.fi
www.kirjaseikkailu.net
www.bokaventyr.net

Vuoden 2002 alusta alkaen:

Lukukeskus
p. 09 - 760 525, 09 - 760 551
lukukeskus@lukukeskus.fi
www.lukukeskus.fi

Terapeuttinen satu antaa lapselle mahdollisuuden vaikeiden asioiden käsittelyyn. Satujen terapeutista käyttöä on Suomessa tutkinut kasvatustieteiden tohtori

Hilkka Ylönen.

Terapeuttinen satu on selkeästi kuvitteellinen. Sen tapahtumat ja henkilöt eivät saa tulla liian lähelle lapsen omaa maailmaa", Ylönen tähdentää. Hänen mukaansa sadussa tulee olla ainakin yksi todellisuudessa mahdoron asia. Esimerkiksi sadun päähenkilöt voivat olla eläimiä, jotka keskustelevat keskenään. Sil- lä ei ole väliä, onko satu suorasana- nainen vai runomuotoinen.

Terapeuttisessa sadussa voi tapahtua samanlaisia asioita kuin lapsen omassa elämässä, mutta ne tapahtuvat kuningattarelle, prinssille tai noidalle. Siksi tunteet, joita satu lap- sessa synnyttää, eivät herätä ahdistusta.

Hilkka Ylönenin terapeuttisen sadun avulla lapset voivat selviytyä vaikeuksista. Sadun avulla lapset ei lainkaan. Sadun avulla lapset ei lainkaan. Sadun avulla lapset ei lainkaan.

"En lähe joku määr. Bettelheimin toihin. Joka tavallaan. Jotta lap- hänellä täyt- dolliset vah- to ja riittä- sointi ja vi- teellista kie- "Parhaas- lapset."

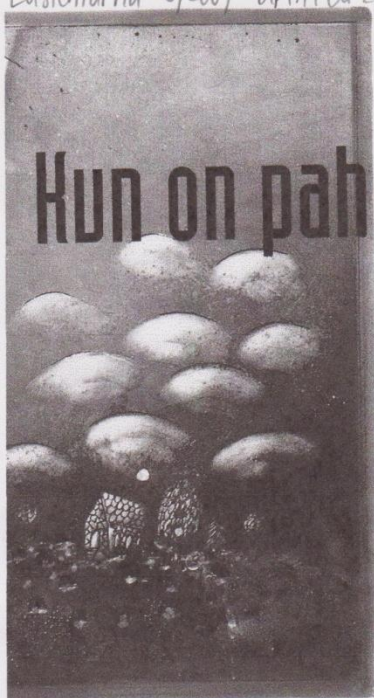
Anna la
Terapeuttin- tujen tai ajar

Lastentarha 5/2001 artikkeli: 26

ANNIKA ÄSVIK

2/2

Kun on paha olla, satu tekee hyvää

Hilkka Ylönen muistuttaa, että terapeutin sadun ehdoton edellytys on onnellisen lopun tarjoama lohtu. Sadut ovat selviytymiskertomuksia; niissä voitetaan vaikeudet.

Sadun on herätettävä lapsessa tunteita. Jos satu ei toimi tunnetasolla, se ei toimi lainkaan. Sama satu voi herättää yhdessä lapsessa voimakkaitakin tunnekokemuksia, toisessa saman ryhmän lapsessa ei minikäänlaisia. Sadun valinta onkin sitä vaativampaa, mitä isommalle ryhmälle sitä luetaan.

"En lähde siitä, että tietyllä sadulla olisi joku määrätty merkitys", Ylönen viittaa Bettelheimin psykoanalyttisiin tulkituksiin. "Jokainen lapsi kokee sadun omalla tavallaan."

Jotta lapsi voisi ottaa sadun vastaan, hänellä täytyy kuitenkin olla riittävät tiedolliset valmiudet, riittävä äidinkielen taito ja riittävä keskittymiskyky. Dramatisointi ja visualisointi korvaavat osin puutteellista kielitaitoa.

"Parhaassa satuiässä ovat 4–8-vuotiaat lapset."

Anna lapsen oivaltaa itse

Terapeuttinen satu on mahdollisuus koettujen tai ajankohtaisten vaikeuksien käsit-

telyyn. Mutta vain mahdollisuus! Yhtä lasta se auttaa, toista ei. Sadunkin mahdollisuudet ovat rajalliset.

"Lapsi prosessoi satua mielessään ja käsittelee sitä intuitiivisesti. Hän ehkä haluaa leikkiä tai piirtää sadun tapahtumia. Mutta lapsi ei voi eikä hänen tarvitse käsitellä satua tietoisesti", Ylönen korostaa.

Lapsi ei pysty tietoisesti pohtimaan, miten hän voisi selviytyä vaikeuksistaan sadun sankarin tavoin. Aikuisen ei myöskään pidä siihen kannustaa tyyliin "katso, miten prinssi selviytyi, kyllä sinäkin jos vain yrität". Lapsen pitää itse saada oivaltaa, muuten hän menettää sadun sanoman.

"On olemassa vaikka kuinka paljon konkreettisia kertomuksia, joita voi käsitellä muillakin tavoin. Mutta satu on ihan oma maailmansa", Ylönen muistuttaa.

Minkälaisissa tilanteissa terapeuttista satua voi soveltaa?

"Sadun keinoin voimme käsitellä esimerkiksi hylkäämisen ja syrjäytymisen tunteita, kiusaamista ja kiusattuna oloa sekä erilaisuutta", Ylönen luettelee.

"Esimerkiksi avioerotilanteessa lapsi voi kokea tulleen hylätyksi, vaikka ei olisi tullutkaan. Tunne on lapselle todellinen. Myös surua, esimerkiksi lemmikkieläimen kuolemaa, voi käsitellä satujen avulla."

Perheenjäsenen kuolema on sen sijaan niin rankka kokemus, että siihen ei Ylönen mielestä satukaan auta, ei ainakaan alkuvaiheessa eikä isossa lapsiryhmässä.

Hilkka Ylönen käyttää mielellään esimerkkeinä kaikkien tuntemia vanhoja satuja. Hänen mielestään Hannu ja Kerttu ja Tuhkimo ovat yhä edelleen erinomaisia tarinoita hylätyksi tulemisesta ja selviytymisestä.

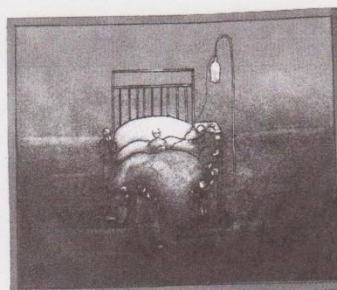
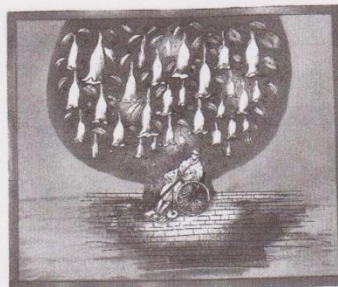
"Mutta uusia tasokkaita satuja ilmestyy koko ajan. Esimerkiksi Pfisterin Sateenkaarikala –kirjat ovat aivan loistavia. Toisaalta on satuja, joita ei pitäisi lukea kenellekään. Meillä aikuisilla on suuri vastuu, kun valitsemme luettavaa lapsille!"

Lue lisää:

Hilkka Ylönen artikkeli saduista Lastentarha-lehdessä 3/2001.

Hilkka Ylönen: Loihditut linnut, Satujen merkitys lapselle, Tammi

Kuvitusta Heljä Liukko-Sundströmin kirjasta Korkealla päällä pilvien puutarha sininen.

Lastentarha 1/1991 s.58-59 Artikkelit 31

1/2

Tarinoiden herättämistä

Satu antaa lapselle kuin lapselle mahdollisuuden muuttaa myönteisesti ajatteluaan", sanoo kasvatustieteiden tohtori **Hilkka Ylönen**. Sadun maailma voi avata uusia näköaloja lapselle, joka kasvaa tasapainoisissa oloissa. Erityistä merkitystä sillä saattaa olla niille lapsille, joilla syystä tai toisesta on tunne-elämässään tavallista enemmän työstettävää.

Hilkka Ylönen erityispedagogiikan väitöskirja päiväkotilapsesta sadun kokijana tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa marraskuussa. Taikahattu ja hopeakengät – sadun maailmaa – on huvennut Jyväskylän yliopiston julkaisusyksiköstä nopeasti. Tekijä epäilee kirjan houkuttelevan ulkoasun vaikuttaneen kysyntään, mutta aihe tuntuu nyt kiinnostavan sängen monia.

Hilkka Ylönen kertoo tavoitelleensa väitöskirjassaan luettavuutta ja käytännölläheisyyttä. Hän on myös kaavaillut aiheesta eräänlaista kansanpainosta kaikille lasten parissa työskenteleville ja satujen merkityksestä kiinnostuneille.

Ylönen mielestä juuri päiväkotien henkilökunnalla on hyvät tiedolliset ja taidolliset valmiudet satutyöskentelyyn.

"Päiväkodeilla on tärkeä tehtävä, jotta kukaan lapsista ei joutuisi kokemaan sadutonta lapsuutta", hän muistuttaa.

Käytännössä pulmia seuraakin lähinnä liian suurista ryhmistä, joissa ei voida varmistaa riittävän yksilöllisesti sadun perille menoa.

Vertaus- kuvasuudessa on erityistä voimaa

Hilkka Ylönen tutki itse tavallista 23 lapsen päiväkotiryhmää keskiuudessa suomalaisessa kaupungissa. Erityisesti hän seurasi neljää 5–7-vuotiaasta lasta, joista kolmella oli havaittu tunne-elämän ongelmia. Tutkimuksessaan hän selvitti, mitä merkitystä vartavasten valitulla sadulla oli eri lapsille.

Ylönen valitsi yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa sadun Oz-maan taiku-

Lapset kokevat sadun eri tavoin

rista, koska sitä pidetään alan kansainvälisessä kirjallisuudessa yleisesti hyvin terapeuttisena. Tarinassa riittää puitavaa pitemmäksikin ajaksi ja se sopii sekä tytöille että pojille.

Sadussa outoon ympäristöön joutunut lapsi kulkee ystäviensä kanssa vaikeuksien kautta voittoon. Kuulijoilla on useita satuhahmoja, joihin samastua ja joiden avulla ratkoa ongelmiaan tai hahmottaa uusia mahdollisia maailmoja.

Sadun terapeuttinen voima liittyy sen kuvitteellisuuteen. Tutkijoiden mukaan lapset tunnistavat jo ensimmäisistä ikävuosistaan lähtien sadun konventionaali-

sia hahmoja, kuten joulupukin, noidan ja keijukaisen. Bruno Bettelheim arvioi sadun hyvää tekemän vaikutuksen alkavan neljän, viiden vuoden iässä.

"Sellaisetkin asiat, joita on vaikea muuten käsitellä tai suoraan käsittää, voidaan ymmärtää vertauskuvien kautta", Ylönen korostaa.

Vaikka arkielämän ongelmalliset asiat jatkuvat, satu päättyy, ja vieläpä juuri sellaiseen kohtaan, jossa pulmallinen tilanne on onnellisesti ratkennut.

Sadun ja leikin maailmat ovat oma saarekkeensa irrallaan arkitodellisuudesta. Juuri siksi tarinan rajojen sisällä voi käsitellä

Lastentarha 1/1991 Artikkelit 31

2/2

Ä tunteista pitää puhua

jotakin omassa elämässä merkitykselliseksi koettua.

Väärin ymmärrettynä satu voi olla haitaksikin

Sadun ymmärtäminen vain ei ole itsestään selvää. Tutkijan mukaan lapselle voi olla jopa haittaa, jos hän ymmärtää sadun väärin eivätkä aikuiset huomaa sitä. Pelkääntään kuultuna satu ei kaikille avaudu, vaan sen ymmärtämiseksi tarvitaan myös näytelmällisesti käsiteltyjä jaksoja, keskustelua, leikkejä ja askarteluja sadun pohjalta. Hilikka Ylönen huomasi tämän juttellessaan tarkemmin neljän lapsen kanssa omassa tutkimusryhmässään.

"Poikkeuksellisen vetäytyvä ja ikätäsönsä kehityksestä jäljessä ollut lapsi tarttui joihinkin sadun yksityiskohtiin, mutta ei hahmottanut tarinan kulkua ja kokonaisuutta. Myös yksityiskohdan hän saattoi ymmärtää ihan väärin", hän kertoo.

Hilikka Ylönen muistuttaa, että joillakin lapsilla voi olla vain vähän satuun liittyviä kokemuksia tai näköaloja, joihin hän yhdistää uusia merkityssuhteita. Jos lapsi osaa puuttellisesti suomea tai on viivästynyt kehityksessään, häneen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Muuten hän voi jäädä vaikkapa pelon tai hämmennyksen valtaan, eikä saa kaipaamaansa tunnetukea tai ratkaisua häntä askarruttaviin asioihin.

Sadulla oltava onnellinen loppu

Sadun herättämistä tunteista keskusteleminen on Hilikka Ylönen mukaan erityisen tärkeää päiväkodissa.

"Pakolaisperheen lapsi käytti tehokkaasti näköhavaintoja kuulohavaintojen tukena. Sadussa hän tunsi läheiseksi tarinassa esiintyneen Leijonan. Tämän kokemusten välityksellä hän saattoi ajatella, että hänetkin hyväksytään uudessa kotimaassaan", hän arvioi.

Toiselle lapselle, jonka vanhemmat olivat vastikään eronneet, tuli tärkeäksi Tina-miehen hahmo. Sen onnistumisen kokemukset antoivat luottamusta siihen, ettei kumpikaan vanhemmista hylkää häntä. Ylönen korostaakin onnellisen lopun merkitystä lapsille.

Lähemmin tutkituista lapsista se, jonka tunne-elämässä ei ollut havaittu mitään erityistä, ymmärsi sadun vaivata. Mikään sen hahmoista ei kuitenkaan tuntunut hänestä erityisen läheiseltä.

"Tunnekokemus on sadun tavoittamisen edellytys. Lisäksi tarvitaan kiinnostusta, keskittymistä, tiedollisia valmiuksia ja lapsen tilanteeseen sopiva satu", Ylönen sanoo.

Väitöskirja on tilattavissa Jyväskylän yliopistosta p. 014-603 487 tai faksi 014-603 371 tai sähköpostilla abobelot.jyu.fi.

Reseptin kirjoittaminen mahdotonta

Ylönen torjuu päättäväisesti ajatuksen jonkin sadun nimeämisestä avuksi tiettyyn ongelmatilanteeseen. Lapsi löytää oman kokemuksensa kautta saduista kaipaamansa ainekset, jos siinä niitä on.

Tutkijana Hilikka Ylönen myöntää, että on myös arveluttavia satuja, joita hän ei lukisi yhdellekään lapselle, esimerkiksi H.C. Andersenin julma Punaiset kengät. Ali Baba ja 40 rosvoa saattaa viehättää suomalaista lasta, mutta väkivaltaisuuksien takia kotimaansa jättäneelle pakolaislapselle se saattaa olla liian lähellä omakohtaisesti koettua todellisuutta.

"Satu on terapeutinen, jos lapsi voi sen kuvitteellisten hahmojen avulla käsitellä omia ongelmiaan ja löytää niihin ratkaisuja. Se antaa vasta mahdollisuuden, jonka toteutuminen on monen tekijän summa. Se mahdollisuus kuitenkin kannattaa antaa. Sadun syvimmän merkityksen tietää vain lapsi itse", hän huomauttaa. ●

MYRKYTÖN
HETI KÄYTTÖVALMIS
PEHMEÄ
TAHRAAMATON
TURVALLINEN

0,5 kg:n pussi 40,-
1,3 kg:n rasia 95,-

Meiltä myös kaulimet ja muutit!

GUMMELI® MUOVAALUMASSA

Soita ja tilaa massat heti tai pyydä ilmainen näytepala ja esite (sitoumuksetta)!

Suomen Kimmokas-Tuote Oy
Tampereen valtatie 19 • 33100 Tampere
Puh./fax (03) 214 0006 • E-mail: gummeli@sci.fi

Stakes onnittelee lämpimästi Lastentarhanopettajaliittoa

ja toivottaa tervetulleeksi Helsingin kaupungin ja Annan talon kanssa järjestämään satu- ja leikkiseminaariin 18.5.1999.

Lisätietopyynnöt:
Stakes/Immonen fax 09-39672227.

PELIT JA LEIKIT

TUNTEET JA KUVAT

TUNTEIDEN YHDISTÄMINEN KUVIIN

Alkuvalmistelut: etsitään netistä tai lehdistä kuvia lapsista joilla on erilaisia ilmeitä. Laitetaan kuvat pöydälle nurinpäin.

Toiminta: Lapset saavat nostaa vuorollaan yhden kuvan pöydältä, katsoa kuvan ja keksiä mitä kuvassa oleva lapsi tuntee ja miksi. Lapsen siis tulee kehittää tarina siitä, miksi lapsi on esimerkiksi surullinen. Tärkeää on, että lapsi tunnistaa kuvassa olevan tunteen oikein sekä on oikeilla jäljillä siinä, miksi lapsi on tullut esimerkiksi surulliseksi tai iloiseksi.

Pelit ja leikit

Liikuntaleikit

Asetellaan salin/tilan seinille kuvat naamoista: surullinen, iloinen ja vihainen. Laitetaan musiikki soimaan ja lapset saavat lähteä juoksemaan ympäri tilaa. Kun musiikki loppuu, ohjaaja huutaa joko surullinen, iloinen tai vihainen. Jos ohjaaja huutaa ”surullinen”, lapset juoksevat sen naaman luo, joka heidän mielestään on surullinen. Naaman luona he esittävät kuvan osoittamaa tunnetta.

Pelit ja leikit

Anteeksi pyytäminen

Lapset piirtävät kuvan tilanteesta jossa he ovat tehneet jotain sellaista, joka on pahoittanut toisen (kaverin, sisaruksen, vanhemman) mielen. Lapset saavat kertoa kuvastaan (aikuinen johdattelee kysymyksin :

- mitä tapahtui?
- miltä hänestä tuntui tapahtuneen jälkeen?
- miten hän menetteli tapahtuneen jälkeen?
- miten hänen olisi pitänyt menetellä tapahtuneen jälkeen?
(anteeksi pyytäminen)

Harjoitellaan kirjoittamaan kuvaan ”anteeksi”.

(Askeleittain 2005)

Pelit ja leikit

Nimittely

Piirissä jutellaan lasten kanssa siitä, miltä heistä tuntuu kun heitä nimitellään. Jokin pehmolelu tai pallo voi kiertää piiriä niin, että se jolla lelu tai pallo on, saa puhua ja silloin muut kuuntelevat (oman vuoron odottaminen). Tämän jälkeen voitte lasten kanssa kerätä sellaisia hyviä ja positiivisia lempinimiä, joilla voi kaveria kutsua ilman että kaveri loukkaantuu. Lopuksi näistä lempinimistä tehdään juliste ”Näillä lempinimillä voit kutsua minua”.

Askeleittain 2005.

Pelit ja leikit

Mielen pahoittaminen

Seuraavanlaisia tilanteita voi näytellä lasten kanssa roolileikin muodossa tai keskustella läpi. Tärkeää on pohtia, miltä sinusta tuntui (uhrina), mitä tekisit ko.tilanteessa ja mitä tekisit jos olisit syyllisen roolissa? Tilanteet:

1. Joku törmää sinuun leikkikentällä
2. Joku pudottaa jotain jalallesi
3. Joku heittää palloa ja se osuu olkapäähäsi?
4. Joku ajaa pyörällä jalkasi päältä
5. Joku tulisi liukumäkeä alas ja törmäisi alhaalla sinuun
6. Joku avaisi oven ja se osuisi sinua käteen.

Askeleittain, 2005

Pelit ja leikit

Piirtäminen

Lapset saavat käyttöönsä punaisen, sinisen ja mustan värikynän tai tussin. He saavat piirtää paperille oman kuvansa niin että punaisella piirretään iloinen oma kuva, sinisellä surullinen oma kuva ja mustalla vihainen oma kuva. Lasten kanssa voi joko ennen tai jälkeen piirtämisen keskustella siitä, miltä ihminen näyttää kun hän on iloinen/surullinen/vihainen. Mikäli tehtävää halutaan jatkaa, saavat lapset kertoa kuvistaan, mikä asia on saanut hänet iloiseksi/surulliseksi/vihaiseksi.

Askeleittain 2005.

Pelit ja leikit

Vuorottelu

Lasten kanssa jutellaan tilanteesta, jossa kaksi lasta haluaa leikkiä samalla lelulla. Miten silloin toimitaan, mitä pitää tehdä? Lapset saavat kertoa oman mielipiteensä. Tämän jälkeen harjoitellaan lelun lainaamista roolileikin avulla. Lapset saavat pukea roolipuvut päälleen ja harjoitella miten voivat pyytää toiselta hahmolta jotain tavaraa lainaksi ja miten pitää toimia kun joku pyytää tavaraa lainaksi. Näin harjoiteltu taito on helpompi siirtää ”tosielämään” kuin esim. vain keskustelemalla opittu taito, Askeleittain 2005.

Pelit ja leikit

Auttaminen

Rakentakaa ryhmässänne vihkonen, mikä käsittelee toisen lapsen tai aikuisen auttamista. Lapset saavat piirtää sellaisista tilanteista, joissa he ovat auttaneet. Lisäksi vihkoon voi kerätä saduttamisen menetelmin tarinoita toisen auttamisesta. Mikäli aikuisella on kamera käytössään, voi hän kuvata lasten keskinäisiä auttamistilanteita. Lasten kanssa on hyvä keskustella myös siitä, miten menetellä jos ei tarvitsekaan apua (kieltäytyminen kohteliaasti).

Askeleittain 2005.

Pelit ja leikit

Pantomiimi-leikki

Lapset saavat esittää pienessä ryhmässä erilaisia tunteita, joita muut lapset arvaavat. Aikuinen kuiskaa lapselle vihjeen ja lapsi miettii mitä siinä tilanteessa tuntisi ja esittää tätä tunnetta muille lapsille. Vihjeenä voisi olla esimerkiksi: Näytä miltä vartalosi ja kasvosi näyttävät jos

- kaverisi pitävät juhlat ja sinut on kutsuttu
- jos kaverisi pitävät juhlat ja sinua ei ole kutsuttu
- menit juuri uuteen päiväkotiin
- opettaja laittoi piirustuksesi seinälle
- olet menossa elokuvaan
- kaverisi sanoi, että kanssasi on kiva leikkiä
- et mitenkään onnistu vetämään vetoketjuasi kiinni
- joku on tönäissyt sinua

Askeleittain 2005.

Pelit ja leikit

Kiukun tunteminen

Anna lapsille paperi jossa on ihmisen kehon ääriviivat. Jutelkaa, milloin lapsi on tuntenut kiukkua ja miltä se on tuntunut. Tämän jälkeen lapsi saa valita värin/värejä jotka hänen mielestään kuvaavat kiukkua ja piirtää ihmisestä kiukkuisen näköisen. Lisäksi hän saa värittää kehosta ne kohdat joissa kiukku tuntuu. Nostakaa esille myös, mikä auttaa kiukkuun.

Askeleittain 2005

Pelit ja leikit

Välittäminen

Tunnetuokion aiheena on välittäminen. Keskustelkaa lasten kanssa mitä on välittäminen ja miten sen voi osoittaa? Kenestä lapset välittävät? Miten lapset voivat näyttää välittävänsä jos

-kaveri on kiukkuinen, koska hänen uusi lelunsa meni hajalle?

-kaveri on surullinen, koska häntä ei otettu mukaan leikkiin?

-kaveri on peloissaan, koska hän menee uuteen päiväkotiin?

-kaveri on kiukkuinen, koska hän ei osaa vielä ajaa polkupyörällä?

-kaveri on surullinen, koska sataa ja hän ei voi leikkiä ulkona?

-kaveri on peloissaan, koska hän on ensimmäistä kertaa kaverin luona yötä?

Tilanteita voi käydä läpi myös roolileikin avulla tai käsinukeilla.

Askeleittain 2005

PELIT JA LEIKIT

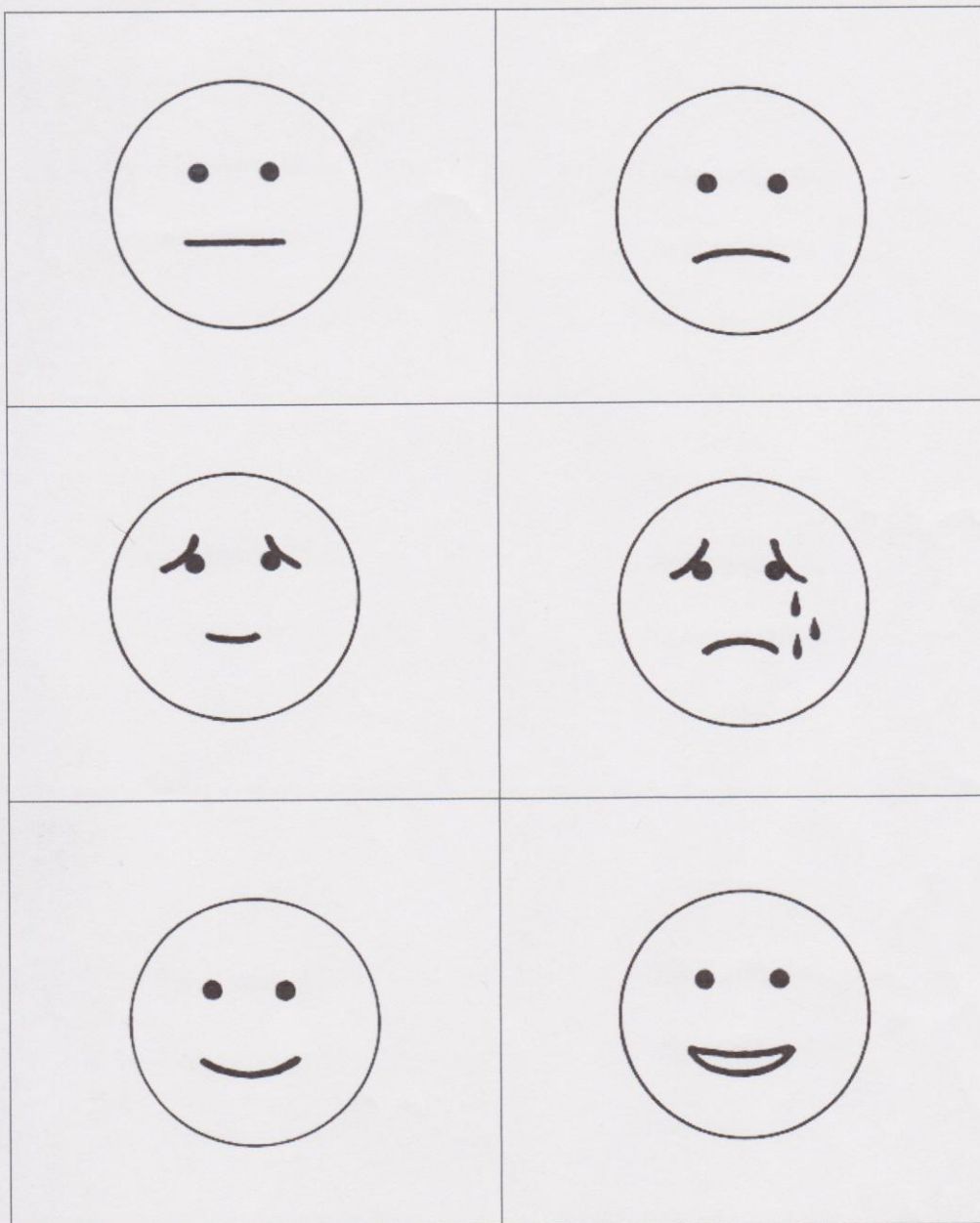
TOIMINNAN JÄLKEEN

LEIKIN TAI TOIMINNAN JÄLKEEN VOIDAAN ERI TUNNETILOJA ESITTÄVIEN NAAMOJEN AVULLA KÄYDÄ LÄPI, OLIKO LEIKKI TAI TOIMINTO LASTEN MIELESTÄ KIVAA (ILOINEN NAAMA), EPÄMIELLYTTÄVÄÄ (SURULLINEN NAAMA) TAI EI OSAA SANOA (VÄLIPITÄMÄTÖN NAAMA). LISÄKSI ON HYVÄ KESKUSTELLA MIKSI SE OLI ESIMERKIKSI ILOISTA JOTTA OIKEAT ASIAT YHDISTETÄÄN OIKEAAN TUNTEESSEN JA NAAMAAN ELI ILMEeseen. NÄIN KONKRETISOITUU SE, MILTÄ ILOINEN IHMINEN NÄYTTÄÄ JA MILLAISET ASIAT ILOA TUOTTAVAT.

Tunneideat

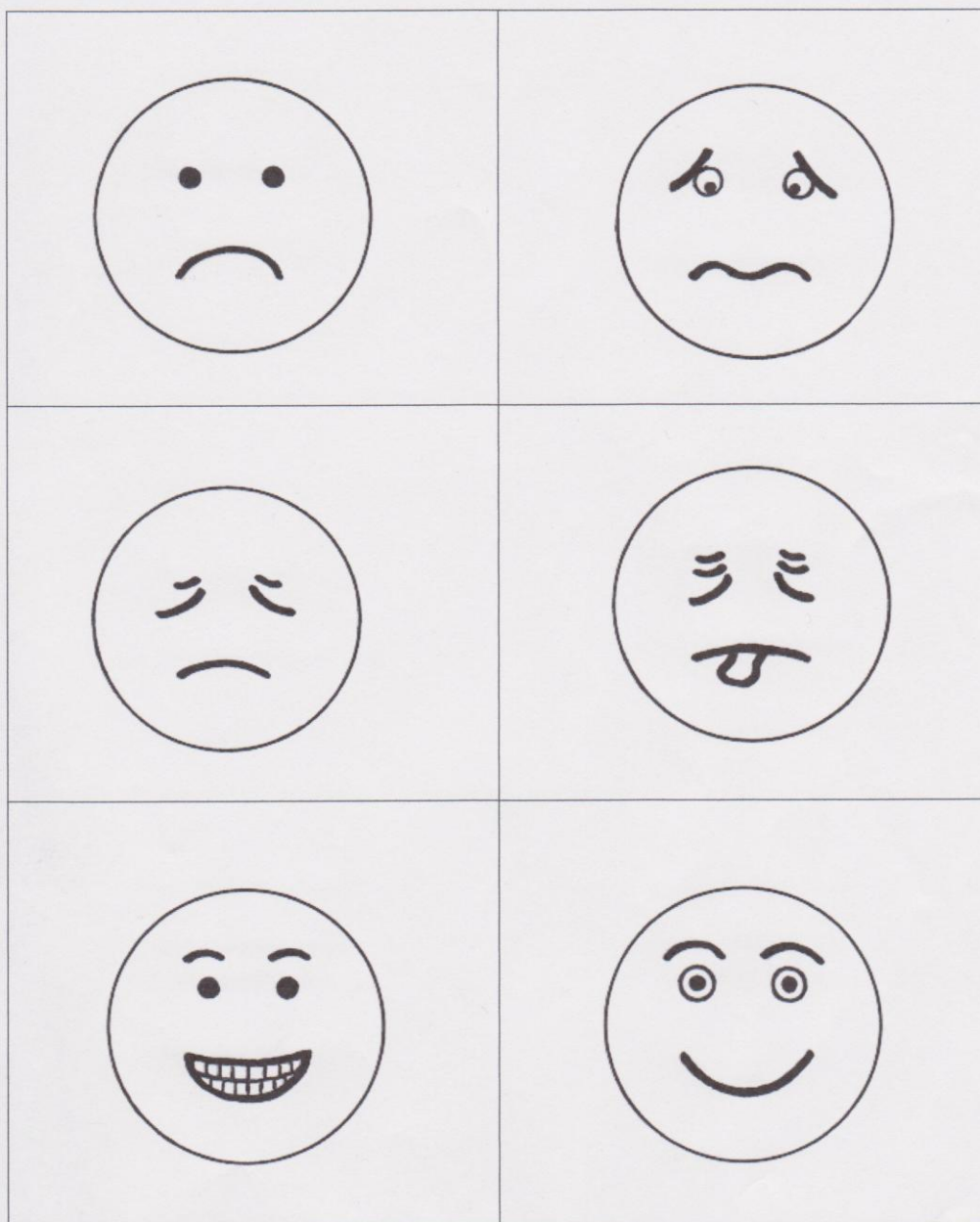

LIITE: TUNNEKUVAT

Lähde: papunet.net

Tunneideat

Lähde: papunet.net

Lapsen kanssa voi miettiä ja kirjata ylös
vaikeita tilanteita. Kehityksen näkyväksi
tekemistä → vertaamista, miten toimin ennen.

Listaa alla olevaan taulukkoon viikolla eteen tulleita vaikeita sosiaalisia tilanteita.

Päivä	Mitä teit & missä	Mitä ajattelit?	Kuvaile tunnetta

Lapsen maailma 10/2003 s.7
artikkeli 24

1/1

Kaikki leikin puolelle!

Lapsi on omimmillaan leikkiessään.

Aikuisten olisi siis syytä suhtautua leikkiin vakavasti.

TEKSTI MERJA PERTTULA • KUVA SAARA VUORJOKI

Tulevia lastentarhanopettajia *Helsingin yliopiston* Opettajankoulutuslaitoksella opettavan FT **Marjatta Kallialan** mielestä aikuisten olisi hyvä tarkistaa suhtautumistaan lasten leikkimiseen.

- Usein ajatellaan, että kun aikuinen antaa lasten olla rauhassa, niin jokainen lapsi rakentaa oman leikkinsä ja touhuu missä tahansa häiriintymättä. Näinhän asia ei suinkaan ole.

- Jos lapset eivät leikkisi luontaisesti, aikuiset olisivat pulassa. Tyhjästä on kuitenkin paha nyhjäistä! Päiväkodeissa on paljon ikä-vystyneitä lapsia, joiden leikkitaidot ylittävät siihen annetut mahdollisuudet. Ongelmana ovat vetäytyvät aikuiset, jotka eivät aktiivisesti rakenna ja uudista leikkimis- ja oppimisympäristöä.

Kalliala kertoo palikkalaatikosta, jonka ääressä lasten tulisi ilahtua päivä toisensa jälkeen. Ja miten turhauttavaa onkaan, jos tarkoitus on rakentaa linna, ja palikat loppuvat, kun ollaan vasta kivijalassa...

Lapset tarvitsevat aktiivisia aikuisia, jotka tunnistavat lasten leikkiaikomuksia, tarjoavat näille tarinoiden, satujen ja erilaisten mielikuvien avulla kuvitteellisen ajattelun aineksia, antavat leikille aikaa ja konkreettisia materiaaleja sekä menevät itse tarvittaessa leikkiin mukaan.

- Lasta pitää havainnoida. Jos lapsi ei osaa leikkiä ikätasonsa mukaan, taitavan aikuisen tulisi kannatella häntä sellaisten leikkien pariin, jotka tuottavat tyydytystä. Ellei lapsi osaa leikkiä, hän on usein onneton jäädesään ulkopuoliseksi.

Leikki antaa voimaa

Leikki on lapsen luontaista toimintaa, joka parhaimmillaan tempaa mukaansa kokemukseen, jolloin ihminen on yhtä toimintansa kanssa.

- Syvä keskittyminen tekee monin tavoin hyvää. Leikki antaa energiaa ja palkitsee. Se on luonnollinen tapa saada elämyksiä tarvitsematta mennä johonkin tai ostaa jotain.

Lasten leikkikulttuurin muutosta väitöskirjassaan *Enkeliprinssessa ja itsari liukumäessä* tutkinut Kalliala ei halua valjastaa leikkiä oppimiselle.

- Leikin merkitys on leikki itse. Lapsi ei leiki oppiakseen, mutta oppii leikkiessään.

Leikit voidaan jakaa karkeasti sääntö- ja kuvitteluleikkeihin. Sääntöleikit opettavat voittamaan, häviämään ja

olemaan ryhmän jäsen, kuvitteluleikit vahvistavat tavallisessa arjessa tarvittavaa luovuutta.

Tyttöjä kiinnostavat ihmissuhteet ja heidän leikeissään kaksi on ylitse muiden: äidin ja lapsen sekä miehen ja naisen välinen suhde. Poikien leikin maailma on tekoja ja taistelua, hyvän ja pahan vastakkainasettelua.

Tyttöjen ja poikien yhteistä aluetta ovat etenkin sääntöleikit, kuten *Kirkonrotta* tai *Kymmenen tikkua laudalla*.

- Niitä kannattaisi vaalia, sillä tämän päivän tytöt ja pojat viettävät yhä enemmän aikaa erillään. Ne ovat helpompia kuin kuvitteluleikit ja soveltuvat hyvin lapsille, joille leikkiminen on esimerkiksi kehitysviivästymän vuoksi vaikeaa. Niiden avulla lapsi kokee yhteenkuuluvuutta muihin.

Lapsista vanhat sääntöleikit ovat riemastuttavia. Eräässä peruskoulussa opettaja keksi ottaa valinnaistuntijakson teemaksi erilaiset leikit - ja tulijoita oli enemmän kuin mukaan mahtui.

Aikaa leikille

Marjatta Kalliala uskoo leikin olevan niin elinvoimaista, ettei se mihinkään häviä, vaikkei nykyäänäkään aina pääsekään toteutumaan omalla painollaan.

Syntyvyyden alentuessa leikkimistä haittaa leikkikavereiden puut, ja lasten ajasta kilpailevat monet muut asiat - televisio, videot, tietokone ja harrastukset.

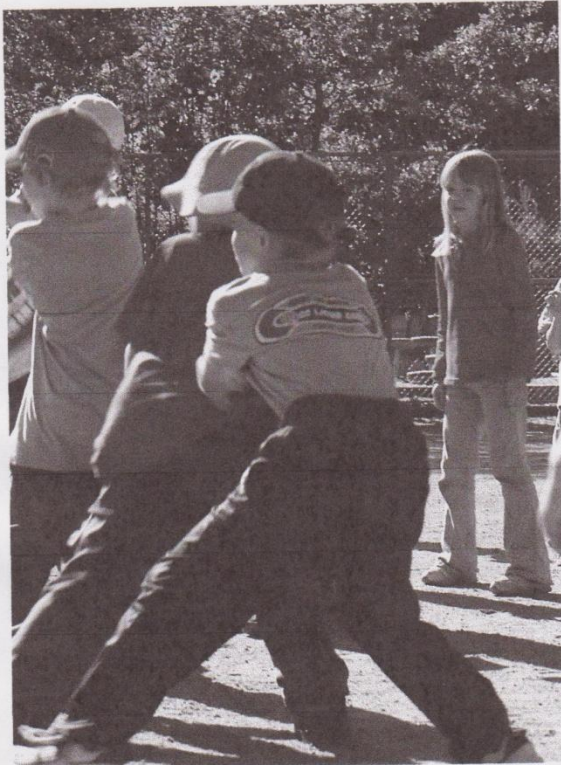
Kalliala arvioi, ettei nykylapsella ole päivässä useinkaan niin pitkää yhtäjaksoista aikaa käytettävissään kuin mitä kuvitteluleikit kukoistaakseen vaatisivat.

Yhtiörationaalinen kasvatus voi sekin näkittää leikiltä pohjaa.

- Aikuisten kannattaa ruokkia lasten mielikuvitusta eikä pitäytymä korostetusti oikeassa tiedossa; hevonen voi olla rauhassa keltapilkullinen ja ukkosenjumala kolistella rattailaan!

Leikkiin osallistumista vaikeuttaa, jos lapsi ei osaa kieltä tai tunne kulttuuria. Miten vieraasta kulttuurista tullut lapsi voisi leikkiä neuvola- tai syntymäpäiviä, jos ei tiedä, mitä niissä tapahtuu? ■

Lue lisää: Jari Sinkkonen (toim.), *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajille*, WSOY 2002.

Artikkeleita ja tutkimuksia lasten tunne-elämästä ja sen häiriöistä

- Tunteiden rakkaus ja rikkaus: avaimia tunteiden tulkintaan; toim. Kaarina Määttä**
- Emotion in dialogic interaction : advances in the complex / edited by Edda Weigand.**
- The language of emotions : conceptualization, expression, and theoretical foundation / edited by
Susanne Niemeier, René Dirven**
- Educating emotionally disturbed children and youth : theories and practices for teachers / James
L. Paul, Betty Cooper Epanchin**
- Tunnemuksu ja mututoukka : tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen / tekijät: Anne
Peltonen, Tarja Kullberg-Piilola, Marjo Kullberg-Turtiainen ; [kuvat: Marjo Kullberg-Turtiainen]
; [julkaisija: Aseman lapset ry].**
- Children in conflict : educational strategies for the emotionally disturbed and behaviorally
disordered / Henry R. Reinert, Allen Huang**
- Lapsen tunteet / Norman Wright & Gary Oliver ; toimittaneet suomentaneet Heli Kivimäki ja Riitta
Oittinen.**
- Tapaustutkimus alle kolmevuotiaiden lasten myönteisten tunteiden ilmaisusta / Sirpa Hirvonen.**
- Tunnemuksu : tunnetaitoja perheille ja kasvattajille / Tarja Kullberg-Piilola, Anne Peltonen.**
- The self-conscious emotions : theory and research / edited by Jessica L. Tracy, Richard W. Robins,
June Price Tangney ; foreword by Joseph J. Campos.**
- Children, feelings and divorce : finding the best outcome / Heather Smith.**
- Henkisen kasvun yleinen muoto : eksistentiaalinen tutkielma kriiseistä lapsuusiän henkisen
kehityksen välineinä / Teemu Jokela.**
- Lapsen tunteet / Norman Wright & Gary Oliver ; toimittaneet suomentaneet Heli Kivimäki ja Riitta
Oittinen.**
- Kasvatus, arvot ja tunteet / Tapio Puolimatka.**

- Tunteiden ilmaisu ihmisissä ja eläimissä / Charles Darwin ; suomentanut Anto Leikola.**
- Tunteiden psykologia / Lauri Nummenmaa**
- Tunneoppia : parempaan vuorovaikutukseen / Tia Isokorpi.**
- Motivation and emotion : evolutionary, physiological, cognitive, and social influences / David C. Edwards.**
- Social environment and adaptation : among the employees of an industrial company in Northern Finland / Paavo Moilanen.**
- Empatian kehittäminen satujen avulla. Teoreettista tarkastelua ja käytännöllisiä ehdotuksia satujen didaktiseksi sovellukseksi peruskoulun alkuopetusta varten. / Marita Alakärppä.**
- Loihditut linnut : satujen merkitys lapselle / Hilikka Ylönen.**
- Taikahattu ja hopeakengät - sadun maailmaa : lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana / Hilikka Ylönen ; [design: Sanna Saastamoinen].**
- Mitä jokainen lapsi haluaisi vanhempiensa tietävän jotta he osaisivat auttaa häntä tunne-elämän ongelmissa / Lee Salk.**
- Psychosocial problems of children placed in children's homes / by Raija Hukkanen.**
- Ulos umpikujasta : miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? / Jari Sinkkonen, Päivi Pihlaja (toim.).**
- Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa / Liisa Heinämäki.**
- Apua ajoissa : tunnista lapsen hätä / Anne Peltonen.**
- Erilainen lapsi päivähoidossa / toim. Marjaliisa Kauppinen ja Marketta Sarjanoja.**
- Katkennein siivin elämään : sikiöaikana päihteille altistuneet lapset / Anne Koponen.**
- Kliininen lapsipsykologia / Anders Broberg, Kjerstin Almqvist, Tomas Tjus.**
- Kliininen neuropsykologia / Pekka Kuikka, Veijo Pulliainen, Ritva Hänninen.**

- Lasten ja nuorten psykoterapia / [toimittaneet] Matti Brummer, Henrik Enckell.**

- Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet / toimittaneet Marja Schulman ... [et al.].**

- Mun on paha olla : näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin / Anna-Liisa Lämsä (toim.**

- Murtuneet siivet : auttamisen ja muuttumisen mahdollisuudet / Anneli Mäki-Opas.**

- Onko lapsuus kohtalo? / Seppo Seppänen.**

- Satu kantaa lasta : opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. 1 / Silja Mäki ja Pirjo Arvola (toim.).**

- Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa / Esko Jalovaara.**

- What is emotion? : history, measures, and meanings / Jerome Kagan.**

- Kun siivet kantavat : Suomen mielenterveysseuran satavuotisjuhlavuoden kirjoituskilpailu / toimittanut Tarja Heiskanen.**

- Kun tiikeri herää : trauma ja toipuminen / Peter A. Levine, Ann Frederick ; suomentanut Immo Pekkarine**

- Children in conflict : educational strategies for the emotionally disturbed and behaviorally disordered / Henry R. Reinert.**

- Abnormal child psychology / Eric J. Mash, David A. Wolf.**

- Young children and trauma : intervention and treatment / edited by Joy D. Osofsky.**

- From birth to five years : children's developmental progress / Mary D. Sheridan / Revised and updated by Ajay Sharma and Helen Cockerill**

- Sosioemotionaalisesti häiriytyneiden 5-8-vuotiaiden lasten kielen ymmärtämistaidot / Marjut Ojanen.**

- Cognition and emotion : from order to disorder / Mick Power and Tim Dalgleish.**

- Hermomme ja kohtalomme : yksilöiden ja yhteiskunnan suuri kysymys / Hilma Räsänen.**

- Alle kouluikäisen kehitys : 0-7-vuotiaan henkinen kehitys / sisältö: Riitta Wahlström ; kuvat: Joel Nokelainen.**

-Attachment in the preschool years : theory, research, and intervention / edited by Mark T.

Greenberg, Dante Cicchetti, and E. Mark Cummings.

-Emotional development of young children : building an emotion-centered curriculum / Marion C.

Hyson

-Auta lasta kasvamaan / Erna Furman.

-Kehitys varhaislapsuudessa - vaikuttaako vuorovaikutus? : sosiaalis-kognitiivinen näkemys /

Silvén, Maarit (toim.)

-Kiintymyssuhdedraama : johdatus varhaisen sosiaalis-emotionaalisen vuorovaikutuksen

observointiin / Silvén, Maarit, Halonen, Päivi ja Vienola, Minna.

-Kuperkeikka varhaiskasvatuksen liikunnan didaktiikkaan / Pirkko Numminen.

-Kuusivuotiaiden lasten kyky tunnistaa emootioita kasvoilta, emootioiden kokeminen ja syiden kertominen / Maaria Toivola.

-Leikkikoulu lasten sosiaalis-emotionaalisuuden kehittäjänä / Mirja Aatsinki.

-Lapsen vanhempiaan kohtaan kokema eroahdistus päiväkotihoidon alkuvaiheessa : vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä / Niina Nurminen

-Mä en haluu! : leikki-ikäisen arjen pulmia / Tiia Litja, Marjo Oinonen ; [piirrokset: Leena Lindqvist].

-Mukavaa yhdessä : sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys / Lea Pulkkinen.

-Neli- ja kuusivuotiaiden lasten kyky tunnistaa äänestä emootioita ja kyky kuvailla niitä / Hannamari Huru.

-Lämmin suhde" : lastentarhanopettajien näkemyksiä lapsen ja lastentarhanopettajan välisestä kiintymyssuhteesta ja sen merkityksestä lapselle / Tiina Nissinen.

-Sosiaalis-emotionaalisista vaikeuksista kärsivät lapset päiväkodissa : lastentarhanopettajan näkökulma levottomien sekä aggressiivisten lasten kohtaamiseen / Petra Simsek.

-Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt / Eino Niemelä.

-Tunnetaitojen kehittäminen esiopetuksessa liikunnan avulla / Sanna Hietala, Susanna Tolonen.

Tieto- ja työvälinepaketissa käytetyt lähteet

Askeleittain [Moniviestin] 2005 : sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Opettajan opas : päiväkotia ja esikoulu & tehtäväkortit / suomennos Kaisa Makkonen. Psykologien kustannus, Helsinki.

Embe, Robert, & Robinson, JoAnn 2001. Varhaisen intervention teoreettisia suuntaviivoja: kehityspsykologinen näkökulma. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki. 250-282.

Halonen, Päivi 1995. Toisen sisäisen maailman ymmärtäminen. Teoksessa Silvén, Maarit (toim.). Kehitys varhaislapsuudessa- vaikuttaako vuorovaikutus? Sosiaalis-kognitiivinen näkemys. Psykologian laitos, Turun Yliopisto, Turku. 25-37.

Hautamäki, Airi 2010. Kiintymyssuhdeteoria -teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki. 13-66.

Heinämäki, Liisa 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito- lapsen mahdollisuus. Stakes, Helsinki.

Hirvonen, Sirpa 2003. Tapaustutkimus alle kolmevuotiaiden lasten myönteisten tunteiden ilmaisusta. Oulun yliopisto, Varhaiskasvatuskeskus. Kandidaatintyö.

Huru, Hannamari 2007. Neli- ja kuusivuotiaiden lasten kyky tunnistaa äänestä emootioita ja kyky kuvailla niitä. Oulun Yliopisto, Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Pro gradu -työ.

Järvinen, Mervi & Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja, Helsinki.

Koppeli, Riitta 2009. Lapsen ja nuoren psykosomaattiset oireet. Teoksessa Koistinen, Paula & Ruuskanen, Susanna & Surakka, Tuula (toim.). Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Tammi, Helsinki. 306-311.

Kuikka, Pekka & Pulliainen, Veijo & Hänninen, Ritva 2002. Kliininen neuropsykologia. WSOY, Porvoo.

Niemelä, Eino 1998. Sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Noppari, Eija 2009. Lapsen ja nuoren mielenterveyden edistäminen. Teoksessa Koistinen, Paula & Ruuskanen, Susanna & Surakka, Tuula (toim.). Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Tammi, Helsinki. 312-336.

Nummenmaa, Lauri 2010. Tunteiden psykologia. Tammi, Helsinki.

Nurminen, Niina 2000. Lapsen vanhempiaan kohtaan kokema eroahdistus päiväkotihoidon alkuvaiheessa. Vanhempien ja työntekijöiden näkemyksiä. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. Kandidaatin työ.

Punamäki, Raija-Leena 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki. 174-197.

Sinkkonen, Jari 1999. Lapsen psyykkinen kehitys. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Pihlaja, Päivi (toim.). Ulos umpikujasta- miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? WSOY, Porvoo. 15-34.

Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki. 7-12.

Uusitalo, Ilkka 2000. Yhteisöllinen oppiminen ja toimintatapa päivähoidossa. Teoksessa Haapamäki, Jouko & Kaipio, Kalevi & Keskinen, Soili & Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria (toim.). Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tammi, Helsinki. 49-92.

Vilén, Marika & Vihunen, Riitta & Vartiainen, Jari & Siven, Tuula & Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli 2007. Lapsuus erityinen elämänvaihe. WSOY, Helsinki.

Lisäksi artikkeleita, jotka on mainittu artikkelien kohdalla (artikkelien kopiot).

Tieto- ja työvälinepaketti: Lasten tunne-elämä ja sen häiriöt**ARVIOINTI**

Ammattinimike: _____

Arvioi asteikolla 1-5 tieto- ja työvälinepaketin vaikuttavuutta: (mihin asioihin paketti vaikutti ja kuinka paljon)

	Ei ollenkaan	Vähän	En osaa sanoa	Jonkin verran	Paljon
Suhtautuminen lapsiin	1	2	3	4	5
Tiedon lisääntyminen	1	2	3	4	5
Työtapojen muuttuminen	1	2	3	4	5
Kokemus omasta osaamisesta	1	2	3	4	5
Käsitys tunne-elämän kehittymisestä	1	2	3	4	5
Käsitys lasten tunne-elämän häiriöistä	1	2	3	4	5

Jos suhtautumisesi lapseen/lapsiin muuttui, niin millä tavalla? _____

Miten paketti vaikutti tietoihinne lasten tunne-elämästä ja sen häiriöistä?

Muuttuivatko työtapanne/menetelmänne tieto- ja työvälinepaketin vaikutuksesta ja jos muuttuivat niin miten?

Miten tieto- ja työvälinepaketti vaikutti kokemukseenne omasta osaamisestanne?_____

Miten tieto- ja työvälinepaketti vaikutti käsitykseenne tunne-elämän kehityksestä?_____

Miten tieto- ja työvälinepaketti vaikutti käsitykseenne lasten tunne-elämän häiriöistä?_____

Arvioikaa paketin sisältöä (hyöty ja toimivuus) asteikolla 1-5.

	Huono	Tyydyttävä	En osaa sanoa	Hyvä	Erinomainen
Lasten tunne-elämä-osio	1	2	3	4	5
Kiintymyssuhde-osio	1	2	3	4	5
Lasten tunne-elämän häiriöt-osio	1	2	3	4	5
Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen-osio	1	2	3	4	5
Tunne-elämän tukeminen-osio	1	2	3	4	5
Pelit, leikit ja tehtävät-osio	1	2	3	4	5
Artikkelit-osio	1	2	3	4	5

Mistä osiosta koitti olevan eniten hyötyä ja miksi?_____

Miten toivoisitte että tieto- ja työvälinepakettia kehitettäisiin eteenpäin?_____

Voisiko mielestänne tieto- ja työvälinepaketista jättää joitakin tekijöitä pois? _____

Olisiko tieto- ja työvälinepaketin muuttaminen internet-sivustoksi toimiva ratkaisu? Luuletteko, että käyttäisitte sivustoa? _____

Muita huomioita/sanottavaa tieto- ja työvälinepaketista _____

Kiitos vastauksestanne!

